

Integratie en samenleven

2024

Integratie en

samenleven

2024

Verklaring van tekens

niets (blanco)	een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
0 (0,0)	het cijfer is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
*	voorlopige cijfers
**	nader voorlopige cijfers
-	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
2016-2017	2016 tot en met 2017
2016/2017	het gemiddelde over de jaren 2016 tot en met 2017
2016/'17	oogstjaar, boekjaar, schooljaar, enz. beginnend in 2016 en eindigend in 2017
2004/'05-2016/'17	oogstjaar enz., 2004/'05 tot en met 2016/'17

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en CCN Redactie & Visualisatie, Den Haag
Omslagfoto: ANP / Robin Utrecht

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2024.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Samenvatting	5
Summary	14
Inleiding	22

1 Bevolking 26

1.1	Bevolkingsontwikkeling	26
1.2	Redenen voor migratie	29
1.3	Bevolking naar herkomst	34
1.4	Huishoudenssamenstelling	41
1.5	Trouwen en kinderen krijgen	43

2 Wonen 47

2.1	Huur- en koopwoningen	47
2.2	Woningtype	53
2.3	Woonoppervlak	59
2.4	Woongemeente	64

3 Onderwijs 68

3.1	Basisonderwijs: schooladvies in groep 8	68
3.2	Voortgezet onderwijs	72
3.3	Middelbaar beroepsonderwijs	83
3.4	Hoger onderwijs	89
3.5	Literatuur	96

4 Sociaaleconomische positie 98

4.1	Sociaaleconomische positie	98
4.2	Arbeid	101
4.3	Uitkeringen	114
4.4	Inkomen	125
4.5	Literatuur	129

5 Criminaliteit 131

5.1	Verdachten van misdrijven	131
5.2	Slachtoffers van criminaliteit	139
5.3	Beleving van veiligheid	142
5.4	Literatuur	146

6 Gezondheid 147

- 6.1 Ervaren gezondheid **147**
- 6.2 Roken **152**
- 6.3 Obesitas **155**
- 6.4 Zorgkosten **159**
- 6.5 Specialistische geestelijke gezondheidszorg **163**
- 6.6 Kosten voor geneesmiddelen **165**
- 6.7 Verstrekte antipsychotica, antidepressiva en diabetesmiddelen **167**

7 Sociale en maatschappelijke participatie 172

8 De invloed van het netwerk op taalvaardigheid van kinderen 179

- 8.1 Inleiding **179**
- 8.2 Data en Methode **181**
- 8.3 Resultaten **186**
- 8.4 Verdiepende resultaten **190**
- 8.5 Conclusie **195**
- 8.6 Literatuur **197**

9 Loopbanen van afgestudeerden in hoog- en laagconjunctuur 200

- 9.1 Inleiding **200**
- 9.2 Data en methode **201**
- 9.3 Aansluiting onderwijs en arbeid **203**
- 9.4 Loopbaan na financiële onafhankelijkheid **206**
- 9.5 Ontwikkeling uurlonen **210**
- 9.6 Conclusie **213**
- 9.7 Literatuur **214**

10 Contact tussen buurtbewoners en opvattingen over diversiteit 216

- 10.1 Inleiding **216**
- 10.2 Data en methode **217**
- 10.3 Diversiteit van buurten **218**
- 10.4 Sociale contacten en opvattingen **219**
- 10.5 Samenhang buurtdiversiteit met contact en opvattingen **223**
- 10.6 Conclusie **227**
- 10.7 Literatuur **228**

Begrippen **230**

Gebruikte databronnen **240**

Bronbeschrijvingen **242**

Bijlagen **251**

Medewerkers **283**

Samenvatting

De Rapportage Integratie en Samenleven beschrijft hoe verschillende herkomstgroepen zich verhouden tot het gemiddelde van de bevolking in Nederland. Zijn de verschillen in de afgelopen jaren afgenomen? Hoe zijn de ontwikkelingen bij migranten en bij de in Nederland geboren tweede generatie? Dit rapport beschrijft de ontwikkeling van integratie tot en met 2023.

Deze samenvatting begint met hoofdpunten op het gebied van integratie, en geeft daarna de belangrijkste uitkomsten per hoofdstuk.

Hoofdpunten

De positie van mensen met een herkomst buiten Nederland wijkt op verschillende domeinen af van het gemiddelde van de totale bevolking. Zo wonen ze gemiddeld in kleinere woningen, verlaten ze vaker het onderwijs zonder startkwalificatie, hebben ze minder vaak werk, een lager inkomen, en zijn ze vaker uitkeringsafhankelijk. Ook worden hun arbeidsloopbanen zwaarder getroffen door laagconjunctuur.

Na een terugslag in de sociaaleconomische positie van alle herkomstgroepen in 2020 ten gevolge van de coronapandemie heeft er duidelijk herstel plaatsgevonden: de voor die tijd ingezette toename in nettoarbeidsparticipatie werd voortgezet, en de (jeugd)werkloosheid en het aandeel ontvangers van een werkloosheidsuitkering namen af. Na een aanvankelijk sterkere stagnatie in arbeidsparticipatie voor sommige buitenlandse herkomstgroepen tijdens de pandemie vond nadien een sterkere stijging plaats.

Binnen de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, en Nederlands-Caribische herkomstgroepen verschilt de tweede generatie op het gebied van wonen, sociaaleconomische positie en onderwijs minder van het bevolkingsgemiddelde dan migranten. De tweede generatie woont groter, heeft vaker een koophuis, een hogere arbeidsparticipatie, een hoger inkomen, en vaker een hbo- of wo-diploma. Wel verschilt de positie van de tweede generatie op al deze domeinen ook in 2023 nog van het gemiddelde. In de overgang naar het voortgezet onderwijs lijkt er sprake van een inhaalslag: Het aandeel leerlingen van de tweede generatie dat havo of vwo volgt steeg sterker dan gemiddeld. Toch lijkt deze trend sinds 2019/'20 te stagneren in de latere onderwijsfasen, met een sterkere afname dan gemiddeld in het slagingspercentage en het aandeel dat het onderwijs verlaat met een startkwalificatie.

Binnen de vijf grote Buiten-Europese herkomstgroepen vormt de Indonesische een uitzondering. Zowel migranten als de tweede generatie van Indonesische herkomst nemen een bovengemiddelde positie op de woningmarkt in, hebben een bovengemiddeld inkomen en zijn relatief hoog opgeleid. Ook ervaren zij hun gezondheid vaker als goed en is hun beroep op de zorg relatief beperkt.

Migranten uit vluchtelingenlanden nemen op vrijwel alle sociaaleconomische domeinen de minst gunstige positie in. Ze wonen het kleinst, hebben zelden een koopwoning, zijn vaak uitkeringsafhankelijk en hebben de laagste inkomens. In het onderwijs vormen leerlingen

van Iraanse en Afghaanse herkomst een uitzondering: Zij volgen vaker dan gemiddeld havo of vwo, en hebben relatief vaak een hbo- of wo-diploma.

Het percentage verdachten van een misdrijf neemt al jaren af, maar de mate van oververtegenwoordiging van verdachten met een buitenlandse herkomst blijft stabiel. Mannen van de tweede generatie van Marokkaanse, Nederlands-Caribische en Surinaamse herkomst zijn relatief vaak verdachte. In 2023 is het aandeel mensen dat slachtoffer werd van een misdrijf en dat zich onveilig voelt licht gestegen, na een lange periode van daling. De verschillen tussen de herkomstgroepen zijn stabiel.

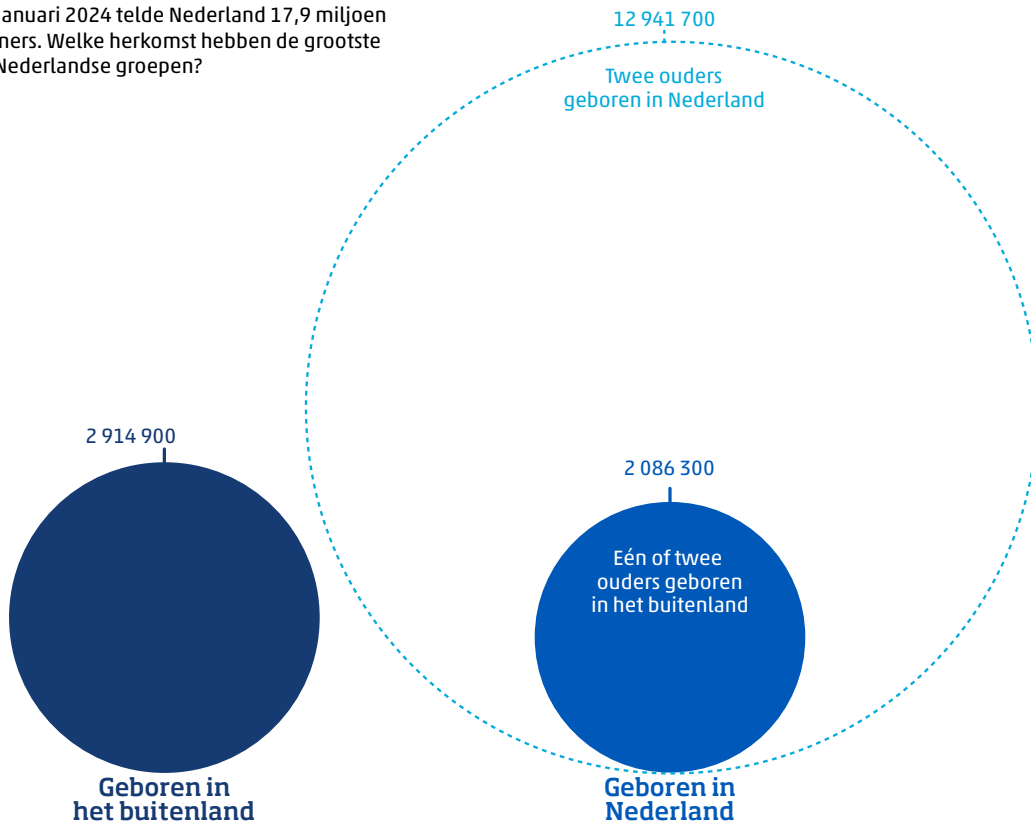
Contact met burens en vrienden nam het afgelopen decennium af, net als deelname aan het verenigingsleven en vrijwilligerswerk. Dit geldt voor alle herkomstgroepen. Mensen van buitenlandse herkomst hebben minder vaak contact met familie dan gemiddeld. De tweede generatie van Marokkaanse en Turkse herkomst heeft relatief veel contact met burens. Participatie in het verenigingsleven en vrijwilligerswerk is relatief laag onder mensen van niet-Nederlandse herkomst. Ook verlenen zij minder vaak informele hulp, met uitzondering van de tweede generatie van Marokkaanse herkomst.

Hoofdstuk 1: Bevolking

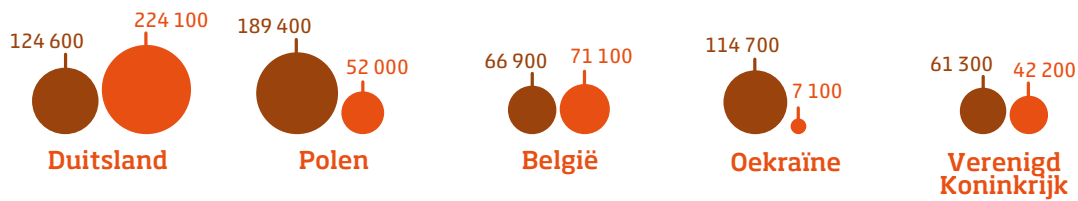
Van de 17,9 miljoen inwoners die Nederland op 1 januari 2024 telde, zijn er 2,9 miljoen in het buitenland geboren (migranten). Van in Nederland geboren mensen hebben 2,1 miljoen tenminste één ouder geboren buiten Nederland (de tweede generatie). Samen vormen deze groepen 28 procent van de bevolking, waarvan ongeveer twee derde een Buiten-Europese herkomst heeft. Mensen met Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Indonesische of Nederlands Caribische herkomst vormen de grootste Buiten-Europese herkomstgroepen.

Grootste bevolkingsgroepen naar herkomst

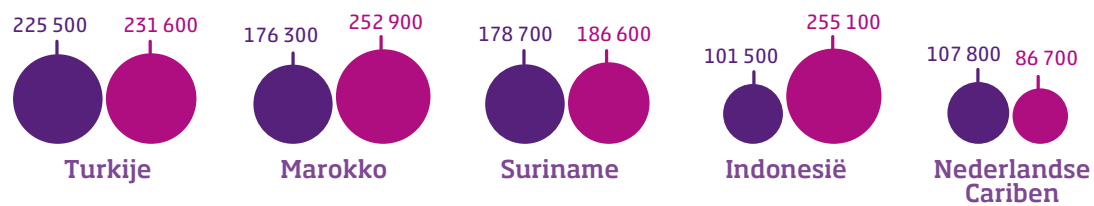
Op 1 januari 2024 telde Nederland 17,9 miljoen inwoners. Welke herkomst hebben de grootste niet-Nederlandse groepen?

Europa

Buiten-Europa

Vluchtelingenlanden

Legenda

De afgelopen vijf jaar was de groei van de bevolking voor 97 procent het gevolg van migratie. Naast de toename van Oekraïense migranten in 2022 en in mindere mate in 2023, nam de migratie vanuit de nieuwe EU-landen het meest toe. Daarvan kwamen de meeste migranten uit Polen, al is het migratiesaldo van dat land in 2023 aanzienlijk lager dan een jaar eerder. In vergelijking was de groei vanuit vluchtelingenlanden (exclusief Oekraïne) de afgelopen vijf jaar kleiner, maar er zijn grote verschillen tussen herkomstlanden, met als grootste herkomstgroep de Syrische. Het migratiesaldo van de vijf grootste Buiten-Europese herkomstgroepen in Nederland nam vanaf 2016 gestaag toe, vooral onder de Turkse herkomstgroep.

Gezinsmigratie is voor veel herkomstgroepen het belangrijkste motief om naar Nederland te komen. Migratie uit vluchtelingenlanden bestaat voor het grootste deel uit asielmigratie, gevolgd door gezinsmigratie. Voor migranten uit andere landen, zowel Europese als Buiten-Europese, spelen de motieven arbeid en studie een rol van toenemend belang. Daarnaast verblijven er sinds 2022 veel Oekraïense vluchtelingen in Nederland onder de Richtlijn Tijdelijke Bescherming van de Europese Unie.

Tussen de herkomstgroepen in Nederland bestaan demografische verschillen. Zo is de bevolking met buitenlandse herkomst jonger dan gemiddeld, vooral de tweede generatie. Migrantengroepen van de Buiten-Europese herkomstgroepen zijn ouder dan de gemiddelde bevolking. Onder huishoudens met een herkomst uit de nieuwe EU en Eritrea zijn relatief veel eenpersoonshuishoudens. Mensen met een Turkse of Marokkaanse herkomst trouwen in vergelijking met andere buitenlandse herkomstgroepen relatief vaak met een partner van dezelfde herkomst. Vrouwen die in Europa (buiten Nederland) geboren zijn, krijgen minder kinderen dan gemiddeld.

Hoofdstuk 2: Wonen

Mensen met een herkomst buiten Nederland wonen vaker dan gemiddeld in huurwoningen en meergezinswoningen, en hebben een kleiner woonoppervlak. Het verschil met de gemiddelde bevolking is voor de tweede generatie wat kleiner dan voor migranten.

Van de mensen met een buitenlandse herkomst hebben diegenen met een Indonesische herkomst de meest gunstige positie op de woningmarkt, vooral degenen ouder dan 30 jaar. Zij hebben relatief vaak een koopwoning en een relatief groot woonoppervlak. Onder jongeren hebben huishoudens met een Turkse herkomst een overwegend goede woonpositie, vooral de tweede generatie. Zij hebben relatief vaak een koopwoning, wonen bovengemiddeld groot en hebben bovengemiddeld vaak een eengezinswoning. Daarmee nemen zij bijna eenzelfde positie in als hun leeftijdsgenoten met een Nederlandse herkomst.

Migrantengroepen uit vluchtelingenlanden hebben de minst gunstige positie op het gebied van wonen. Zij wonen relatief vaak in huurwoningen en meergezinswoningen, en hebben een relatief klein woonoppervlak. Dit geldt vooral voor migranten uit Somalië en Eritrea. Van de vijf grootste Buiten-Europese herkomstgroepen hebben mensen met een Marokkaanse herkomst een relatief ongunstige woonpositie, vooral het aandeel met een koopwoning is relatief laag.

Mensen met een niet-Nederlandse herkomst wonen relatief vaak in de grote steden, waar rond de helft een niet-Nederlandse herkomst heeft. Binnen de vijf grote Buiten-Europese herkomstgroepen wonen migranten gemiddeld iets vaker in een van de vier grote steden dan de tweede generatie. Mensen afkomstig uit de nieuwe EU-landen of uit vluchtelingenlanden wonen in vergelijking met de vijf grootste Buiten-Europese herkomstlanden minder geconcentreerd in de grote steden.

Hoofdstuk 3: Onderwijs

Leerlingen van Buiten-Europese herkomst volgen minder vaak havo of vwo dan gemiddeld. Wel is hun onderwijsniveau gestegen. Zo krijgen zij na de basisschool vaker een havo- of vwo-advies en volgen zij die niveaus vaker dan voorheen. Dit geldt vooral voor leerlingen van Turkse herkomst. Bij leerlingen van Nederlands-Caribische herkomst is de stijging van het onderwijsniveau minder groot. Dit is ook te zien op het vmbo, waar zij vaker de vmbo-basisberoepsgerichte of -kaderberoepsgerichte leerweg volgen dan leerlingen uit andere herkomstgroepen.

De slagingspercentages in het voortgezet onderwijs zijn lange tijd toegenomen. Na de coronacrisis is echter een grote daling te zien op alle niveaus en in vrijwel alle herkomstgroepen. Bij de eindexamens van 2023/'24 slaagden leerlingen van Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomst zelfs minder vaak dan in 2011/'12. Sinds de coronacrisis is ook het voortijdig schoolverlaten weer toegenomen. Vooral jongeren van Nederlands-Caribische herkomst verlaten het onderwijs vaker dan gemiddeld voortijdig.

Op het mbo volgen studenten vaker een opleiding op niveau 4 dan voorheen. De verschuiving van mbo-2 en mbo-3 naar mbo-4 heeft plaatsgevonden in alle herkomstgroepen. Mbo-opleidingen in de richting zorg, welzijn en sport zijn het populairst. Zeker bij studenten van Marokkaanse herkomst is dat het geval. In het buitenland geboren mbo-studenten volgen vaker een opleiding in de richting zakelijke dienstverlening en veiligheid en minder vaak in de richting voedsel, groen en gastvrijheid dan gemiddeld.

Het onderwijsniveau van in Nederland geboren 25- tot 45-jarigen verschilt sterk naar het geboorteland van de ouders. Degenen met één of twee in Nederland geboren ouders hebben iets vaker dan gemiddeld een hbo- of wo-onderwijsniveau; degenen met twee in het buitenland geboren ouders minder vaak. Opvallend is het hoge onderwijsniveau van jongvolwassen vrouwen van de tweede generatie met een Iraanse herkomst.

Hoofdstuk 4: Sociaaleconomische positie

De nettoarbeidsparticipatie neemt al lange tijd toe. Ook zijn de werkloosheid, de jeugdwerkloosheid en het aandeel ontvangers van een werkloosheidsuitkering afgenomen. Wel hebben migranten van Buiten-Europese herkomst minder vaak betaald werk dan gemiddeld. Migranten uit de nieuwe EU-landen hebben juist iets vaker betaald werk dan gemiddeld, de tweede generatie heeft ongeveer even vaak betaald werk als gemiddeld.

Niet alleen het aandeel met werk, maar ook de aard van dat werk verschilt naar herkomst. Migranten en de tweede generatie werken betrekkelijk vaak als werknemer met een flexibel in plaats van een vast dienstverband. Migranten werken vaker dan gemiddeld in een

technisch beroep en minder vaak in de zorg. De tweede generatie werkt juist minder vaak in een technisch beroep en iets vaker in een commercieel beroep.

Het inkomen van migranten ligt beneden het gemiddelde. Bij de tweede generatie is een duidelijk verschil te zien naar het geboorteland van de ouders: degenen met één in het buitenland geboren ouder hebben een inkomen dicht bij het gemiddelde, terwijl degenen met twee in het buitenland geboren ouders een lager inkomen hebben. Deze verschillen zijn wel iets afgenomen.

Migranten uit vluchtelingenlanden hebben de laagste inkomens. Zij zijn relatief vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering. In de meeste groepen neemt het bijstandsgebruik wel iets af naarmate men langer in Nederland woont. De tweede generatie met een herkomst in een vluchtelingenland is gemiddeld nog erg jong. Zij zijn vaak scholier of student. Voor zover zij wel werkzaam zijn, liggen hun inkomens hoger dan die van migranten, maar lager dan in de totale bevolking. Een uitzondering vormt de tweede generatie van Iraanse herkomst, waarvan het inkomen meer op het gemiddelde lijkt.

Hoofdstuk 5: Criminaliteit

Sinds 2005 is het percentage geregistreerde verdachten van misdrijven gedaald. Vooral migranten en mensen van de tweede generatie worden nu minder vaak van een misdrijf verdacht dan voorheen. Wel ligt het percentage verdachten in die groepen nog boven het gemiddelde.

Mannen van de tweede generatie van Marokkaanse, Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst worden relatief vaak verdacht, mensen van Indonesische herkomst relatief weinig.

Ook het aandeel mensen dat aangeeft het afgelopen jaar slachtoffer te zijn geworden van criminaliteit is afgenomen. Vanaf 2012 heeft een sterke daling plaatsgevonden, die vanaf 2021 weer door een kleine stijging is gevolgd. Mensen van buitenlandse herkomst zijn vaker slachtoffer van criminaliteit dan gemiddeld. Migranten van Indonesische herkomst vormen daarop een uitzondering en zijn juist minder vaak slachtoffer.

Ook de algemene gevoelens van onveiligheid zijn vanaf 2012 gedaald en na 2021 weer iets gestegen. De tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder voelt zich iets onveiliger dan gemiddeld, migranten voelen zich juist minder vaak onveilig. Mensen van Marokkaanse herkomst voelen zich het minst vaak onveilig. Wanneer specifiek wordt gevraagd naar de eigen buurt, is de veiligheidsbeleving in alle herkomstgroepen positiever. De veiligheidsbeleving hangt sterk samen met persoonskenmerken. Vrouwen, jongeren en stedelingen voelen zich (in het algemeen en in de eigen buurt) vaker onveilig dan mannen, ouderen en niet-stedelingen.

Hoofdstuk 6: Gezondheid

Migranten en mensen van de tweede generatie ervaren hun gezondheid minder vaak als goed dan gemiddeld. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen. Vooral mensen boven de 40 met een Turkse of Marokkaanse herkomst ervaren minder vaak een goede gezondheid dan gemiddeld. Voor mensen boven de 40 jaar zijn de zorgkosten van migranten en de tweede

generatie ook hoger dan gemiddeld. In bijna alle herkomstgroepen zijn in 2022 minder mensen positief over hun gezondheid dan tien jaar eerder. Boven de 60 jaar is de daling in het aandeel mensen met als goed ervaren gezondheid het kleinst.

Onder 18- tot 60-jarigen is het aandeel rokers in vrijwel alle herkomstgroepen afgenomen. Mensen met een Turkse herkomst roken gemiddeld het vaakst, mensen met een Marokkaanse herkomst het minst vaak. Het aandeel mensen met obesitas is in bijna alle leeftijds- en herkomstgroepen gestegen tussen 2012 en 2022. Onder de 18- tot 40-jarige tweede generatie van Nederlands-Caribische herkomst is het aandeel mensen met obesitas het sterkst gestegen, van 6 naar 21 procent. Ook onder de tweede generatie van Marokkaanse herkomst is het aandeel sterk gestegen, van 7 naar 18 procent. Onder 40- tot 60-jarige Nederlandse Caribische migranten steeg het aandeel met obesitas ook sterk: van 31 naar 43 procent.

Het aandeel mensen met kosten voor specialistische ggz is het hoogst voor de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder. Migrantengroepen maken het minst gebruik van deze zorgvorm. Bij mensen met een Europese herkomst ligt het aandeel met kosten voor specialistische ggz lager dan gemiddeld. Bij vrouwen ligt het aandeel met specialistische ggz het hoogst binnen de Turkse en Surinaamse herkomstgroepen, bij mannen binnen de Marokkaanse en Surinaamse herkomstgroepen. Gemiddeld krijgen mensen met Turkse of Marokkaanse herkomst het vaakst antipsychotica. Bij mensen van Marokkaanse herkomst zijn het vooral mannen die antipsychotica verstrekt krijgen. In alle herkomstgroepen krijgen vrouwen anderhalf tot twee keer zo vaak antidepressiva verstrekt als mannen. Vooral aan vrouwen met een Turkse herkomst wordt relatief vaak antidepressiva verstrekt. In alle leeftijdscategorieën krijgen migrantengroepen het vaakst diabetesmiddelen. Bij 55- tot 65-jarigen is dat bijna tweemaal zo vaak als gemiddeld. Bij 75-plussers met een Marokkaanse herkomst is het percentage het hoogst: van hen krijgt de helft diabetesmiddelen.

Hoofdstuk 7: Sociale en maatschappelijke participatie

Migrantengroepen en mensen van de tweede generatie hebben iets minder vaak wekelijks contact met familie of burens dan gemiddeld. De tweede generatie heeft wel het vaakst contact met vrienden. De verschillen in contact met vrienden en burens zijn deels te verklaren door verschillen in achtergrondkenmerken, vooral leeftijdsopbouw. Jongeren hebben bijvoorbeeld in alle herkomstgroepen meer contact met vrienden. Ook na correctie voor geslacht, leeftijd en onderwijsniveau hebben mensen met een Nederlandse herkomst iets frequenter contact met familie, al is het verschil klein. Voor burenscontact verdwijnt na correctie het verschil bij de tweede generatie en wordt het bij migrantengroepen kleiner.

Het contact met familie is tussen 2012/2016 en 2020/2023 stabiel gebleven. In diezelfde periode is het contact met vrienden en burens onder alle herkomstgroepen afgenomen.

Onder migrantengroepen ligt het aandeel mensen dat informele hulp geeft lager dan gemiddeld, bij de tweede generatie is dat ongeveer even vaak. Daarnaast doen migrantengroepen gemiddeld het minst vaak vrijwilligerswerk. Onder de tweede generatie is het aandeel dat vrijwilligerswerk doet lager dan gemiddeld. Hetzelfde beeld is zichtbaar voor deelname aan het verenigingsleven. De verschillen in informele hulp, vrijwilligerswerk en deelname aan het verenigingsleven blijven overeind na controle voor leeftijd, geslacht en onderwijsniveau.

Het aandeel mensen dat vrijwilligerswerk doet of deelneemt aan het verenigingsleven is tussen 2012/2016 en 2020/2023 afgenomen. Dat geldt voor alle onderzochte herkomstgroepen. De afname in deelname aan het verenigingsleven is vooral bij de tweede generatie bovengemiddeld groot. Het geven van informele hulp aan anderen is tussen 2012/2016 en 2020/2023 onder alle groepen iets toegenomen.

Hoofdstuk 8: De invloed van het netwerk op taalvaardigheid van kinderen

De onderwijsresultaten van kinderen van migranten worden beter, maar zijn nog steeds minder goed dan die van kinderen van Nederlandse herkomst. Daarom is het maatschappelijk van belang zicht te krijgen op de taalvaardigheid van kinderen van wie beide ouders niet in Nederland geboren zijn, en welke factoren daarmee samenhangen. Dit hoofdstuk focust op de rol van het netwerk, en onderzoekt het verband tussen het aandeel mensen van de eigen herkomst in het netwerk van een kind en diens Nederlandse taalvaardigheid.

Een groter aandeel mensen van de eigen herkomstgroep in het netwerk (een hogere isolatiescore) gaat samen met lagere prestaties op leesvaardigheid in de eindtoets in groep 8, ook na correctie voor verschillende achtergrondkenmerken. Voor taalverzorging is er eenzelfde relatie tussen hogere isolatie en het behalen van een lager referentieniveau, maar deze valt weg na correctie voor de totaalscore van de eindtoets als indicatie voor de schoolprestaties in het algemeen. Dat is echter een conservatief model, omdat de totaalscore van de eindtoets deels bestaat uit de score van de afhankelijke variabelen leesvaardigheid en taalverzorging.

Al met al geeft deze studie duidelijke aanwijzingen voor een netwerkinvloed: blootstelling aan de Nederlandse taal, of het gebrek daaraan, in de netwerken van kinderen is waarschijnlijk een van de oorzaken van verschillen in hun taalvaardigheid.

Hoofdstuk 9: Loopbanen van afgestudeerden in hoog- en laagconjunctuur

Eerder onderzoek heeft aangetoond dat mensen van Buiten-Europese herkomst na hun studie moeilijker aansluiting vinden op de arbeidsmarkt. Dit is vooral voor mannen het geval. Waarschijnlijk speelt de conjunctuur daarbij een rol. Dit hoofdstuk vergelijkt daarom de loopbanen van in Nederland geboren mannen die zijn afgestudeerd in tijden van hoogconjunctuur (na studiejaar 2007/'08 of 2017/'18) en laagconjunctuur (na studiejaar 2012/'13).

De resultaten bevestigen dat de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt moeizamer verloopt bij laagconjunctuur dan bij hoogconjunctuur. In tijden van laagconjunctuur vinden recent afgestudeerde mannen minder snel betaald werk met voldoende inkomen (tenminste het voltijds minimumloon). De gevolgen van een moeizamere aansluiting zijn langdurig. Mannen die niet tijdig werk met voldoende inkomen vinden, doen in de jaren daarna gemiddeld minder werkervaring op en onderbreken vaker hun loopbaan. Dit werkt door in een lager uurloon. Wel zijn de gevolgen van werkervaring en loopbaanonderbrekingen op

het uurloon klein in vergelijking met andere kenmerken, zoals het onderwijsniveau of de onderwijsrichting.

De conjunctuur treft bepaalde herkomstgroepen harder dan gemiddeld. Van alle mannen die bij laagconjunctuur afstuderen, vindt de tweede generatie van Buiten-Europese herkomst het minst vaak betaald werk met voldoende inkomen. Hierdoor ontwikkelen hun loopbanen en uurlonen zich in de jaren daarna minder gunstig. Ook vergeleken met andere mannen die niet tijdig werk met voldoende inkomen vinden, zien de loopbanen van de tweede generatie van Buiten-Europese herkomst er minder gunstig uit.

Alhoewel veel mannen na hun studie last hebben van laagconjunctuur, komen de nadelige gevolgen vooral terecht bij de tweede generatie van Buiten-Europese herkomst. Dit heeft een langdurige weerslag op hun arbeidspositie.

Hoofdstuk 10: Contact tussen buurtbewoners en opvattingen over diversiteit

In dit hoofdstuk is gekeken naar de buurten waar mensen wonen, het contact tussen bevolkingsgroepen en opvattingen over culturele diversiteit. Dat is gedaan met gegevens uit een enquête onder mensen van Nederlandse, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Nederlands-Caribische, Poolse en Iraanse herkomst.

Mensen van Nederlandse herkomst wonen vaak in homogene buurten waar weinig mensen uit verschillende herkomstgroepen wonen, terwijl mensen uit de overige herkomstgroepen vooral in diverse buurten wonen. Dit is ook zichtbaar in de sociale contacten die mensen onderhouden. Mensen van Nederlandse herkomst hebben vooral contact met burens, vrienden, kennissen en anderen die ook een Nederlandse herkomst hebben. Alleen de mensen van Nederlandse herkomst die in een diverse buurt wonen, onderhouden meer contact met andere groepen. Mensen van buitenlandse herkomst onderhouden relatief veel contact met andere herkomstgroepen, ongeacht de samenstelling van de buurt.

Er is een positief verband tussen contact en opvattingen. Hoe meer contact met mensen uit andere herkomstgroepen, des te positiever hun opvattingen over culturele diversiteit. Mensen van Nederlandse (en in mindere mate Poolse) herkomst, die in homogene buurten wonen, hebben geen uitgesproken positieve of negatieve opvatting over diversiteit. Mensen uit de overige herkomstgroepen denken juist erg positief over diversiteit.

Dit wekt de suggestie dat de samenstelling van de buurt van invloed is op de waardering van diversiteit. Toch lijkt dat niet het geval. Inwoners van diverse buurten onderhouden weliswaar meer contact met andere herkomstgroepen, maar de mate van extra contact is onvoldoende om tot andere opvattingen te leiden. De reden dat inwoners van diverse buurten positiever denken over diversiteit, heeft eerder te maken met andere buurt- en persoonskenmerken. Wanneer daarmee rekening wordt gehouden, is er geen statistisch verband meer tussen de samenstelling van de buurt en opvattingen over diversiteit.

Summary

The Report on Integration and Society (*Rapportage Integratie en Samenleven*) describes how groups of different origins compare to the average for the Dutch population as a whole. Have these differences become less pronounced in recent years? What developments do we see among migrants and second-generation groups who were born in the Netherlands? This report describes the situation around integration up to and including the year 2023.

This summary starts with the main points concerning integration, which are followed by a discussion of the main findings in each chapter.

Main points

The position of persons who live in the Netherlands but are of non-Dutch origin diverges from the average for the population as a whole in various areas. On average, members of these groups live in smaller homes, are more likely to leave education without a basic qualification, are less likely to be in employment, earn less, and are more likely to rely on social benefits. In addition, their careers are more likely to be adversely affected by an economic downturn.

Following the setback in the socio-economic position of all groups of origin that followed the COVID-19 pandemic in 2020, a clear recovery has taken place: the upward trend in labour market participation has resumed, and unemployment and dependence on social benefits have decreased. Some groups with non-Dutch origins suffered more from the stagnation in labour market participation during the pandemic, but they also experienced stronger recovery.

Among people of Turkish, Moroccan, Surinamese, and Dutch-Caribbean origin, the second-generation group diverges less from the average for the population as a whole in the domains of housing, socioeconomic position, and education. Members of the second-generation group live in larger homes, are more likely to be homeowners, have a higher rate of labour market participation, higher income, and are more likely to have a higher-education degree. Even so, the second-generation group still differed from the average in all these areas in 2023. In secondary education, their position appears to be catching up: the share of second-generation pupils starting HAVO or VWO rose more than average. However, since 2019/20, this upward trend seems to have stagnated in the later stages of education, with a larger than average drop in graduation rates and in the share of young people leaving education with a basic qualification.

Among the five largest groups of non-European origin, those from Indonesia are an exception. Both migrants from Indonesia and the second-generation group of Indonesian origin occupy an above-average position in the housing market, their income is higher than average, and are more likely to have a higher-education degree. In addition, they are more likely to report good health and to be moderate users of healthcare services.

Migrants from refugee countries (in this report: Afghanistan, Eritrea, Iraq, Iran, Somalia, Syria) have the least favourable position in virtually all socioeconomic domains. They live in the smallest houses, are seldom homeowners, are often dependent on social benefits, and have the lowest incomes. However, in terms of education, pupils of Afghan and Iranian origin constitute an exception: they are more likely than average to attend HAVO or VWO, and frequently likely to have a higher education degree.

The percentage of people registered as criminal suspects has decreased for all groups of origin. Even so, the overrepresentation of those of non-Dutch origin remains virtually unchanged. Men of second-generation Moroccan, Dutch-Caribbean or Surinamese origin are the most overrepresented group. In 2023, the share of people who indicated that they sometimes felt unsafe and the share of people who became a victim of a crime increased slightly, after falling for a long period. The differences between groups of different origin remain stable.

Contact with neighbours and friends has decreased over the last decade, as did the share of people volunteering or participating in associations. This applied to all groups of origin. People of non-Dutch origin had less contact with family than average. Members of the second-generation group of Moroccan and Turkish origin have relatively frequent contact with neighbours. People of non-Dutch origin are less engaged than average in associations and volunteer services. They are also less likely to provide informal care, with the exception of the second-generation group of Moroccan origin.

Chapter 1: Population

Of the 17.9 million who made up the population of the Netherlands on 1 January 2024, 2.9 million were born outside the country (i.e. migrants). Of those who were born in the Netherlands, 2.1 million had at least one parent who was born outside the Netherlands (i.e. second generation). Together, these groups made up 28 percent of the Dutch population, and around two-thirds of them are of non-European origin. Those with Turkish, Moroccan, Indonesian, Surinamese, or Dutch-Caribbean origins formed the largest groups of non-European origin.

Over the past five years, 97 percent of population growth in the Netherlands has been the result of international migration. In addition to the increase in migration from Ukraine in 2022 and (to a lesser extent) 2023, migration from the newer EU member states saw the most growth. Most of these migrants came from Poland, although net migration from this country was already significantly lower in 2023 than it had been in the preceding year. The increase in migration from refugee countries (excluding Ukraine) over the past five years has been smaller, in comparison, but there are large variations between different countries of origin. Refugees of Syrian origin are the largest group. Net migration to the Netherlands from the five largest groups of non-European origin has been increasing steadily since 2016, especially among migrants of Turkish origin.

For many groups of non-Dutch origin, family unification is the most important motive for migrating to the Netherlands. Migration from refugee countries largely consists of asylum migration, followed by family migration. Among migrants from other countries (inside or outside Europe), work and education are increasingly important motives. Since 2022, many

Ukrainian refugees have arrived in the Netherlands under the Temporary Protection Directive of the European Union.

In the Netherlands, there are demographic differences between groups with different origins. Those of non-Dutch origin were younger than average, especially the second-generation group. Migrants of non-European origin are older than the average for the population as a whole. Furthermore, those of new EU and Eritrean origin include more one-person households than average. Those of Turkish or Moroccan origin are more likely to marry a partner from the same group than other non-Dutch groups. Women born in Europe (but outside the Netherlands) have less children than average.

Chapter 2: Housing

Relative to the population as a whole, people of non-Dutch origin are more likely to live in rental housing and multi-family housing, and to live in relatively small homes. The difference with the average for the population as a whole is somewhat smaller for the second-generation group than among the migrant group.

Among those of non-Dutch origin, those of Indonesian origin have the most favourable position on the housing market, especially those aged 30 and older. They are more likely to be homeowners and live in larger homes, on average. Among younger people, households of Turkish origin generally have a good position when it comes to housing. This is particularly true of the second-generation group. They are more likely to be homeowners, live in homes of above-average size, and more likely to live in a family house. In this regard, their position is almost the same as that of their peers of Dutch origin.

In relative terms, migrants from refugee countries have the least favourable position when it comes to housing. They are more likely to live in rental housing and multi-family housing, and housing of a relatively small size, especially in the case of migrants from Somalia and Eritrea. Among the five largest groups of non-European origin, people of Moroccan origin have a less favourable position on the housing market, on average, with a particularly low share of homeowners.

People of non-Dutch origin are overrepresented in the Netherlands' larger cities, where they make up around 50 percent of residents. Among the five largest groups of non-European origin, those in the migrant group are more likely to live in one of the four large cities than those in the second-generation group. Those from new EU member states or refugee countries are distributed more evenly across the Netherlands.

Chapter 3: Education

Pupils of non-European origin attend HAVO or VWO less often than average, although their level of education has increased. This is reflected in an increase in the share of pupils leaving primary school with a HAVO or VWO recommendation, but also in the share actually attending these forms of secondary education. This applies especially to pupils of Turkish origin. Among pupils of Dutch-Caribbean origin, the increase in their level of education has been less pronounced. This is also reflected in VMBO education, in which the two vocational variants

(*basisberoepsgericht* and *kaderberoepsgericht*) are attended relatively often by pupils of Dutch Caribbean origin.

Rates of graduation from secondary education have been increasing for a long time. However, at all levels there was a large decline for all groups of origin following the COVID-19 crisis. In 2023/'24, a smaller share of pupils of Moroccan, Surinamese, and Dutch-Caribbean origin graduated than in 2011/'12. The share of drop-outs has also been on the rise since the COVID-19 crisis. The share leaving education without a basic qualification is particularly high among pupils of Dutch-Caribbean origin.

More MBO students attend the level 4 track than before. The shift from levels 2 and 3 towards level 4 has taken place across groups of all origins. The most popular MBO programmes are those in the care, wellbeing, and sports sector, especially among students of Moroccan origin. Students born outside the Netherlands are more likely to follow programmes in the areas of professional service and security, and less often in the areas of food, agriculture, and hospitality.

The level of education of those aged 25–45 years old who were born in the Netherlands varies significantly according to the country of birth of their parents. Those with one or two parents born in the Netherlands are slightly likely than average to have a HBO or university degree, while those with two born parents outside the Netherlands are less likely than average to have one. The high level of education of young women of the second-generation group of Iranian origin is particularly noteworthy.

Chapter 4: Socioeconomic position

Net labour market participation has been increasing for some time already. Unemployment, youth unemployment, and the share of people receiving social benefits has been on the decline. Still, migrants of non-European origin are less often in paid employment than average. On the other hand, migrants from the newer EU member states are more likely than average to be in paid employment, and the second generation to an average extent.

In addition to the numbers in employment, the nature of the employment also differs by origin. Both the migrant group and the second-generation group are more likely to work on flexible contracts rather than permanent contracts. Migrants are more likely to work in technical professions and less likely to work in professions in healthcare. By contrast, those in the second-generation group are less likely to work in technical professions, but slightly more likely to work in commercial professions.

The income of migrants is lower than average. Among the second-generation group, incomes differ clearly according to the parents' country of birth: incomes are close to the average among those with one parent born outside the Netherlands, whereas those with two parents born outside the Netherlands have lower incomes. However, these differences have decreased over time.

Migrants from refugee countries have the lowest incomes. They are more likely to receive social benefits. In groups of most origins, dependence on welfare benefits decreases the longer they stay in the Netherlands. The second-generation group from refugee countries is very young, on average, and most are still in education. Insofar as they are involved in the

labour market, their income is higher than those in the migrant group, but lower than the average for the population as a whole. The second-generation group of Iranian origin forms an exception, earning incomes close to the average.

Chapter 5: Crime

The percentage of registered criminal suspects in the Netherlands has declined since 2005. Those in the migrant group and the second-generation group are now suspected of crimes less often than before. However, the percentage of suspects in those groups is still above average.

Men in the second-generation group of Moroccan, Surinamese or Dutch Caribbean origin are more likely than average to be criminal suspects, while people of Indonesian origin are less likely than average.

The proportion of those who indicate they have been a victim of crime in the past year has also declined. A sharp decline occurred from 2012, followed by a slight increase again from 2021. People of non-Dutch origin are more likely to be victims of crime than average. Migrants of Indonesian origin are an exception to this and are actually less likely to be a victim of crime.

General feelings of unsafety also decreased from 2012 and increased slightly again after 2021. Members of the second-generation group with one parent born outside the Netherlands feel slightly more unsafe than average; migrants, on the other hand, feel unsafe less often. People of Moroccan origin feel unsafe the least often. When asked specifically about their own neighbourhood, perceptions of safety are more positive in groups of all origins. Perceptions of safety are strongly related to personal characteristics. Women, young people and people living in urban areas feel unsafe (in general and in their own neighbourhood) more often than men, older persons and people living in non-urban areas.

Chapter 6: Health

The migrant and second-generation groups are less likely than average to report that their health is good. This applies to all age groups. In particular, people of Turkish or Moroccan origin aged over 40 years are less likely than average to report good health. Among people aged over 40 years, the healthcare costs of migrants and the second generation are also higher than average. In groups of almost all origin, fewer people were positive about their health in 2022 than a decade earlier. Among those aged over 60 years, the decline in the proportion of people reporting good health was the smallest.

Among those aged 18–60 years, the proportion of smokers has decreased in groups of almost all origin. People of Turkish origin smoke the most often on average, while people of Moroccan origin smoke the least often. The proportion of people with obesity increased across almost all age groups and groups of all origins between 2012 and 2022. The share of people with obesity increased the most among the second-generation group of Dutch-Caribbean origin aged 18–40 years, from 6 percent to 21 percent. Among the second generation group of Moroccan origin, the proportion also increased sharply, from 7 percent

to 18 percent. Among Dutch Caribbean migrants aged 40–60 years, the share with obesity also rose sharply, from 31 percent to 43 percent.

The proportion of people with specialised mental healthcare costs is highest for the second-generation group with one foreign-born parent. Migrants make the least use of this form of care. Among people of European origin, the share receiving specialist mental healthcare costs is lower than average. Among women, the share receiving specialist mental healthcare is highest in groups of Turkish and Surinamese origin, while among men it is highest in groups of Moroccan and Surinamese origin. On average, people of Turkish or Moroccan origin receive antipsychotic medication the most often. Among people of Moroccan origin, it is mainly men who are prescribed antipsychotics. In groups of all origins, women are one and a half to two times more likely than men to be prescribed antidepressants. Women of Turkish origin are prescribed antidepressants relatively often. In all age groups, migrant groups are prescribed diabetes medication the most often. Among 55–65 year olds, it is almost twice as often as average. Among people of Moroccan origin aged 75 and older, the percentage is the highest: half of them receive diabetes medication.

Chapter 7: Social participation

Members of migrant and second-generation groups are slightly less likely to have weekly contact with family or neighbours than average. At the same time, members of second-generation groups have the most frequent contact with friends. The differences in contact with friends and neighbours can partly be explained by differences in background characteristics, especially age structure. For example, young people in groups of all origins have more contact with their friends. Even after adjusting for gender, age and educational level, people of Dutch origin have slightly more frequent contact with their relatives, although the difference is small. When it comes to contact with neighbours, after correction, the difference disappears among the second-generation group and is smaller among migrants.

Contact with relatives remained stable between 2012/2016 and 2020/2023. During the same period, contact with friends and neighbours decreased among groups of all origins.

Among migrants, the proportion of people providing informal care is lower than average, and among the second-generation group it is about the same as average. In addition, migrants are the least likely to participate in voluntary work. In the second-generation group, the proportion who volunteer is lower than average. The same is true of participation in associations. The differences in informal care, volunteering and participating in associations persist after controlling for age, gender and educational level.

The proportion of people volunteering or participating in associations decreased between 2012/2016 and 2020/2023. This applies to groups of all origins studied. The decline in participation in associations is above average, especially among the second-generation group. Giving informal care to others increased slightly between 2012/2016 and 2020/2023 among all groups.

Chapter 8: The effect of social network on children's language proficiency

The educational outcomes of the children of migrants are improving over the years, but are still not as good as those of children of Dutch origin. It is therefore relevant to understand more about the language proficiency of children of whom neither parents were born in the Netherlands, and which factors are related to this. This chapter focuses on the role of children's social networks, and examines the relationship between the proportion of people of the same origin group in a child's social network and that child's proficiency in the Dutch language.

A higher proportion of people of the same origin group in a child's social network (a higher isolation score) is associated with a lower performance on reading skills in the final test at the end of primary school (at age 11/12), even after adjusting for different background characteristics. For spelling and grammar, there is a similar relationship between higher social isolation and a lower reference level, but this disappears after adjusting for the overall final test score as an indicator of school performance in general. This is a conservative model, however, because the total score in the final test consists in part of the score for the dependent variables of reading skills and spelling and grammar.

All in all, this study provides clear evidence of a network effect: exposure to the Dutch language (or lack thereof) in children's social networks is likely one of the causes of differences in their language proficiency.

Chapter 9: Careers of graduates in high and low economic times

Previous research has shown that people of non-European origin experience more difficulty with the transition to the labour market after finishing their studies. This applies especially to men. The economic climate probably plays a role in this. This chapter therefore compares the careers of men born in the Netherlands who graduated during better economic times (after academic year 2007/'08 or 2017/'18) and worse economic times (after academic year 2012/'13).

The results confirm that the transition between education and the labour market is more difficult during periods of economic difficulty than in better economic times. During downturns, recent male graduates are less likely to find paid work that provides an adequate income (the full-time minimum wage or higher). The consequences of a more difficult transition are long-lasting. Males who do not find work that provides an adequate sufficient income reasonably quickly end up gaining less work experience in subsequent years, on average, and are more likely to interrupt their careers. This is reflected in lower hourly earnings. However, the effects of work experience and career interruptions on hourly earnings are small compared to other characteristics, such as the level or field of education.

The economic climate affects groups of certain origins more than others. Among all males who graduate during an economic downturn, those in the second-generation group of non-European origin are the least likely to find paid work that provides an adequate income. As a result, their careers and hourly wages develop less favourably in subsequent years. But even

compared to other men who do not find work that provides an adequate income relatively quickly, the careers of the second generation of non-European origin are less successful.

Although many males suffer due to economic hard times after leaving education, the adverse effects are felt mainly by the second generation of non-European origin. This has long-term repercussions on their position on the labour market.

Chapter 10: Contact between local residents and views on diversity

This chapter looks at the neighbourhoods where people live, contact between population groups and views on cultural diversity. This was based on data from a survey of people of Dutch, Turkish, Moroccan, Surinamese, Dutch Caribbean, Polish and Iranian origins.

People of Dutch origin often live in homogeneous neighbourhoods where there are not many people from other groups; by contrast, people from other groups mainly live in diverse neighbourhoods. This is also visible in the social contacts that people have. People of Dutch origin mainly have contact with neighbours, friends, acquaintances and others who are also of Dutch origin. Only people of Dutch origin who live in diverse neighbourhoods have more contact with people from other groups. Meanwhile, people of non-Dutch origin have more contact with people from other groups, regardless of the composition of the neighbourhood.

There is a positive relationship between social contact and views on diversity. The more contact with people from other groups that respondents had, the more positive their views on cultural diversity. People of Dutch origin (and to a lesser extent Polish origin) who live in homogeneous neighbourhoods, do not have strongly positive or negative views on diversity. By contrary, people from other groups see diversity in a very positive light.

This would suggest that neighbourhood composition may affect people's views on diversity. This does not seem to be the case, however. Residents of diverse neighbourhoods do have more contact with other groups, but that additional contact is not enough to lead to different views. The reason that residents of diverse neighbourhoods think more positively about diversity has more to do with other neighbourhood and personal characteristics. When this is taken into account, there is no longer any statistical relationship between neighbourhood composition and views on diversity.

Inleiding

De Rapportage Integratie en Samenleven beschrijft hoe verschillende herkomstgroepen zich verhouden tot het gemiddelde van de bevolking in Nederland. Zijn de verschillen in de afgelopen jaren afgenomen? Hoe zijn de ontwikkelingen bij migranten en bij de in Nederland geboren tweede generatie? Dit rapport beschrijft de ontwikkeling van integratie tot en met 2023. Deze inleiding beschrijft het doel van de publicatie, de gehanteerde methodologie en terminologie, en geeft een overzicht van de inhoud van rapport en bijlage.

1. Doel van de publicatie

De Rapportage Integratie en Samenleven bevat een overzicht van verschillen en overeenkomsten tussen herkomstgroepen en de gemiddelde bevolking. Daarbij wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van verschillen en overeenkomsten in de afgelopen jaren. Dit gebeurt voor verschillende thema's, zoals onderwijs, arbeidsmarkt, criminaliteit en gezondheid. Waar mogelijk wordt onderscheid gemaakt tussen mensen die in het buitenland zijn geboren en mensen die in Nederland zijn geboren met ten minste één in het buitenland geboren ouder.

2. Terminologie

Dit rapport hanteert de herkomstindeling die het CBS vanaf 2022 gebruikt. Deze indeling bestaat uit twee onderdelen: Geboren in Nederland en herkomstland.

Geboren in Nederland: De indeling Geboren in Nederland kijkt eerst of een inwoner zelf in Nederland of het buitenland geboren is, en vervolgens waar de ouders geboren zijn.

Herkomstland: naast Geboren in Nederland worden inwoners van Nederland ingedeeld naar herkomstland. Het herkomstland van mensen die in het buitenland zijn geboren is het eigen geboorteland. Van mensen die in Nederland zijn geboren is het herkomstland het geboorteland van de moeder als die in het buitenland is geboren, anders is dit het geboorteland van de vader.

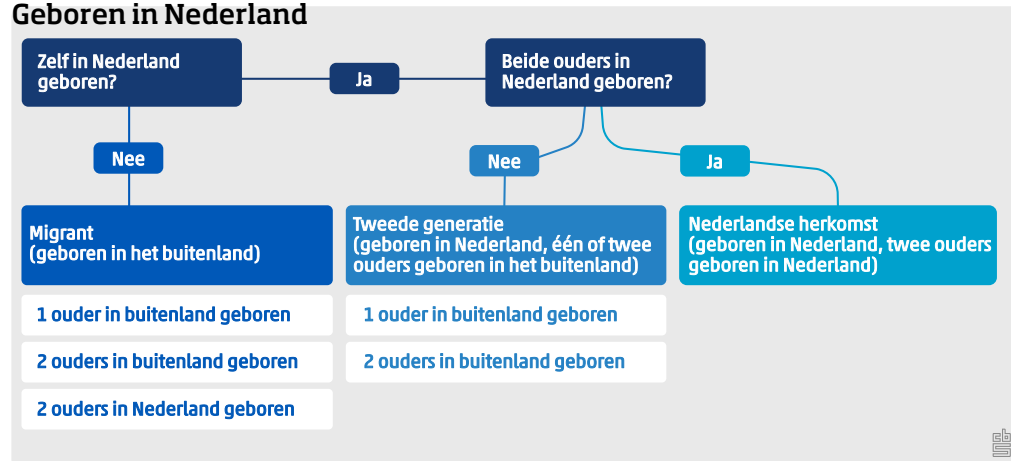
Terminologie in figuren en teksten

In de figuren worden de volgende categorieën gebruikt om aan te geven of iemand in Nederland geboren is of in het buitenland, en waar de ouders geboren zijn:

- Geboren in Nederland, twee ouders geboren in Nederland.
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in het buitenland (soms wordt er onderscheid gemaakt tussen één of twee ouders geboren in het buitenland).
- Geboren in het buitenland.

Om de teksten leesbaar te houden, worden daar andere termen gebruikt. Mensen die zijn geboren in het buitenland worden in de tekst 'migranten' genoemd. Mensen die zijn geboren in Nederland met één of twee in het buitenland geboren ouders worden aangeduid als 'de tweede generatie'. In Nederland geboren mensen met twee ouders die ook in Nederland zijn geboren vallen onder de groep met een Nederlandse herkomst.

Gebruikte terminologie in teksten en figuren voor indeling Geboren in Nederland

Herkomstlanden

In deze rapportage worden verschillende herkomstlanden onderscheiden:

1. Nederland, Europa en Buiten-Europa
2. Grote herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Cariben¹⁾ en Indonesië. Dit zijn getalsmatig de grootste Buiten-Europese landen van herkomst. De Turkse en Marokkaanse migratiegeschiedenis ligt voor een groot deel in de gastarbeid van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. De historie van Surinaamse, Nederlands-Caribische en Indonesische migratie ligt in de koloniale verwantschap met Nederland. Indonesië werd in de periode 1945 tot en met 1949 gedekoloniseerd, Suriname behoorde tot 1975 tot het Koninkrijk der Nederlanden en Nederlands-Caribische migranten hebben de Nederlandse nationaliteit.
3. Vluchtelingenlanden: Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië of Syrië. Migranten met een herkomst uit één van deze landen zijn vaak (maar niet altijd) als vluchteling naar Nederland gekomen.
4. Nieuwe EU-landen: Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. Hierbij gaat het niet om tijdelijke seizoenswerkers, maar om mensen die zich inschrijven bij een Nederlandse gemeente. Overigens kunnen mensen uit deze herkomstgroep ook al vóór het lidmaatschap van de EU naar Nederland zijn gekomen. Binnen de groep nieuwe EU gaat de aandacht specifiek uit naar Poolse, Roemeense en Bulgaarse herkomstgroepen. Vanuit deze landen kwamen de afgelopen jaren de grootste groepen nieuwe EU-immigranten.

¹⁾ Voorheen de (voormalige) Nederlandse Antillen en Aruba genoemd. Op 10 oktober 2010 is de Nederlandse Antillen als land opgeheven. Curaçao en Sint-Maarten werden zelfstandige landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden (net als Aruba op 1 januari 1986). Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (ook wel Caribisch Nederland) werden bijzondere Nederlandse gemeenten.

Dit rapport beschrijft de ontwikkeling van integratie tot en met 1 januari 2024 en omvat daarmee ook de komst van Oekraïense vluchtelingen die sinds februari 2022 naar Nederland zijn gekomen. De omvang van deze groep komt in hoofdstuk 1 Bevolking aan de orde. In de andere hoofdstukken wordt geen specifieke aandacht aan deze herkomstgroep besteed, omdat deze mensen nog te kort in Nederland zijn om ontwikkelingen op terreinen als inkomen of onderwijs in kaart te brengen.

3. Indeling rapport

Deze rapportage bestaat uit een monitordeel en een verdiepend deel. Het monitordeel, hoofdstuk 1 tot en met 7, geeft binnen diverse thema's een overzicht van (de ontwikkelingen van) kenmerken van mensen van niet-Nederlandse herkomst, in vergelijking met de gemiddelde bevolking. De nadruk ligt hierbij op grafieken en tabellen die gepaard gaan met samenvattende teksten.

Rekening houden met verschillende samenstelling

Voor een aantal indicatoren, zoals bij zorgkosten en medicijngebruik in hoofdstuk 6, zijn de figuren gestandaardiseerd naar leeftijd. Hierdoor zijn herkomstgroepen onderling beter vergelijkbaar omdat rekening wordt gehouden met demografische verschillen.

De (sociaaleconomische) positie die personen innemen ongeacht hun herkomst kan samenhangen met verschillen in achtergrondkenmerken, zoals leeftijd, inkomen of onderwijsniveau. Daarom is voor de meeste indicatoren in het monitordeel met multivariate regressieanalyses ook gekeken in hoeverre de beschreven verschillen tussen herkomstgroepen blijven bestaan wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in de samenstelling van groepen. Hierbij wordt gecorrigeerd voor verschillen naar geslacht en leeftijd. Daarnaast is voor indicatoren die afkomstig zijn uit surveydata gecorrigeerd voor onderwijsniveau. Omdat het onderwijsniveau niet voor alle inwoners van Nederland integraal beschikbaar is, is voor indicatoren die afkomstig zijn uit registerdata (naast geslacht en leeftijd) gecorrigeerd voor verschillen in het inkomen van de herkomstgroepen. Naast geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en inkomen zijn er nog andere factoren die kunnen samenhangen met verschillen tussen herkomstgroepen. In het monitordeel zijn die niet meegenomen in de regressieanalyses. In de verdiepende hoofdstukken wordt een uitgebreidere set van factoren die kunnen samenhangen met verschillen tussen groepen meegenomen in de analyses.

Verdieping

Het verdiepende deel telt drie hoofdstukken die in meer detail ingaan op specifieke aspecten van integratie. Hoofdstuk 8 gaat in op de invloed van het netwerk op de taalvaardigheid van kinderen. In hoofdstuk 9 worden de loopbanen van afgestudeerden tijdens hoog- en laagconjunctuur beschreven. Hoofdstuk 10 behandelt het contact tussen buurtgenoten en de opvattingen over diversiteit.

De bijlage bevat achtergrondinformatie bij deze publicatie in de vorm van beschrijvingen van gebruikte gegevensbronnen, technische toelichtingen bij gebruikte methoden en extra cijfers in de vorm van grafieken en tabellen.

Op de website van het CBS geeft het dossier [Asiel, migratie en integratie](#) een overzicht van recente cijfers en publicaties over dit thema.

Het CBS stelt dit rapport samen, mede op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

1 Bevolking

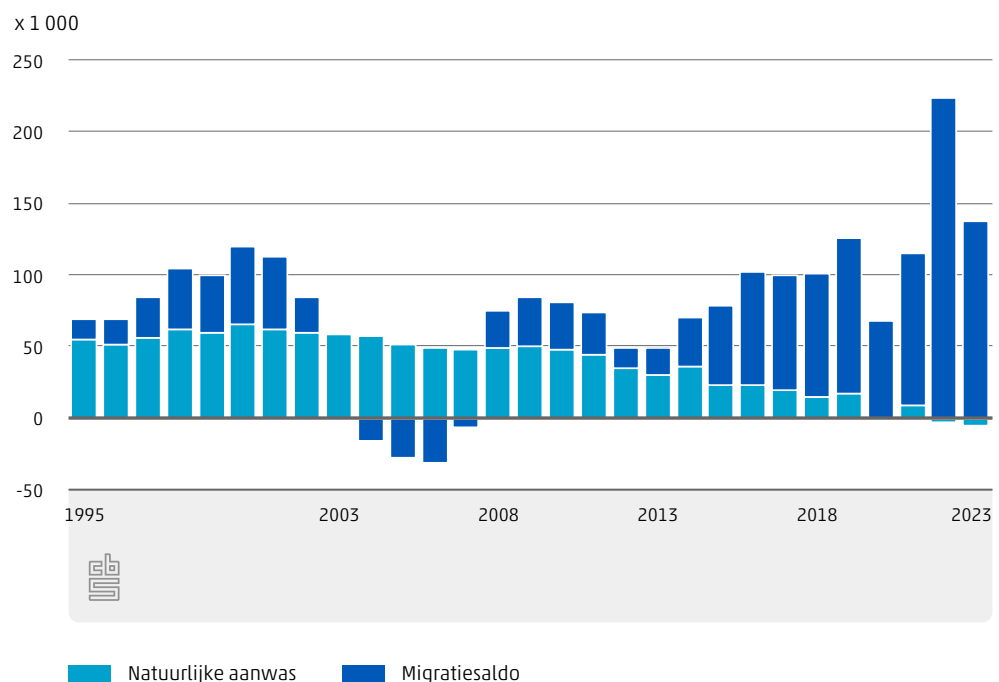
Van de 17,9 miljoen inwoners die Nederland op 1 januari 2024 telde, waren 2,9 miljoen in het buitenland geboren (migranten). Van de in Nederland geboren mensen hadden 2,1 miljoen ten minste één in het buitenland geboren ouder (de tweede generatie). Samen vormen deze groepen 28 procent van de bevolking. De afgelopen vijf jaar groeide de bevolking vrijwel uitsluitend door immigratie. Dit hoofdstuk beschrijft onder andere bevolkingsgroei, leeftijdsopbouw en de motieven van immigranten die naar Nederland komen. Ook de huishoudensamenstelling, partnerkeuze en het gemiddelde kindertal komen aan bod.

1.1 Bevolkingsontwikkeling

De afgelopen vijf jaar groeide de Nederlandse bevolking vooral door immigratie. Tussen 1 januari 2019 en 1 januari 2024 nam het aantal inwoners met 661 duizend toe. Van deze groei was 97 procent het gevolg van internationale migratie: het aantal immigranten was met bijna 1,5 miljoen hoger dan het aantal emigranten (836 duizend). Na een daling in 2020 vanwege de coronapandemie en een piek in 2022 vanwege de Oekraïense vluchtelingen, kwam het migratiesaldo in 2023 uit boven het niveau van 2019. Het was lager dan in 2022 vanwege het teruglopen van het aantal Oekraïense vluchtelingen.

De overige bevolkingsgroei komt voort uit natuurlijke aanwas: geboorte minus sterfte. Deze natuurlijke aanwas was in 2020 laag, vanwege een hoog aantal sterfgevallen door corona. In 2022 was de natuurlijke aanwas voor het eerst negatief, en in 2023 daalde deze verder naar -5 duizend door hogere sterfte en minder geboorten.

1.1.1 Bevolkingsontwikkeling

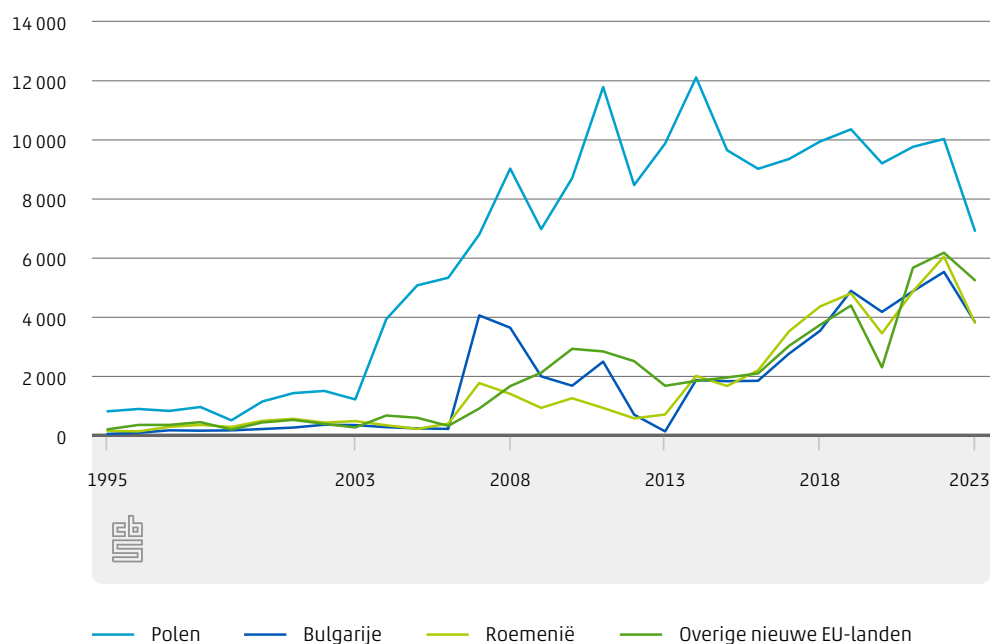

Meeste groei bij nieuwe EU-landen, daling in 2023

Van de in dit hoofdstuk besproken groepen immigranten namen de groepen uit nieuwe EU-landen¹⁾ het meest toe in de afgelopen vijf jaar. Tussen 1 januari 2019 en 1 januari 2024 kwamen er per saldo 116 duizend migranten uit nieuwe EU-landen naar Nederland. Toetreding tot de EU had een duidelijk opwaarts effect op de immigratie uit deze landen: het migratiesaldo steeg sindsdien bijna elk jaar. In 2023 was er voor het eerst een daling, met bijna 8 duizend personen.

Vooraf het migratiesaldo van Polen is sterk teruggelopen, van 10 duizend in 2022 naar bijna 7 duizend in 2023. Dat is het laagste aantal sinds 2007. Ook het migratiesaldo van in Bulgarije (-31 procent) en Roemenië (-37 procent) geboren migranten is sterk teruggelopen. Hongarije is het enige land van de nieuwe EU-landen waarbij het migratiesaldo wel is toegenomen (15 procent).

1.1.2 Migratiesaldo naar geboorteland, nieuwe EU-landen

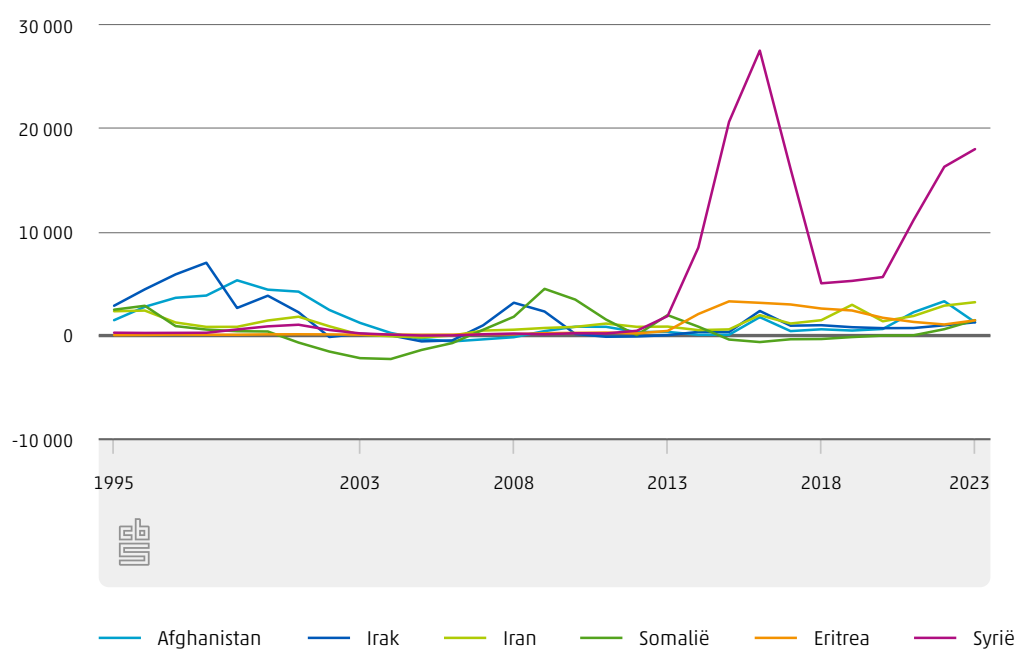
Naast de toename van het aantal migranten uit nieuwe EU-landen is ook het aantal in Oekraïne geboren migranten toegenomen. Dat heeft alles te maken met de oorlog in Oekraïne. Met name in 2022 kwamen er per saldo veel Oekraïners door migratie naar Nederland bij (+83 duizend). In 2023 nam het aantal Oekraïners dat per saldo naar Nederland kwam weer flink af, naar 17 duizend.

1) De nieuwe EU-landen zijn Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

Migratiesaldo uit vluchtelingenlanden toegenomen

Het migratiesaldo van de zes vluchtelingengroepen²⁾ was in de afgelopen vijf jaar lager dan dat van de groepen uit nieuwe EU-landen. Door migratie nam het aantal mensen dat geboren is in Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië of Syrië tussen 2019 en 2024 met 90 duizend toe. De piek in deze asielmigratie lag in 2016, met name door de aanhoudende burgeroorlog in Syrië, toen bijna 28 duizend Syrische migranten zich in Nederland vestigden. Dat aantal is inmiddels sterk verminderd, maar de laatste jaren is het saldo weer opgelopen. In 2023 kwamen 18 duizend mensen die in Syrië zijn geboren naar Nederland. Ook het migratiesaldo van de andere vluchtelingengroepen stijgt. Vooral Somalië springt hierbij in het oog: nadat er zeven jaar op rij meer emigranten dan immigranten waren, is het migratiesaldo in 2022 en 2023 weer positief.

1.1.3 Migratiesaldo naar geboorteland, vluchtelingengroepen

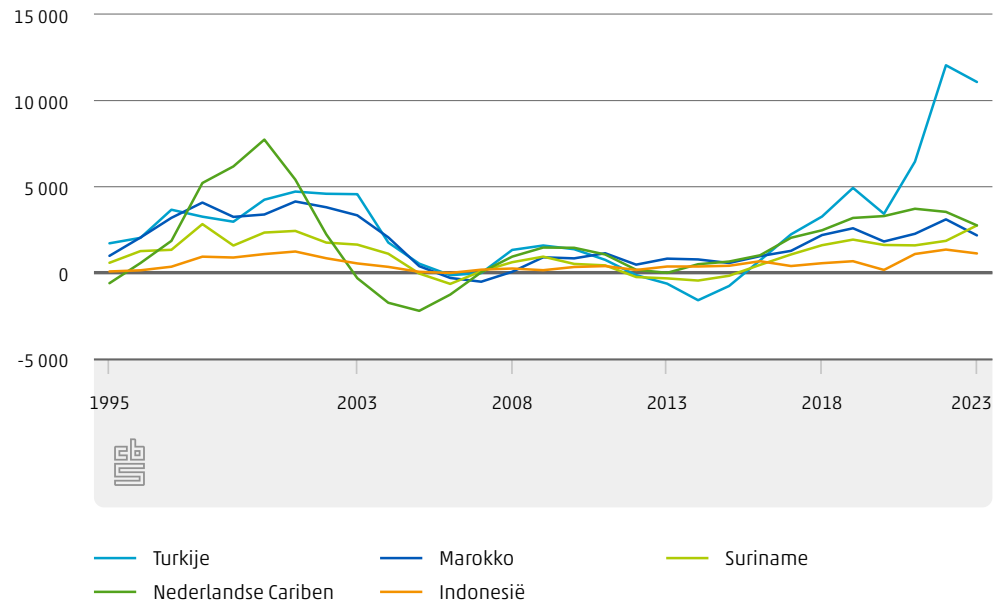

Hoger migratiesaldo grootste herkomstgroepen, vooral uit Turkije

Het migratiesaldo van de vijf grootste herkomstgroepen is vanaf 2016 geleidelijk opgelopen. Vooral het aantal Turkse migranten nam toe. Na een daling in coronajaar 2020, die onder Turkse migranten groter was dan onder de andere hier genoemde landen, nam het migratiesaldo in 2021 en 2022 weer toe. In 2023 was het saldo met 11 duizend weer iets afgenomen.

²⁾ Tot de vluchtelingenlanden worden hier Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië en Syrië gerekend.

1.1.4 Migratiesaldo naar geboorteland, vijf grootste herkomstgroepen

1.2 Redenen voor migratie

Migratiedoelen en migratiemotieven

De redenen waarom immigranten naar Nederland komen, worden niet geregistreerd in de Basisregistratie Personen (BRP). Voor immigranten met een niet-EU/EFTA-nationaliteit gebruikt het CBS informatie van het migratiemotief zoals dat wordt vastgelegd door de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). Immigranten met een nationaliteit van een van de EU/EFTA-landen hoeven zich vanwege het vrije verkeer van personen niet te melden bij de IND; er is dan ook geen motief voor hun komst naar Nederland bekend. Voor deze immigranten wordt een afgeleid migratiedoel bepaald op basis van de activiteiten die zij ná immigratie in Nederland ontplooiën.

4 op 10 migranten uit nieuwe EU-landen komen om te werken

Voor immigranten uit de nieuwe EU-landen is arbeid een steeds belangrijker motief geworden om naar Nederland te komen. Nauwkeuriger geformuleerd: uit het gedrag van deze immigranten ná binnenkomst in Nederland blijkt dat de belangrijkste reden om naar Nederland te komen steeds vaker het verrichten van arbeid is. Tegelijkertijd neemt het belang van gezinsmigratie af. Het aandeel arbeidsmigratie liep in 2020 iets terug, mogelijk als gevolg van de coronapandemie. In 2021 en 2022 steeg het weer, tot bijna 40 procent van de nieuwe EU-migratie. Sinds 2019 bestaat een kwart van de immigratie uit nieuwe EU-landen uit gezinsmigratie.

Sinds 2004 zijn de motieven van de migranten uit nieuwe EU-landen verschoven van voornamelijk gezinsmigratie in de periode 2004–2013, naar arbeidsmigratie in de periode daarna. Dit heeft voor een groot deel te maken met de toetreding tot de EU in mei 2004 (vrij verkeer van personen en diensten), en de afschaffing van de verplichte tewerkstellingsvergunning voor mensen uit Polen in mei 2007 en voor mensen uit Bulgarije en Roemenië in januari 2014.

1.2.1 Immigratie naar afgeleid migratiedoel, nieuwe EU-nationaliteiten

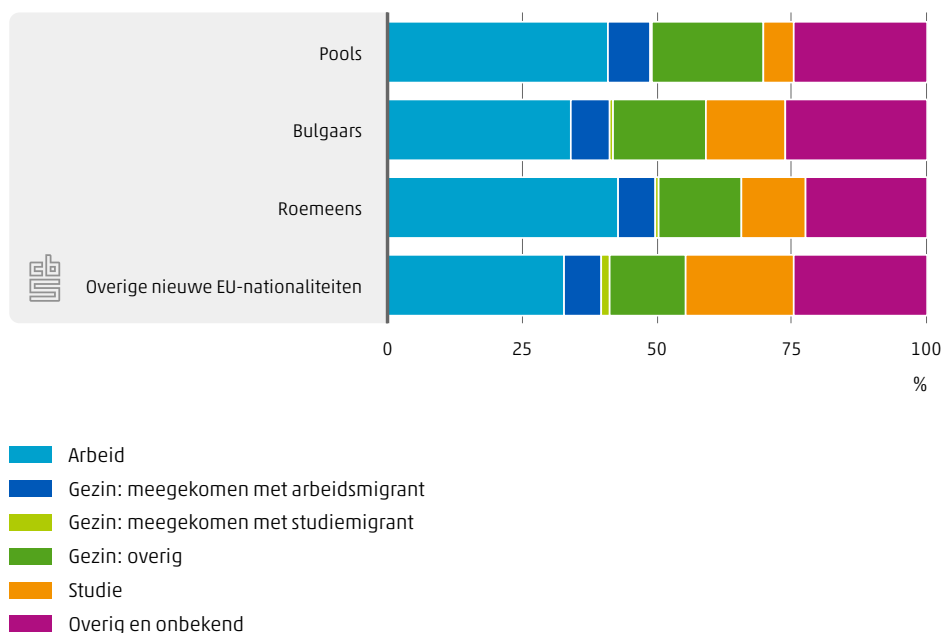
Periode	Gezin						
	Totaal	Arbeid	meegekomen met arbeidsmigrant	meegekomen met studiemigrant	overig	Studie	Overig/ onbekend
	x 1 000	%					
Nieuwe EU							
2004–2008	69,8	27,3	7,7	0,4	27,3	8,8	28,6
2009–2013	155,9	29,5	8,1	0,5	24,2	11,0	26,7
2014–2018	223,7	40,1	8,7	0,5	19,7	8,9	22,0
2019–2022	224,9	38,4	7,9	0,6	18,3	12,5	22,4

Van de nieuwe EU-landen is het aandeel arbeid onder migranten met een Roemeense nationaliteit het grootst, met 43 procent in 2021 en 2022. Migranten uit Bulgarije komen juist iets minder dan gemiddeld voor arbeid naar Nederland. Voor hen is studie in verhouding een steeds belangrijker motief geworden: 17 procent van de immigratie uit Bulgarije bestond in 2021 en 2022 uit studenten, onder de nieuwe EU-landen als geheel was dit 13 procent. Voor migranten uit Polen speelt studie daarentegen nauwelijks een rol (7 procent), en is gezinsmigratie een belangrijk motief om naar Nederland te komen.

Gezinsmigranten voegen zich vaak bij arbeidsmigrant

Van de ruim 17 duizend gezinsmigranten die in 2022 uit een van de nieuwe EU-landen naar Nederland kwamen, voegden 5 duizend (29 procent) zich bij een arbeidsmigrant. Een veel kleiner deel ging bij een studiemigrant wonen (3 procent). De categorie 'Gezin: overig' besloeg 68 procent van de gezinsmigranten. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om gezinsmigranten die gaan wonen bij iemand die in Nederland is geboren of iemand met een ander afgeleid migratiedoel dan arbeid of studie.

1.2.2 Immigratie naar afgeleid migratiedoel en nationaliteit, 2022

Veel vluchtelingen uit Oekraïne

Sinds de Russische invasie eind februari 2022 zijn veel Oekraïners hun land ontvlucht. Zij kunnen in Nederland bescherming krijgen onder de Richtlijn Tijdelijke Bescherming van de Europese Unie. Zij hoeven geen reguliere asielaanvraag in te dienen maar kunnen zich inschrijven bij een gemeente. De richtlijn biedt ook andere rechten, bijvoorbeeld het recht om meteen te werken in Nederland zonder een tewerkstellingsvergunning. De cijfers over migratiemotieven van Oekraïense immigranten betreffen voor het overgrote deel Oekraïense vluchtelingen die in Nederland zijn gearriveerd vanaf 24 februari 2022 (het begin van de oorlog in Oekraïne) en die een vergunning hebben gekregen op grond van de hierboven genoemde Richtlijn Tijdelijke Bescherming. Er zijn ook mensen met een andere nationaliteit dan de Oekraïense die deze vergunning hebben gekregen. Zij waren voorheen gevestigd in Oekraïne (zogenoemde derdelanders).

In het eerste jaar van de oorlog kwamen 108 duizend vluchtelingen uit Oekraïne naar Nederland, voor een groot deel vrouwen. 102 duizend van hen hadden de Oekraïense nationaliteit. In 2023 was het aantal vluchtelingen uit Oekraïne gedaald naar 37 duizend.

Na asielmigratie volgt vaak gezinsmigratie

Immigratie uit de zes onderzochte vluchtelingenlanden bestaat logischerwijs voor het grootste deel uit asielmigratie, maar er vindt een verschuiving plaats richting andere motieven. Zo kwam iets meer dan de helft van de Iraanse immigranten in 2023 vanwege arbeid of studie naar Nederland, terwijl deze motieven onder de andere vluchtelingenlanden niet of nauwelijks een rol van betekenis spelen. Ook gezinsmigratie komt onder Iraanse immigranten steeds vaker voor, hetgeen in iets mindere mate ook geldt voor migranten uit Eritrea en Irak.

In de periode 1995–2023 zijn grofweg twee fasen van asielmigratie met hun eigen migratie-geschiedenis te onderscheiden. In het midden van de jaren negentig kwamen er veel asielmigranten naar Nederland uit onder andere Afghanistan, Irak, Iran en Somalië, maar ook uit niet in deze rapportage genoemde landen, zoals Bosnië-Herzegovina. Meer dan 80 procent van de immigratie uit de hier genoemde vluchtelingenlanden was toen asielmigratie. In de jaren daarna daalde het aantal asielmigranten en kwamen de gezinshereniging en gezinsvorming onder deze asielmigranten op gang. In de jaren 2005–2009 was gezinsmigratie voor deze groep zelfs een belangrijker motief geworden om naar Nederland te komen dan asielmigratie.

Een tweede fase asielmigranten kwam rond 2014 op gang met vluchtelingen uit Syrië, waar al een paar jaar een oorlog woedde, en Eritrea vanwege onlusten en slechte economische omstandigheden. Sinds 2021 neemt het aantal asielmigranten uit Syrië en Eritrea, maar ook uit Iran en Somalië, weer toe. Een substantieel deel van de asielmigranten komt in het kader van de nareisregeling³⁾ naar Nederland. Ook dit gaat vaak in golven: hogere reguliere asielmigratie genereert over het algemeen een hoger aantal nareizigers. In de periode 2020–2023 bestond 30 procent van de immigratie uit de zes vluchtelingenlanden uit nareis. Ook komt bij deze groepen asielmigranten de reguliere gezinsmigratie op gang. In 2022 en 2023 kwam 30 procent van de Iraanse en Eritrese immigranten vanwege gezinshereniging naar Nederland, onder Iraakse immigranten was dat een kwart.

Turkse, Marokkaanse en Surinaamse migranten komen vaker voor arbeid of studie

Hoewel gezinsmigratie de belangrijkste reden blijft voor Turkse, Marokkaanse en Surinaamse migranten om naar Nederland te komen⁴⁾, worden arbeid en studie steeds belangrijker motieven. Van 1995 tot en met 2010 bestond bijna 80 procent van de totale immigratie uit deze landen uit gezinsmigratie. Sindsdien is dit aandeel geleidelijk afgenomen tot 40 procent onder Turkse immigranten, en tot 70 procent voor Marokkaanse en Surinaamse immigranten. Ongeveer 1 op de 10 kwam voor arbeid of studie.

Arbeid en studie zijn samen inmiddels voor 1 op de 3 immigranten uit Marokko en Suriname de voornaamste redenen om naar Nederland te migreren. Voor Turkse immigranten is dit bijna 40 procent, waarvan een groot deel kennismigratie is. Bij Marokkaanse en Surinaamse migranten komt dat weinig voor. Ook het aantal studenten uit Turkije neemt toe. Dat geldt ook voor Surinaamse migranten, en al veel langer voor Indonesische.

Het aantal asielmigranten uit Turkije is toegenomen. Onder Marokkaanse en Surinaamse immigranten is asielmigratie nauwelijks een factor van betekenis.

³⁾ Nareizigers zijn gezinsleden van asielmigranten die gebruikmaken van de zogenoemde nareisregeling. Deze gezinsleden ontvangen vervolgens een afgeleide asielvergunning. Zij vallen in de CBS-cijfers onder het motief 'asiel'. Gezinsleden van asielmigranten die geen gebruikmaken van de nareisregeling, kunnen in aanmerking komen voor reguliere gezinshereniging. Zij behoren in de CBS-cijfers tot het motief 'Gezin'/'Gezinshereniging'.

⁴⁾ Voor mensen die geboren zijn in de Nederlandse Cariben is geen migratiemotief bekend, zij hebben de Nederlandse nationaliteit.

1.2.3 Immigratie naar migratiemotief en nationaliteit

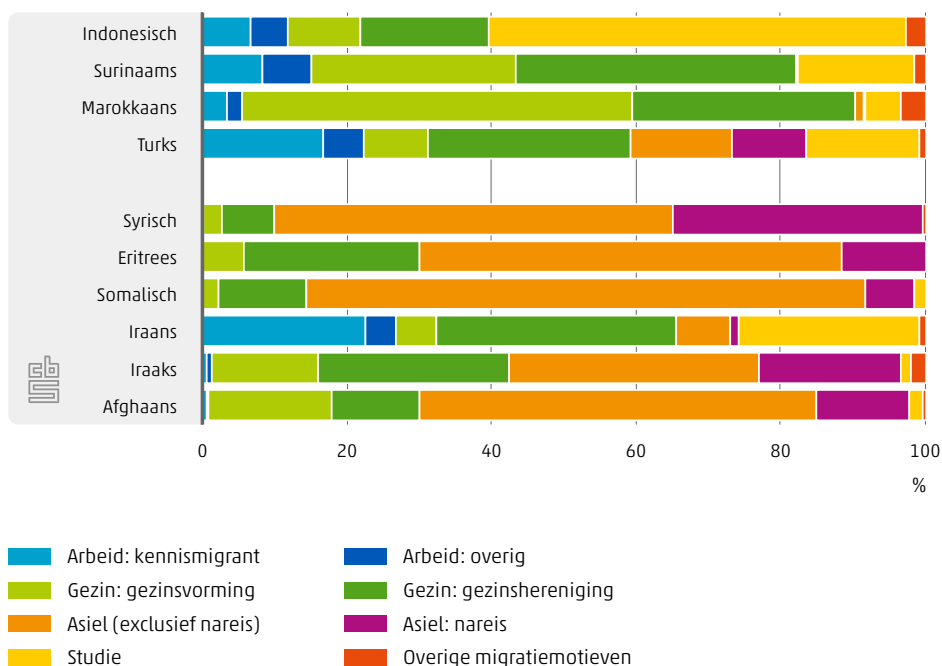
Periode	Totaal	Asiel (excl. nareis)	Asiel: nareis	Gezinshereniging	Gezinsvorming	Kennismigratie	Overige arbeidsmigratie	Studie	Overig
	x 1 000	%							
Turkije, Marokko, Suriname, Indonesië									
1995-1999	67,8	5,3		37,8	45,9	0,2	2,8	4,2	3,7
2000-2004	66,6	2,4		68,9	11,1	0,3	5,0	7,7	4,6
2005-2009	35,0	1,3		32,0	30,6	4,5	5,4	15,5	10,8
2010-2014	34,3	1,0	0,1	22,3	36,1	8,7	2,6	18,9	10,4
2015-2019	43,6	5,6	0,4	22,5	29,5	11,2	1,8	22,6	6,5
2020-2023	57,5	10,4	5,6	25,9	18,6	13,7	2,9	18,8	4,0
Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië, Syrië									
1995-1999	27,0	82,2		10,8	3,3	0,1	0,2	0,5	2,8
2000-2004	13,8	56,6		32,6	2,6	0,1	1,1	2,9	3,8
2005-2009	9,0	28,7		32,3	19,4	4,8	1,7	8,3	4,7
2010-2014	24,2	51,9	20,8	9,3	7,6	3,7	0,2	4,1	2,2
2015-2019	115,6	49,7	37,0	8,2	1,9	1,6	0,1	1,0	0,5
2020-2023	87,6	44,2	30,2	14,3	4,2	3,2	0,3	2,8	0,9

In 2023 kwamen 42 duizend gezinsmigranten uit landen van buiten de EU/EFTA naar Nederland. Drie kwart van de niet-EU/EFTA-gezinsmigranten kwam in het kader van gezinshereniging naar Nederland; zij gingen wonen bij een lid van een al voor immigratie bestaand gezin.

Een kwart was gezinsvorming, waarbij mensen zich in Nederland vestigen om te trouwen of te gaan samenwonen met een al in Nederland wonende partner. Het grootste deel van de Marokkaanse gezinsmigranten komt voor gezinsvorming, bij de overige grote migratielanden is gezinshereniging nog steeds de belangrijkste component.

Gezinsmigratie vanuit vluchtelingenlanden bestaat voor het overgrote deel uit gezinsherenigers die zich bij de eerder in Nederland gevestigde asielmigrant voegen. Alleen onder Afghaanse immigranten overstijgt het aantal gezinsvormers inmiddels het aantal gezinsherenigers.

1.2.4 Immigratie naar motief en nationaliteit, 2023

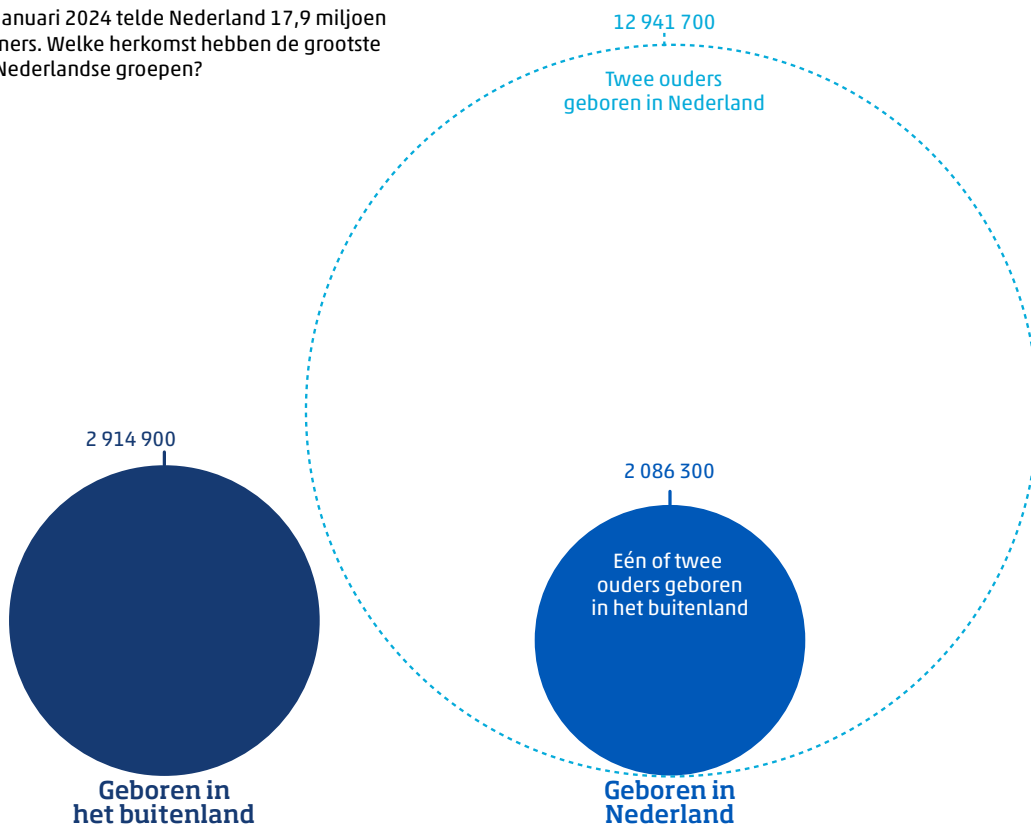
1.3 Bevolking naar herkomst

Van de 17,9 miljoen inwoners die Nederland op 1 januari 2024 telde, waren 2,9 miljoen in het buitenland geboren (migranten). Van de in Nederland geboren mensen hadden 2,1 miljoen ten minste één in het buitenland geboren ouder (de tweede generatie). Samen vormen deze groepen 27,8 procent van de bevolking. Vijf jaar eerder was dat nog 24,4 procent.

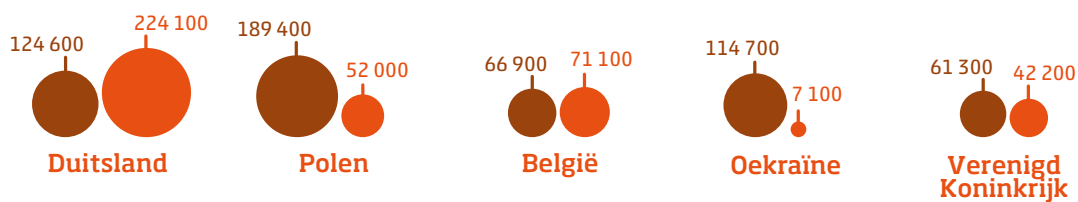
Van de mensen die zelf of van wie de ouders in het buitenland geboren zijn, zijn de belangrijkste Europese herkomstlanden Duitsland, Polen, België, Oekraïne en het Verenigd Koninkrijk. Oekraïne staat vanaf 1 januari 2023 in de top-5, door de komst van Oekraïense vluchtelingen. Buiten Europa zijn de belangrijkste herkomstlanden al jaren Turkije, Marokko, Suriname, Indonesië en de Nederlandse Cariben.

1.3.1 Grootste bevolkingsgroepen naar herkomst

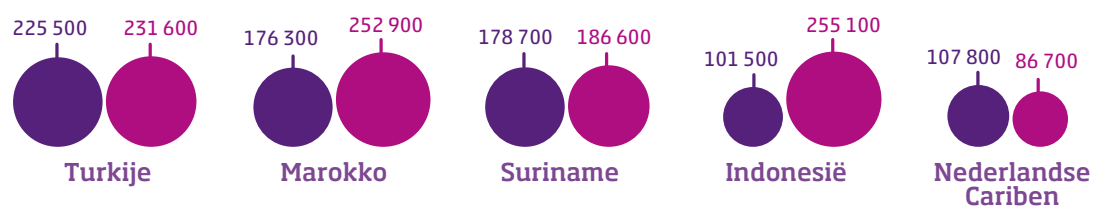
Op 1 januari 2024 telde Nederland 17,9 miljoen inwoners. Welke herkomst hebben de grootste niet-Nederlandse groepen?

Europa

Buiten-Europa

Vluchtelingenlanden

Legenda

Meer mensen van niet-Nederlandse herkomst

Tussen 1 januari 2019 en 1 januari 2024 kwamen er 616 duizend in het buitenland geboren inwoners en 159 duizend mensen van de tweede generatie bij, terwijl het aantal inwoners met een Nederlandse herkomst met 115 duizend afnam. De groei van het aantal mensen van niet-Nederlandse herkomst komt voor het grootste deel door migranten van buiten Europa: arbeidsmigratie uit landen als India en China is daar voor een belangrijk deel de oorzaak van, maar ook gezins- en asielmigratie spelen een rol. De groei in het aantal mensen met een Europese herkomst komt voor 40 procent voor rekening van de nieuwe EU-landen en voor 31 procent door mensen met een Oekraïense herkomst.

Van de hier onderscheiden niet-Nederlandse herkomstgroepen nam de bevolking in de afgelopen vijf jaar toe, met uitzondering van mensen met een Indonesische herkomst: hun aantal nam met ruim 19 duizend af. Door de veel hogere gemiddelde leeftijd (zie hieronder) vinden onder deze groep in verhouding meer overlijdens plaats dan onder de andere migrantengroepen. Bovendien komen er per saldo minder migranten uit Indonesië bij dan bij de meeste andere migrantengroepen.

Het aantal mensen met een Poolse herkomst steeg in deze periode met 55 duizend. Daarmee vormen zij iets meer dan de helft van de nieuwe EU-herkomstgroepen. Het aantal mensen met een Syrische herkomst steeg met ruim 67 duizend tot 166 duizend, waarmee zij na de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Indonesische en Nederlands-Caribische herkomstgroepen de grootste herkomstgroep van buiten Europa vormen.

Groei tweede generatie vooral bij Buiten-Europese herkomstgroepen

Ruim 36 procent van de mensen met een Europese herkomst en bijna 45 procent van degenen met een Buiten-Europese herkomst is in Nederland geboren (zie bijlage B1.1). De toename van de tweede generatie komt vrijwel geheel voor rekening van herkomstgroepen van buiten Europa, de groei bij Europese herkomstgroepen komt vrijwel volledig door immigratie.

De tweede generatie is vooral vertegenwoordigd bij de vijf grootste herkomstlanden buiten Europa, waarbij de immigratiepiek in de jaren veertig en vijftig (Indonesië) of de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw lag (de andere vier groepen). Van mensen met Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomst is iets meer dan de helft in Nederland geboren, over het algemeen hebben zij twee in het buitenland geboren ouders. Vanwege de langere migratiegeschiedenis tussen Nederland en Indonesië is inmiddels ruim 70 procent van de mensen met een Indonesische herkomst geboren in Nederland, vaak met één in het buitenland geboren ouder (bijlage B1.2). Van de mensen met een Nederlands-Caribische herkomst is 55 procent in het buitenland geboren.

Onder groepen die meer recent naar Nederland zijn gekomen (uit Syrië en Eritrea, maar ook uit Bulgarije en Roemenië) is het aandeel tweede generatie in de totale herkomstgroep met ongeveer 15 procent veel kleiner.

1.3.2 Bevolking naar herkomst, 1 januari 2024 (x 1 000)

	Aantal personen op 1 januari 2024			Toename sinds 1 januari 2019		
	geboren in het buitenland	geboren in Nederland	totaal	geboren in het buitenland	geboren in Nederland	totaal
Totaal	2 914,9	15 028,0	17 942,9	616,0	44,8	660,8
Nederland		12 941,7	12 941,7		-114,6	-114,6
Europa (excl. NL)	1 068,7	608,4	1 677,1	315,5	19,7	335,2
waarvan						
nieuwe EU	369,8	98,1	467,8	112,3	20,9	133,2
waarvan						
Polen	189,4	52,0	241,4	43,9	11,0	55,0
Bulgarije	52,7	8,3	61,0	22,9	3,3	26,1
Roemenië	50,5	9,1	59,6	22,6	2,7	25,2
Oekraïne	114,7	7,1	121,8	102,5	2,2	104,7
Buiten-Europa	1 846,3	1 477,8	3 324,1	300,5	139,7	440,2
waarvan						
Turkije	225,5	231,6	457,1	31,2	15,3	46,5
Marokko	176,3	252,9	429,2	5,8	20,5	26,3
Suriname	178,7	186,6	365,4	0,4	8,8	9,2
Nederlandse Cariben	107,8	86,7	194,5	13,4	11,5	24,9
Indonesië	101,5	255,1	356,6	-13,7	-4,9	-18,6
overig Buiten-Europa	1 056,5	465,0	1 521,5	263,4	88,5	351,9
waarvan						
Afghanistan	42,7	18,8	61,5	7,2	5,1	12,3
Irak	48,3	23,3	71,7	3,6	5,0	8,6
Iran	45,5	13,8	59,3	11,6	3,1	14,7
Somalië	26,6	17,5	44,0	1,4	2,7	4,1
Eritrea	23,4	5,4	28,8	7,7	3,3	11,0
Syrië	142,3	23,3	165,6	55,5	11,9	67,4
overige landen	727,7	362,8	1 090,5	176,5	57,3	233,8

Mensen met niet-Nederlandse herkomst gemiddeld (veel) jonger

Mensen met een niet-Nederlandse herkomst zijn gemiddeld 6 jaar (Europese herkomst) tot 8 jaar (herkomst buiten Europa) jonger dan de gemiddelde bevolking van Nederland. Onder mensen met een Nederlandse herkomst zijn vijftigers en zestigers het sterkst vertegenwoordigd.

Van de vijf grootste Buiten-Europese herkomstlanden zijn mensen met herkomst Turkije, Marokko, Suriname of Nederlandse Cariben jonger dan gemiddeld. De leeftijdsopbouw van mensen met een Surinaamse herkomst lijkt het meest op die van de gemiddelde bevolking: de gemiddelde leeftijd ligt ongeveer 1,5 jaar lager dan die van de totale bevolking van Nederland, en deze groep telt veel veertigers en vijftigers. Onder mensen met een Surinaamse herkomst zijn in verhouding ook veel zestigers: dit zijn migranten die na de onafhankelijkheid in 1975 en in de overgangssituatie tot 1980 naar Nederland kwamen.

Indonesische herkomstgroep gemiddeld het oudst

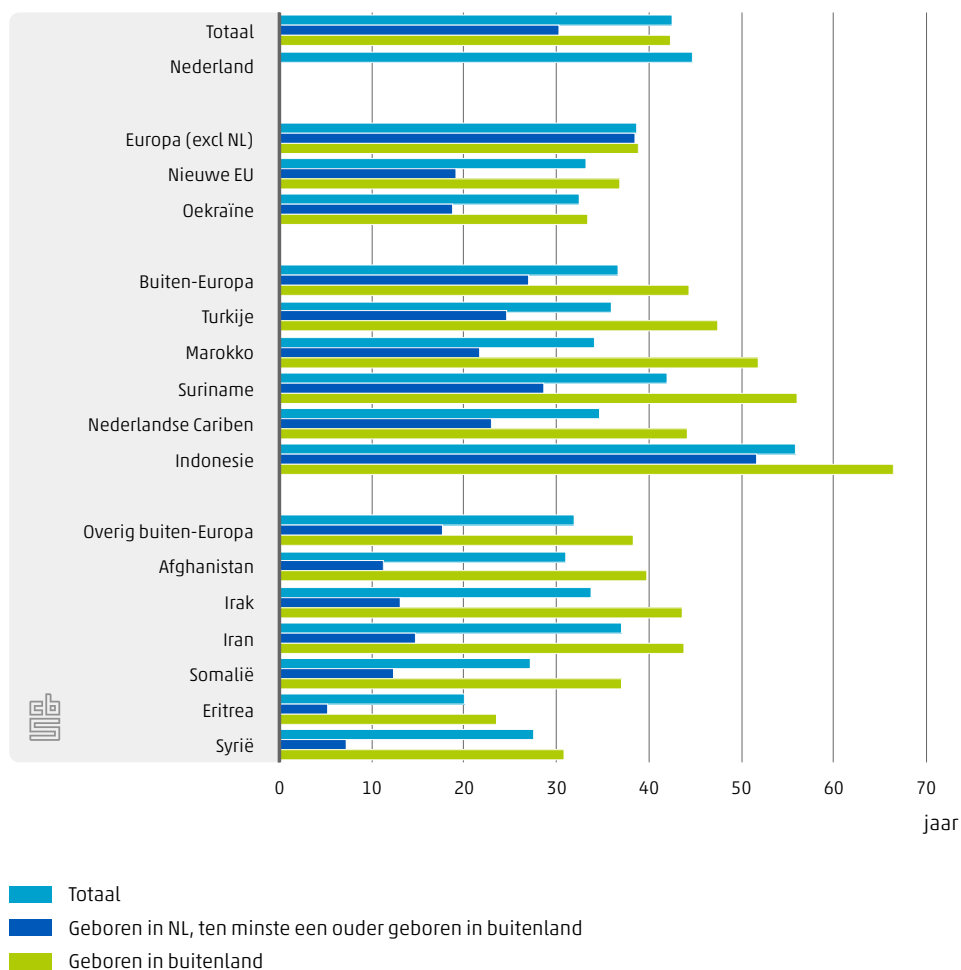
De gemiddelde leeftijd van mensen met een Indonesische herkomst is met bijna 56 jaar veruit het hoogst van alle hier onderscheiden groepen, en ook hoger dan die van de totale Nederlandse bevolking. De migratiegeschiedenis van Indonesische migranten is hier een belangrijke verklarende factor voor. Velen kwamen na de Tweede Wereldoorlog en na de onafhankelijkheid in 1949 naar Nederland.

Ook onder mensen met een Turkse of Marokkaanse herkomst weerspiegelt hun migratiegeschiedenis zich voor een deel in de leeftijdsopbouw. Onder deze groepen bevinden zich veel migranten in de leeftijd van 45 tot 60 jaar, die als gezinshereniger of gezinsvormer in de jaren tachtig en negentig naar Nederland kwamen. De Marokkaanse herkomstgroep, vooral de tweede generatie, is jonger dan de andere herkomstgroepen in Nederland. Meer dan onder de andere vier grote Buiten-Europese herkomstgroepen zijn er veel tieners met een Marokkaanse herkomst, zij zijn vrijwel allemaal in Nederland geboren.

Herkomstgroepen uit nieuwe EU en vluchtelingenlanden veel jonger

Herkomstgroepen die meer recent naar Nederland zijn gekomen zijn gemiddeld (veel) jonger dan de eerdergenoemde groepen. Dit geldt niet alleen voor vluchtelingengroepen, maar ook voor mensen uit de nieuwe EU-landen. Van deze laatste groep migranten is een meerderheid tussen de 25 en 50 jaar: de leeftijdsgroep met de grootste arbeidsdeelname. In figuur B1.3 van de bijlage is de leeftijdsopbouw van de diverse herkomstgroepen in bevolkingspiramiden opgenomen.

1.3.3 Gemiddelde leeftijd naar herkomstland en geboorteland, 1 januari 2024

Bijna 1 miljoen mensen hebben ouders van de tweede generatie

Van de mensen met een Nederlandse herkomst tot 55 jaar heeft 12 procent begin 2024 ouders van de tweede generatie. Dat zijn bijna 1 miljoen mensen. Van hen hebben 430 duizend mensen tweedegeneratie-ouders met een Europese en 551 duizend met een Buiten-Europese herkomst. Van de 35- tot 55-jarigen met ouders van de tweede generatie hebben de meeste ouders een Europese herkomst, bij mensen jonger dan 35 jaar een Buiten-Europese.

Mensen met ouders van de tweede generatie

Mede naar aanleiding van vragen vanuit de samenleving, berekent het CBS hoeveel mensen ouders hebben van de tweede generatie.

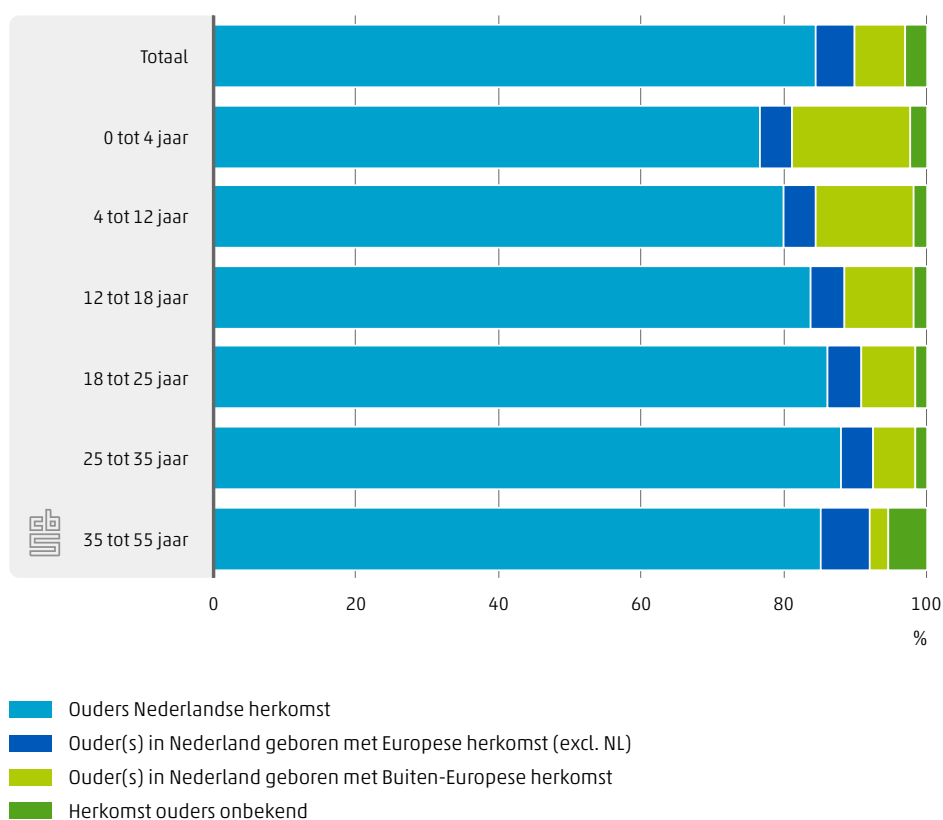
Mensen met een Nederlandse herkomst met ouders van de tweede generatie zijn zelf in Nederland geboren, uit ouders die beiden in Nederland zijn geboren. Zij hebben een of meer grootouders die in het buitenland zijn geboren. Zij hebben zelf een Nederlandse herkomst, maar een of beide ouders behoren tot de tweede generatie.

Omdat bij oudere mensen de herkomst van de ouders vaak niet bekend is, is alleen gekeken naar mensen jonger dan 55 jaar. Op 1 januari 2024 is van ruim 233 duizend mensen met een Nederlandse herkomst jonger dan 55 jaar niet vast te stellen of ze ouders van de tweede generatie hebben. Dit komt vrijwel altijd doordat de vader niet bekend is in het bevolkingsregister.

Mensen met een Nederlandse herkomst met ouders van de tweede generatie hebben het vaakst ouders van Indonesische (30 procent) of Duitse herkomst (25 procent).⁵⁾ Van de kinderen jonger dan twaalf jaar met tweedegeneratie-ouders hebben de ouders vaak een Indonesische, Surinaamse, Marokkaanse of Turkse herkomst.

Van de kinderen die in 2023 in Nederland zijn geboren en een Nederlandse herkomst hebben, heeft bijna 16 procent een of twee ouders van de tweede generatie; 3 procent heeft tweedegeneratie-ouders van Europese herkomst, en ruim 12 procent van Buiten-Europese herkomst. Van de groep mensen (tot 55 jaar) met ouders van de tweede generatie met Buiten-Europese herkomst is 54 procent minderjarig en 40 procent jonger dan 12 jaar.

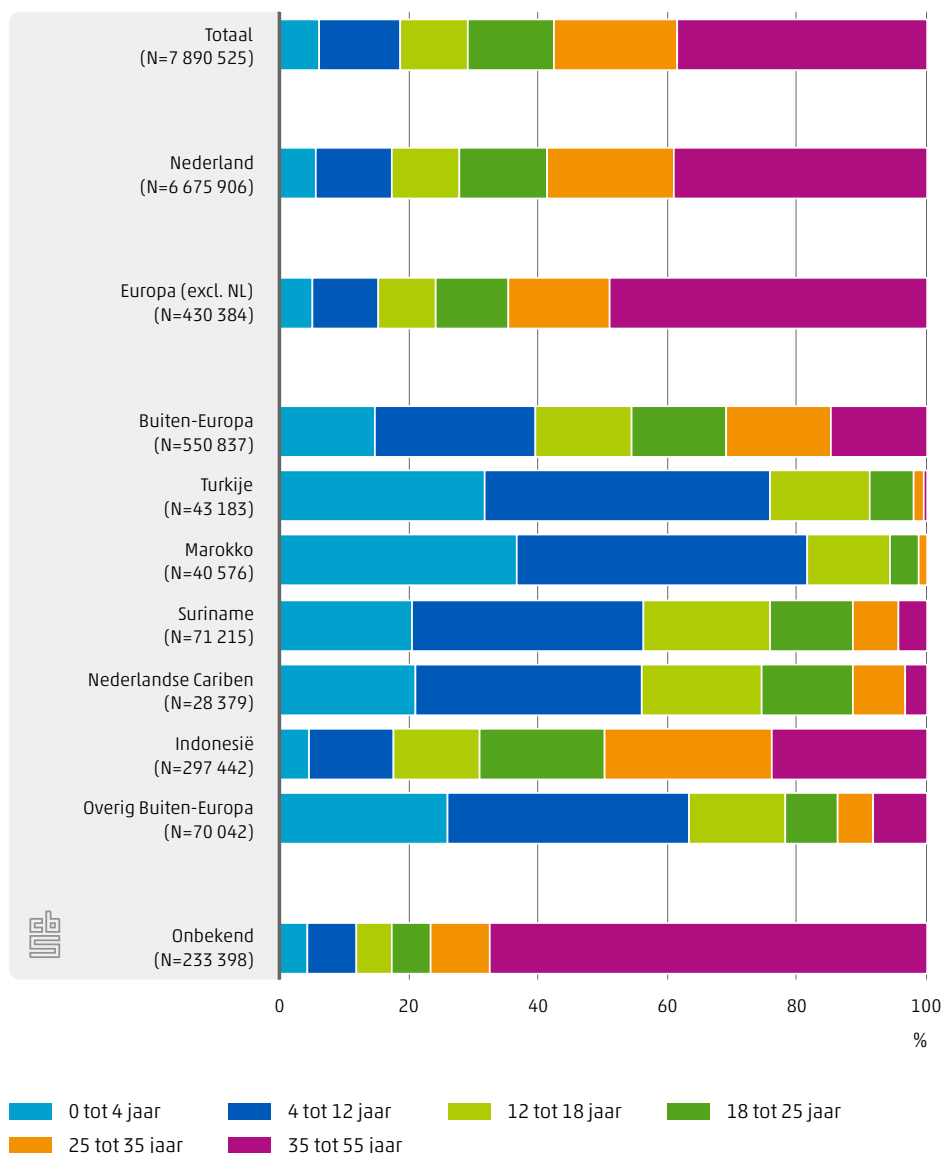
1.3.4 Bevolking met Nederlandse herkomst naar leeftijd en herkomst ouder(s), 1 januari 2024¹⁾

¹⁾ De herkomst van de moeder is bepalend, tenzij zij een Nederlandse of onbekende herkomst heeft. Dan wordt uitgegaan van de herkomst van de vader

⁵⁾ De herkomst van de moeder is hierbij bepalend, tenzij zij een Nederlandse of onbekende herkomst heeft, dan wordt uitgegaan van de herkomst van de vader.

1.3.5 Bevolking met Nederlandse herkomst naar leeftijd en herkomstland ouder(s), 1 januari 2024¹⁾

¹⁾ De herkomst van de moeder is bepalend, tenzij zij een Nederlandse of onbekende herkomst heeft. Dan wordt uitgegaan van de herkomst van de vader

1.4 Huishoudenssamenstelling

Nederland telde op 1 januari 2024 ruim 8,4 miljoen huishoudens. De herkomst van een huishouden wordt bepaald op basis van de herkomst van een referentiepersoon⁶⁾ en de eventuele partner.⁷⁾ In 5,6 miljoen huishoudens is zowel de referentiepersoon als de

6) Wanneer een huishouden uit meerdere personen bestaat, wordt de referentiepersoon als volgt bepaald: als er een paar is binnen het huishouden: de man; als het paar van gelijk geslacht is: de oudste van het paar; in een éénpersoonshuishouden: de ouder; in een overig huishouden: de oudste meerderjarige man of - als deze ontbreekt - de oudste meerderjarige vrouw.

7) In huishoudens met een paar wordt eerst gekeken naar het herkomstland van de referentiepersoon in het huishouden. Als het herkomstland van de referentiepersoon Nederland is dan wordt gekeken naar het herkomstland van de partner. Als het herkomstland van de partner ongelijk is aan Nederland dan is het herkomstland van het huishouden het herkomstland van de partner. In alle andere gevallen is het herkomstland van het huishouden het herkomstland van de referentiepersoon.

eventuele partner in Nederland geboren, in de overige 2,8 miljoen heeft de referentiepersoon of de eventuele partner een niet-Nederlandse herkomst.

Huishoudens van Turkse en Marokkaanse herkomst vaak een paar

De verdeling naar huishoudenssamenstelling verschilt tussen herkomstgroepen. Ruim de helft van de huishoudens van Marokkaanse en bijna 60 procent van Turkse herkomst vormen een paar met of zonder kinderen, van de Indonesische huishoudens is dat bijna twee derde. Van de huishoudens van Nederlands-Caribische en Surinaamse herkomst daarentegen is 40 procent een paar, en is een groter deel een eenouderhuishouden: 16 à 17 procent tegen 11 à 14 procent bij huishoudens van Turkse en Marokkaanse herkomst.

Paren met een Turkse of Marokkaanse herkomst bestaan voor het overgrote deel uit koppels waarbij beide partners in hetzelfde land zijn geboren. Onder paren van Surinaamse en met name Nederlands-Caribische herkomst komt dit (veel) minder vaak voor.

Relatief veel eenpersoonshuishoudens in Eritrese en Somalische herkomstgroep

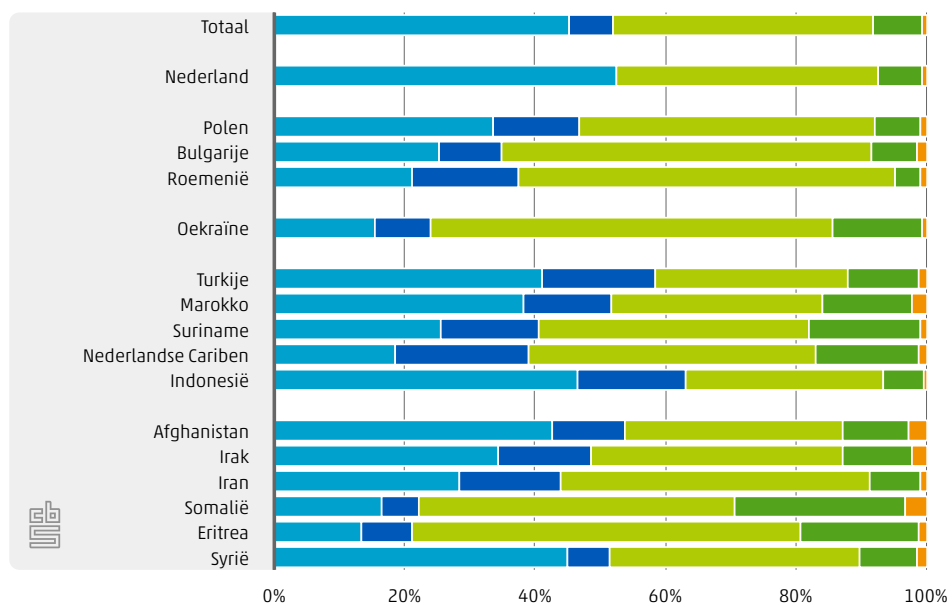
Huishoudens van Eritrese herkomst bestaan voor 60 procent uit één persoon, veel meer dan de andere hier besproken vluchtelingengroepen waarbij 33 tot 48 procent een eenpersoonshuishouden is. In de afgelopen jaren is de huishoudenssamenstelling onder mensen met een Eritrese herkomst wel licht gewijzigd. Tussen 2016 en 2022 nam het aandeel paren door onder andere gezinshereniging toe van 13 naar 23 procent; de laatste twee jaar is het weer licht gedaald naar 21 procent. Ook van de huishoudens met een Syrische herkomst is een steeds groter deel een paar. Met iets meer dan 50 procent is dat inmiddels bijna net zo vaak als bij Marokkaanse huishoudens.

De huishoudenssamenstelling van mensen met een Somalische herkomst wijkt duidelijk af van die van de andere hier besproken vluchtelingengroepen. Een kwart van deze huishoudens bestaat uit een eenouderhuishouden, terwijl dit bij de overige vluchtelingengroepen varieert van 8 tot 18 procent. Verder bestaat nog geen kwart van de huishoudens van Somalische herkomst uit een paar (alleen onder huishoudens van Eritrese herkomst is dit aandeel lager) terwijl het aandeel eenpersoonshuishoudens met bijna 50 procent op Eritrese huishoudens na het hoogste is van alle vluchtelingengroepen.

Ook relatief veel eenpersoonshuishoudens bij nieuwe EU-landen

Huishoudens uit de nieuwe EU-landen laten over het algemeen een gevarieerd beeld zien. Aan de ene kant is het aandeel paren vergelijkbaar met dat van de meeste vluchtelingengroepen. Aan de andere kant vormen mensen met een herkomst uit de nieuwe EU-landen relatief vaak een eenpersoonshuishouden en minder vaak een eenouderhuishouden.

1.4.1 Huishoudsamenstelling naar herkomstland, 1 januari 2024

- Paar, partner in zelfde land geboren als referentiepersoon
- Paar, partner in ander land geboren dan referentiepersoon
- Eenpersoonshuishouden
- Eenouderhuishouden
- Overig huishouden

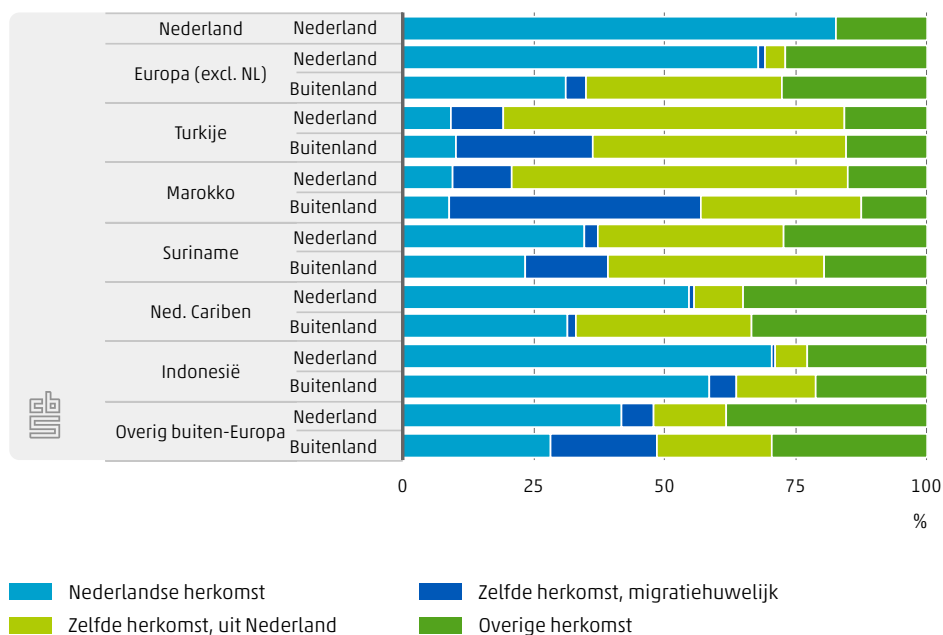
1.5 Trouwen en kinderen krijgen

Mensen met een Turkse of Marokkaanse herkomst trouwden⁸⁾ in 2023 vaker met een partner van dezelfde herkomst dan mensen met een Surinaamse of Antilliaanse herkomst. Dit geldt zowel voor migranten als voor de tweede generatie. Van de tweede generatie van Turkse en Marokkaanse herkomst had 75 procent een partner van dezelfde herkomst. Voor het overgrote deel woonde deze partner al in Nederland, en was er geen sprake van een zogenoemd migratiehuwelijk.⁹⁾

⁸⁾ Exclusief geregistreerde partnerschappen.

⁹⁾ Een migratiehuwelijk is een huwelijk waarbij een van de partners zich in het jaar van huwelijksluiting of erna in Nederland heeft gevestigd, en de andere partner zich al voor die tijd in Nederland heeft gevestigd of in Nederland is geboren.

1.5.1 Huwelijkspartners naar herkomst en geboorteland, 2023

Steeds minder migratiehuwelijken

Het aandeel migratiehuwelijken is in de afgelopen kwarteeuw sterk gedaald. Vlak na de eeuwwisseling was ongeveer 55 procent van de huwelijken van mensen met een Turkse herkomst een migratiehuwelijk; in 2023 was dat een kwart voor Turkse migranten en 10 procent voor de Nederlands-Turkse tweede generatie. Onder de tweede generatie van Marokkaanse herkomst is het aantal migratiehuwelijken sinds 2001 ook flink gedaald. Voor Marokkaanse migranten lag het aandeel migratiehuwelijken in 2023 met 48 procent echter vrijwel weer op het niveau van 2003.

De daling van het aantal migratiehuwelijken onder mensen met een Turkse of Marokkaanse herkomst ging gepaard met een stijging van het aantal huwelijken met mensen van dezelfde herkomst die al in Nederland woonden. Dit geldt vooral voor de tweede generatie van Turkse of Marokkaanse herkomst, van wie inmiddels 65 procent met een partner trouwt die in Nederland woont.

Mensen met een Surinaamse herkomst (bijna 55 procent), maar vooral mensen met een Nederlands-Caribische herkomst (75 procent) trouwen aanzienlijk vaker met een partner van een andere herkomst dan mensen met een Turkse of Marokkaanse herkomst (20 tot 25 procent).

Van de hier onderscheiden groepen trouwen mensen met een Indonesische herkomst het vaakst met een partner van Nederlandse herkomst (60 tot 70 procent). Migratiehuwelijken komen onder deze groep niet of nauwelijks voor, dit geldt ook voor mensen met een Nederlands-Caribische herkomst en in iets mindere mate voor mensen met een Surinaamse herkomst.

Rekening houdend met de leeftijd ligt het aandeel mensen dat binnen de eigen groep trouwt iets minder hoog onder de tweede generatie met een Marokkaanse, Turkse of Surinaamse herkomst. Wanneer daarnaast met het inkomen rekening wordt gehouden, neemt het aandeel migratiehuwelijken onder Marokkaanse migranten iets af. Toch blijven de verschillen tussen herkomstlanden duidelijk zichtbaar.

In het buitenland geboren vrouwen krijgen minder kinderen dan gemiddeld

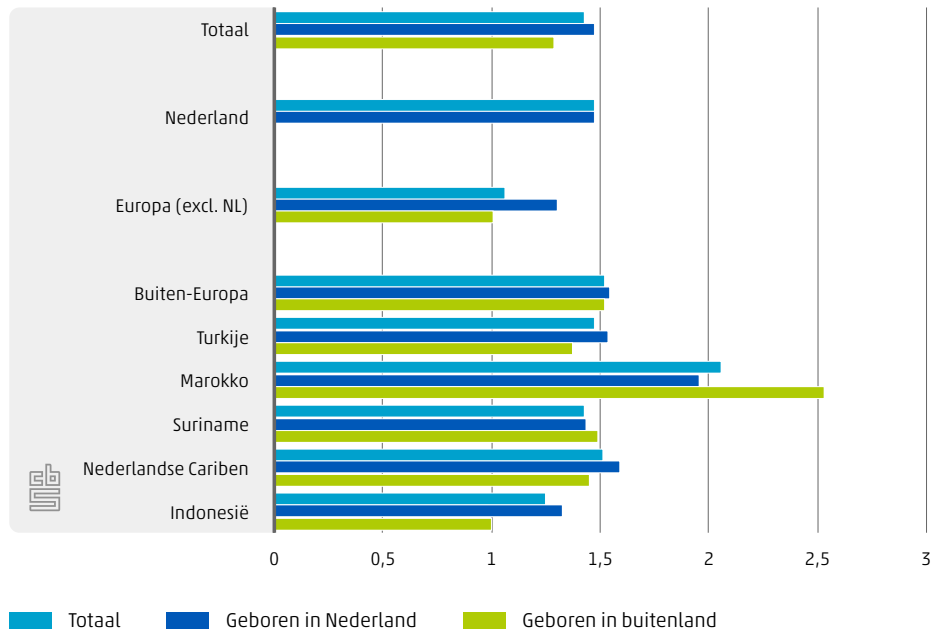
Vrouwen die in het buitenland geboren zijn, krijgen minder kinderen dan gemiddeld. Vooral het kindertal¹⁰⁾ van vrouwen met een Europese herkomst is lager dan gemiddeld. Het kindertal van vrouwen met een Buiten-Europese herkomst is vergelijkbaar met dat van vrouwen met een Nederlandse herkomst.

Het gemiddeld aantal kinderen dat vrouwen met een Turkse of een Marokkaanse herkomst krijgen, is sinds 1980 sterk gedaald. In Marokko geboren vrouwen kregen in de eerste helft van de jaren tachtig gemiddeld 7 kinderen, in Turkije geboren vrouwen bijna 5. Inmiddels is het gemiddeld kindertal gedaald tot 2,5 bij Marokkaanse migrantenvrouwen en 2,0 bij de tweede generatie van Marokkaanse herkomst. Ondanks de daling van het gemiddeld kindertal onder vrouwen met een Marokkaanse herkomst, krijgen zij van de vijf grootste herkomstgroepen nog steeds de meeste kinderen. Bij vrouwen van de tweede generatie van Turkse herkomst was het kindertal met 1,5 gelijk aan het landelijk gemiddelde. Het gemiddeld kindertal van vrouwen met een Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst is in deze periode veel stabiel gebleven, en ligt in 2023 zowel voor vrouwen die in het buitenland als voor die in Nederland zijn geboren rond het landelijk gemiddelde. Vrouwen met een Europese of Indonesische herkomst krijgen gemiddeld minder kinderen dan gemiddeld, vooral bij vrouwen die in het buitenland zijn geboren.

Het kindertal hangt nauw samen met het inkomen van vrouwen. Rekening houdend met inkomen blijven de verschillen tussen herkomstgroepen echter bestaan.

¹⁰⁾ Het gemiddeld kindertal per vrouw kan worden beschouwd als het gemiddelde kindertal dat vrouwen zouden hebben, als de vruchtbaarheidscijfers van dat jaar van hun vijftiende tot hun vijftigste zouden gelden, zie begrippenlijst.

1.5.2 Gemiddeld kindertal naar herkomst en geboorteland, 2023

2 Wonen

Mensen met een niet-Nederlandse herkomst wonen minder vaak in koopwoningen en vaker in meergezinswoningen en hebben een gemiddeld kleiner woonoppervlak dan de gemiddelde bevolking. Het verschil met de gemiddelde bevolking is voor de tweede generatie wat kleiner dan voor migranten. Mensen met een niet-Nederlandse herkomst wonen vaker in de vier grote steden. Omdat de positie op de woningmarkt sterk samenhangt met leeftijd, zijn de cijfers over woningbezit, meergezinswoningen en woonoppervlak uitgesplitst naar leeftijdsgroepen.

2.1 Huur- en koopwoningen

Huishoudens waarvan de referentiepersoon een migrant is, wonen in alle leeftijdsgroepen veel minder vaak in een koopwoning dan gemiddeld. Dit verschil is het grootst onder jonge huishoudens tot 30 jaar, waar 8 procent met een migrant als referentiepersoon een koopwoning heeft, tegenover 27 procent gemiddeld, eind 2022. Onder de jonge tweede generatie is het eigenwoningbezit met 18 procent hoger dan onder migranten, maar wel lager dan gemiddeld voor huishoudens in Nederland.

Afbakening van de populatie

De indicatoren over woningbezit, woningtype en woonoppervlak gaan over particuliere huishoudens. Aan deze huishoudens is een herkomstgroepering en leeftijd toegekend. Deze toekenning wordt gedaan op basis van één persoon uit het huishouden ten opzichte van wie de posities van de andere leden in het huishouden worden bepaald, en van wie de kenmerken eventueel ook aan het huishouden worden toegekend. Deze referentiepersoon wordt in de huishoudensstatistieken altijd als volgt bepaald: bij een paar de man, bij een paar van gelijk geslacht de oudste, in een eenouderhuishouden de ouder, in een overig huishouden de oudste meerderjarige man of – als deze ontbreekt – de oudste meerderjarige vrouw. Van de referentiepersonen in dit hoofdstuk is 75 procent man.

Huishoudens die een woning delen met andere huishoudens zijn buiten beschouwing gelaten, omdat niet duidelijk is wie de hoofdbewoner is en hoe de ruimteverdeling is tussen de huishoudens die de woning delen. Er kunnen dan geen uitspraken worden gedaan over de grootte van de woonruimte en de eigendomssituatie van deze huishoudens. Uit onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam en ABF Research blijkt wel dat vooral kort na aankomst in Nederland veel migranten een woning delen: met name arbeidsmigranten uit de Europese Unie.¹⁾ Ook kunnen geen uitspraken worden gedaan over verblijf in objecten die niet tot de woningvoorraad behoren, zoals recreatiewoningen zonder woonbestemming, stacaravans en woonboten. Voor deze objecten zijn onvoldoende gegevens beschikbaar.

1) Manting, D., Van der Star, M., Stuart, M., Van Zoelen, S. & Blijie, B. (2022). Woningdelen of zelfstandig een woning huren of kopen. De woonsituatie van migrantenhuishoudens in de eerste jaren na aankomst in Nederland (2014–2018). PBL.

Jonge huishoudens met Turkse herkomst relatief vaak woningbezitter

Onder jongeren met een Turkse herkomst is het woningbezit relatief hoog. In huishoudens waarvan de referentiepersoon een Turkse migrant is en jonger dan 30 jaar, is het eigenwoningbezit met 15 procent hoger dan bij andere herkomstgroepen. Bij in Nederland geboren jongeren met een Turkse herkomst is het eigenwoningbezit met 33 procent hoger dan het landelijk gemiddelde. In andere leeftijdsgroepen hebben huishoudens met een Turkse herkomst een lager eigenwoningbezit dan gemiddeld in de betreffende leeftijds-klasse, maar wel hoger dan de meeste andere groepen met een niet-Nederlandse herkomst.

Minder koopwoningen bij migranten uit vluchtelingenlanden of Marokko

Het eigenwoningbezit is met 5 procent of lager in alle leeftijdsgroepen het laagst onder huishoudens waarvan de referentiepersoon migrant is uit vluchtelingenlanden²⁾ Somalië, Syrië of Eritrea. Ook onder huishoudens waarvan de referentiepersoon een Marokkaanse migrant is, is het eigenwoningbezit laag. Onder Marokkaanse migranten van 45 tot 65 jaar is dit bijvoorbeeld 14 procent, terwijl 67 procent van alle huishoudens in deze leeftijdscategorie in een koophuis woont. Marokkaanse migranten wonen, net als huishoudens geboren in vluchtelingenlanden, relatief vaak in een corporatiehuurwoning. Van de tweede generatie van Marokkaanse herkomst van 45 tot 65 jaar woont 32 procent in een koopwoning.

Tweede generatie vaker in koopwoning dan migrant

Huishoudens met een Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst hebben in de meeste leeftijdsgroepen minder vaak een eigen woning dan huishoudens met een Turkse herkomst, maar vaker dan huishoudens met een Marokkaanse herkomst. Vooral bij huishoudens met Nederlands-Caribische herkomst is er verschil tussen migranten en de tweede generatie. Van de huishoudens met een 30- tot 45-jarige migrant uit de Nederlandse Cariben als referentiepersoon heeft 17 procent een eigen woning, tegenover 38 procent van de huishoudens waarvan de referentiepersoon van de Nederlands-Caribische tweede generatie is. Huishoudens waarvan de referentiepersoon van de Nederlands-Indonesische tweede generatie is, wonen ook vaak in een eigen woning. In de leeftijdsgroep van 65 jaar of ouder woont deze herkomstsgroep met 61 procent vaker dan gemiddeld (58 procent) in een koopwoning.

Migranten uit nieuwe EU-landen vaker in particuliere huurwoning

Huishoudens met een referentiepersoon die migrant uit een nieuw EU-land³⁾ en jonger dan 65 jaar is, wonen relatief vaak in een huurwoning die niet tot het corporatiebezit hoort, maar in een 'overige' huurwoning (verhuurd door bijvoorbeeld particulieren, commerciële

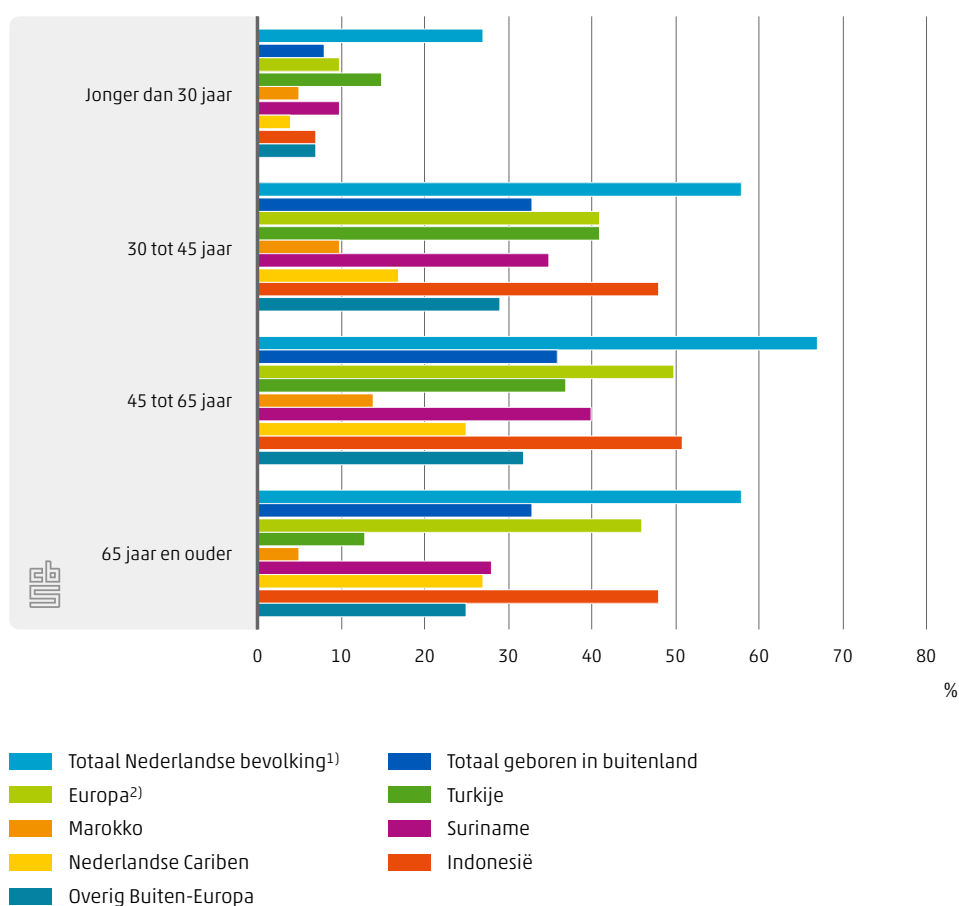
2) Tot de vluchtelingenlanden worden hier Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië en Syrië gerekend.

3) De nieuwe EU-landen zijn Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

verhuurders en institutionele beleggers). Van alle huishoudens tot 30 jaar woont 42 procent in een 'overige huurwoning'. Bij jonge huishoudens met als referentiepersoon een migrant uit Polen, Bulgarije of Roemenië, is dit respectievelijk 62 procent, 72 procent en 79 procent. In de andere leeftijdsgroepen tot 65 jaar uit de nieuwe EU-landen is het aandeel met een 'overige huurwoning' iets lager, maar ook bovengemiddeld.

Van de hierboven besproken verschillen in aandeel met een koophuis is gekeken in hoeverre deze samenhangen met verschillen in achtergrondkenmerken zoals leeftijdsopbouw en inkomen.⁴⁾ Vooral inkomen blijkt een belangrijke verklarende factor te zijn voor het bezitten van een koophuis, gevolgd door huishoudenstype. Toch blijven de verschillen tussen herkomstgroepen ook na correctie bestaan, al zijn deze kleiner dan zonder correctie voor achtergrondkenmerken.

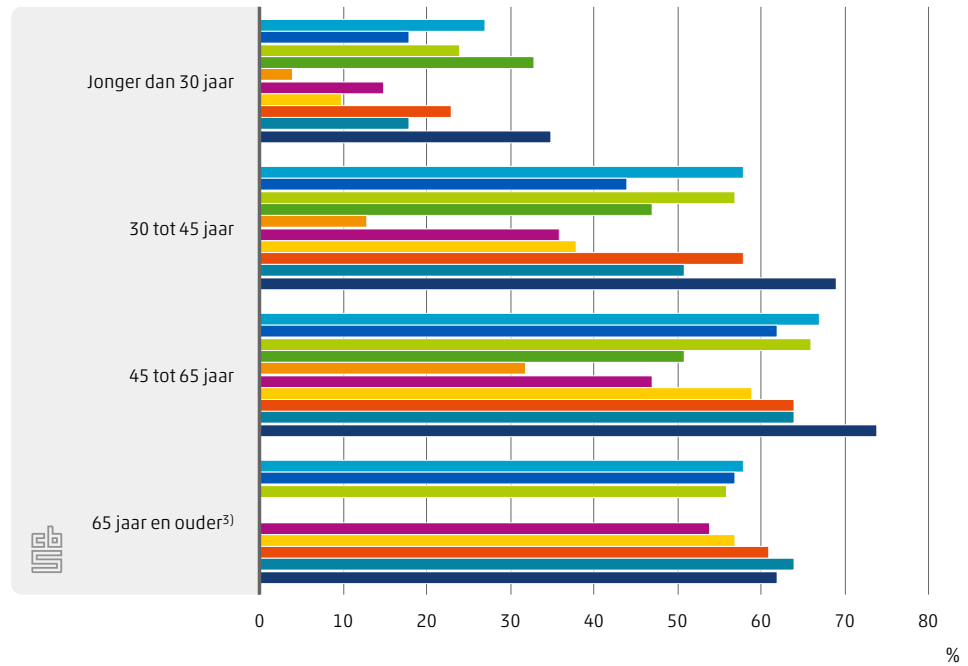
2.1.1a Huishoudens met koopwoning, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

¹⁾ aandeel van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland met koopwoning
²⁾ exclusief Nederland

⁴⁾ Ook andere factoren kunnen een rol spelen bij verschillen tussen groepen, zoals het lokale woningaanbod in een gemeente. Omdat de relatie tussen lokaal woningaanbod en individuele woonsituatie zeer complex is, en oorzaak en gevolg hierin niet eenduidig zijn, wordt in dit hoofdstuk alleen rekening gehouden met een aantal huishoudenskenmerken.

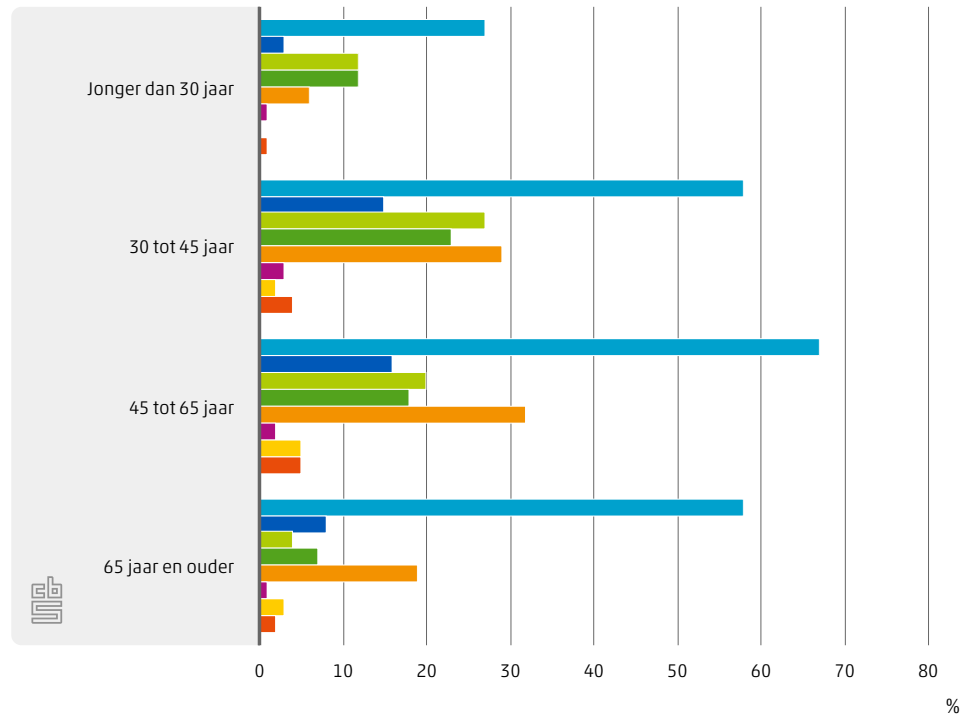
2.1.1b Huishoudens met koopwoning, refentiepersoon geboren in Nederland, 31 december 2022

- Totaal Nederlandse bevolking¹⁾
- Europa²⁾
- Marokko
- Nederlandse Cariben
- Overig Buiten-Europa
- Totaal geboren in Nederland²⁾
- Turkije
- Suriname
- Indonesië
- Nederland

1) aandeel van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland met koopwoning
 2) exclusief Nederland
 3) voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

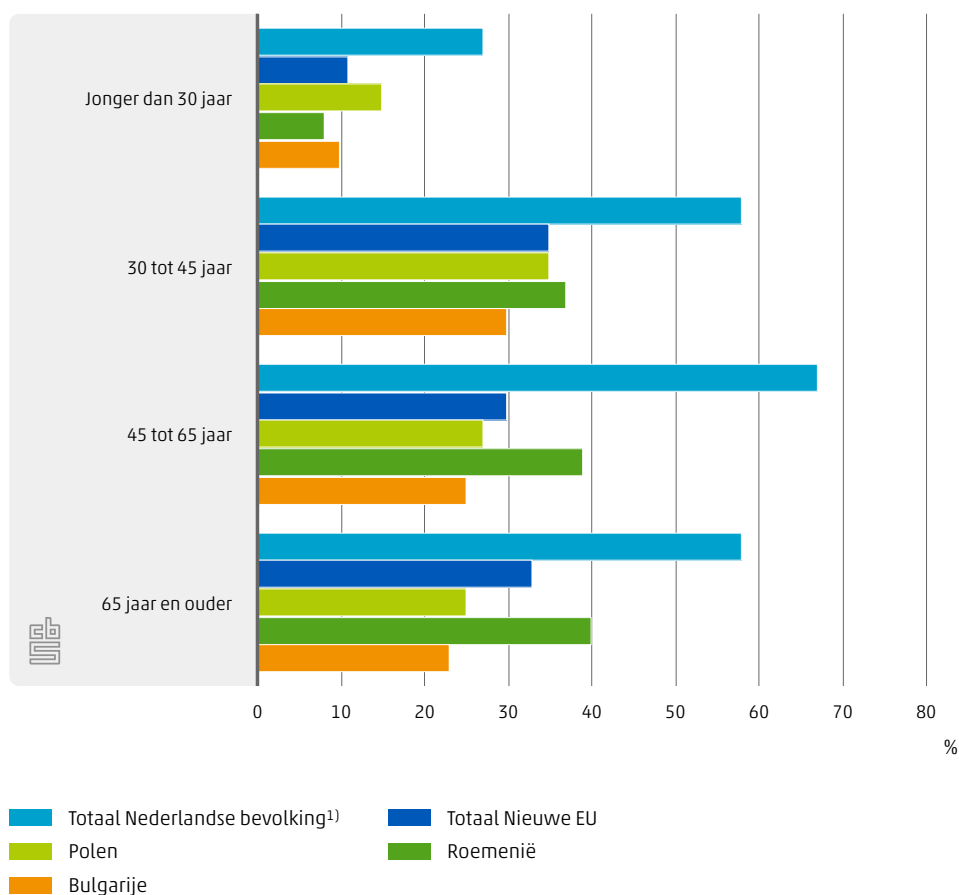
2.1.1c Huishoudens met koopwoning, vluchtelingengroepen, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

- Totaal Nederlandse bevolking¹⁾
- Totaal vluchtelingengroepen
- Afghanistan
- Irak
- Iran
- Somalië
- Eritrea
- Syrië

¹⁾ aandeel van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland met koopwoning

2.1.1d Huishoudens met koopwoning, nieuwe EU-landen, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

¹⁾ aandeel van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland met koopwoning

Woningbezit per herkomstgroep blijft gelijk

Er zijn weinig verschuivingen in het woningbezit per herkomstgroep tussen eind 2020 en eind 2022. Dit komt omdat de woningvoorraad niet snel van samenstelling verandert en de meeste bewoners niet verhuizen. De kleine wijzigingen die zichtbaar zijn, hebben te maken met het ouder worden van bepaalde herkomstgroepen en met de moeilijker toegankelijk wordende koopmarkt voor starters. Die starters zijn met name jongeren en migranten die zich in Nederland vestigen. Zij zijn steeds vaker op de private huursector aangewezen.

Huishoudens met een referentiepersoon van Nederlandse herkomst onder de 30 jaar laten geen noemenswaardig verschil in woningbezit zien ten opzichte van twee jaar eerder (-0,1 procentpunt). Bij huishoudens in dezelfde leeftijdsklasse van migranten is er een wat sterkere afname (-0,8 procentpunt).

De leeftijdsklasse tot 30 jaar woont vaker in de 'overige huursector' ten opzichte van twee jaar eerder. Voor referentiepersonen die in Nederland geboren zijn (ongeacht herkomstgroep) is dit gemiddeld met 1,9 procentpunt toegenomen. Voor referentiepersonen onder de 30 jaar die in het buitenland geboren zijn is die toename veel sterker: 6,4 procentpunt.

Er zijn uitzonderingen: onder sommige niet-Nederlandse herkomstgroepen is het woningbezit wel toegenomen. Het gaat dan om huishoudens met een referentiepersoon uit vluchtelingenlanden, Indonesië en Bulgarije.

2.2 Woningtype

Huishoudens met een niet-Nederlandse herkomst wonen vaker dan gemiddeld in een meergezinswoning.⁵⁾ Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen, en sterker voor migranten dan voor de tweede generatie. Van de huishoudens met een 45- tot 65-jarige migrant als referentiepersoon woont bijna de helft (48 procent) in een meergezinswoning, bijna twee keer zo vaak als gemiddeld (25 procent).

Tweede generatie van Turkse herkomst minder vaak in meergezinswoning

In de meeste herkomstgroepen woont rond 80 procent of meer van de jonge huishoudens in een meergezinswoning. Tweedegeneratiejongeren van Turkse herkomst (65 procent), en jongeren van Poolse (72 procent) of Nederlandse herkomst (62 procent) vormen daarop een uitzondering. Huishoudens waarvan de referentiepersoon van de tweede generatie met Turkse herkomst is en jonger dan 30 jaar wonen vaker dan de andere herkomstgroepen in een tussenwoning. Boven de 30 jaar is het aandeel huishoudens van de tweede generatie van Turkse herkomst dat in een meergezinswoning woont juist hoger dan gemiddeld, maar vergeleken met de meeste andere grote Buiten-Europese groepen ook relatief laag. Voor de huishoudens waarvan de referentiepersoon een Turkse migrant is, zijn de verschillen met andere herkomstgroepen kleiner.

Huishoudens met Indonesische herkomst boven 30 jaar minst vaak in meergezinswoning

Huishoudens waarvan de referentiepersoon ouder is dan 30 jaar met een Indonesische herkomst, zowel migranten als de tweede generatie, wonen van alle grote Buiten-Europese herkomstgroepen het minst vaak in een meergezinswoning. Onder Indonesische migranten ouder dan 65 jaar is het aandeel dat in een meergezinswoning woont met 42 procent lager dan onder de andere Buiten-Europese herkomstgroepen, en iets hoger dan gemiddeld onder ouderen (35 procent). Ook bij 45- tot 65-jarigen wonen huishoudens van migranten uit Indonesië minder vaak dan andere herkomstgroepen in een meergezinswoning. Migranten uit Indonesië ouder dan 65 jaar wonen in verhouding met andere in het buitenland geboren ouderen vaak in een vrijstaande of twee-onder-een-kapwoning (14 procent). Onder jongere migranten met een Indonesische herkomst is het aandeel dat in een meergezinswoning woont hoger dan bij andere grote Buiten-Europese herkomstgroepen.

5) Een meergezinswoning is een woning in een pand waarin zich ook andere verblijfsobjecten bevinden (zoals een bedrijfsruimte) of andere woningen. Voorbeelden zijn appartementen, boven- en benedenwoningen, woningen boven winkels en woningsplitsingen.

Huishoudens van Surinaamse en Marokkaanse herkomst vaker in meergezinswoning

In verhouding tot de andere grote Buiten-Europese herkomstgroepen wonen huishoudens waarvan de referentiepersoon een migrant uit Suriname is van 65 jaar of ouder vaak in een meergezinswoning (66 procent). Ook de Nederlands-Surinaamse tweede generatie woont relatief vaak in een meergezinswoning. In de leeftijdsgroepen jonger dan 30 jaar en 30 tot 45 jaar wonen alleen huishoudens met een Marokkaanse herkomst vaker in een meergezinswoning. Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat deze twee herkomstgroepen vaker in de vier grote steden wonen, vooral in Amsterdam, waar relatief veel meergezinswoningen zijn. Binnen alle leeftijdsgroepen ligt het aandeel huishoudens met een Nederlands-Caribische herkomst dat in een meergezinswoning woont ook hoog, maar lager dan onder de Surinaamse en Marokkaanse herkomstgroepen.

Huishoudens met herkomst vluchtelingenland voornamelijk in meergezinswoning

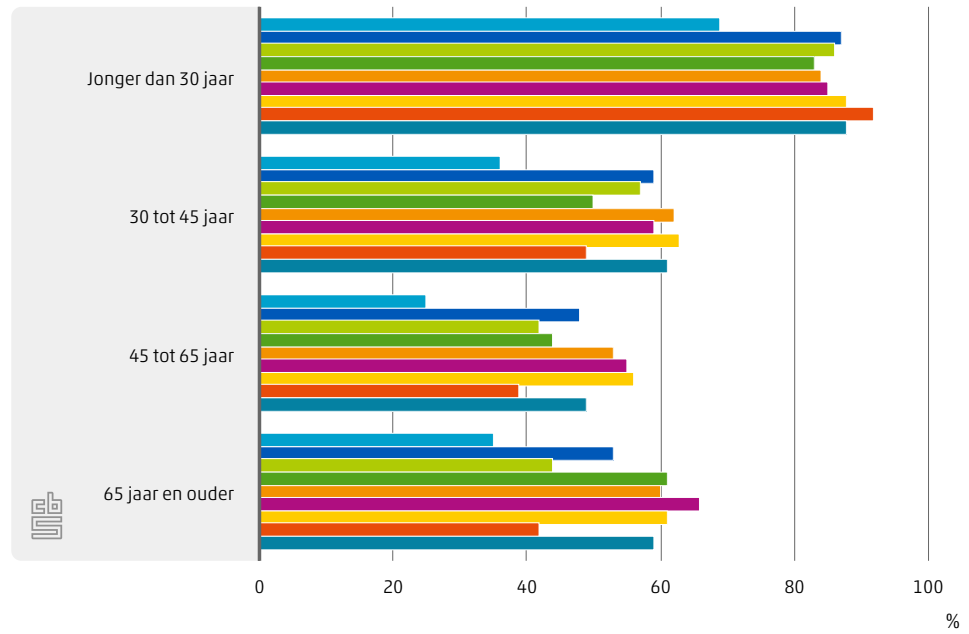
Huishoudens waarvan de referentiepersoon behoort tot een van de vluchtelingengroepen wonen relatief vaak in een meergezinswoning. Dit geldt vooral voor huishoudens met een Iraanse, Somalische of Eritrese herkomst, waarvan in iedere leeftijdsgroep meer dan de helft in een meergezinswoning woont. Bij huishoudens waarvan de referentiepersoon 30 jaar of ouder is en een Eritrese herkomst heeft, is dit bijna drie kwart.

Huishoudens met herkomst nieuw EU-land vaker in meergezinswoning

Huishoudens waarvan de referentiepersoon een migrant is uit de nieuwe EU-landen wonen vaker in een meergezinswoning dan gemiddeld. Van de migranten uit de nieuwe EU-landen is dit aandeel in alle leeftijdsgroepen het hoogst onder huishoudens waarvan de referentiepersoon in Bulgarije is geboren.

Gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken als leeftijd, huishoudentype en inkomen blijven bovengenoemde verschillen tussen herkomstgroepen bestaan, al worden de verschillen wel iets kleiner.

2.2.1a Huishoudens in meergezinswoning, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

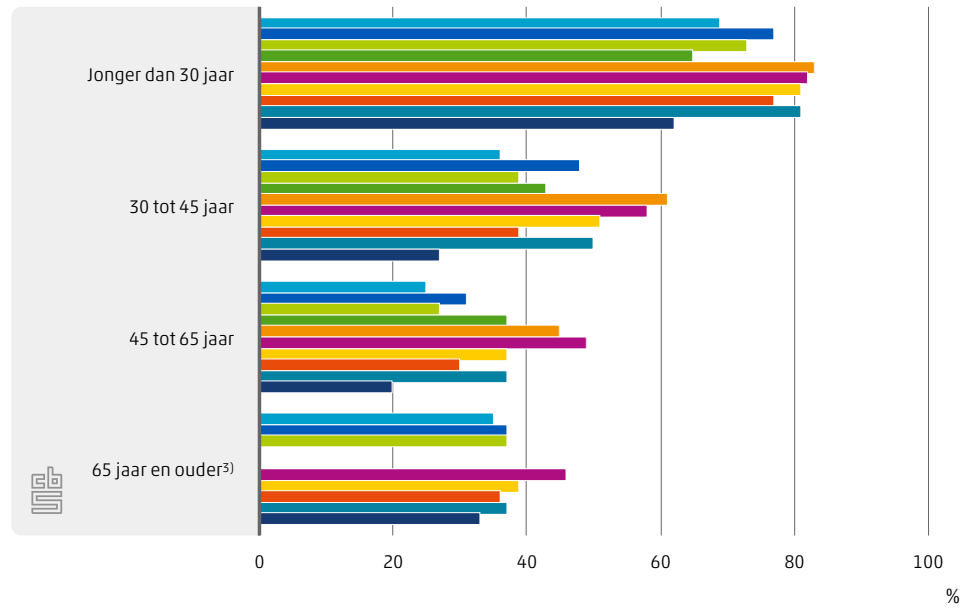

- Totaal Nederlandse bevolking¹⁾
- Totaal geboren in buitenland
- Europa²⁾
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Cariben
- Indonesië
- Overig Buiten-Europa

¹⁾ aandeel van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland dat woont in meergezinswoning

²⁾ exclusief Nederland

2.2.1b Huishoudens in meergezinswoning, referentiepersoon geboren in Nederland, 31 december 2022

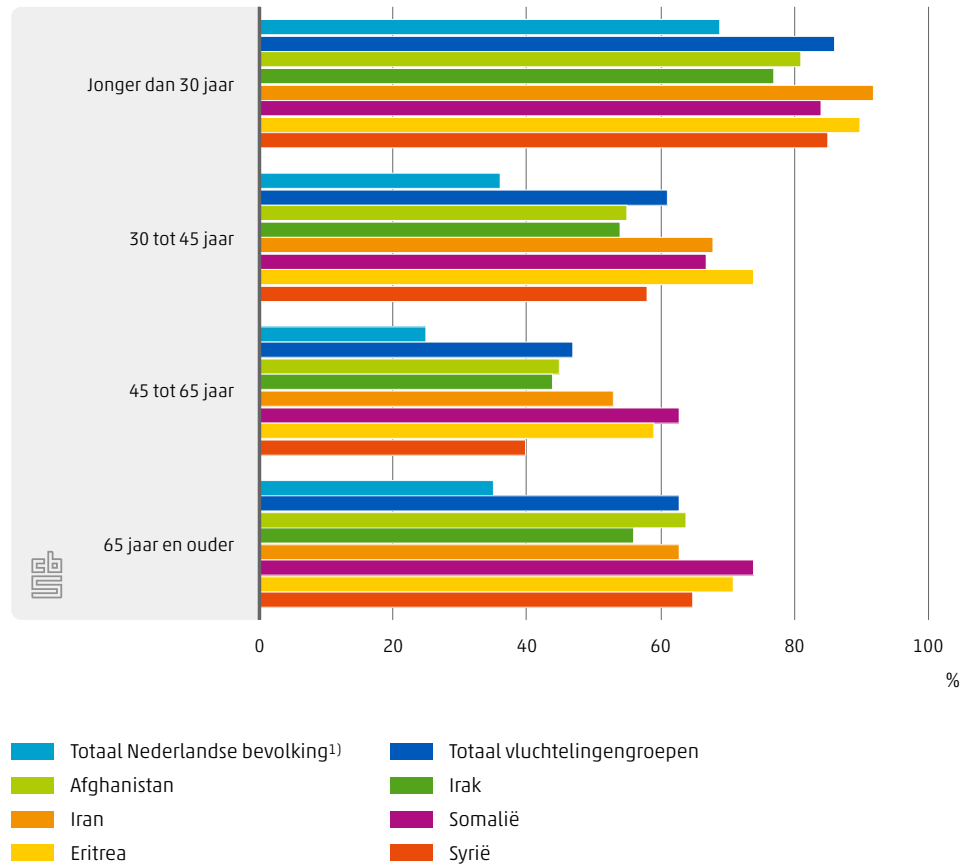

¹⁾ aandeel van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland dat woont in meergezinswoning

²⁾ exclusief Nederland

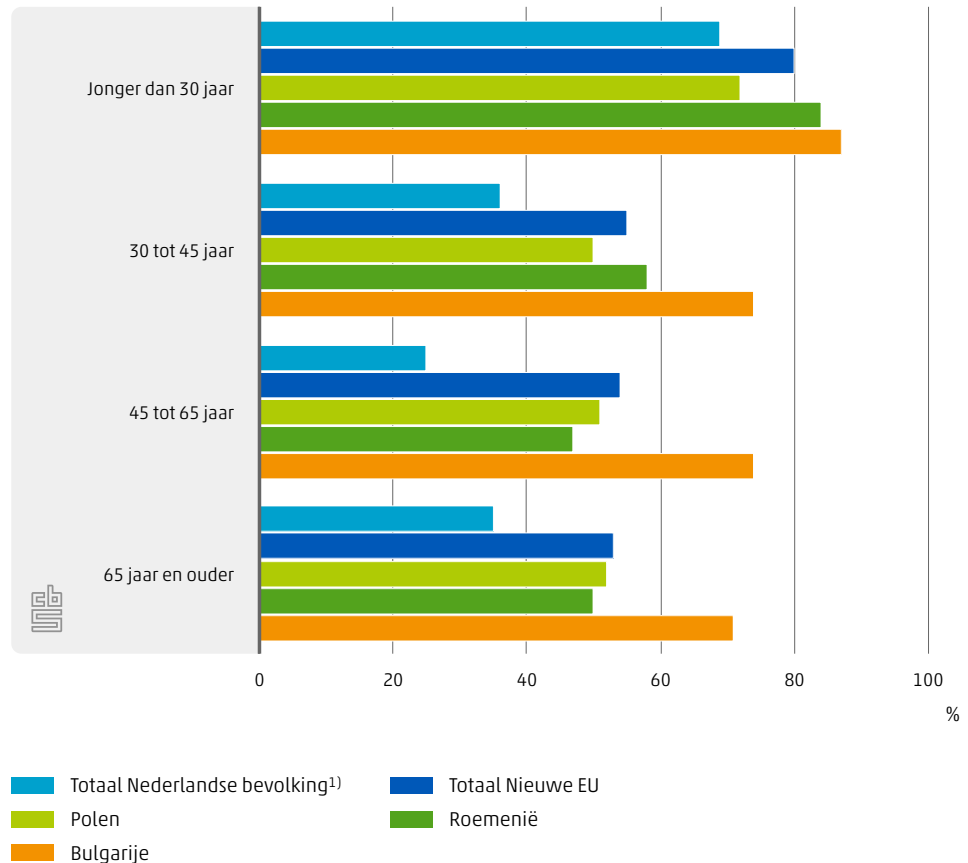
³⁾ voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

2.2.1c Huishoudens in meergezinswoning, vluchtelingengroepen, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

¹⁾ aandeel van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland dat woont in meergezinswoning

2.2.1d Huishoudens in meergezinswoning, nieuwe EU- landen, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

¹⁾ aandeel van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland dat woont in meergezinswoning

Weinig veranderingen in woningtype

Net als voor woningbezit geldt dat de samenstelling van de voorraad naar woningtype maar langzaam over de tijd verandert. Sinds eind 2020 is het aantal meergezinswoningen iets sterker gegroeid dan het aantal eengezinswoningen (toename aandeel 0,5 procentpunt). Huishoudens met een referentiepersoon van Nederlandse herkomst woonden eind 2022 echter niet vaker in een meergezinswoning dan twee jaar eerder. Dat gold alleen voor huishoudens met een referentiepersoon van niet-Nederlandse herkomst en dan vooral voor diegenen die in het buitenland waren geboren. Net als voor koopwoningen geldt dat eengezinswoningen minder bereikbaar zijn voor nieuwkomers op de woningmarkt, zoals jonge huishoudens en migranten, die daardoor vaker in een meergezinswoning wonen. Overigens kunnen voorkeuren en stedelijkheid hierin ook een rol spelen.

2.3 Woonoppervlak

Migranten wonen gemiddeld 20 procent kleiner

Gemiddeld hebben huishoudens met een zelfstandige woning 119 m² woonoppervlak tot hun beschikking. Huishoudens waarvan de referentiepersoon een migrant is, wonen gemiddeld 20 procent kleiner. Dit verschil is onder alle leeftijdsgroepen naar verhouding ongeveer even groot.

Huishoudens met een referentiepersoon van de tweede generatie wonen over het algemeen ook kleiner dan een gemiddeld huishouden. Dat verschil is met minder groot dan onder de huishoudens waarvan de referentiepersoon een migrant is. Bij ouderen van de tweede generatie is het gemiddelde woonoppervlak met 125 m² nagenoeg even groot als het landelijk gemiddelde voor die leeftijdsklasse.

Vooraf ouderen met Indonesische herkomst wonen ruim

Huishoudens met een Indonesische herkomst, zowel migranten als de tweede generatie, wonen het grootst ten opzichte van hun leeftijdsgenoten van andere Buiten-Europese herkomstsgroepen, met uitzondering van de leeftijdscategorie onder de 30 jaar. Vooral onder ouderen met een Indonesische herkomst is het gemiddeld woonoppervlak hoog, met 113 m² voor migranten en 126 m² voor de tweede generatie. Dat is hoger dan het landelijk gemiddelde van 122 m² bij 65-plus-huishoudens. Ook huishoudens van ouderen met een overige Buiten-Europese herkomst hebben een relatief groot woonoppervlak. Dat geldt ook voor huishoudens met een referentiepersoon van Europese herkomst die 30 jaar of ouder is.

Turkse jongeren wonen relatief ruim, Turkse ouderen juist klein

Van de onderzochte huishoudens waarvan de referentiepersoon jonger is dan 30 jaar, wonen die met een referentiepersoon van de tweede generatie van Turkse herkomst het grootst: 82 m². Dat is gemiddeld 6 m² groter dan het gemiddelde in die leeftijdsklasse. Ook jonge huishoudens waarvan de referentiepersoon een Turkse migrant is, wonen met 66 m² in verhouding tot de meeste andere huishoudens (behalve die van de Marokkaanse herkomstsgroep) waarvan de referentiepersoon een migrant jonger dan 30 jaar is groot. In Turkije geboren ouderen wonen met gemiddeld 89 m² in verhouding met de andere Buiten-Europese herkomstsgroepen juist klein. Binnen de overige leeftijdsgroepen nemen huishoudens met een Turkse herkomst qua woonoppervlak een gemiddelde positie in.

Huishoudens uit vluchtelingenlanden wonen het kleinst

Huishoudens waarvan de referentiepersoon jonger is dan 30 jaar en een migrant is uit een van de vluchtelingenlanden Iran, Eritrea of Syrië, hebben gemiddeld het kleinste woonoppervlak (gemiddeld kleiner dan 60 m²). Ook hun leeftijdsgenoten die geboren zijn in Indonesië, de Nederlandse Cariben, Bulgarije of Roemenië wonen relatief klein (minder dan

62 m²). In de leeftijdscategorie van 30 tot 45 jaar wonen vooral huishoudens met een referentiepersoon van Bulgaarse herkomst klein, op 81 m².

Huishoudens met referentiepersoon met herkomst Marokko of Suriname wonen relatief klein

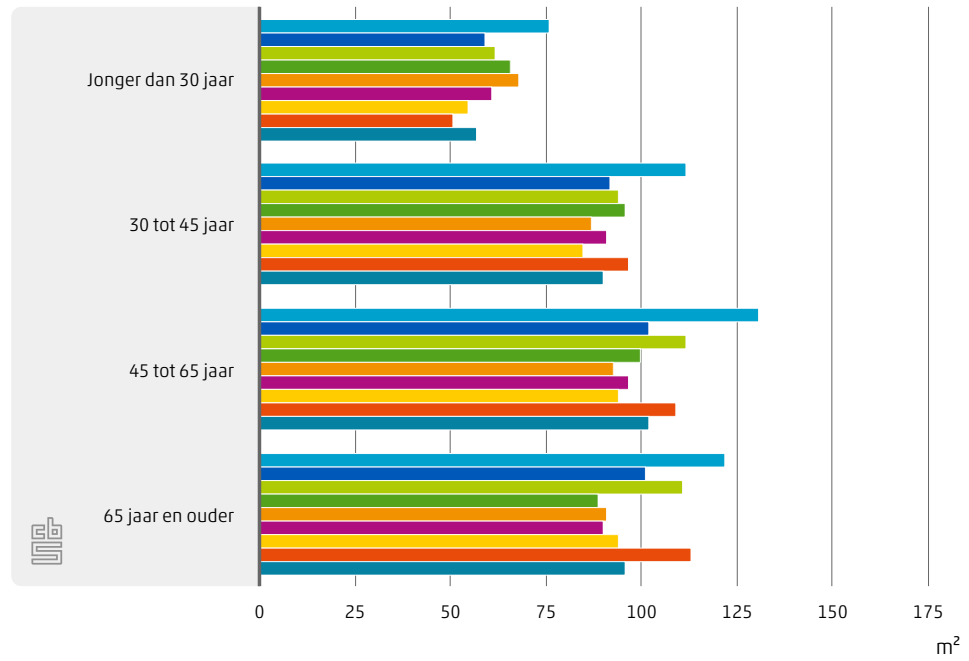
Onder huishoudens waarvan de referentiepersoon van de tweede generatie is van de vijf grootste Buiten-Europese herkomstgroepen in Nederland, wonen mensen van Marokkaanse herkomst relatief het kleinst. Ook huishoudens waarvan de referentiepersoon van de tweede generatie van Surinaamse herkomst is, hebben een relatief klein woonoppervlak.

Voor zowel huishoudens met een Marokkaanse als Surinaamse herkomst is het verschil in woonoppervlak tussen de groep referentiepersonen van de tweede generatie en migranten naar verhouding klein. Dit kan te maken hebben met het woningaanbod in de gemeenten waar deze twee groepen geconcentreerd zijn. Meer dan de helft van deze twee herkomstgroepen woont in de vier grote steden en bijna 1 op de 5 woont in Amsterdam, dat met afstand gemiddeld de kleinste woningen heeft (76 m²). Ook in de andere grote steden zijn woningen relatief klein.

Onder huishoudens waarvan de referentiepersoon een migrant is uit de Nederlandse Cariben of van de Nederlands-Caribische tweede generatie is, is het verschil in woonoppervlak tussen generaties groter. Dat geldt vooral voor huishoudens waarvan de referentiepersoon 45 jaar of ouder is. Zo hebben huishoudens waarvan de referentiepersoon 45 jaar of ouder is en migrant is uit de Nederlandse Cariben gemiddeld een woonoppervlak van 94 m². Onder huishoudens van de tweede generatie binnen dezelfde herkomstgroep ligt dit met 118 m² voor 45- tot 65-jarigen en 120 m² voor 65-plussers hoger.

Als er wordt gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken zoals leeftijd en inkomen, worden de verschillen in woonoppervlak tussen herkomstgroepen kleiner, maar deze blijven bestaan.

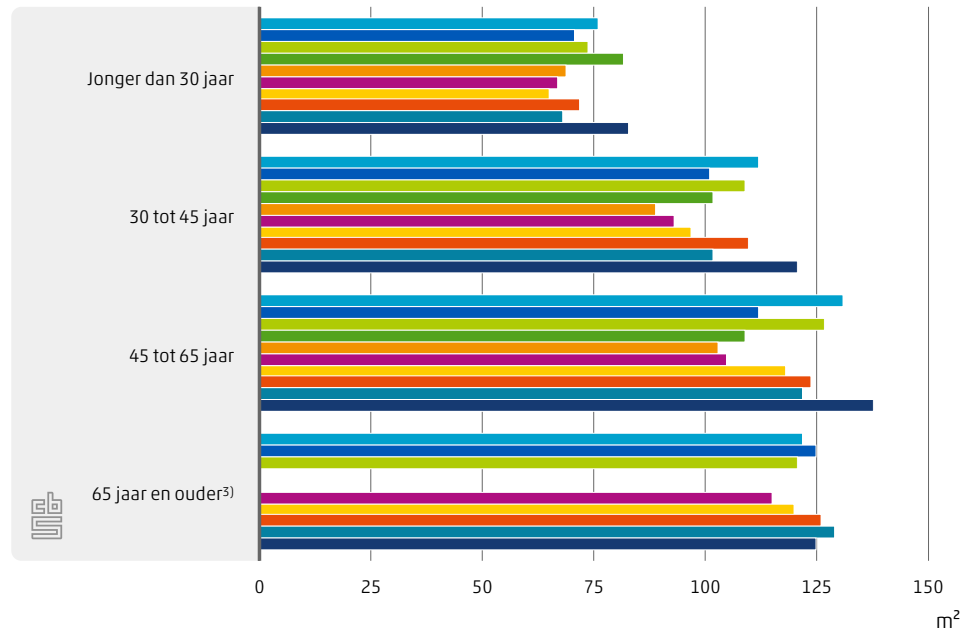
2.3.1a Gemiddeld woonoppervlak huishoudens, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

- Totaal Nederlandse bevolking¹⁾
- Totaal geboren in buitenland
- Europa²⁾
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Cariben
- Indonesië
- Overig Buiten-Europa

¹⁾ gemiddeld woonoppervlak van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland
²⁾ exclusief Nederland

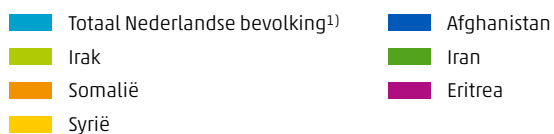
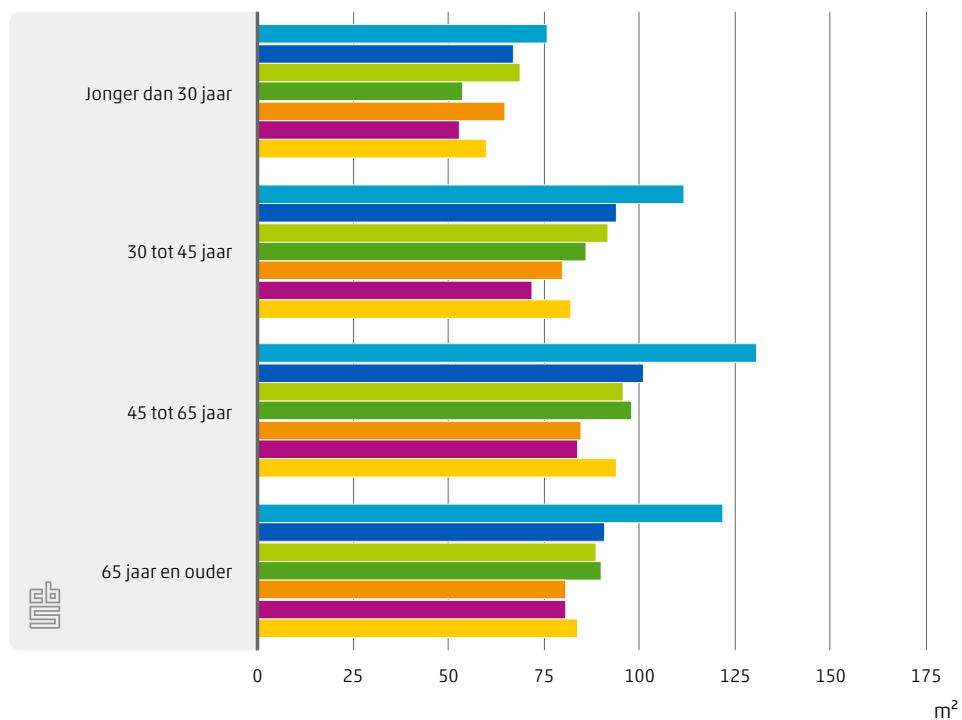
2.3.1b Gemiddeld woonoppervlak huishoudens, referentiepersoon geboren in Nederland, 31 december 2022

- Totaal Nederlandse bevolking¹)
- Totaal geboren in Nederland²)
- Europa²)
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Cariben
- Indonesië
- Overig Buiten-Europa
- Nederland

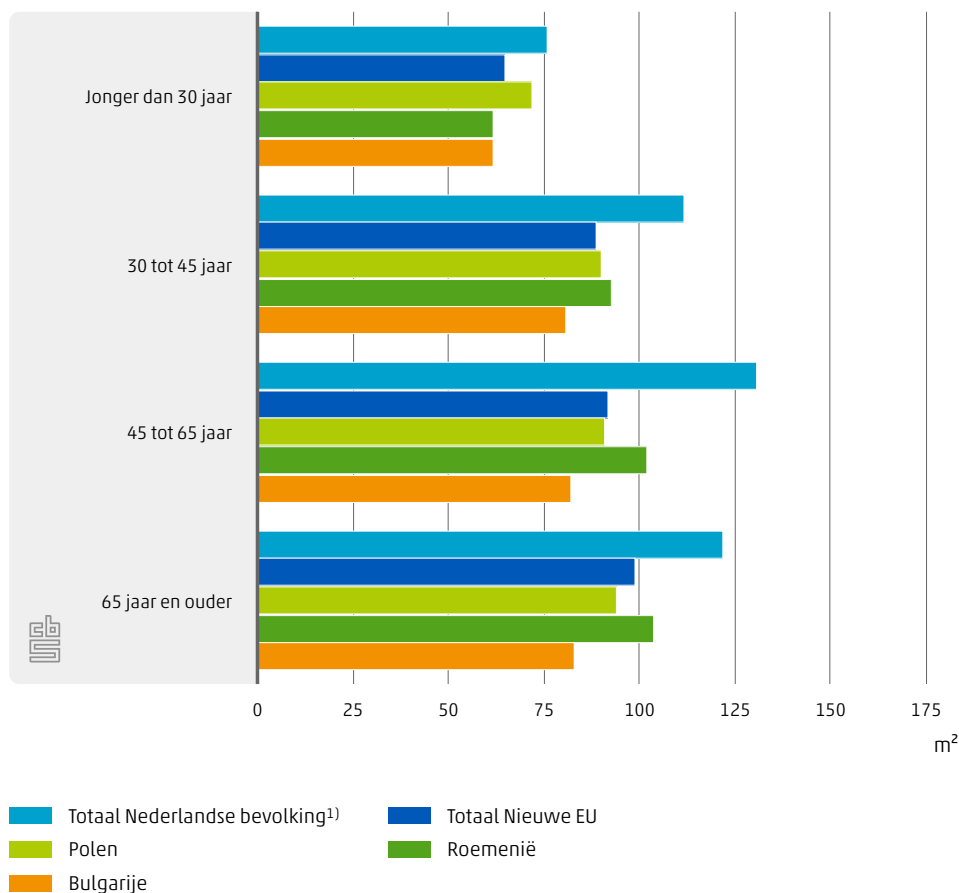
¹) gemiddeld woonoppervlak van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland
 ²) exclusief Nederland
 ³) voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

2.3.1c Gemiddeld woonoppervlak huishoudens, vluchtelingengroepen, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

¹⁾ gemiddeld woonoppervlak van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland

2.3.1d Gemiddeld woonoppervlak huishoudens, nieuwe EU-landen, referentiepersoon geboren in buitenland, 31 december 2022

¹⁾ gemiddeld woonoppervlak van alle zelfstandig wonende particuliere huishoudens in Nederland

Een vergelijking met twee jaar eerder is voor het woonoppervlak niet goed mogelijk in verband met een trendbreuk in de registratie van het oppervlak van woningen.⁶⁾ Hoewel de verschillen miniem zijn, kan niet worden uitgesloten dat de administratieve wijzigingen in woonoppervlakten een rol spelen.

2.4 Woongemeente

Mensen met niet-Nederlandse herkomst relatief vaak in grote steden

Op 1 januari 2024 had 28 procent van de bevolking een niet-Nederlandse herkomst. Voor 16 procent betreft dit migranten en voor 12 procent de tweede generatie. In grote steden is dat hoger dan in de rest van Nederland. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag heeft meer

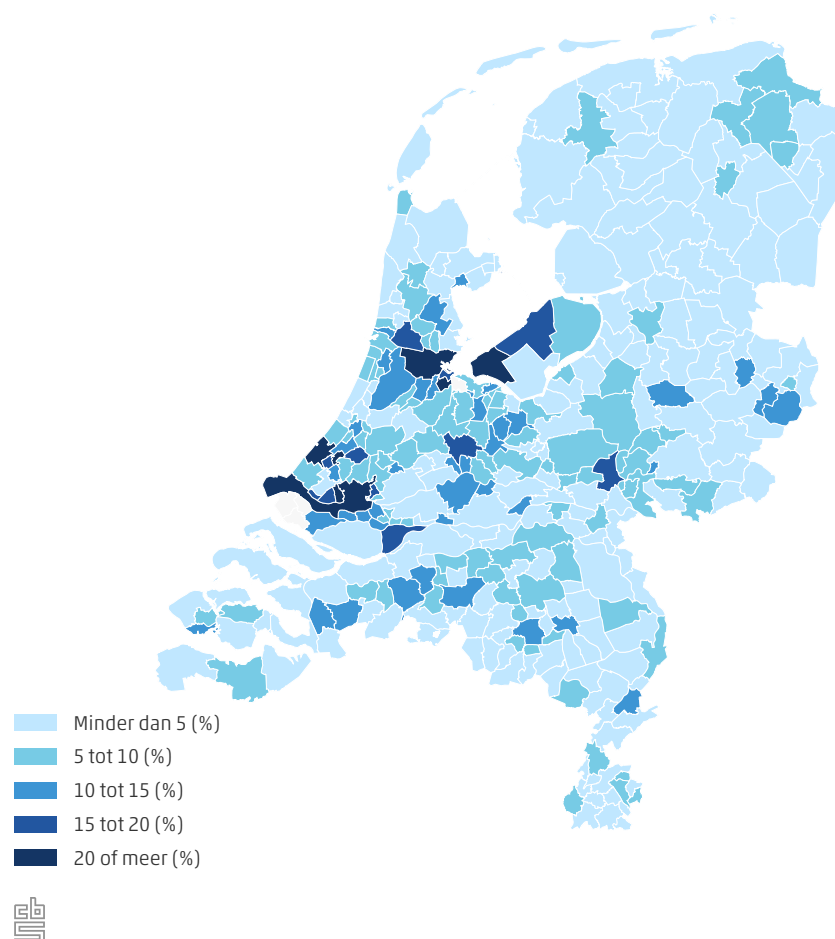
⁶⁾ Per 1 jan 2022 wordt de WOZ-waarde van woningen mede bepaald op basis van het oppervlak van woningen zoals geregistreerd in de BAG (Basisregistratie Adressen en Gebouwen), voorheen werden kubieke meters gebruikt. Als gevolg hiervan heeft een harmonisatie plaatsgevonden van de oppervlakteregistraties in de BAG en de LV WOZ (landelijke voorziening waardering onroerende zaken) en is voor veel objecten de oppervlakte in de BAG administratief aangepast. Hoewel het gemiddelde niet noemenswaardig gewijzigd is, zijn op lokaal niveau wel grote veranderingen zichtbaar.

dan de helft van de inwoners een niet-Nederlandse herkomst. Ongeveer een vijfde is van de tweede generatie en iets meer dan een derde is migrant. Ook in de Limburgse grensgemeente Vaals heeft meer dan de helft van de bevolking een niet-Nederlandse herkomst. In de gemeente Utrecht is dat 40 procent.

In Rotterdam, Amsterdam en Den Haag is het aandeel inwoners met een Buiten-Europese herkomst met iets meer dan 40 procent het hoogst. Iets meer dan de helft van deze inwoners is migrant. In Amsterdam (17 procent) en Den Haag (18 procent) is het aandeel inwoners met een Europese herkomst wat hoger dan in Rotterdam (13 procent). Vaals heeft met 47 procent het hoogste aandeel inwoners met een Europese herkomst, van wie 77 procent is geboren in het buitenland. Ook in andere grensgemeenten als Sluis, Hulst en Baarle-Nassau is het aandeel inwoners met een Europese herkomst relatief hoog.

Binnen de vijf grote Buiten-Europese herkomstsgroepen wonen migranten gemiddeld iets vaker in een van de vier grote steden dan de tweede generatie, alleen bij de Indonesische herkomstsgroep is er geen verschil. Voor de groep met een Surinaamse herkomst is het verschil het grootst: 50 procent van de migranten uit Suriname woont in een van de vier grote steden, tegenover 41 procent van de Nederlands-Surinaamse tweede generatie.

2.4.1a Inwoners met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Nederlands-Caribische of Indonesische herkomst, 1 januari 2024

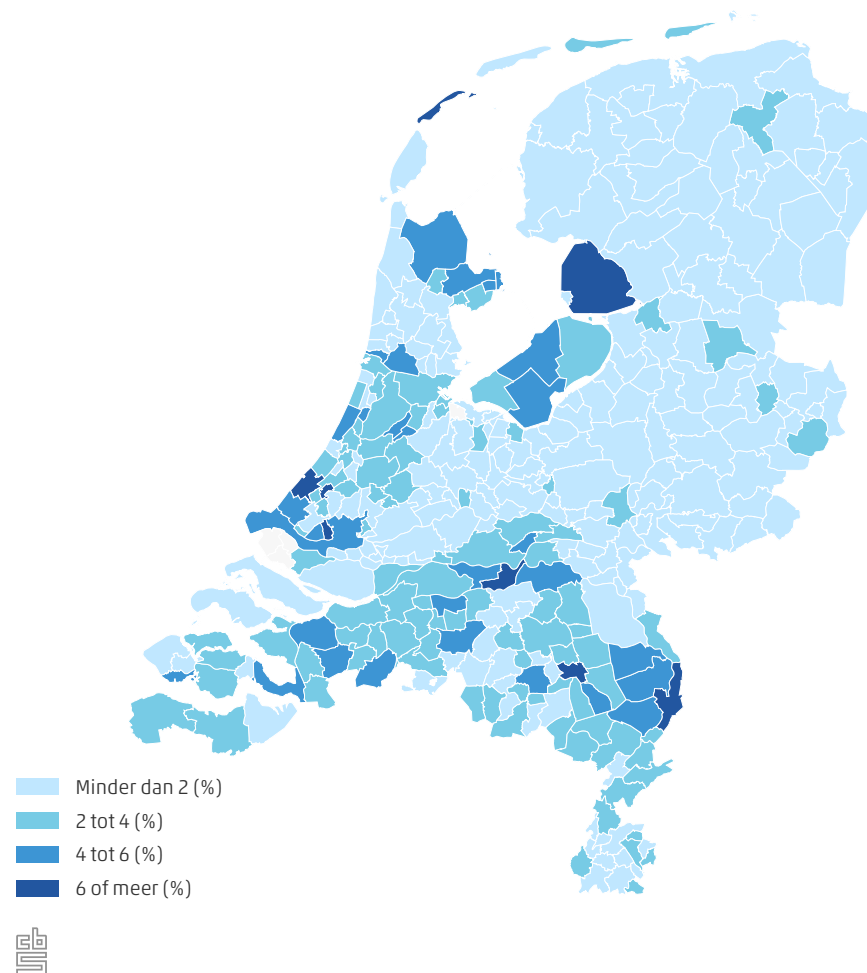

Mensen afkomstig uit nieuwe EU-landen meer verspreid over Nederland

Mensen uit de nieuwe EU-landen wonen in vergelijking met de vijf grootste Buiten-Europese herkomstlanden minder geconcentreerd in de grote steden en meer verspreid over Nederland. Toch woont bijna een kwart van de migranten uit een van de nieuwe EU-landen in een van de vier grote steden, vooral in Den Haag. Onder de tweede generatie met een herkomst uit de nieuwe EU-landen is dit een vijfde.

Gebieden met veel agrarische bedrijvigheid worden gekenmerkt door een in verhouding hoog aandeel mensen met een herkomst uit de nieuwe EU-landen. Op 1 januari 2024 had Vlieland het grootste aandeel inwoners uit nieuwe EU-landen (bijna 8 procent). Hiervan is het overgrote deel ook geboren in een nieuw EU-land. Ook in het Westland, de Kop van Noord-Holland, de Bollenstreek, Flevoland, grote delen van Noord-Brabant en Noord-Limburg wonen verhoudingsgewijs veel inwoners uit nieuwe EU-landen.

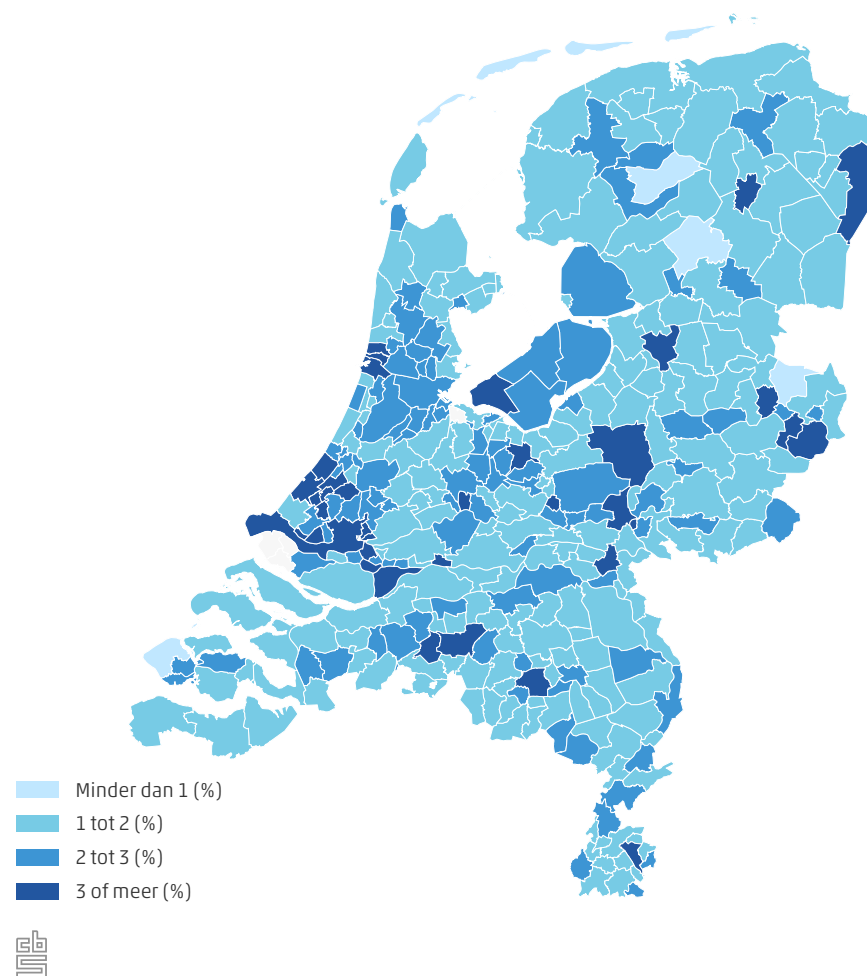
2.4.1b Inwoners met een herkomst uit de nieuwe EU-landen, 1 januari 2024

Ook mensen uit vluchtelingenlanden wonen gespreid over Nederland

Mensen met een herkomst in een van de vluchtelingenlanden wonen nog meer gespreid over Nederland dan mensen uit de nieuwe EU-landen: 1 op de 6 mensen woont in een van de vier grote steden. Het overgrote deel is migrant. Gemeenten in het oosten van het land en in de omliggende gemeenten van de vier grote steden hebben in verhouding een groot aantal inwoners uit een vluchtelingenland. In Zoetermeer is dat met ruim 5 procent het hoogst. Ook in Westerwolde wonen veel vluchtelingen, dit hangt samen met de aanwezigheid van het aanmeldcentrum Ter Apel in deze gemeente. Ook in Delft, Enschede, Almelo, Hengelo, Arnhem, Almere en Capelle aan den IJssel zijn relatief veel mensen met herkomst in een van de vluchtelingenlanden.

2.4.1c Inwoners met herkomst uit vluchtelingenlanden, 1 januari 2024

3 Onderwijs

In vergelijking met tien jaar geleden krijgen leerlingen van buitenlandse herkomst vaker een hoger schooladvies, volgen ze vaker havo of vwo in het voortgezet onderwijs, nemen hun slagingspercentages toe en behalen zij vaker een mbo-4-, hbo- of wo-diploma. Daardoor neemt het verschil ten opzichte van andere leerlingen af. Wel is er, na een lange periode van afname, bij sommige herkomstgroepen een toename te zien van voortijdig schoolverlaten. Verder blijven er herkomstverschillen op het vlak van studierichting.

3.1 Basisonderwijs: schooladvies in groep 8

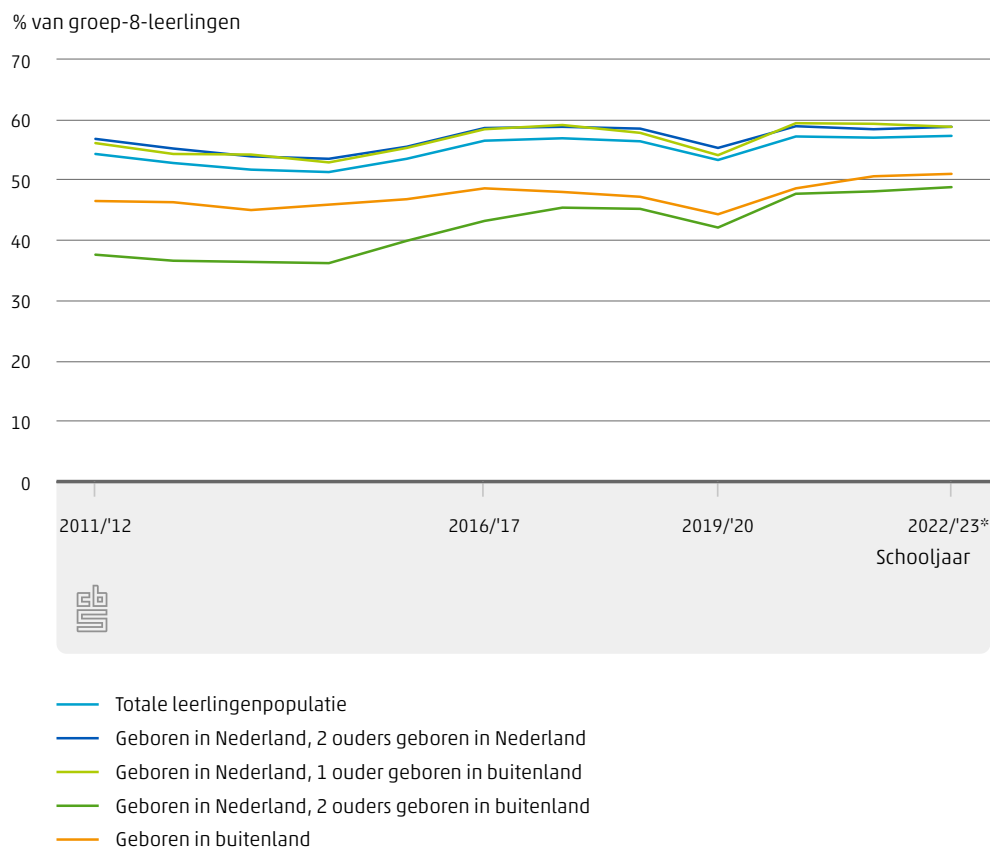
In schooljaar 2022/'23 kreeg 57 procent van de groep-8-leerlingen een havo¹⁾- of vwo-advies. Bij leerlingen van Nederlandse herkomst en de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder was dat een fractie hoger. Van de groep-8-leerlingen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders en van de in het buitenland geboren leerlingen kreeg ongeveer de helft dat advies.

Toename havo- of vwo-advies bij tweede generatie met twee buitenlandse ouders

Groep-8-leerlingen van de tweede generatie van wie beide ouders in het buitenland geboren zijn, kregen jarenlang het minst vaak een havo- of vwo-advies, ook minder dan in het buitenland geboren leerlingen. Vanaf 2017/'18 is het verschil tussen die twee groepen kleiner geworden. Dat komt vooral doordat het aandeel bij de tweede generatie met twee buitenlandse ouders is toegenomen, van 38 procent in 2011/'12 naar 49 procent in 2022/'23.

¹⁾ Inclusief vmbo-(b/k)t/havo-advies.

3.1.1a Havo- of vwo-advies, naar geboorteland

De kans op een havo- of vwo-advies hangt sterk samen met het huishoudensinkomen. In het buitenland geboren leerlingen en leerlingen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders hebben een lager huishoudensinkomen dan gemiddeld. Wanneer daarmee rekening wordt gehouden, vallen de groepsverschillen weg.

Schooladvies in groep 8

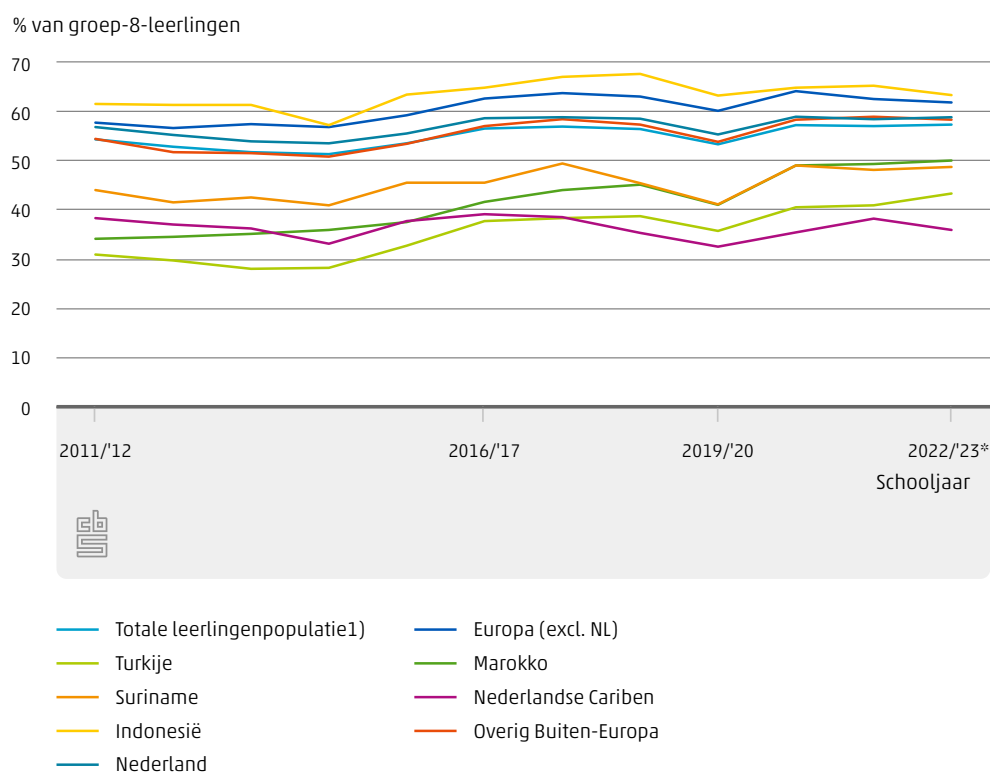
Leerlingen in groep 8 van het basisonderwijs kregen tot en met het schooljaar 2013/'14 een advies voor het voortgezet onderwijs van de leerkracht nadat de eindtoets was gemaakt. Vanaf 2014/'15 krijgen leerlingen een schooladvies van de leerkracht voordat de eindtoets is afgenomen. Dat advies is onder meer gebaseerd op leerprestaties, aanleg en ontwikkeling op de basisschool. Wanneer de eindtoets beter wordt gemaakt dan verwacht, dan moet de basisschool het schooladvies heroverwegen (Rijksoverheid, 2024). Een deel van de adviezen wordt daarna herzien.

In schooljaar 2019/'20 daalde het aandeel groep-8-leerlingen met een havo- of vwo-advies in alle herkomstgroepen. Dit komt mogelijk doordat er in dat schooljaar geen eindtoets is afgenomen vanwege de coronapandemie. Hierdoor konden schooladviezen niet naar boven worden bijgesteld. Vooral meisjes en kinderen uit gezinnen met lagere inkomens kregen hierdoor een lager advies dan in de jaren ervoor. In 2020/'21 konden er wel weer eindtoetsen afgenomen worden en steeg het aandeel havo- en vwo-adviezen weer (CBS, 2022a).

Toename havo- of vwo-advies bij tweede generatie van Turkse of Marokkaanse herkomst

Het aandeel leerlingen dat in groep 8 een havo- of vwo-advies krijgt, verschilt ook naar herkomst. Bij leerlingen die in Nederland zijn geboren, krijgen degenen van Nederlandse, Europese, Indonesische of overig Buiten-Europese herkomst het vaakst een havo- of vwo-advies. Leerlingen van Turkse of Nederlands-Caribische herkomst krijgen in de hele periode van 2011/'12 tot 2022/'23 het minst vaak een havo- of vwo-advies. Wel is het verschil tussen in Nederland geboren leerlingen van Turkse of Marokkaanse herkomst met het gemiddelde kleiner geworden.

3.1.1b Havo- of vwo-advies, geboren in Nederland, naar herkomst

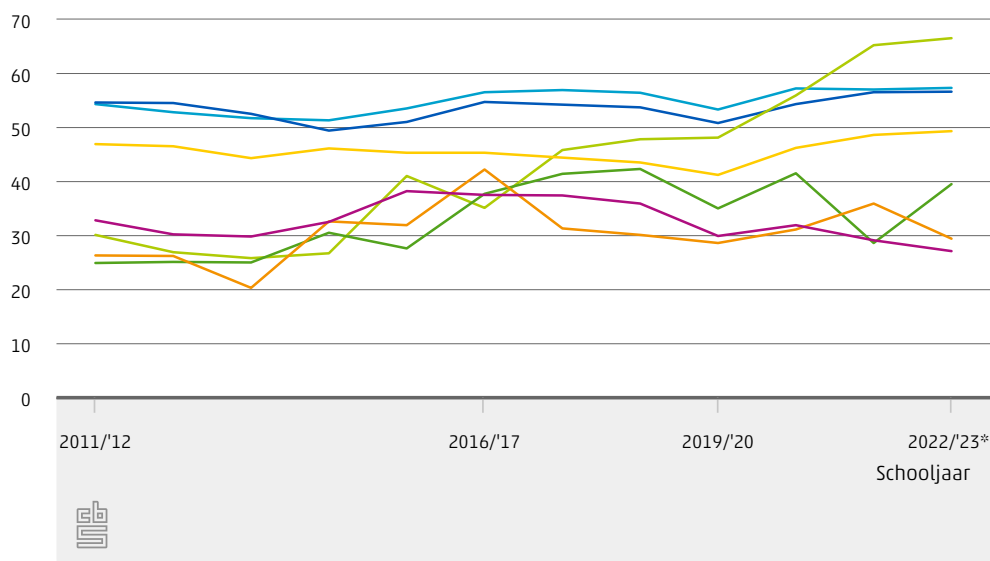

¹⁾ havo- of vwo-advies onder alle groep-8-leerlingen in Nederland

Bij leerlingen die in het buitenland zijn geboren, zijn de cijfers anders. Van die groep krijgen degenen van Europese en Turkse herkomst het vaakst een havo- of vwo-advies, en degenen van Marokkaanse, Surinaamse of Nederland-Caribische herkomst het minst vaak. Ook bij in het buitenland geboren leerlingen is de toename van havo- en vwo-adviezen in de afgelopen twaalf jaar het sterkst onder degenen van Turkse herkomst. In het afgelopen jaar is de toename in havo- of vwo-advies het hoogst onder migranten van Marokkaanse herkomst.

3.1.1c Havo- of vwo-advies, geboren in buitenland, naar herkomst

% van groep-8-leerlingen

¹⁾ havo- of vwo-advies onder alle groep-8-leerlingen in Nederland

Minder havo- of vwo-advies bij herkomstgroepen met lagere inkomens

Wanneer wordt gecorrigeerd voor het huishoudensinkomen van de leerlingen worden de herkomstverschillen kleiner. Bij leerlingen van Marokkaanse herkomst is de benedengemiddelde kans op een havo- of vwo-advies volledig terug te voeren op een lager inkomen.

Rol van geslacht en huishoudensinkomen

Meisjes presteren op school gemiddeld beter dan jongens (CBS, 2022). Dat geldt ook voor leerlingen uit huishoudens met een hoger inkomen (Hartgers et al., 2021). Wanneer de verhouding jongens/meisjes of de verdeling van inkomen verschilt tussen herkomstgroepen, kan dat bijdragen aan herkomstverschillen op het gebied van onderwijs. In dit hoofdstuk is daarom rekening gehouden met de samenstelling van de herkomstgroepen. Dat is gedaan met behulp van meervoudige regressieanalyses. Voor zover onderwijsverschillen tussen herkomstgroepen wegvallen na een correctie voor geslacht en huishoudensinkomen, wordt dat in de tekst vermeld. De correctie voor geslacht en huishoudensinkomen is alleen gedaan voor de onderwijsstadia waarin leerlingen (waarschijnlijk) nog bij een of beide ouders in huis wonen. Er is niet gecorrigeerd voor leeftijd, aangezien de meeste leerlingen in een bepaald leerjaar dezelfde leeftijd hebben.

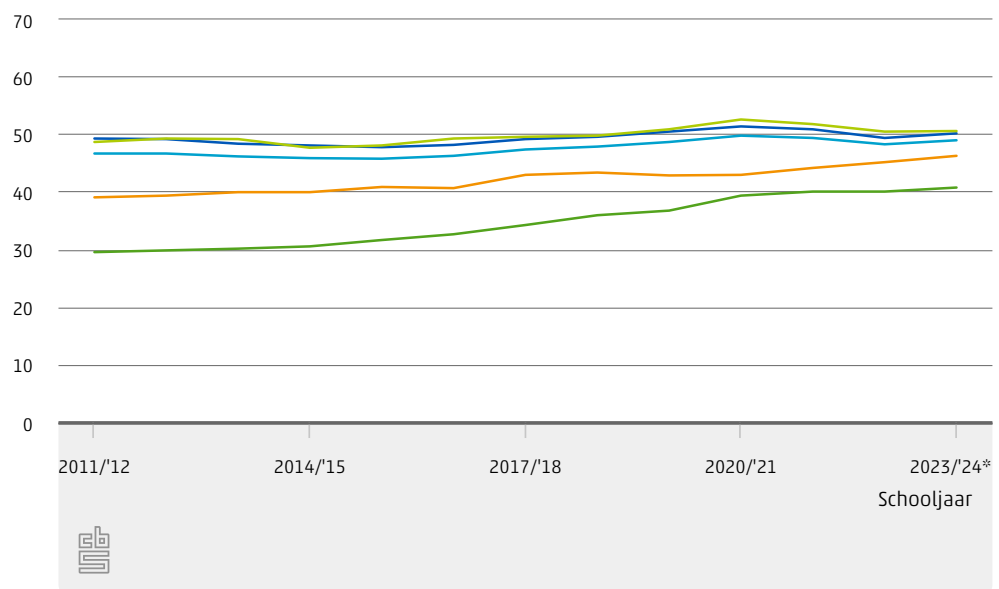
3.2 Voortgezet onderwijs

Binnen het voortgezet onderwijs bestaan verschillende onderwijssoorten. Vanaf het derde leerjaar vindt er meestal geen verandering meer plaats en volgt de leerling definitief een onderwijssoort. In schooljaar 2023/'24 was dat voor 49 procent van alle leerlingen in het derde leerjaar havo of vwo. Bij leerlingen van Nederlandse herkomst en leerlingen van de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder was dat ongeveer even hoog.

Het aandeel havo/vwo-leerlingen ligt lager in de groep met twee in het buitenland geboren ouders (41 procent) en bij leerlingen die zelf in het buitenland zijn geboren (46 procent). Deze groepsverschillen voeren terug op verschillen in het huishoudensinkomen. Wanneer daarmee rekening wordt gehouden, volgen in het buitenland geboren leerlingen eigenlijk iets vaker havo of vwo dan anderen met hetzelfde inkomen.

3.2.1a Havo of vwo¹⁾ in voortgezet onderwijs²⁾, naar geboorteland

% van leerlingen in jaar 3

- Totale leerlingenpopulatie
- Geboren in Nederland, twee ouders geboren in Nederland
- Geboren in Nederland, één ouder geboren in buitenland
- Geboren in Nederland, twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

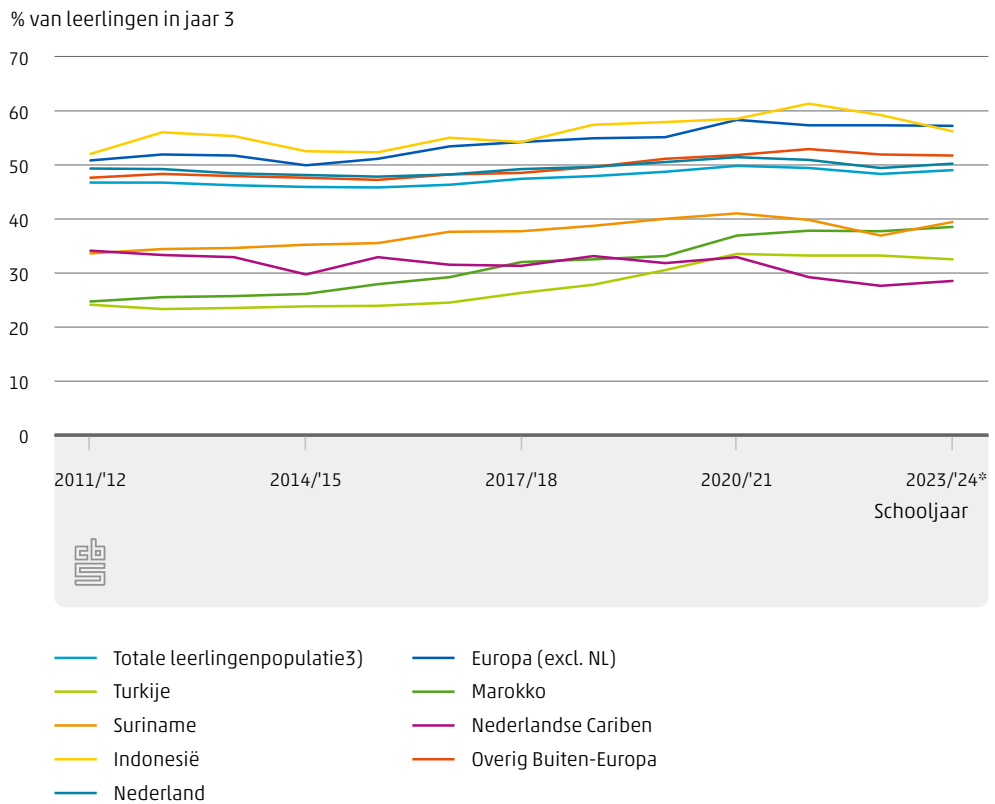
- ¹⁾ havo of vwo inclusief algemeen leerjaar 3
²⁾ voortgezet onderwijs exclusief praktijkonderwijs

Toename havo- of vwo-onderwijs in bijna alle herkomstgroepen

Net als het aandeel leerlingen met een havo- of vwo-advies in groep 8, is het aandeel dat in leerjaar 3 daadwerkelijk havo of vwo volgt, toegenomen. Die toename is het sterkst bij de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders. In schooljaar 2011/'12 volgde 30 procent van hen havo- of vwo, in 2023/'24 is dit opgelopen tot 41 procent. Ook bij in het

buitenland geboren leerlingen is het aandeel dat havo of vwo volgt, toegenomen. Bij de andere groepen was de toename minimaal.

3.2.1b Havo of vwo¹⁾ in voortgezet onderwijs²⁾, geboren in Nederland, naar herkomst

¹⁾ havo of vwo inclusief algemeen leerjaar 3

²⁾ voortgezet onderwijs exclusief praktijkonderwijs

³⁾ havo of vwo onder alle leerlingen in jaar 3 van het voortgezet onderwijs in Nederland

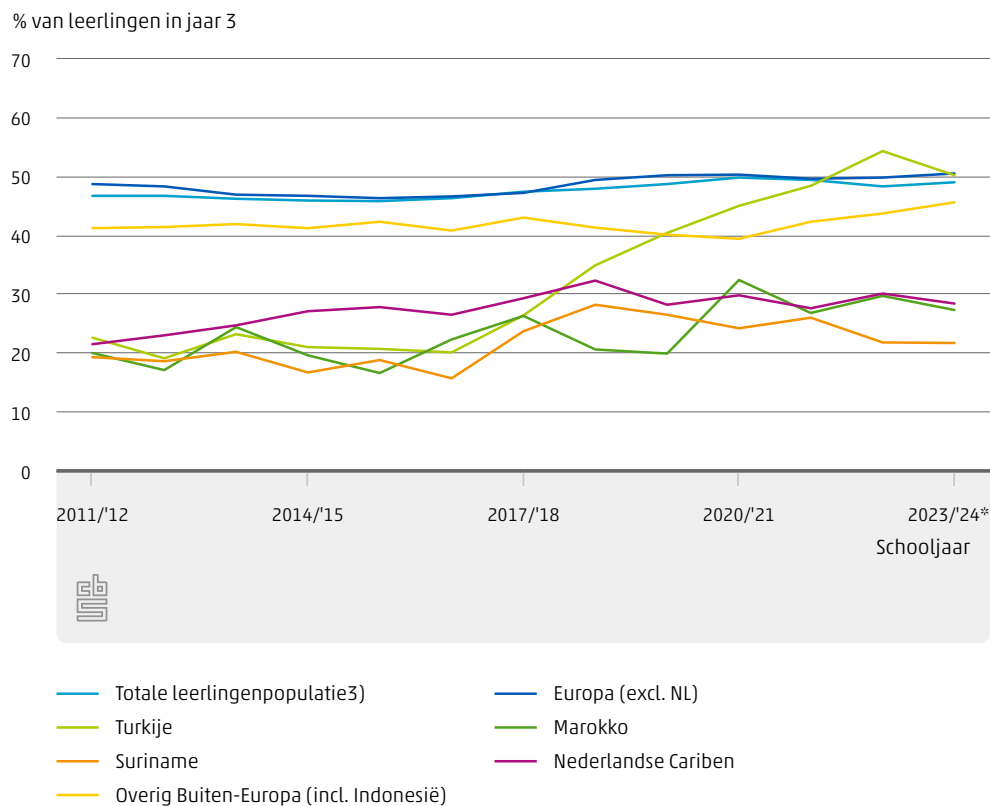
De herkomstverschillen die zichtbaar waren bij het groep-8-advies zijn in het voortgezet onderwijs nog prominenter. Bij leerlingen die in Nederland zijn geboren, volgen degenen van Europese en Indonesische herkomst vaker havo of vwo dan gemiddeld. Leerlingen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst doen dat juist minder vaak. Deels heeft dat te maken met de gemiddeld lagere inkomens in de gezinnen van deze leerlingen. Toch volgen zij, ook na correctie voor het huishoudensinkomen, minder vaak havo of vwo dan gemiddeld.

Zeker de in Nederland geboren leerlingen van Nederlands-Caribische herkomst volgen minder vaak havo of vwo dan verwacht op basis van hun huishoudensinkomen. Dit is ook de enige groep waar het aandeel op havo of vwo in 2023/'24 lager was dan in 2011/'12. In de totale leerlingpopulatie is het aandeel dat havo of vwo volgt juist iets gestegen. Bij in Nederland geboren leerlingen van Marokkaanse herkomst steeg het aandeel op havo of vwo het meest.

Ook bij in het buitenland geboren leerlingen is in alle onderzochte herkomstgroepen het aandeel op havo of vwo toegenomen. Bij de Turkse herkomstgroep is deze toename het sterkst: van 23 procent in 2011/'12 tot 50 procent in 2023/'24. Wel schommelt het aandeel

havo- of vwo-leerlingen van jaar op jaar gezien de kleine populatie; er zijn weinig in het buitenland geboren kinderen die voor leerjaar 3 naar Nederland migreren.

3.2.1c Havo of vwo¹⁾ in voortgezet onderwijs²⁾, geboren in buitenland, naar herkomst

¹⁾ havo of vwo inclusief algemeen leerjaar 3

²⁾ voortgezet onderwijs exclusief praktijkonderwijs

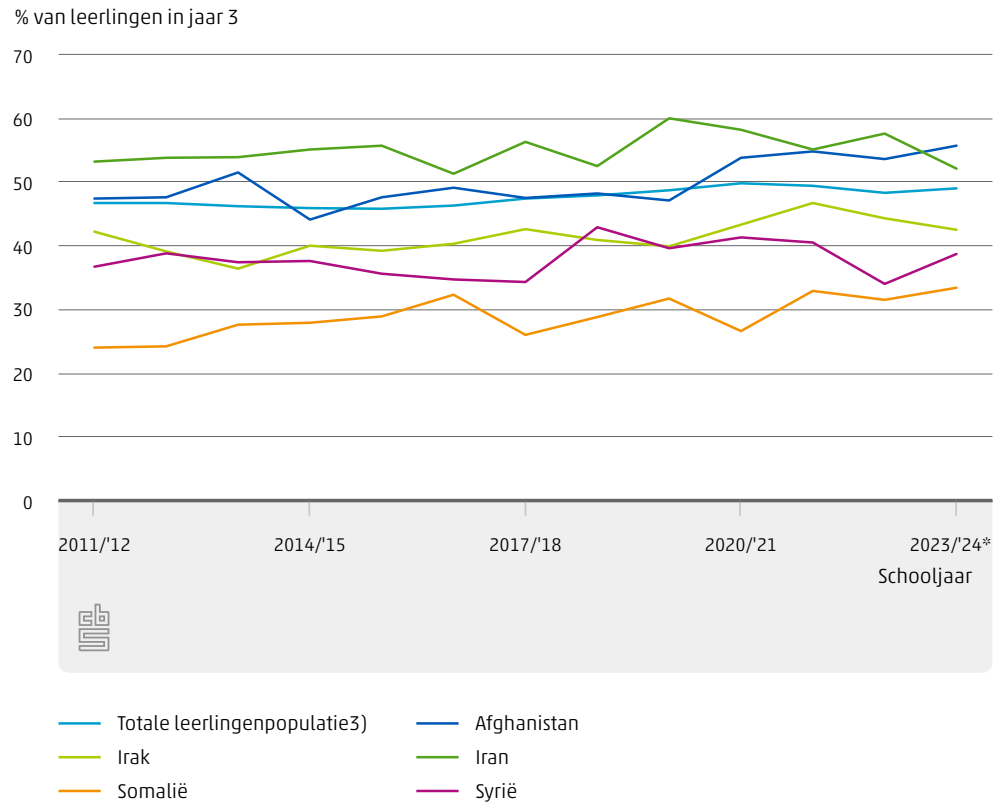
³⁾ havo of vwo onder alle leerlingen in jaar 3 van het voortgezet onderwijs in Nederland

Weinig havo- of vwo-onderwijs bij tweede generatie Syriërs

Bij leerlingen van de tweede generatie met een herkomst uit een van de vluchtelingenlanden²⁾, zijn er grote verschillen naar herkomst. Leerlingen van Afghaanse of Iraanse herkomst volgen de laatste jaren net iets vaker havo of vwo dan de gemiddelde leerling. Bij de tweede generatie van Somalische, Syrische en Irakese herkomst ligt het aandeel dat havo of vwo volgt aanzienlijk lager dan gemiddeld, in 2023/'24 ging het om respectievelijk 33 procent, 39 procent en 42 procent. Bij de meeste herkomstgroepen lijkt sprake te zijn van een positieve trend. Wel schommelen deze percentages vrij sterk, doordat het om kleine aantallen leerlingen gaat.

²⁾ Tot de vluchtelingenlanden worden hier Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië en Syrië gerekend.

3.2.2a Havo of vwo¹⁾ in voortgezet onderwijs²⁾, geboren in Nederland, vluchtelingenlanden

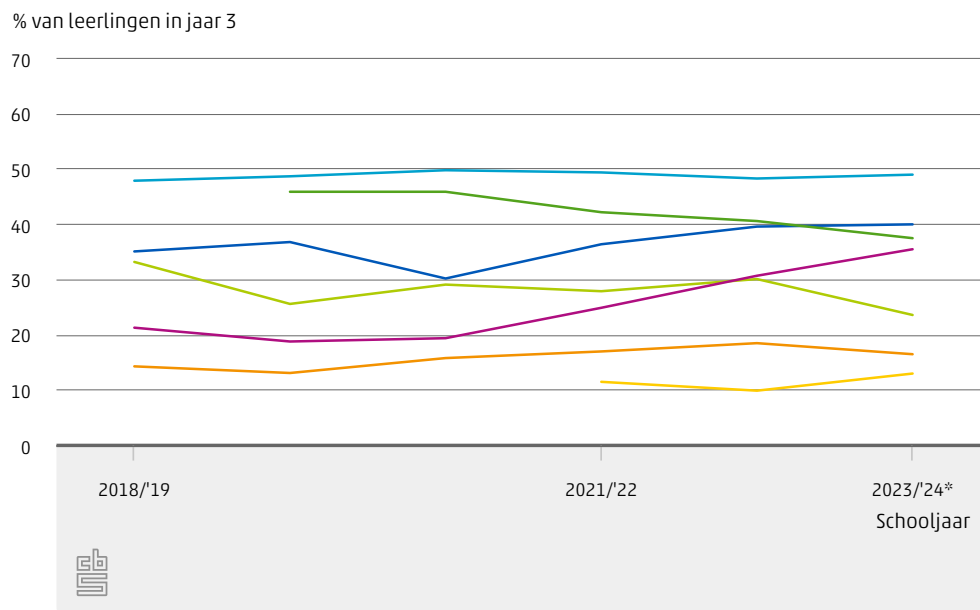
¹⁾ havo of vwo inclusief algemeen leerjaar 3

²⁾ voortgezet onderwijs exclusief praktijkonderwijs

³⁾ havo of vwo onder alle leerlingen in jaar 3 van het voortgezet onderwijs in Nederland

Het aantal leerlingen dat zelf in een vluchtelingenland is geboren, is in het derde leerjaar nog kleiner. Daarom kunnen alleen cijfers vanaf schooljaar 2018/'19 worden getoond en fluctueert het aandeel dat havo- of vwo-onderwijs volgt sterk. Bovendien verandert ieder jaar de samenstelling van deze groep leerlingen. Niettemin valt op dat leerlingen geboren in een van de onderzochte vluchtelingenlanden minder vaak havo of vwo volgen dan gemiddeld. Met name leerlingen die geboren zijn in Eritrea en Somalië volgen minder vaak havo of vwo. Het aandeel Syrische leerlingen dat havo of vwo volgt, neemt de laatste jaren toe.

3.2.2b Havo of vwo¹⁾ in voortgezet onderwijs²⁾, geboren in buitenland, vluchtelingenlanden

- Totale leerlingenpopulatie³⁾
- Irak
- Somalië
- Eritrea⁴⁾
- Afghanistan
- Iran⁴⁾
- Syrië

- 1) havo of vwo inclusief algemeen leerjaar 3
 2) voortgezet onderwijs exclusief praktijkonderwijs
 3) havo of vwo onder alle leerlingen in jaar 3 van het voortgezet onderwijs in Nederland
 4) in sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

Vaak vmbo-basis of -kader bij Nederlands-Caribische herkomst

De cijfers hierboven gaan over havo en vwo. In schooljaar 2023/'24 volgde echter 51 procent van alle leerlingen in het derde leerjaar vmbo. Het gaat om 8 procent vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b), 15 procent vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k) en 28 procent vmbo-gemengde of -theoretische leerweg (vmbo-g/t). De verdeling tussen deze vmbo-leerwegen verschilt sterk naar het geboorteland van de leerling en de ouders.

Het aandeel leerlingen op vmbo-b en vmbo-k ligt rond het gemiddelde bij leerlingen van de tweede generatie met één ouder geboren in een ander Europees land, Indonesië of een overig Buiten-Europees land. Het aandeel vmbo-b/k ligt hoger bij de tweede generatie uit de andere herkomstgroepen. Vooral leerlingen met één Turkse (33 procent) of Nederlands-Caribische (34 procent) ouder volgen vaker vmbo-b/k dan gemiddeld.

Herkomstverschillen zijn het grootst bij leerlingen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders, en bij leerlingen die zelf in het buitenland zijn geboren. Hoewel het aandeel vmbo-b/k in die groepen hoger ligt bij alle herkomstlanden, is dat vooral zo bij degenen van Nederlands-Caribische herkomst. Van hen volgt ongeveer de helft vmbo-b/k.

Deze herkomstverschillen zijn deels terug te voeren op het huishoudensinkomen. Leerlingen die opgroeien in een huishouden met een lager inkomen, hebben namelijk een grotere kans om vmbo-b/k te volgen. Na correctie voor het lagere huishoudensinkomen van leerlingen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomst ligt in die groepen het aandeel op vmbo-b/k iets dichterbij het gemiddelde. Leerlingen van Nederlands-Caribische herkomst volgen, ook na correctie, veel vaker vmbo-b/k dan leerlingen uit de andere herkomstgroepen.

3.2.3 Leerlingen voortgezet onderwijs¹⁾, naar herkomst, 2023/'24*

	Vmbo-basisberoeps	Vmbo-kaderberoeps	Vmbo-gemengd of theoretisch	Havo ²⁾	Vwo
% van leerlingen in leerjaar 3					
Totale leerlingenpopulatie	8	15	28	27	22
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	7	15	28	27	23
Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland					
Totaal	8	14	28	27	24
Europa (excl. NL)	6	11	25	28	30
Turkije	14	19	31	22	14
Marokko	10	15	32	26	17
Suriname	11	16	31	26	17
Nederlandse Cariben	14	20	30	20	15
Indonesië	7	13	24	30	25
Overig Buiten-Europa	6	12	26	28	28
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland					
Totaal	13	18	29	23	18
Europa (excl. NL)	9	13	23	30	25
Turkije	17	22	31	19	10
Marokko	13	19	32	23	13
Suriname	16	19	30	21	15
Nederlandse Cariben	24	28	29	14	5
Overig Buiten-Europa (incl. Indonesië)	10	15	27	24	24
Geboren in buitenland					
Totaal	16	15	24	26	20
Europa (excl. NL)	13	13	23	28	23
Turkije	17	11	22	29	21
Marokko ³⁾	21	23	29	.	.
Suriname ³⁾	20	20	39	.	.
Nederlandse Cariben	23	24	25	20	9
Overig Buiten-Europa (incl. Indonesië)	17	15	23	26	20

¹⁾ Voortgezet onderwijs exclusief praktijkonderwijs.

²⁾ Havo inclusief algemeen leerjaar 3.

³⁾ In sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

Lagere slagingspercentages na coronacrisis

In schooljaar 2022/'23 slaagde 86 procent van de havo/vwo-leerlingen, 91 procent van de vmbo-g/t-leerlingen en 95 procent van de vmbo-b/k-leerlingen voor het eindexamen. Daarmee liggen de slagingspercentages aanzienlijk lager dan in eerdere jaren. De slagingspercentages schommelen namelijk van jaar tot jaar, maar zijn vanaf 2011/'12 op alle niveaus licht gestegen. Tijdens de coronapandemie golden er soepelere regels voor het eindexamen

en lagen de slagingspercentages uitzonderlijk hoog. De afname sindsdien is zo groot, dat in 2022/'23 de slagingspercentages weer rond het niveau van 2011/'12 liggen.

Slagingspercentages tijdens en na de coronacrisis

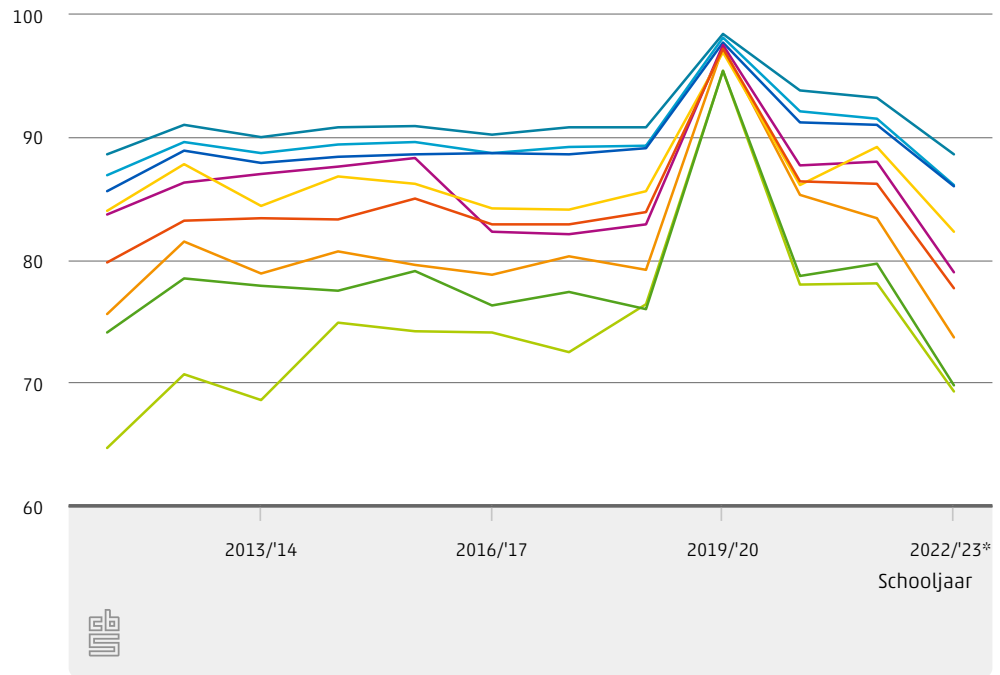
Tijdens de coronapandemie konden de centrale eindexamens in schooljaar 2019/'20 niet doorgaan. De examenuitslag werd toen bepaald door de schoolexamens, waarvoor leerlingen verbeteroetsen mochten doen. Ook in 2020/'21 golden er versoepelde eindexamennormen, waarbij leerlingen bijvoorbeeld een extra vak mochten laten vallen of een extra herkansing konden doen. Hierdoor liggen de slagingspercentages in deze jaren hoger dan daarvoor (CBS, 2021).

Leerlingen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomst slagen minder

In alle schooljaren slagen leerlingen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomst minder vaak voor hun eindexamen dan leerlingen uit de andere herkomstgroepen. Tot aan de coronacrisis namen de slagingspercentages van deze groepen toe, en veelal meer dan gemiddeld. Na de coronacrisis zijn de slagingspercentages van deze vier herkomstgroepen echter weer harder gedaald dan gemiddeld. In 2022/'23 liggen de slagingspercentages bij leerlingen van Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomst zelfs lager dan in 2011/'12. Alleen leerlingen van Turkse herkomst slagen vaker dan voorheen; desondanks is het slagingspercentage bij die groep nog altijd een stuk lager dan het gemiddelde.

3.2.4a Slagingspercentages havo/vwo, naar herkomstland

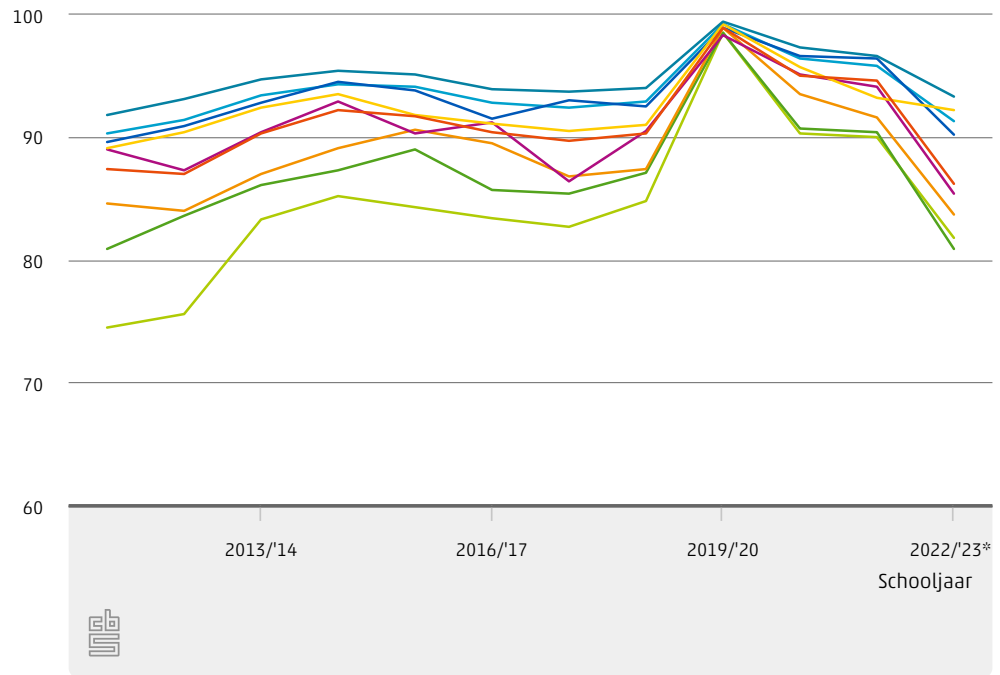
% van examenleerlingen

- Totaal
- Europa (excl. NL)
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Cariben
- Indonesië
- Overig Buiten-Europa
- Nederland

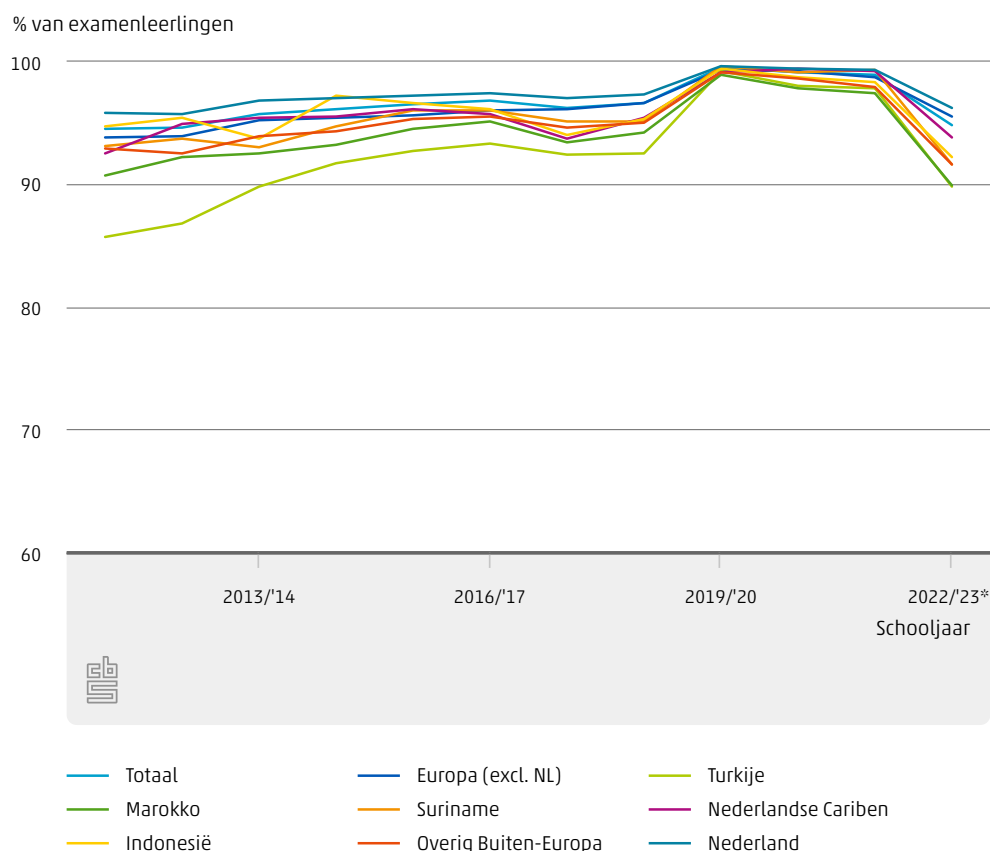
3.2.4b Slagingspercentages vmbo-g/t, naar herkomstland

% van examenleerlingen

- Totaal
- Marokko
- Indonesië
- Europa (excl. NL)
- Suriname
- Overig Buiten-Europa
- Turkije
- Nederlandse Cariben
- Nederland

3.2.4c Slagingspercentages vmbo-b/k, naar herkomstland

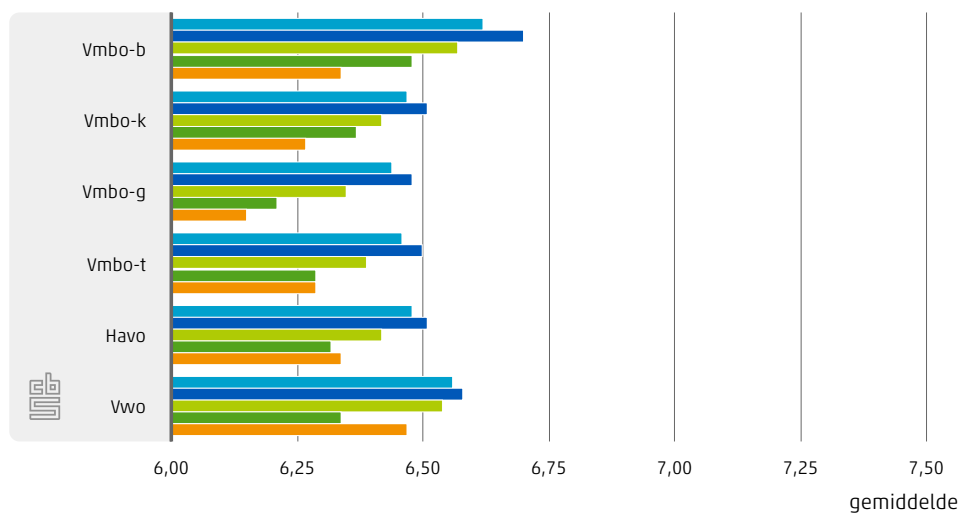

Een belangrijke factor bij het slagen is het huishoudensinkomen van de leerling. Bij iedere onderwijssoort slagen leerlingen uit huishoudens met een lager inkomen minder vaak voor hun eindexamen. Leerlingen van Turkse of Marokkaanse herkomst die eindexamen doen, wonen doorgaans in huishoudens met een lager inkomen dan andere leerlingen; vooral op de havo/vwo is dat verschil groot. Dat verklaart deels waarom zij minder vaak slagen. Toch blijft na correctie een lagere slagingskans zichtbaar voor leerlingen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en in mindere mate Nederlands-Caribische herkomst.

Leerlingen van Nederlandse herkomst halen hogere cijfers voor Nederlands, lagere voor Engels

Het gemiddelde eindcijfer voor het vak Nederlands ligt op de verschillende onderwijssoorten tussen de 6,4 op vmbo-g en 6,6 op vmbo-b. Over het algemeen halen leerlingen met twee in het buitenland geboren ouders een iets lager cijfer voor Nederlands dan andere leerlingen. Leerlingen van Turkse herkomst halen een iets lager, en leerlingen van Nederlandse herkomst een iets hoger eindcijfer dan gemiddeld. De verschillen zijn echter klein. Ze veranderen niet na correctie voor het geslacht van de leerling en het huishoudensinkomen.

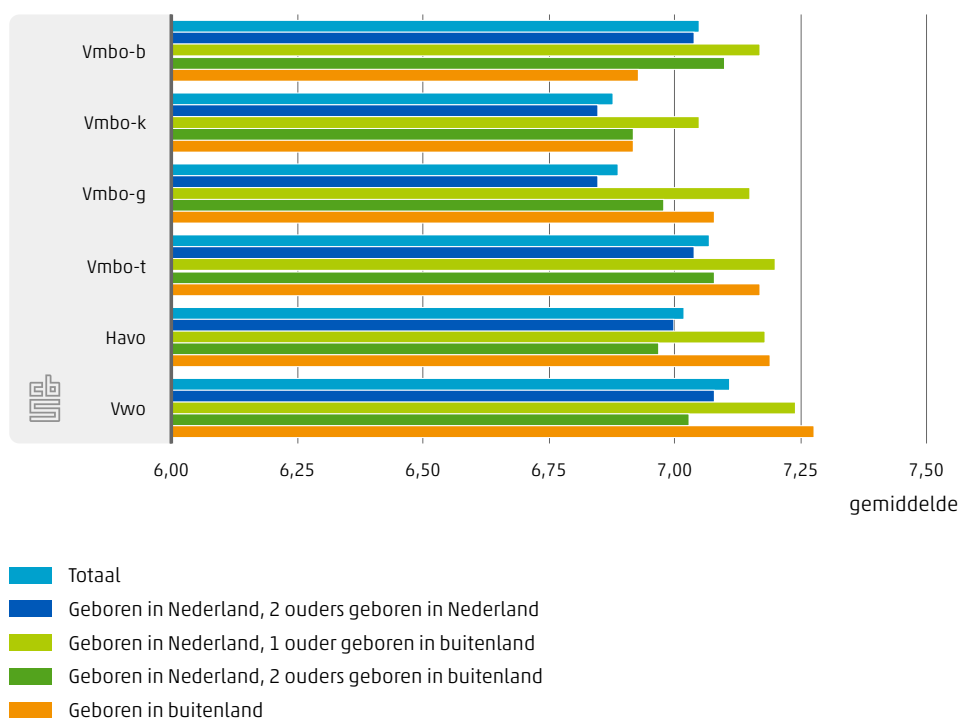
3.2.5a Eindcijfer voor Nederlands, naar geboorteland, 2022/'23*

- Totaal
- Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland
- Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland
- Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

Het gemiddelde eindcijfer voor het vak Engels ligt tussen de 6,9 op vmbo-k en 7,1 op het vwo. Ook bij Engels varieert het gemiddelde eindcijfer nauwelijks naar onderwijssoort, naar het geboorteland van de ouders of naar dat van de leerling zelf. Leerlingen met één in het buitenland geboren ouder en leerlingen die zelf in het buitenland zijn geboren halen een iets hoger cijfer dan gemiddeld. Het cijfer van leerlingen van Turkse herkomst is iets lager, dat van leerlingen van Nederlands-Caribische herkomst iets hoger dan gemiddeld. Bij Engels valt op dat leerlingen uit huishoudens met een lager inkomen gemiddeld genomen iets hogere cijfers halen. Leerlingen van Turkse herkomst behalen lagere cijfers en leerlingen van Nederlands-Caribische iets hogere cijfers dan verwacht op basis van hun huishoudens-inkomen.

3.2.5b Eindcijfer voor Engels, naar geboorteland, 2022/'23*

3.3 Middelbaar beroepsonderwijs

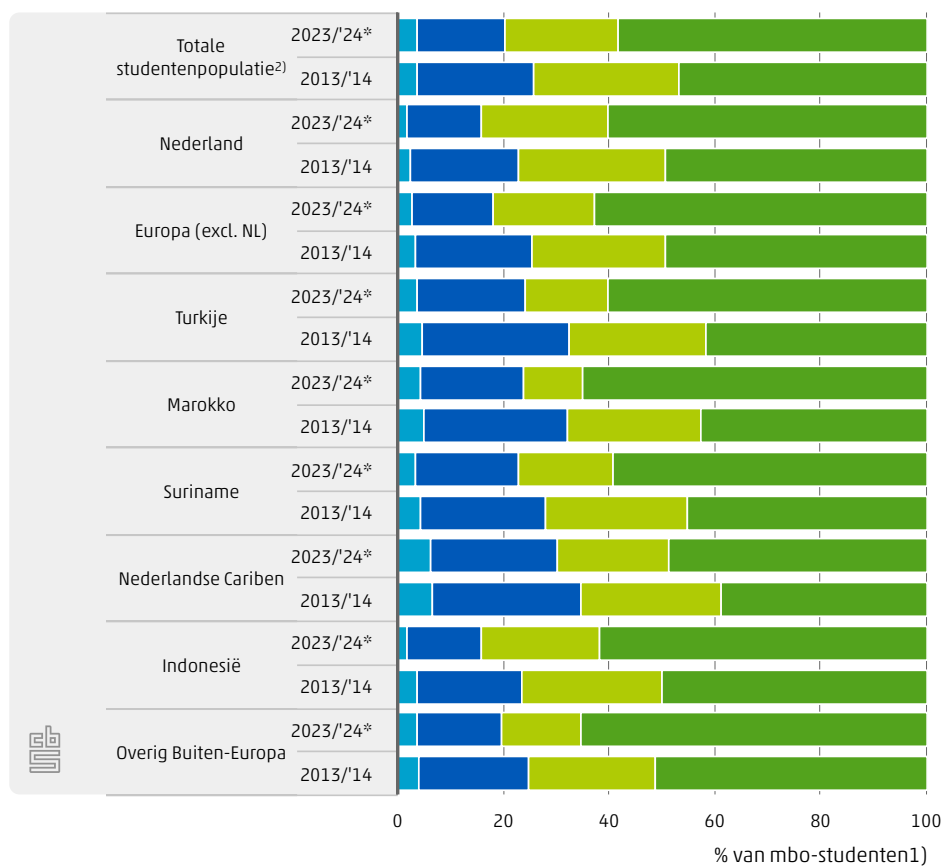
In de afgelopen tien jaar heeft in het mbo een grote verschuiving plaatsgevonden. Steeds minder studenten volgen mbo-2 of mbo-3, terwijl het aandeel op mbo-4 van 47 naar 58 procent is toegenomen. Alleen het aandeel studenten op de entreeopleiding³⁾ ligt stabiel laag (4 procent).

Vaker mbo-4 bij alle herkomstgroepen

Bij in Nederland geboren studenten is de verschuiving richting mbo-4 duidelijk zichtbaar in alle herkomstgroepen. Vooral onder studenten van de Turkse of Marokkaanse tweede generatie nam het aandeel studenten op mbo-4-niveau toe, van respectievelijk 42 en 42 procent in 2013/'14 naar 60 en 65 procent in 2023/'24. Hiermee komt het aandeel mbo-4-studenten in deze groepen hoger uit dan in de totale populatie mbo-studenten. Ook studenten van de tweede generatie met een Europese, Indonesische en overig Buiten-Europese herkomst volgen vaker mbo-4 dan gemiddeld.

³⁾ De entreeopleiding wordt meestal gevolgd door studenten zonder middelbareschooldiploma en geldt niet als startkwalificatie, maar biedt de mogelijkheid om naar mbo-2 door te stromen.

3.3.1a Mbo-niveau, geboren in Nederland, naar herkomst

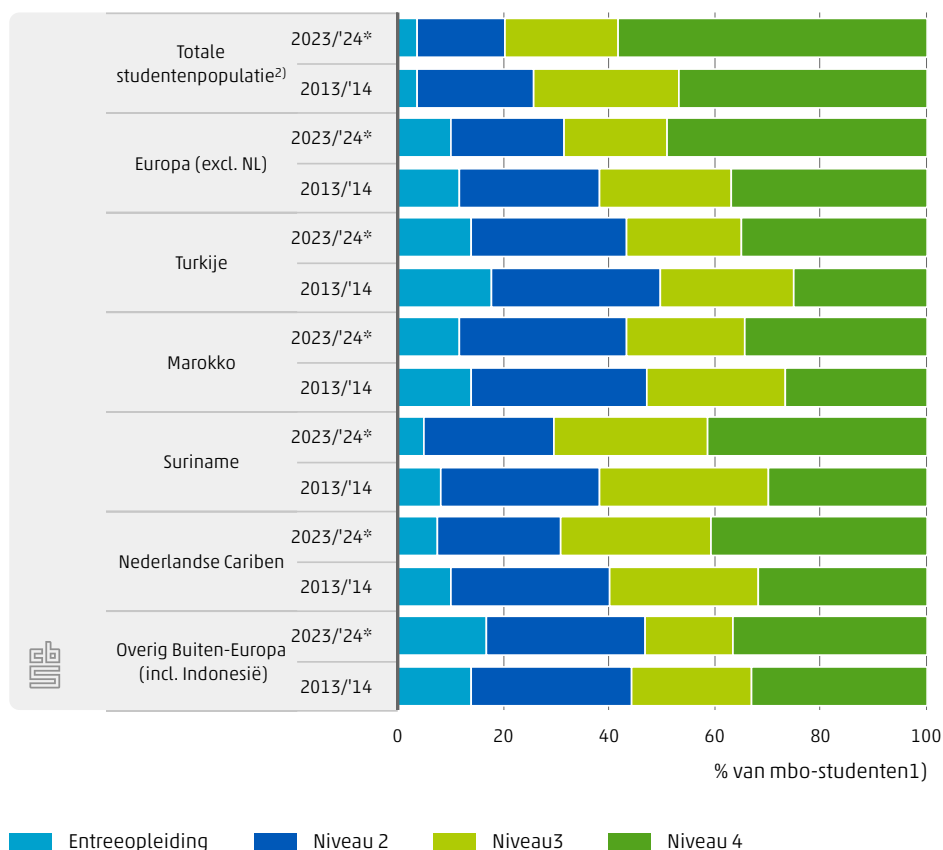
Entreeopleiding Niveau 2 Niveau 3 Niveau 4

¹⁾ mbo-studenten inclusief extranei
²⁾ mbo-niveau onder alle mbo-studenten in Nederland

Studenten die in het buitenland zijn geboren, volgen minder vaak mbo-4 dan gemiddeld. Toch is ook bij hen het aandeel dat mbo-4 volgt sterk toegenomen ten opzichte van 2013/'14. De toename is het meest uitgesproken bij studenten geboren in Europa, Turkije, of Suriname. De toename van het aandeel op mbo-4 is gespiegeld door een afname van het aandeel op mbo-2 en mbo-3.

Alleen bij in het buitenland geboren studenten van overig Buiten-Europese herkomst is het aandeel op de entreeopleiding licht toegenomen. Dit kan komen doordat deze groep een groter aandeel vluchtelingen herbergt dan voorheen. Zij zullen veelal een schakelklas met extra taallessen hebben gedaan, om vervolgens op een entreeopleiding te kunnen instromen.

3.3.1b Mbo-niveau, geboren in buitenland, naar herkomst

1) mbo-studenten inclusief extranei

2) mbo-niveau onder alle mbo-studenten in Nederland

Mbo-studenten van Marokkaanse herkomst volgen vaak zorgopleiding

Binnen mbo-2, mbo-3 en mbo-4 worden meerdere richtingen onderscheiden (ook wel sectorkamers, onderwijsclusters of bedrijfstakgroepen genoemd). Mbo-studenten volgen het vaakst een opleiding in de richting zorg, welzijn en sport (36 procent). Deze richting wordt op afstand gevolgd door de richtingen techniek en gebouwde omgeving (15 procent), voedsel, groen en gastvrijheid (12 procent), zakelijke dienstverlening en veiligheid (10 procent), creatieve industrie en ICT (10 procent), handel (8 procent), mobiliteit, transport, logistiek en maritiem (7 procent) en overige richtingen (2 procent).

Bij in Nederland geboren mbo-studenten zijn grote herkomstverschillen te zien in de populariteit van de studierichting zorg, welzijn en sport. Studenten van Nederlandse of andere Europese herkomst volgen die richting iets minder vaak dan gemiddeld, studenten van Buiten-Europese herkomst juist vaker. Van de mbo-studenten van de Marokkaanse tweede generatie volgt zelfs 52 procent een opleiding in de richting zorg, welzijn en sport. Van hen volgt slechts 2 procent een opleiding in de richting voedsel, groen en gastvrijheid.

3.3.2 Mbo-studierichting, naar herkomst, 2023/'24*

	Techniek en gebouwde omgeving	Mobiliteit, transport, logistiek, maritiem	Zorg, welzijn en sport	Handel	Creatieve industrie en ICT	Voedsel, groen en gastvrijheid	Zakelijke dienstverlening en veiligheid	Overig ²⁾
% van mbo-studenten ¹⁾								
Totale studenten- populatie	15	7	36	8	10	12	10	2
Geboren in Nederland								
Nederland	17	7	34	8	10	14	8	1
Europa (excl. NL)	13	7	32	9	13	12	12	2
Turkije	13	5	39	9	10	4	19	1
Marokko	8	3	52	9	7	2	17	2
Suriname	9	6	35	11	13	7	18	2
Nederlandse Cariben	9	6	41	9	10	9	15	1
Indonesië	13	5	36	10	13	9	11	2
Overig Buiten- Europa	9	5	34	13	14	8	16	2
Geboren in buitenland								
Europa (excl. NL)	13	8	31	9	14	11	14	2
Turkije ³⁾	19	.	45	4	8	5	14	.
Marokko	13	3	57	6	3	3	12	3
Suriname	10	5	55	5	4	4	15	1
Nederlandse Cariben	13	6	44	6	7	9	13	1
Overig Buiten- Europa (incl. Indonesië)	12	6	41	9	10	7	13	3

¹⁾ Mbo-studenten inclusief extranei, exclusief entreeopleiding.

²⁾ Omvat de specialistische vakopleiding, combinaties en opleidingen zonder gespecificeerde richting.

³⁾ In sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

Ook bij mbo-studenten die in het buitenland zijn geboren spelen herkomstverschillen vooral een rol bij de studierichting zorg, welzijn en sport. En ook van hen volgen studenten van Marokkaanse herkomst betrekkelijk vaak een opleiding in die richting (57 procent), evenals studenten van Surinaamse herkomst (55 procent). Bij in het buitenland geboren mbo-studenten is, in alle herkomstgroepen, de richting zakelijke dienstverlening en veiligheid populairder dan gemiddeld en de richting voedsel, groen en gastvrijheid juist minder populair.'

Voortijdig schoolverlaten en de startkwalificatie

Een diploma van havo, vwo, mbo-2, mbo-3 of mbo-4 geldt als een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. De startkwalificatie is van belang voor de cijfers over voortijdig schoolverlaten. Het aantal voortijdig schoolverlaters in Nederland wordt in deze paragraaf op twee manieren in beeld gebracht:

- 1. Nieuwe aanwas: het aantal personen dat in een bepaald schooljaar het onderwijs verlaat zonder startkwalificatie. Aan de hand van de directe door- en uitstroom tussen twee opeenvolgende schooljaren binnen het door de overheid bekostigde onderwijs en het bezit van startkwalificerende diploma's wordt het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters (de nieuwe aanwas) bepaald. Dit aantal is gebaseerd op**

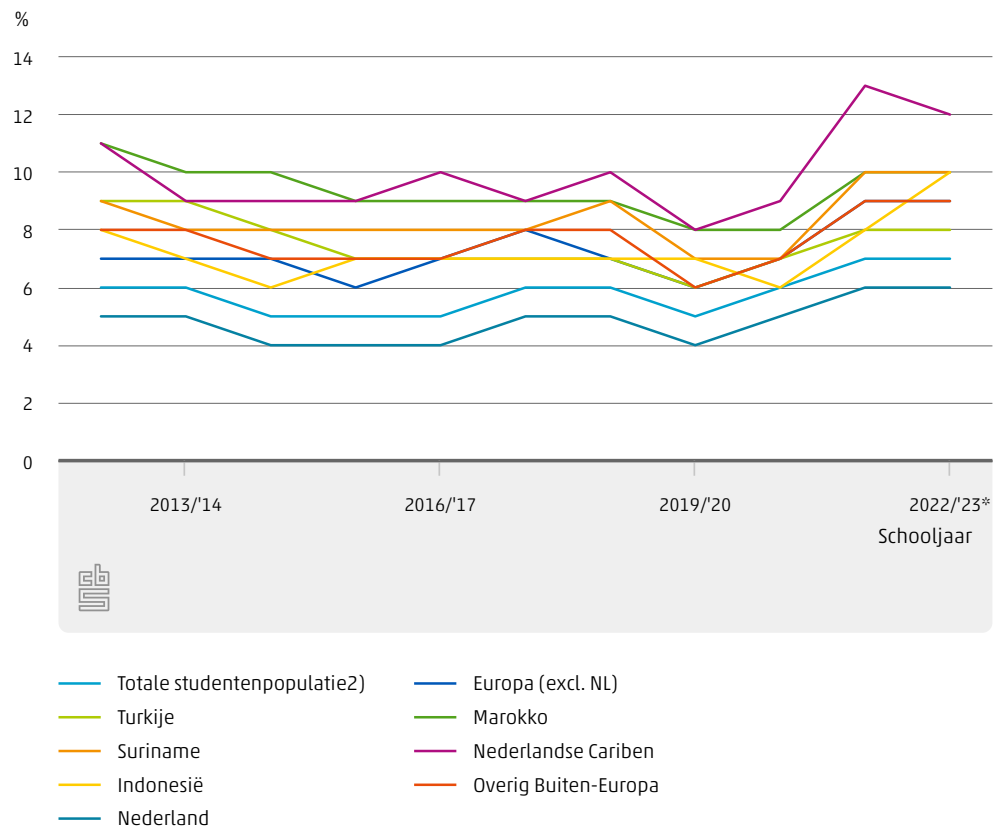
onderwijsregistraties. In deze publicatie wordt alleen gekeken naar voortijdig schoolverlaten vanuit het mbo.

2. Totale volume: het totaal aantal voortijdig schoolverlaters. Zij worden gezien als voortijdig schoolverlaters als zij geen onderwijs volgen en geen startkwalificatie bezitten. Het gaat in dit hoofdstuk om de groep 18 tot 25 jaar. Volumecijfers zijn afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking.

Meer nieuwe voortijdig schoolverlaters na coronacrisis

Ieder jaar verlaat een klein deel van de mbo-studenten van 22 jaar of jonger zonder startkwalificatie het onderwijs. In 2022/'23 verliet 7 procent van alle mbo-studenten voortijdig het onderwijs. Tussen 2012/'13 (6 procent) en 2016/'17 (5 procent) was er een lichte afname. Tijdens de coronajaren was het aandeel voortijdig schoolverlaters kleiner, maar daarna is het weer behoorlijk gestegen.

3.3.3a Voortijdig schoolverlaters vanuit mbo¹⁾, 22 jaar of jonger, geboren in Nederland, naar herkomst

¹⁾ mbo-studenten inclusief extranei

²⁾ voortijdig schoolverlaters onder alle mbo-studenten in Nederland van 22 jaar of jonger

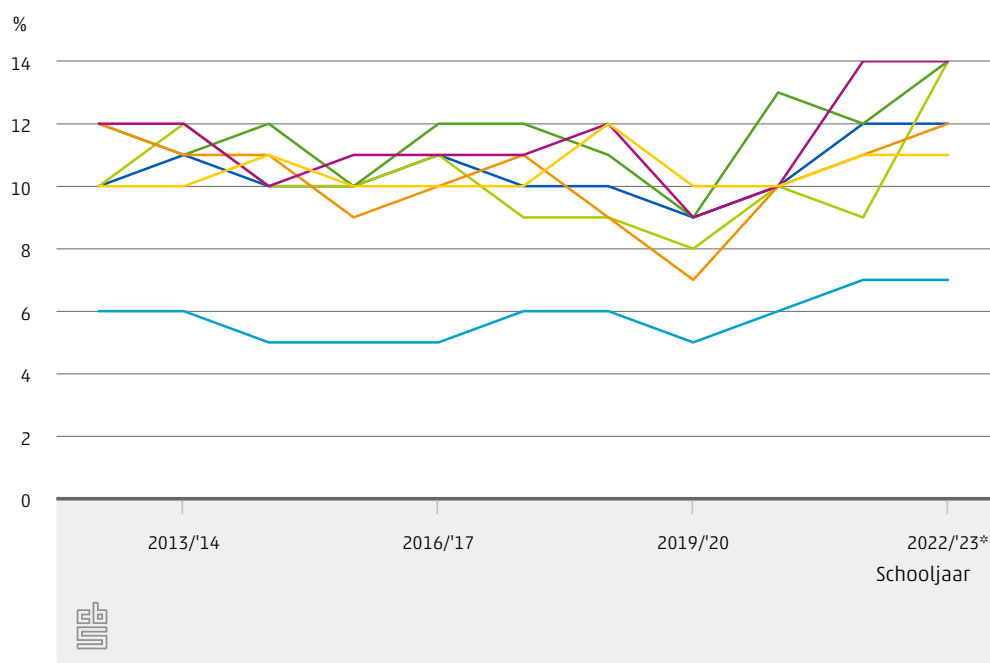
De ontwikkeling bij in Nederland geboren mbo-studenten volgt de algemene trend. In vrijwel alle herkomstgroepen was het aandeel voortijdig schoolverlaters het laagst tijdens de coronajaren en het hoogst in de jaren daarna. In 2022/'23 ligt het aandeel voortijdig schoolverlaters uit het mbo in de Nederlandse herkomstgroep (6 procent) lager en vooral in

de Nederlands-Caribische herkomstgroep (12 procent) hoger dan het gemiddelde onder alle mbo-studenten (7 procent).

De ontwikkeling bij in het buitenland geboren mbo-studenten verloopt grilliger. Daarbij speelt mee dat het om een veel kleinere groep studenten gaat. Toch is ook onder in het buitenland geboren mbo-studenten duidelijk dat het aandeel voortijdig schoolverlaters in 2022/'23 (12 procent) hoger is dan gemiddeld. Wederom ligt het aandeel voortijdig schoolverlaters het hoogst bij mbo-studenten van Nederlands-Caribische herkomst (14 procent).

De kans op voortijdig schoolverlaten is groter voor leerlingen met een lager inkomen. Herkomstverschillen vallen deels weg wanneer wordt gecorrigeerd voor het huishoudensinkomen. Toch verlaten mbo-studenten van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Nederlands-Caribische en Indonesische herkomst ook na die correctie vaker voortijdig het onderwijs dan gemiddeld.

3.3.3b Voortijdig schoolverlaters vanuit mbo¹⁾, 22 jaar of jonger, geboren in buitenland, naar herkomst

- Totale studentenpopulatie²⁾
- Turkije
- Suriname
- Overig Buiten-Europa (incl. Indonesië)
- Europa (excl. NL)
- Marokko
- Nederlandse Cariben

¹⁾ mbo-studenten inclusief extranei
²⁾ voortijdig schoolverlaters onder alle mbo-studenten in Nederland van 22 jaar of jonger

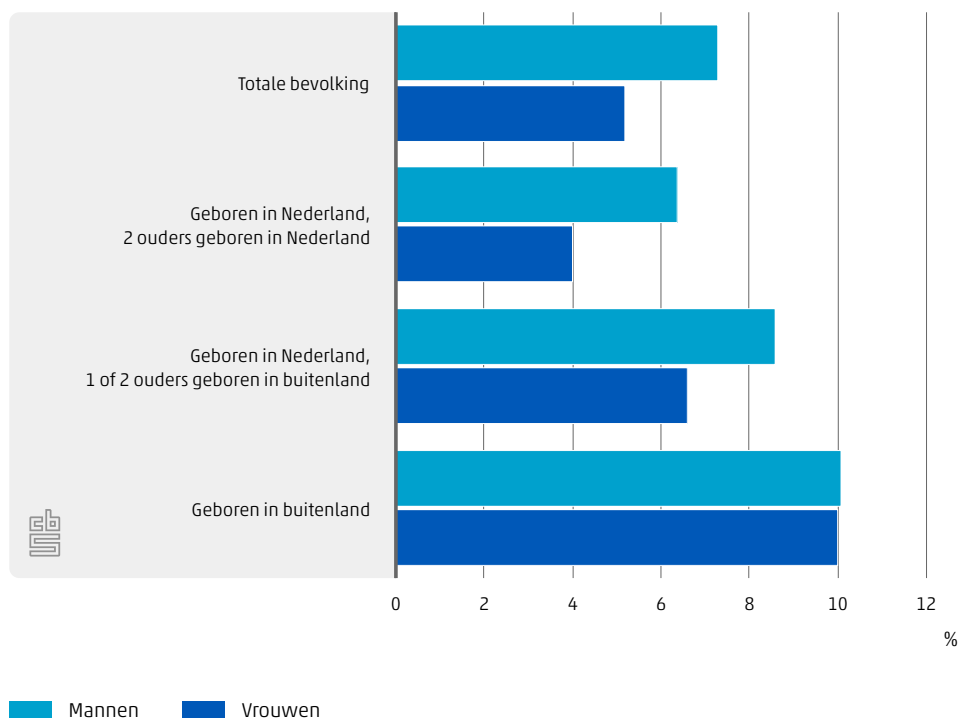
Meer jongeren hebben startkwalificatie dan tien jaar geleden

Het aandeel jongvolwassenen tussen de 18 en 25 jaar die geen onderwijs volgen en geen startkwalificatie hebben, is in 2023 kleiner dan in 2013. Tot 2017 was er een daling, waarna het tot 2020 min of meer gelijk bleef. Tussen 2021 en 2023 is er een lichte toename van het

aandeel voortijdig schoolverlaters (CBS StatLine, 2024a). Bij mannen daalde het aandeel voortijdig schoolverlaters van 11 naar 7 procent, bij vrouwen van 7 naar 5 procent.

Ook zijn er verschillen naar geboorteland. In 2023 zijn er onder mannen en vrouwen die in het buitenland zijn geboren meer voortijdig schoolverlaters (10 procent) dan gemiddeld. In mindere mate geldt dat ook voor mannen en vrouwen die in Nederland zijn geboren, maar van wie één of beide ouders in het buitenland zijn geboren (respectievelijk 9 en 7 procent).

3.3.4 Voortijdig schoolverlaters, 18 tot 25 jaar, naar geboorteland, 2023

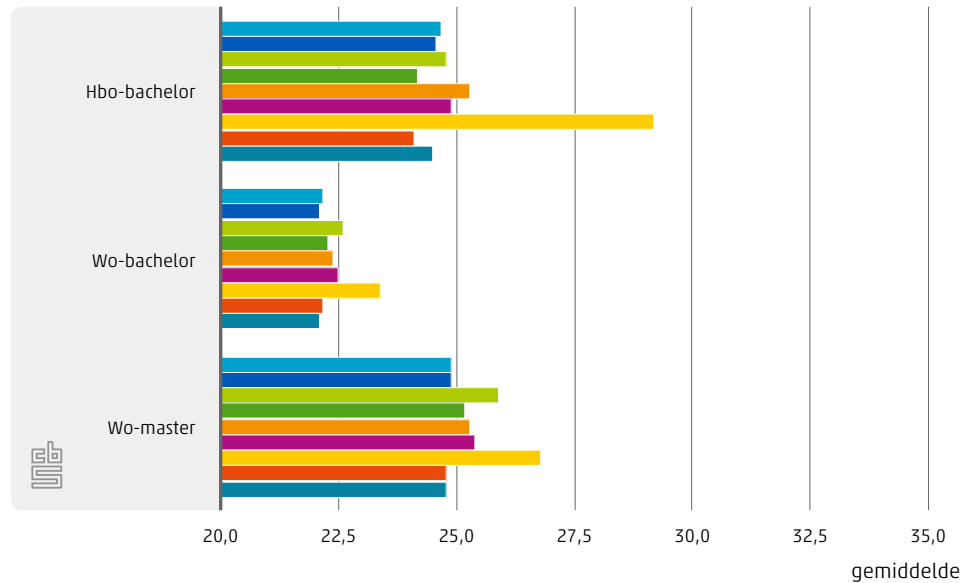
3.4 Hoger onderwijs

De gemiddelde leeftijd waarop studenten in het hoger onderwijs een diploma behalen ligt op 24,7 jaar bij de hbo-bachelor, op 22,2 jaar bij de wo-bachelor en op 24,9 jaar bij de wo-master.

Indonesische herkomstgroep ouder bij afstuderen

Bij in Nederland geboren studenten zijn er nauwelijks verschillen naar herkomst. Alleen studenten van de Indonesische tweede generatie behalen hun diploma op een beduidend hogere leeftijd dan gemiddeld, zowel bij de hbo-bachelor (29,2 jaar), wo-bachelor (23,5 jaar) als de wo-master (26,8 jaar).

3.4.1a Leeftijd bij behalen diploma^{1) 2)}, geboren in Nederland, naar herkomst, 2022/'23*

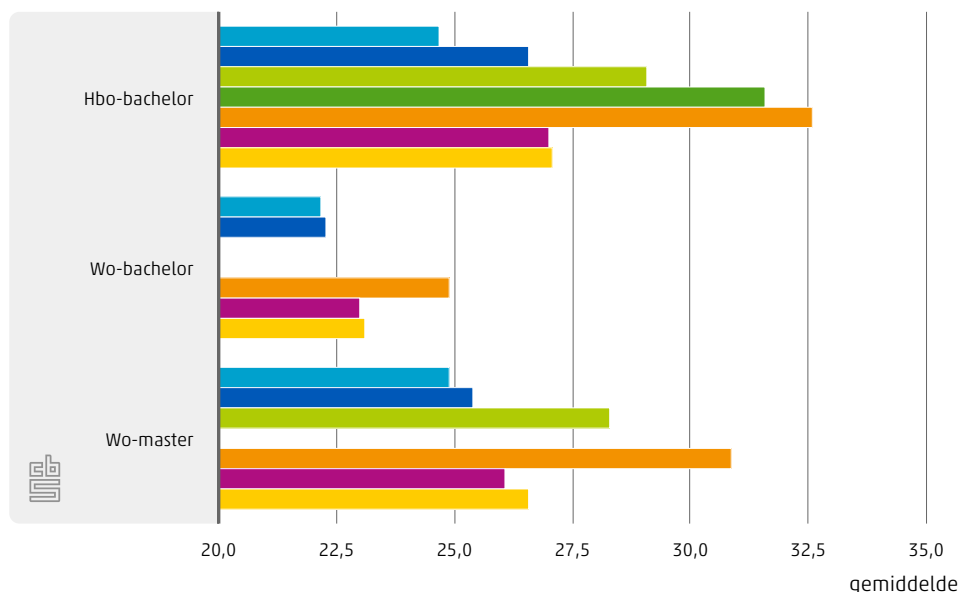

- Totale studentenpopulatie³⁾
- Europa (excl. NL)
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Cariben
- Indonesië
- Overig Buiten-Europa
- Nederland

1) gediplomeerden exclusief internationale studenten
 2) gediplomeerden tellen vaker mee wanneer ze in een jaar meerdere hoofddiploma's behalen
 3) gemiddelde leeftijd bij behalen diploma in de totale studentenpopulatie van Nederland

Herkomstverschillen zijn groter bij in het buitenland geboren studenten (exclusief internationale studenten die hun vooropleiding elders hebben gevolgd; de groep in Indonesië geboren afstudeerders is te klein om apart van de overig Buiten-Europese studenten te onderscheiden). In het buitenland geboren studenten behalen hun diploma op hogere leeftijd dan gemiddeld. Dat geldt vooral voor studenten van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst, die bij diplomering ongeveer 4 of 5 jaar ouder zijn dan gemiddeld. Een hogere leeftijd bij afstuderen kan enerzijds ontstaan doordat een student langer over hetzelfde studietraject doet dan gemiddeld en anderzijds door het 'stapelen' van meerdere vervolgoopleidingen. Uit onderzoek blijkt dat kinderen met een herkomst buiten Nederland vaker stapelen in het voortgezet onderwijs dan kinderen van Nederlandse herkomst (Visser et al., 2022; CBS 2022b).

3.4.1b Leeftijd bij behalen diploma^{1) 2)}, geboren in buitenland, naar herkomst, 2022/'23*

- Totale studentenpopulatie³⁾
- Europa (excl. NL)
- Turkije⁴⁾
- Marokko⁴⁾
- Suriname
- Nederlandse Cariben
- Overig Buiten-Europa (incl. Indonesië)

- 1) gediplomeerden exclusief internationale studenten
 2) gediplomeerden tellen vaker mee wanneer ze in een jaar meerdere hoofddiploma's behalen
 3) gemiddelde leeftijd bij behalen diploma in de totale studentenpopulatie van Nederland
 4) voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

Studenten geboren in Marokko volgen vaker onderwijsopleiding

De populariteit van een studierichting hangt samen met het geboorteland van leerling en ouders. In Marokko geboren studenten (exclusief internationale studenten⁴⁾) volgen veel vaker dan gemiddeld een opleiding in de richting onderwijs (26 procent). In het buitenland geboren studenten en de tweede generatie van Surinaamse, Turkse of Marokkaanse herkomst volgen vaker dan gemiddeld de richting recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening. Verder is de richting gezondheidszorg en welzijn betrekkelijk populairder bij de Marokkaanse herkomstgroep, bij in Nederland geboren studenten van Nederlands-Caribische herkomst met twee in het buitenland geboren ouders en bij in Suriname geboren studenten.

4) Een internationale student is een student met een niet-Nederlandse nationaliteit en een niet-Nederlandse vooropleiding.

3.4.2 Studierichting hoger onderwijs, naar herkomst, 2023/'24*

	Onderwijs	Journalistiek, gedrag en maatschappij	Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	Gezondheidszorg en welzijn	Overig ²⁾
% van hbo- en wo-studenten ¹⁾					
Totale studentenpopulatie	11	10	26	18	34
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	12	11	25	18	35
Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland	0	0	0	0	0
Totaal	9	12	27	16	36
Europa (excl. NL)	9	12	25	15	38
Turkije	11	8	35	19	27
Marokko	10	7	35	24	24
Suriname	8	11	31	17	33
Nederlandse Cariben	9	12	26	18	34
Indonesië	12	11	23	16	38
Overig Buiten-Europa	7	13	26	16	39
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland					
Totaal	9	7	34	23	26
Europa (excl. NL)	7	11	33	17	32
Turkije	13	6	34	23	24
Marokko	13	5	34	28	20
Suriname	8	7	37	21	26
Nederlandse Cariben	9	8	31	25	27
Indonesië	9	8	25	17	41
Overig Buiten-Europa	5	8	35	22	30
Geboren in buitenland					
Totaal	8	11	28	18	36
Europa (excl. NL)	7	14	27	13	39
Turkije	14	8	28	20	29
Marokko	26	5	26	23	20
Suriname	16	5	31	25	23
Nederlandse Cariben	9	8	32	17	34
Indonesië	7	12	26	14	42
Overig Buiten-Europa	6	11	27	20	36

¹⁾ Hbo- en wo-studenten exclusief internationale studenten.

²⁾ Omvat de richtingen techniek, industrie en bouwkunde; vormgeving, kunst, talen en geschiedenis; dienstverlening; wiskunde, natuurwetenschappen; informatica; landbouw, diergeneeskunde en -verzorging en algemeen.

Onderwijsniveau uit opleidingsniveaubestand

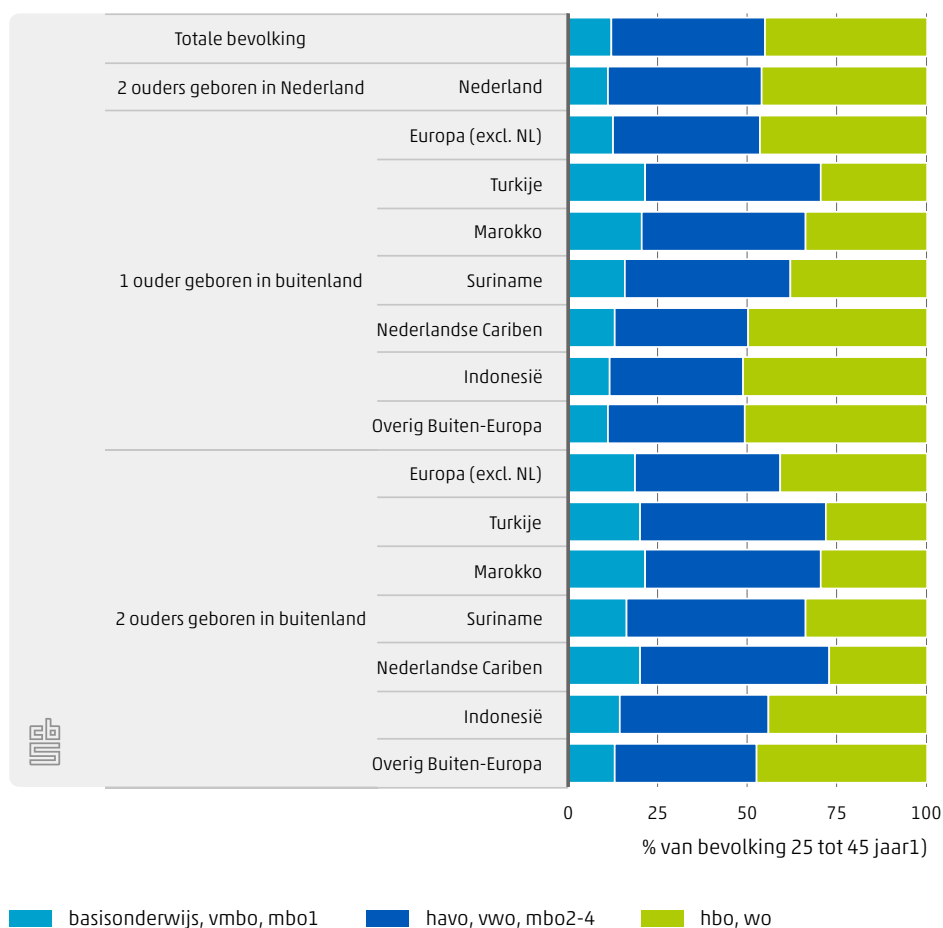
De cijfers in het vervolg van deze paragraaf over het onderwijsniveau zijn afkomstig uit het opleidingsniveaubestand van het CBS. In dat bestand worden opleidingsgegevens uit registers en enquêtes gecombineerd. De dekking van het opleidingsniveaubestand wordt steeds verder uitgebreid. Voor jonge mensen die hun opleiding in Nederland hebben gevolgd, is de dekkingsgraad hoog. Voor oudere mensen en mensen die hun opleiding elders hebben gevolgd, zijn opleidingsgegevens maar voor een deel bekend. Daarom gaan de cijfers hier alleen over mensen van 25 tot 45 jaar die in Nederland zijn geboren. Mensen die nog bekostigd onderwijs volgen, worden buiten beschouwing gelaten.

In 2020 zijn er wijzigingen geweest in de bronnen en methode, waardoor sprake is van een kleine trendbreuk.

Hoogst behaalde onderwijsniveau verschilt sterk naar herkomst

Op 1 oktober 2022 heeft 12 procent van de in Nederland geboren mensen tussen de 25 en 45 jaar een diploma op het niveau van basisonderwijs, vmbo of mbo-1, 43 procent een diploma op het niveau van havo, vwo, mbo-2, mbo-3 of mbo-4, en 45 procent een diploma op het niveau van hbo of wo. Mensen met een Nederlandse herkomst of van de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder hebben ongeveer even vaak een hbo- of wo-onderwijsniveau als gemiddeld, mensen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders minder vaak (33 procent).

3.4.3a Onderwijsniveau, in Nederland geboren, naar herkomst, 2022*

1) exclusief personen die nog onderwijs volgen

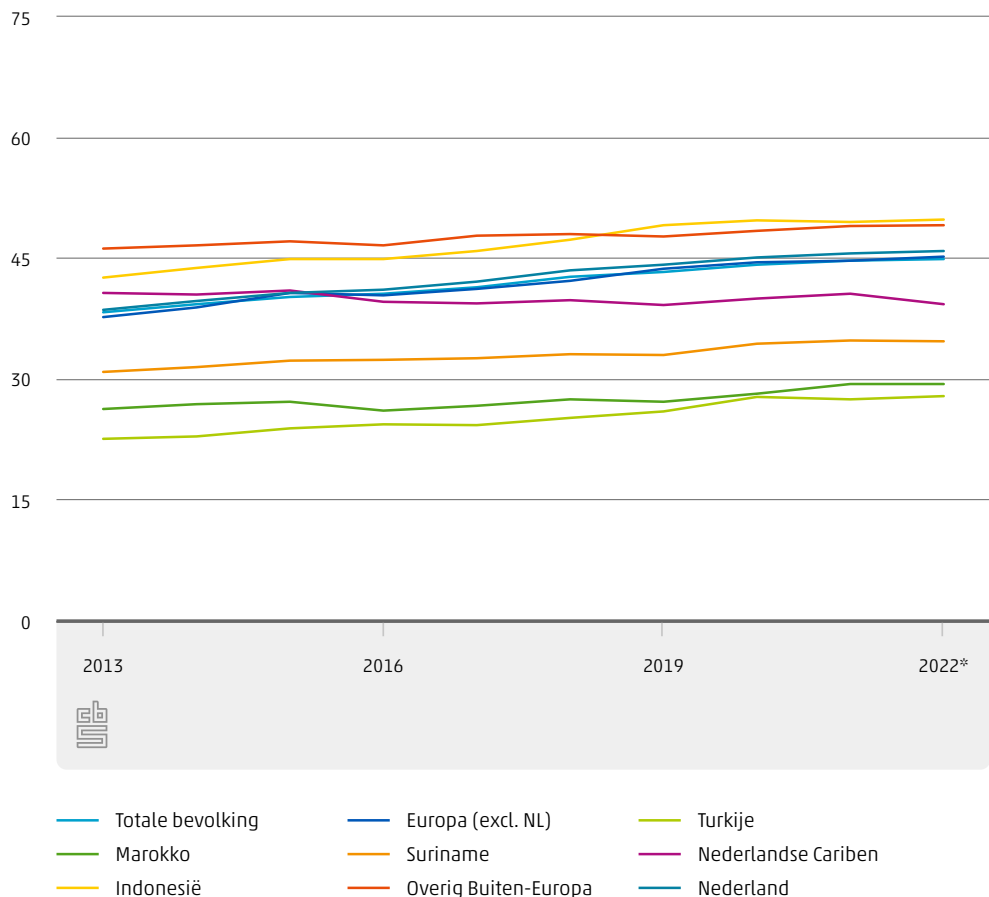
Het onderwijsniveau verschilt sterk naar herkomst. Het aandeel met een hbo- of wo-onderwijsniveau ligt rond of boven het gemiddelde bij mensen van Europese, Indonesische of overig Buiten-Europese herkomst. Bij mensen van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst ligt het aandeel met een hbo- of wo-onderwijsniveau juist lager dan gemiddeld. Opvallend is dat bij mensen van Nederlands-Caribische herkomst, degenen met één in het

buitenland geboren ouder vaker dan gemiddeld een hbo- of wo-onderwijsniveau hebben (49 procent), maar degenen met twee in het buitenland geboren ouders minder vaak (27 procent).

Het aandeel 25- tot 45-jarigen met een hbo- of wo-onderwijsniveau is het afgelopen decennium gestaag toegenomen, van 38 procent in 2013 naar 45 procent in 2022. Deze toename deed zich voor in vrijwel alle herkomstgroepen, maar met name bij mensen van Nederlandse, Europese en Indonesische herkomst.

3.4.3b Hbo- of wo-onderwijsniveau, in Nederland geboren, naar herkomst

% van bevolking 25 tot 45 jaar¹⁾

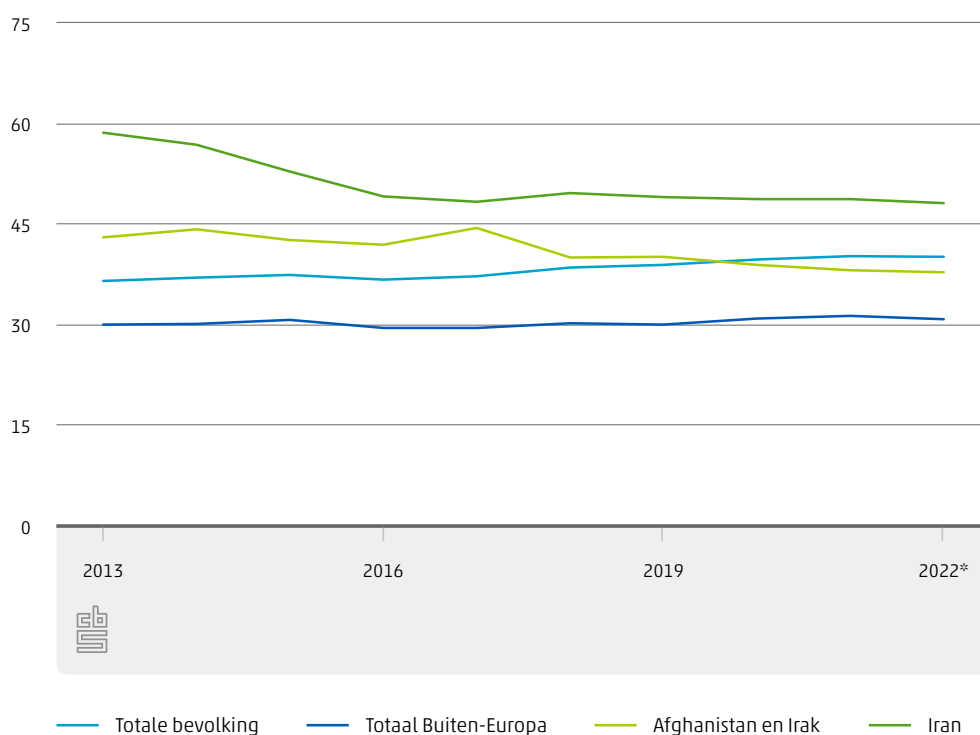
¹⁾ exclusief personen die nog onderwijs volgen

Vrouwen van Iraanse tweede generatie vaak hbo- of wo-onderwijsniveau

In de jaren tachtig kwamen veel asielmigranten uit Iran, Irak en Afghanistan naar Nederland. Vanuit Iran vluchtten vooral hbo- en universitair opgeleiden die het zich konden veroorloven om te vluchten; vanuit Afghanistan en Irak eerst vooral hbo- en universitair opgeleiden en later mensen met hoogstens basisonderwijs (Dourleijn & Dagevos, 2011). Hun in Nederland geboren kinderen hebben inmiddels relatief vaak een hbo- of wo-onderwijsniveau. Bij 25- tot 35-jarigen ligt dat aandeel op 46 procent bij degenen van Afghaanse of Irakese herkomst, ongeveer even hoog als gemiddeld. Bij degenen van Iraanse herkomst ligt het aandeel op 57 procent, meer dan het gemiddelde bij hun leeftijdsgenoten.

3.4.4a Hbo- of wo-onderwijsniveau, in Nederland geboren mannen, vluchtelingenlanden

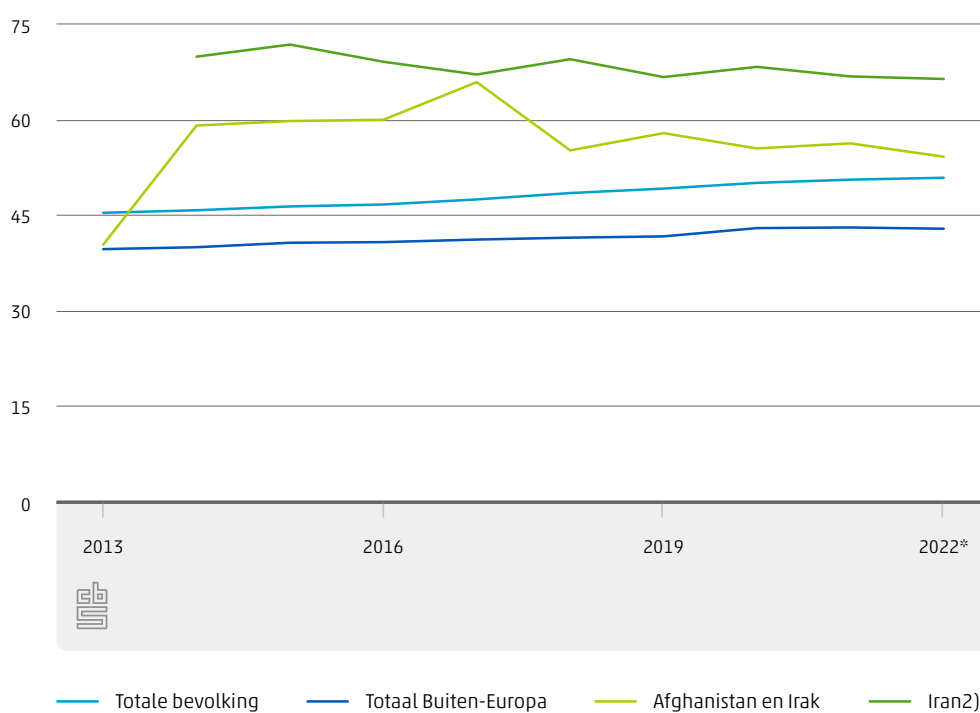
% van 25- tot 35-jarige mannen¹⁾

¹⁾ exclusief mannen die nog onderwijs volgen

3.4.4b Hbo- of wo-onderwijsniveau, in Nederland geboren vrouwen, vluchtelingenlanden

% 25- tot 35-jarige vrouwen¹⁾

¹⁾ exclusief vrouwen die nog onderwijs volgen

²⁾ in sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

In Nederland geboren vrouwen hebben vaker een hbo- of wo-onderwijsniveau (51 procent) dan in Nederland geboren mannen (40 procent). Dit man/vrouw-verschil is ook zichtbaar in de Buiten-Europese herkomstgroepen, inclusief de Afghaanse, Irakese en Iraanse herkomstgroep. Van de tweede generatie van Iraanse herkomst heeft bijvoorbeeld twee derde van de vrouwen een hbo- of wo-onderwijsniveau, tegen ongeveer de helft van de mannen.

Onderwijsniveau van tweede generatie uit vluchtelingenlanden

Bij de tweede generatie van Afghaanse, Irakese of Iraanse herkomst worden alleen cijfers getoond van mensen tussen de 25 en 35 jaar, omdat veel van hun ouders pas in de jaren negentig uit die landen zijn gevlucht (CBS StatLine, 2024b). Bij de keuze van de te onderscheiden groepen naar herkomstland en geslacht is rekening gehouden met de vergelijkbaarheid tussen de groepen en met het aantal mensen van wie het onderwijsniveau bekend is. In Nederland geboren mensen van Afghaanse en Irakese herkomst hebben een vergelijkbaar onderwijsniveau en hebben alleen tezamen voldoende waarnemingen voor publicatie. Het aantal waarnemingen van in Nederland geboren mensen van Iraanse herkomst is groter, waardoor die groep afzonderlijk kan worden geanalyseerd. Er zijn ook mensen van wie de ouders uit andere vluchtelingenlanden afkomstig zijn, zoals Somalië. Deze groep is echter te klein om gegevens van te kunnen tonen en wijkt qua onderwijsniveau te sterk af om samengevoegd te kunnen worden met een andere groep.

In Nederland geboren mensen van Iraanse herkomst hebben dus vaker dan gemiddeld een hbo- of wo-onderwijsniveau. Wel is dat aandeel iets gedaald. In 2013 lag het aandeel hbo- of wo-opgeleiden op 59 procent bij mannen en op 70 procent bij vrouwen; in 2022 ging het om respectievelijk 48 procent en 66 procent. Bij mensen van Afghaanse of Irakese herkomst schommelt het onderwijsniveau, maar ook bij hen lijkt sprake van een lichte afname. Toch hebben zij nog steeds vaker een hbo- of wo-onderwijsniveau dan de gemiddelde 35- tot 45-jarige inwoner van Nederland.

3.5 Literatuur

CBS (2021). [Slagingspercentages voortgezet onderwijs in 2020 bijna 100 procent](#).

CBS (2022a). [Meisjes in 2020/'21 opnieuw lager schooladvies](#).

CBS (2022b). Rapportage Integratie en Samenleven 2022.

CBS StatLine (2024a). [Jongeren; voortijdig schoolverlaters, geslacht, herkomst](#). Geraadpleegd op 29 augustus 2024.

CBS StatLine (2024b). [Asielverzoeken; nationaliteiten, vanaf 1975](#). Geraadpleegd op 25 juni 2024.

Dourleijn, E. & Dagevos J. (2011). Vluchtelingengroepen in Nederland. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hartgers, M., Traag, T. & Wielenga, L. (2021). De schooladviezen in groep 8: Verschillen tussen groepen leerlingen. *Statistische Trends*, april 2021.

Rijksoverheid (2024). Schooladvies toelating voortgezet onderwijs. Geraadpleegd op 25 juni 2024.

Visser, D., Lemmens, A., Magnée, C., & Dillingh, R. (2022). Stapelen in het voortgezet onderwijs. Den Haag: Centraal Planbureau.

4 Sociaaleconomische positie

In dit hoofdstuk wordt de sociaaleconomische positie van herkomstgroepen in kaart gebracht. Daarbij is aandacht voor de voornaamste inkomstenbron, de arbeidsdeelname, uitkeringen en de hoogte van het inkomen. Verschillen tussen herkomstgroepen hangen veelal samen met de samenstelling naar leeftijd, geslacht en onderwijsniveau. Daarom wordt, waar mogelijk, met zulke kenmerken rekening gehouden. Over het algemeen hebben mensen met een herkomst buiten Nederland minder vaak betaald werk, vaker een uitkering en een lager inkomen dan gemiddeld. Het verschil tussen de tweede generatie en de rest van de bevolking wordt wel steeds kleiner.

4.1 Sociaaleconomische positie

De sociaaleconomische positie is vastgesteld op basis van de voornaamste inkomstenbron. De volgende sociaaleconomische categorieën worden onderscheiden:

1. **Werkzaam:** inkomen uit arbeid of inkomen als zelfstandige is de voornaamste inkomstenbron.
2. **Uitkeringsontvanger:** een werkloosheids-, ziekte- of arbeidsongeschiktheidsuitkering, of een uitkering uit een sociale voorziening (zoals bijstand) is de voornaamste inkomstenbron.
3. **Pensioenontvanger:** een pensioenuitkering is de voornaamste inkomstenbron.
4. **Scholier of student:** voltijdonderwijs is de belangrijkste activiteit, en het inkomen uit een mogelijke bijbaan ligt onder de [lage inkomensgrens](#) van 1 200 euro netto per maand (in 2022). Bij een hoger inkomen wordt deze persoon ingedeeld in de categorie werkzaam.
5. **Zonder inkomen:** persoon zonder eigen inkomen. Het is mogelijk dat iemand wordt betaald door een buitenlands bedrijf, zonder dat dit in Nederland wordt waargenomen. Hierdoor kan diegene onterecht in de categorie 'zonder inkomen' terechtkomen.

De resultaten in paragraaf 4.1 gaan over mensen van 15 jaar of ouder in particuliere huishoudens met inkomen.

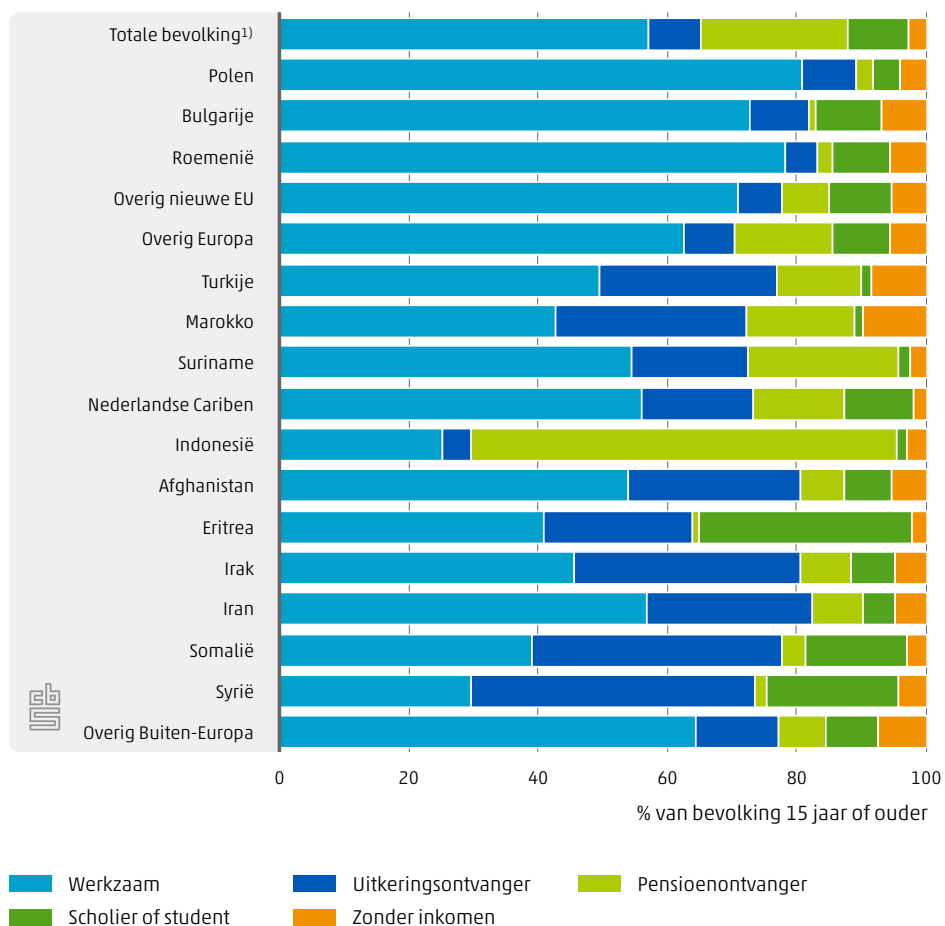
Migranten uit nieuwe EU-landen¹⁾ meestal werk als voornaamste inkomstenbron

In het buitenland geboren mensen van 15 jaar of ouder hebben ongeveer even vaak werk als voornaamste inkomstenbron (58 procent) als gemiddeld (57 procent). Het aandeel met werk als voornaamste inkomstenbron ligt het hoogst bij migranten van Poolse herkomst (81 procent). Dat geldt zowel voor mannen als voor vrouwen (zie bijlage B4.1a tot en met B4.1d). Ook bij andere migranten uit de nieuwe EU, zoals van Roemeense (78 procent) of

¹⁾ De nieuwe EU-landen zijn Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

Bulgaarse (73 procent) herkomst, heeft meer dan 70 procent werk als voornaamste inkomstenbron. Zij zijn vaak als arbeidsmigrant naar Nederland gekomen en zijn vaak tussen de 25 en 45 jaar. Voor hen vormt pensioen minder vaak de voornaamste inkomstenbron dan gemiddeld. Wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat zij zich vaker in de werkende leeftijdsgroep bevinden, lijkt hun sociaaleconomische positie meer op die van de gemiddelde inwoner van Nederland.

4.1.1a Sociaaleconomische positie, geboren in buitenland, naar herkomst, 2022*

¹⁾ sociaaleconomische positie van de totale bevolking van 15 jaar of ouder

Bij migranten geboren buiten Europa bestaan grote verschillen naar herkomst. De Indonesische herkomstgroep heeft veel minder vaak werk als voornaamste inkomstenbron (25 procent), de overig Buiten-Europese groep juist vaker dan gemiddeld (64 procent). Omdat de meeste migranten uit Indonesië al in de jaren vijftig (na de dekolonisatie) naar Nederland zijn gekomen, ligt het aandeel pensioenontvangers substantieel hoger dan in de andere herkomstgroepen. Voor meer informatie over de sociaaleconomische positie van de vijf grootste herkomstgroepen naar leeftijd, zie bijlage B4.2.

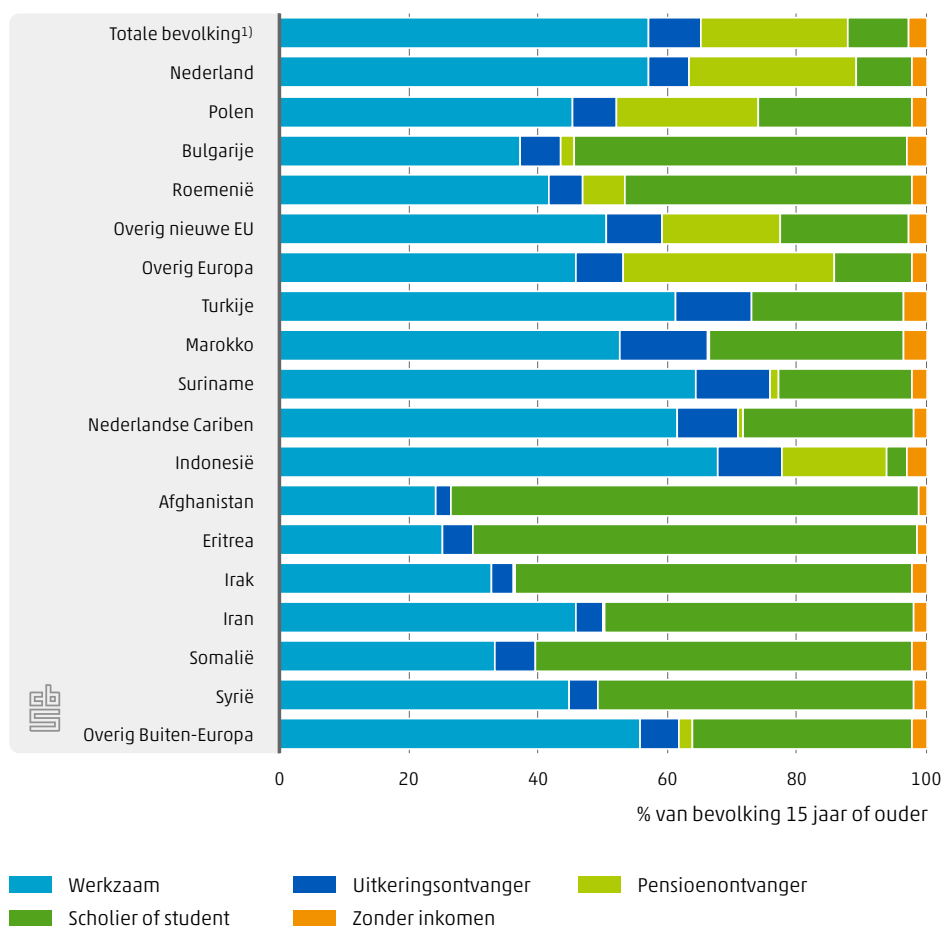
Het aandeel uitkeringsontvangers is daarentegen relatief hoog bij in Turkije of Marokko geboren mensen. Dat geldt ook voor migranten uit vluchtelingenlanden²⁾, waaronder Irak, Somalië en Syrië. Dat is ondanks het feit dat zich in deze groepen veel (jong)volwassenen bevinden.

Tweede generatie vaak schoolgaand of student

In Nederland geboren mensen met een of twee in het buitenland geboren ouders (de tweede generatie) zijn jonger dan gemiddeld. Deze groepen bevatten daardoor veel scholieren en studenten, vooral de herkomstgroepen uit vluchtelingenlanden. In die groepen volgt tussen de 48 en 72 procent voltijdonderwijs.

Vanwege hun jonge leeftijd zijn mensen van de tweede generatie ook minder vaak pensioenontvanger dan gemiddeld. Alleen mensen van Indonesische herkomst zijn minder vaak dan gemiddeld scholier of student (3 procent) en ontvangen betrekkelijk vaak een pensioen (16 procent). Ook de tweede generatie met een overig Europese herkomst ontvangen relatief vaak een pensioen (33 procent).

4.1.1b Sociaaleconomische positie, geboren in Nederland, naar herkomst, 2022*

¹⁾ sociaaleconomische positie van de totale bevolking van 15 jaar of ouder

²⁾ Tot de vluchtelingenlanden worden hier Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië en Syrië gerekend.

Van de in Nederland geboren mensen hebben degenen van Turkse (61 procent), Surinaamse (65 procent), Nederlands-Caribische (62 procent) of Indonesische herkomst (68 procent) iets vaker dan gemiddeld werk als voornaamste inkomstenbron. Bij de Marokkaanse herkomstgroep lag dit aandeel iets lager (53 procent) en bij mensen met ouders uit vluchtelingenlanden aanzienlijk lager. Al deze groepen zijn betrekkelijk jong, wat positief bijdraagt aan het aandeel met werk als voornaamste inkomstenbron. Als de groepen dezelfde leeftijdsopbouw zouden hebben als de totale bevolking, dan zou het aandeel met werk lager liggen.

Wat doen leeftijd, geslacht en onderwijsniveau ertoe?

De hier onderzochte herkomstgroepen zijn verschillend samengesteld qua leeftijd, geslacht en onderwijsniveau. Deze kenmerken kunnen van invloed zijn op de sociaaleconomische positie. In dit hoofdstuk is daarom rekening gehouden met de samenstelling van iedere herkomstgroep. Dat is gedaan met behulp van meervoudige regressieanalyses. Als sociaaleconomische verschillen tussen herkomstgroepen wegvallen na correctie voor leeftijd, geslacht en onderwijsniveau, wordt dat in de tekst vermeld.

4.2 Arbeid

De vorige paragraaf liet zien dat het aandeel mensen met werk als belangrijkste inkomstenbron sterk naar herkomst varieert. Deze paragraaf gaat dieper in op de beroepsbevolking (15- tot 75-jarigen, exclusief mensen in een institutioneel huishouden). Eerst komt de nettoarbeidsparticipatie aan bod, gevolgd door de arbeidsrelatie en het soort beroep. Ten slotte wordt ingegaan op de groep zonder betaald werk.

Migranten minder vaak, tweede generatie vaker betaald werk dan gemiddeld

In het buitenland geboren 15- tot 75-jarigen hebben minder vaak betaald werk dan gemiddeld. In 2023 had 66 procent van hen betaald werk, tegenover 73 procent in de totale bevolking. Vooral Indonesische migranten hebben een lage nettoarbeidsparticipatie (41 procent). Ook na correctie voor leeftijd en geslacht is de arbeidsparticipatie van Indonesische migranten relatief laag.

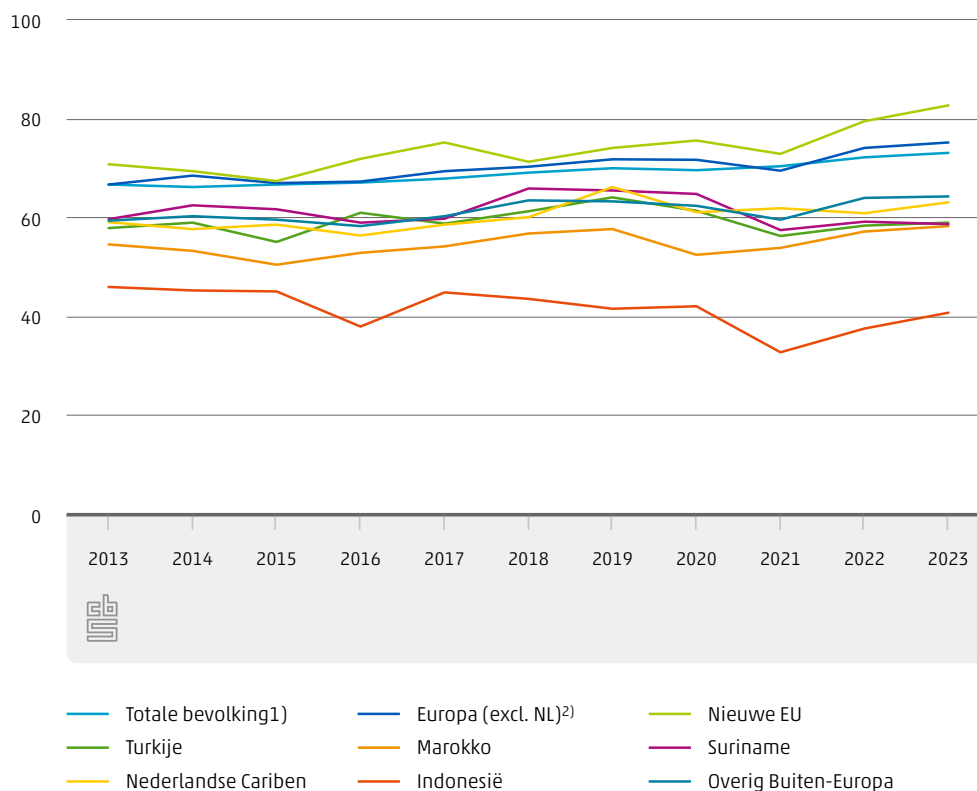
Mensen van de tweede generatie hebben juist een hogere nettoarbeidsparticipatie dan gemiddeld (75 procent). Hierbij speelt mee dat zij gemiddeld jonger zijn dan de overige groepen. De tweede generatie omvat minder ouderen en dus een kleiner aandeel dat weinig werkzaam is. Binnen de tweede generatie ligt de nettoarbeidsparticipatie het laagst bij degenen met een nieuw EU-land als herkomst (69 procent) en het hoogst bij degenen van overig Buiten-Europese herkomst (80 procent).

Arbeidsparticipatie toegenomen

In de afgelopen tien jaar is de nettoarbeidsparticipatie in Nederland – alhoewel niet van jaar op jaar – toegenomen van 67 procent in 2013 naar 73 procent in 2023. De arbeidsparticipatie van migranten is ook toegenomen, met een stijging die ongeveer gelijk is aan die in de totale bevolking. Alleen in 2020 en 2021, tijdens de coronapandemie, stagneerde de toename en daalde de nettoarbeidsparticipatie bij sommige migrantengroepen. In 2022 vond bij die groepen ook weer een grotere stijging plaats. Hoofdstuk 9 gaat dieper in relatie tussen conjunctuur en positie op de arbeidsmarkt.

4.2.1a Nettoarbeidsparticipatie, geboren in buitenland, naar herkomst

% van bevolking 15 tot 75 jaar

¹⁾ nettoarbeidsparticipatie van totale 15- tot 75-jarige bevolking

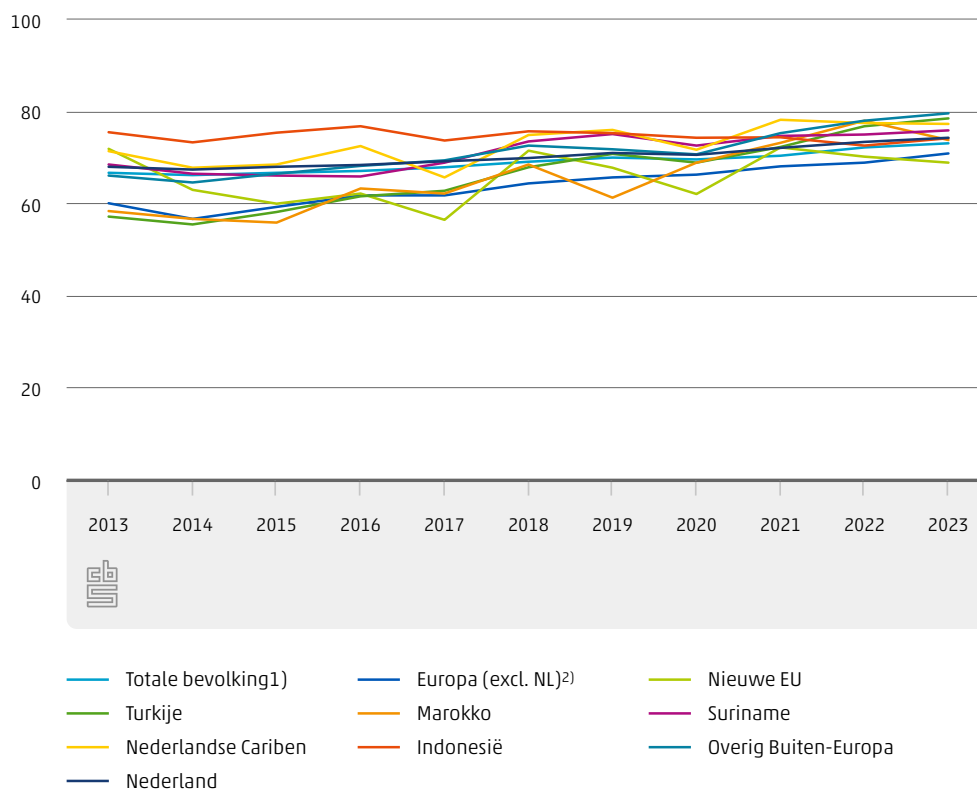
²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen

Sterke toename bij tweede generatie

De nettoarbeidsparticipatie van de tweede generatie is toegenomen van 65 procent in 2013 naar 75 procent in 2023. Met uitzondering van personen van Indonesische en nieuwe EU-herkomst nam de arbeidsparticipatie toe bij de hier onderzochte herkomstgroepen. Het grootst was de toename bij de Turkse herkomstgroep. Bij de tweede generatie van Indonesische herkomst lag de nettoarbeidsparticipatie in 2013 met 76 procent ruim boven het gemiddelde, maar in 2023 niet meer met 74 procent. Verder ging de coronacrisis niet gepaard met een afname van de nettoarbeidsparticipatie bij de tweede generatie.

4.2.1b Nettoarbeidsparticipatie, geboren in Nederland, naar herkomst

% van bevolking 15 tot 75 jaar

- 1) nettoarbeidsparticipatie van totale 15- tot 75-jarige bevolking
2) Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen

Nettoarbeidsparticipatie hangt sterk samen met leeftijd en onderwijsniveau

Binnen herkomstgroepen varieert de nettoarbeidsparticipatie naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. In de totale bevolking hebben mannen (77 procent) vaker betaald werk dan vrouwen (69 procent). Het man-vrouwverschil is groter bij migranten (72 tegen 61 procent), maar kleiner bij de tweede generatie (respectievelijk 77 procent en 72 procent). Het verschil is het grootst bij migranten van Turkse of Marokkaanse herkomst.

De nettoarbeidsparticipatie van 15- tot 25-jarigen is gemiddeld 76 procent, van 25- tot 45-jarigen 87 procent en van 45- tot 75-jarigen 62 procent. Van de jongste groep volgen nog relatief veel mensen onderwijs, de oudste groep is gedeeltelijk met pensioen. Zulke verschillen naar leeftijd zijn zichtbaar in alle herkomstgroepen. Wel is het verschil tussen de jongste en middelste leeftijdsgroep groter bij migranten en de tweede generatie dan in de totale bevolking. Daarnaast ligt de nettoarbeidsparticipatie van 45- tot 75-jarigen relatief hoog bij de tweede generatie van overig Buiten-Europese herkomst (78 procent) en bij migranten uit de nieuwe EU-landen (80 procent). Daarbij speelt mee dat zij vaak nog niet de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt.

De nettoarbeidsparticipatie hangt ook samen met het onderwijsniveau. Mensen met basisonderwijs, vmbo of mbo-1 hebben minder vaak betaald werk (57 procent) dan mensen met havo, vwo, mbo-2, mbo-3 of mbo-4 (75 procent), en zij hebben weer minder vaak

betaald werk dan mensen met een hbo- of wo-onderwijsniveau (83 procent). Deze samenhang is bij alle herkomstgroepen zichtbaar. Wel is die samenhang minder sterk bij migranten. Bij migranten uit de nieuwe EU is de arbeidsparticipatie hoog, ongeacht het onderwijsniveau. Bij migranten van Turkse of Marokkaanse herkomst is er nauwelijks verschil in nettoarbeidsparticipatie tussen mensen met havo, vwo, mbo-2, mbo-3 of mbo-4 en mensen met hbo of wo.

4.2.2 Netto arbeidsparticipatie, naar herkomst en persoonskenmerken, 2023*

	Geslacht		Leeftijd			Onderwijsniveau			
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ¹⁾	25 tot 45	45 tot 75 ¹⁾	basisonderwijs, vmbo, mbo-1	havo, vwo, mbo2-4	hbo, wo
% van bevolking 15 tot 75 jaar									
Totale bevolking	73,1	77,2	68,9	76,5	87,5	62,3	56,9	75,4	82,7
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	74,3	78,2	70,2	81,0	91,4	62,8	56,7	76,3	83,9
Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland									
Totaal	75,0	77,4	72,5	70,3	84,7	66,6	59,3	76,5	85,2
Europa (excl. NL) ²⁾	70,9	72,9	68,6	69,7	87,5	60,1	52,8	71,8	83,2
Nieuwe EU	68,9	66,8	72,7	66,9	77,3	63,7	50,8	67,1	88,1
Turkije	78,5	81,4	75,8	69,9	82,7	82,6	63,3	82,5	88,7
Marokko	73,8	77,8	70,1	69,0	77,6	.	61,2	77,1	86,6
Suriname	75,9	79,9	72,2	67,0	80,5	76,4	57,0	77,4	87,1
Nederlandse Cariben	77,3	77,1	77,5	65,4	87,9	.	52,2	82,7	90,3
Indonesië	74,2	78,8	69,8	.	90,8	68,8	57,3	75,5	79,5
Overig Buiten-Europa	79,6	80,1	79,1	72,7	87,5	77,8	68,1	77,6	90,7
Geboren in buitenland									
Totaal	66,3	72,3	60,9	60,8	77,1	57,6	55,9	68,6	75,3
Europa (excl. NL) ²⁾	75,2	80,2	71,4	62,0	86,2	66,3	68,2	74,4	80,7
Nieuwe EU	82,7	85,1	80,9	64,1	88,4	80,0	80,3	80,6	87,1
Turkije	59,0	67,7	48,3	.	67,9	54,4	49,8	66,1	68,4
Marokko	58,3	67,7	48,5	.	62,0	57,0	43,7	72,5	72,7
Suriname	58,7	63,3	54,9	.	82,8	53,7	48,8	64,0	70,8
Nederlandse Cariben	63,1	69,8	57,2	.	78,5	51,6	45,5	66,7	77,5
Overig Buiten-Europa (incl. Indonesië)	62,8	69,6	56,3	61,6	71,6	53,0	52,9	65,2	71,2

¹⁾ Voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen.

Kortom, binnen herkomstgroepen houden de verschillen in nettoarbeidsparticipatie verband met de samenstelling naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. Toch kunnen de verschillen in participatie tussen herkomstgroepen daar slechts in beperkte mate aan worden toegeschreven. Als rekening gehouden wordt met geslacht, leeftijd en onderwijsniveau, dan blijken de herkomstverschillen iets kleiner te zijn dan op basis van ongecorrigeerde cijfers.

Flexwerk

Mensen kunnen op verschillende manieren werkzaam zijn: als werknemer met een vast dienstverband, werknemer met een tijdelijk dienstverband, uitzendkracht, oproepkracht, stagiair, zelfstandige zonder personeel (zzp), zelfstandige met personeel of meewerkend gezinslid. Werknemers met een tijdelijk dienstverband, uitzendkrachten, oproepkrachten en stagiairs worden beschouwd als werknemers met een flexibel dienstverband, omdat

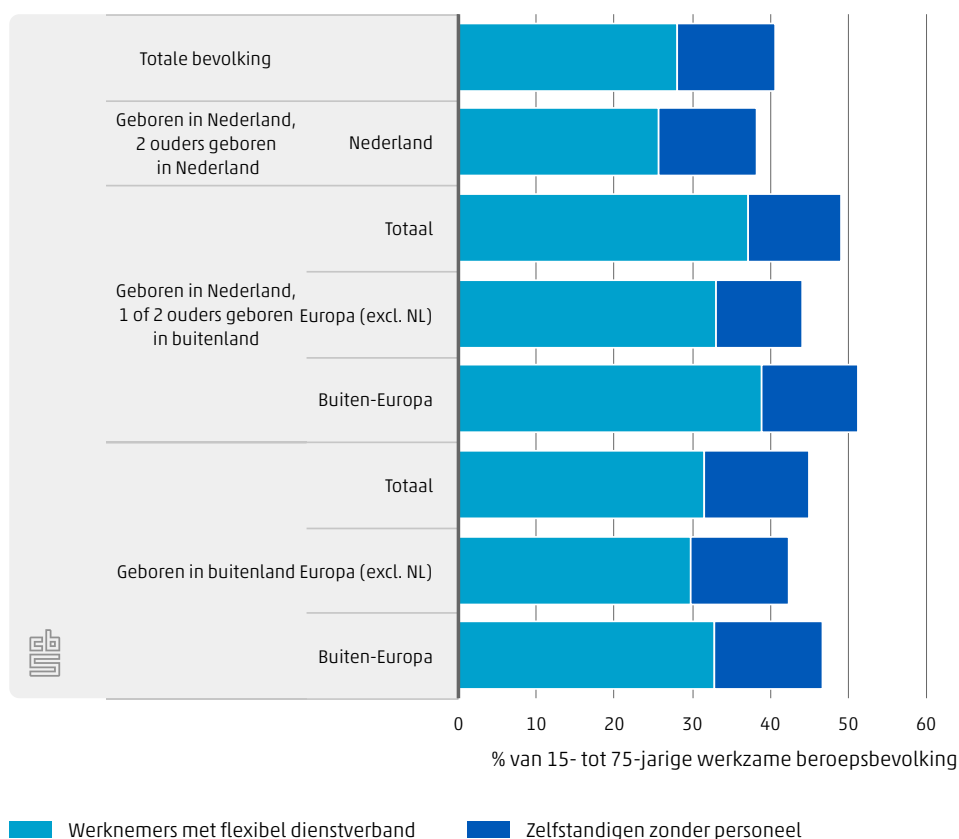
hun arbeidsovereenkomst een bepaalde looptijd heeft of het wekelijks aantal gewerkte uren varieert. Zij worden samen met zzp'ers gerekend tot de flexwerkers. Sommige mensen zijn in meerdere werkkringen actief en hebben daardoor verschillende arbeidsrelaties. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de arbeidsrelatie van de werkring waarin iemand de meeste uren werkzaam is.

Tweede generatie vaker dan gemiddeld in flexibele arbeidsrelatie

Van de 15- tot 75-jarige bevolking met werk was 28 procent in 2023 werknemer met een flexibel dienstverband. Bij de tweede generatie is dat met 37 procent hoger dan gemiddeld. Dat komt deels door de lagere leeftijd. Wanneer daarmee rekening wordt gehouden, lijkt de tweede generatie meer op het gemiddelde. Migranten zijn ook iets vaker werknemer met een flexibel dienstverband (32 procent). Na correctie voor de leeftijd van migranten hebben zij nog steeds iets vaker een flexibel dienstverband.

Het aandeel zzp'ers bedroeg in 2023 in de totale 15- tot 75-jarige beroepsbevolking 13 procent. Dit aandeel verschilt weinig naar geboorteland of herkomst. Migranten werken iets vaker dan gemiddeld als zzp'er, de tweede generatie juist iets minder vaak. De kleine verschillen veranderen weinig wanneer rekening wordt gehouden met de leeftijdsopbouw van iedere groep.

4.2.3 Flexwerk, naar herkomst, 2023

Migranten relatief vaak in technische beroep, minder in zorg

Van de werkzame 15- tot 75-jarige bevolking werkt het grootste deel in een bedrijfseconomisch of administratief beroep (19 procent), gevolgd door zorg- en welzijnsberoepen (15 procent), technische (14 procent) en commerciële beroepen (11 procent).

Deze verdeling verschilt weinig tussen de herkomstgroepen. Wel zijn migranten vaker dan gemiddeld werkzaam in technische (17 procent) en in dienstverlenende beroepen (12 procent). Dat laatste geldt vooral voor migranten van Buiten-Europese herkomst. Migranten zijn juist minder vaak dan gemiddeld werkzaam in zorg- en welzijnsberoepen (12 procent). De verdeling van de tweede generatie over de beroepsklassen lijkt sterk op die van de totale bevolking, met één uitzondering: de tweede generatie oefent minder vaak een technisch beroep uit (10 procent).

4.2.4 Beroepsklasse, naar herkomst, 2023

	Peda- gogisch	Commer- cieel	Bedrijfs- economisch en adminis- tratief	Managers	Openbaar bestuur, veiligheid en juridisch	Technisch	ICT	Zorg en welzijn	Dienst- verlenend	Transport en logistiek	Overig ¹⁾
% van 15- tot 75-jarige werkzame beroepsbevolking											
Totale bevolking	7	11	19	5	3	14	6	15	8	7	5
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	8	11	19	6	3	13	5	15	7	6	5
Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland											
Totaal	8	13	20	4	5	10	6	14	8	9	4
Europa (excl. NL)	8	13	19	4	4	12	6	12	7	8	5
Buiten-Europa	8	13	20	4	5	9	6	15	8	9	4
Geboren in buitenland											
Totaal	6	9	17	4	3	17	7	12	12	7	6
Europa (excl. NL)	6	10	18	5	3	17	8	11	8	7	7
Buiten-Europa	6	9	16	4	3	18	7	13	14	8	5

¹⁾ Omvat creatieve en taalkundige, agrarische en overige beroepen.

Machinebedieners en schoonmakers relatief vaak in buitenland geboren

Hierboven is per herkomstgroep gekeken in welke beroepsklasse zij werken. Een andere manier is om per beroepsgroep te laten zien uit welke herkomstgroepen werkenden afkomstig zijn.

In de periode 2021-2023 was 74 procent van de 15- tot 75-jarige werkenden van Nederlandse herkomst, 12 procent van de tweede generatie en 14 procent migrant. Deze percentages verschillen per beroepsgroep. Agrarische beroepsgroepen zoals veetelers, land-

en bosbouwers en hoveniers tuinders en kwekers en onderwijsberoepsgroepen zoals managers onderwijs en leerkrachten basisonderwijs worden bijvoorbeeld relatief vaak uitgeoefend door mensen van Nederlandse herkomst (85 tot 95 procent). Daarentegen bevinden zich onder kassamedewerkers (25 procent), laders, lossers en vakkenvullers (20 procent) en overheidsambtenaren (19 procent) betrekkelijk veel mensen van de tweede generatie. Productiemachinebedieners (33 procent), schoonmakers (31 procent) en koks (30 procent) zijn betrekkelijk vaak migranten.

4.2.5 Beroepen met hoogste en laagste aandeel, naar geboorteland, 2021/2023

Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland	Geboren in buitenland	
% van 15- tot 75-jarigen werkzaam in beroepsgroep			
Veetelers	95	Kassamedewerkers	25
Land- en bosbouwers	91	Laders, lossers en vakkenvullers	20
Managers onderwijs	87	Overheidsambtenaren	19
Hoveniers, tuinders en kwekers	85	Beveiligingspersoneel	18
Leerkrachten basisonderwijs	85	Reisbegeleiders	18
Schoonmakers	61	Vrachtwagenchauffeurs	6
Hulpkrachten bouw en industrie	61	Slagers	4
Koks	60	Hoveniers, tuinders en kwekers	4
Overig	60	Land- en bosbouwers	2
Productiemachinebedieners	57	Veetelers	1
		Overheidsbestuurders	6
		Leerkrachten basisonderwijs	6
		Journalisten	5
		Managers onderwijs	4

Werkloosheid in alle groepen laag

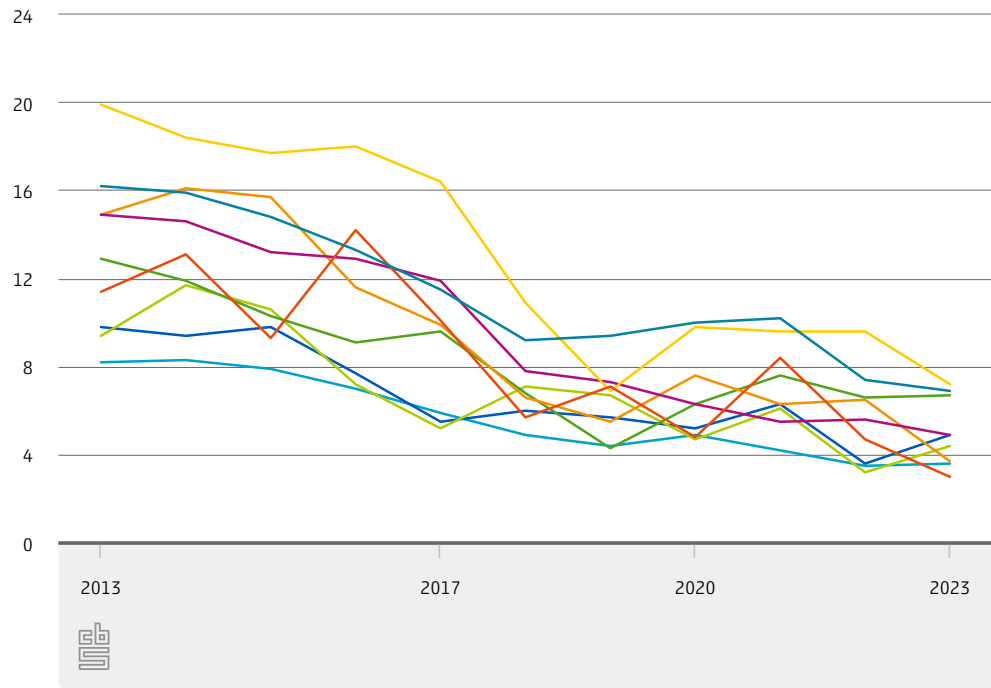
In 2023 was 3,6 procent van de beroepsbevolking werkloos. Dat wil zeggen dat 3,6 procent van de 15- tot 75-jarige beroepsbevolking geen betaald werk heeft, maar daar wel recent naar heeft gezocht en daarvoor op korte termijn beschikbaar is. De werkloosheid ligt hoger bij de tweede generatie (5,3 procent) en migranten (5,7 procent).

Over het algemeen ligt de werkloosheid van mensen van Buiten-Europese herkomst hoger dan gemiddeld. Dat was in 2023 vooral zo bij de tweede generatie van Marokkaanse herkomst (9,0 procent) en migranten van Nederlands-Caribische herkomst (7,2 procent). Er zijn ook uitzonderingen. Zo ligt het werkloosheidspercentage rond of beneden het gemiddelde bij migranten van Indonesische (3,0 procent) of Marokkaanse herkomst (3,7 procent) en bij de tweede generatie van Indonesische herkomst (3,9 procent).

Van 2013 tot 2023 is, met uitzondering van de coronajaren, de werkloosheid flink gedaald. In 2013 was nog 8,2 procent van de 15- tot 75-jarige beroepsbevolking werkloos. Ook bij de afzonderlijke herkomstgroepen is de werkloosheid flink gedaald. De sterkste daling vond plaats bij de tweede generatie van Turkse herkomst, van 18,1 procent in 2013 naar 5,4 procent in 2023. Recent bleef van 2022 op 2023 de werkloosheid vrijwel onveranderd bij de meeste herkomstgroepen.

4.2.6a Werkloosheid, geboren in buitenland, naar herkomst

% van 15- tot 75-jarige beroepsbevolking

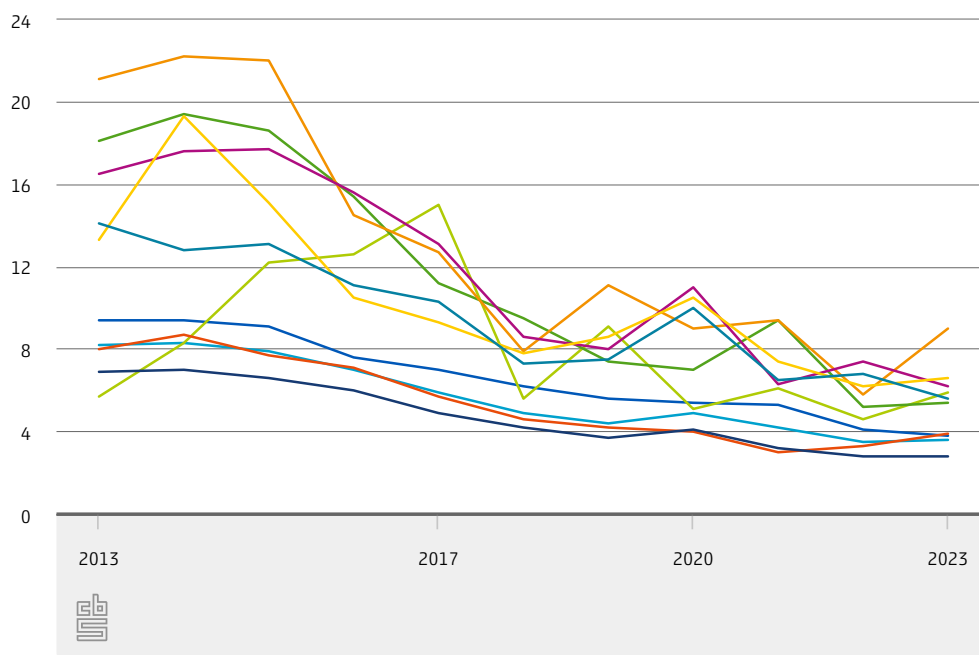
- Totale bevolking¹⁾
- Europa (excl. NL)²⁾
- Nieuwe EU
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Cariben
- Indonesië
- Overig Buiten-Europa

¹⁾ werkloosheid in de totale 15- tot 75-jarige beroepsbevolking

²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen

4.2.6b Werkloosheid, geboren in Nederland, naar herkomst

% van 15- tot 75-jarige beroepsbevolking

— Totale bevolking¹⁾ — Europa (excl. NL)²⁾ — Nieuwe EU
— Turkije — Marokko — Suriname
— Nederlandse Cariben — Indonesië — Overig Buiten-Europa
— Nederland

¹⁾ werkloosheid in de totale 15- tot 75-jarige beroepsbevolking
²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen

Jonge mensen relatief vaak werkloos

Net als de nettoarbeidsparticipatie hangt werkloosheid samen met persoonskenmerken. Het verschil naar geslacht is klein. In 2023 was 3,4 procent van de mannen en 3,8 procent van de vrouwen werkloos. Bij migranten was het man-vrouwverschil iets groter. Vooral bij migranten van Turkse herkomst is een duidelijk man-vrouwverschil.

Leeftijd speelt een belangrijkere rol dan geslacht. Mensen van 15 tot 25 jaar zijn veel vaker werkloos (8,2 procent) dan 25- tot 45-jarigen (2,9 procent) en 45- tot 75-jarigen (2,2 procent). Deze leeftijdsgradiënt is sterker bij de tweede generatie en migranten dan in de totale bevolking. De jeugdwerkloosheid komt hieronder verder aan bod.

Mensen met basisonderwijs, vmbo of mbo-1 zijn vaker werkloos (5,7 procent) dan mensen met havo, vwo, mbo-2, mbo-3 en mbo-4 (3,2 procent) en zij weer vaker dan mensen met een hbo- of wo-onderwijsniveau (2,7 procent). Wel verschilt de samenhang met het onderwijsniveau naar herkomst. Zo zijn de verschillen in werkloosheid naar onderwijsniveau groter bij mensen van de tweede generatie, door de hoge werkloosheid onder degenen met hoogstens een vmbo-onderwijsniveau (10,2 procent).

Wanneer rekening wordt gehouden met de samenstelling naar geslacht, de leeftijdsopbouw en de verdeling van onderwijsniveaus, neemt het verschil tussen herkomstgroepen af. Toch zijn migranten en de tweede generatie ook dan nog vaker werkloos dan gemiddeld.

4.2.7 Werkloosheid, naar herkomst en persoonskenmerken, 2023

	Geslacht		Leeftijd			Onderwijsniveau			
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ¹⁾	25 tot 45	45 tot 75 ¹⁾	basisonderwijs, vmbo, mbo-1 ¹⁾	havo, vwo, mbo2-4	hbo, wo
% van 15- tot 75-jarige beroepsbevolking									
Totale bevolking	3,6	3,4	3,8	8,2	2,9	2,2	5,7	3,2	2,7
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	2,8	2,6	2,9	6,9	2,0	1,8	4,5	2,5	2,2
Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland									
Totaal	5,3	5,3	5,3	10,5	3,4	2,6	10,2	5,0	2,9
Europa (excl. NL) ²⁾	3,8	3,9	3,8	10,6	2,3	0,9	7,8	3,7	2,0
Nieuwe EU	5,9	6,8	4,4	10,9	5,0	1,1	11,4	6,2	2,4
Turkije	5,4	6,6	4,0	9,8	3,6	2,2	10,9	4,0	2,6
Marokko	9,0	9,4	8,7	13,6	5,7	.	14,1	7,5	5,5
Suriname	6,2	5,0	7,4	11,4	4,4	3,6	12,8	6,2	2,8
Nederlandse Cariben	6,6	7,7	5,2	.	3,5	.	.	3,7	3,7
Indonesië	3,9	3,6	4,3	.	2,5	3,9	6,4	4,1	3,1
Overig Buiten-Europa	5,6	5,4	5,7	8,6	3,0	3,8	9,1	6,3	2,7
Geboren in buitenland									
Totaal	5,7	5,3	6,2	13,1	5,6	3,9	6,7	5,8	5,1
Europa (excl. NL) ²⁾	4,9	4,4	5,4	12,8	4,6	3,2	5,4	5,4	4,5
Nieuwe EU	4,4	4,0	4,8	14,5	3,6	2,3	5,4	4,7	3,6
Turkije	6,7	4,6	10,1	.	9,6	3,5	5,6	6,6	8,6
Marokko	3,7	3,8	3,6	.	4,0	3,1	3,6	3,2	4,8
Suriname	4,9	5,3	4,5	.	5,4	4,7	6,6	4,5	3,9
Nederlandse Cariben	7,2	8,0	6,2	.	4,5	7,6	.	5,5	6,2
Overig Buiten-Europa (incl. Indonesië)	6,7	6,3	7,2	13,2	6,4	4,3	8,4	6,9	5,5

¹⁾ Voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

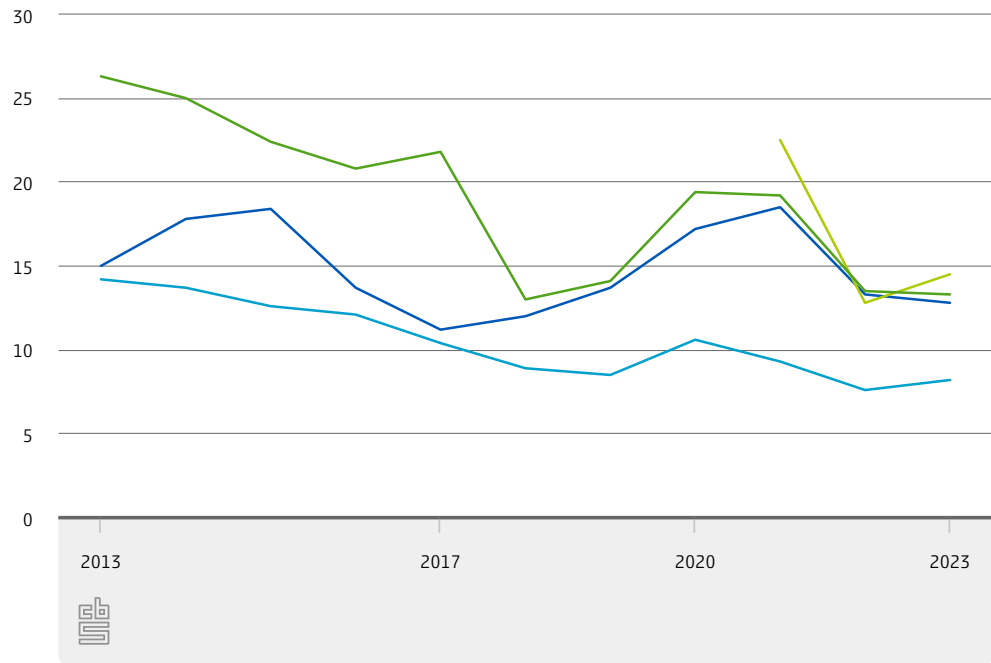
²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen.

Forse daling werkloosheid bij jongeren van Buiten-Europese herkomst

De 15- tot 25-jarige beroepsbevolking is vaker werkloos dan andere leeftijdsgroepen in de beroepsbevolking. De jeugdwerkloosheid is in tien jaar tijd wel afgenomen, namelijk van 14,2 procent in 2013 naar 8,2 procent in 2023. Deze daling vond in alle onderzochte herkomstgroepen plaats, en was het sterkst in de Buiten-Europese herkomstgroep. Zowel bij in Nederland als in het buitenland geboren jongeren van Buiten-Europese herkomst is de werkloosheid met 13 procentpunt afgenomen.

4.2.8a Jeugdwerkloosheid, geboren in buitenland, naar herkomst

% van 15- tot 25-jarige beroepsbevolking

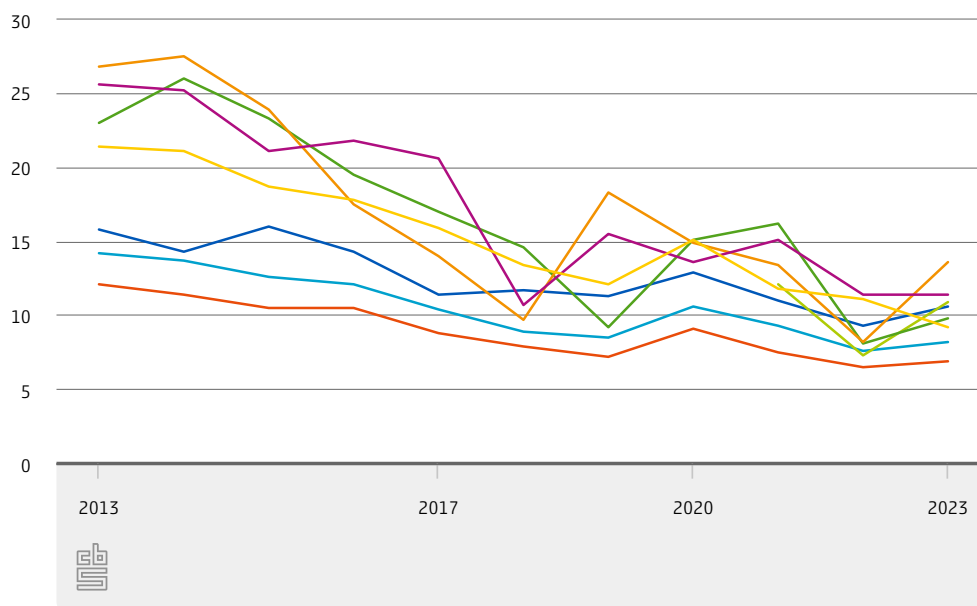

— Totale bevolking¹⁾ — Europa (excl. NL)²⁾ — Nieuwe EU³⁾
— Buiten-Europa

- ¹⁾ jeugdwerkloosheid in de totale 15- tot 25-jarige beroepsbevolking
²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen
³⁾ voor sommige groepen is het aantal personen klein voor publicatie

4.2.8b Jeugdwerkloosheid, geboren in Nederland, naar herkomst

% van 15- tot 25-jarige beroepsbevolking

- 1) jeugdwerkloosheid in de totale 15- tot 25-jarige beroepsbevolking
2) Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen
3) voor sommige groepen is het aantal personen klein voor publicatie
4) overig Buiten-Europa inclusief Indonesië en Nederlandse Cariben

Tijdens de coronajaren 2020 en 2021 was de jeugdwerkloosheid hoger dan in de omringende jaren. Deze tijdelijke stijging was te zien bij nagenoeg alle herkomstgroepen, het sterkst bij migranten. Vooral van 2021 op 2022 daalde de werkloosheid weer sterk. Inmiddels ligt de jeugdwerkloosheid weer rond of beneden het niveau van 2019, zowel bij mensen met een Nederlandse herkomst als bij migranten en de tweede generatie.

Onbenut arbeidspotentieel

Behalve naar de werkloosheid kan worden gekeken naar het totale onbenut arbeidspotentieel. Deze maatstaf bestrijkt een grotere groep. Zo worden semi-werklozen niet meegeteld in het werkloosheidspercentage, maar wel in het onbenut arbeidspotentieel. Het onbenut arbeidspotentieel bestaat uit de volgende groepen:

- **Werklozen:** mensen zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en hiervoor op korte termijn beschikbaar zijn;
- **Semi-werklozen (a):** mensen zonder betaald werk die wel recent naar werk hebben gezocht, maar hiervoor niet direct beschikbaar zijn;
- **Semi-werklozen (b):** mensen zonder betaald werk die wel direct beschikbaar zijn voor werk, maar hiernaar niet recent hebben gezocht;
- **Mensen met betaald deeltijdwerk die meer uren willen werken en hiervoor op korte termijn beschikbaar zijn (onderbenutte deeltijders).**

Arbeidspotentieel Buiten-Europese herkomst relatief vaak onbenut

In 2023 werd ongeveer 9 procent van de 15- tot 75-jarige bevolking gerekend tot het onbenut arbeidspotentieel. Dit percentage ligt bij de tweede generatie en bij migranten iets hoger (12 procent). Vooral bij de tweede generatie van Marokkaanse (18 procent), Nederlands-Caribische (15 procent) of overig Buiten-Europese herkomst (15 procent) is het onbenut arbeidspotentieel relatief hoog.

Evenals de werkloosheid varieert het totale onbenut arbeidspotentieel naar persoonskenmerken. Het onbenut arbeidspotentieel is iets hoger bij vrouwen (10 procent) dan bij mannen (8 procent). Hierbij speelt mee dat vrouwen veel vaker in deeltijd werken en vaker aangeven meer uren te willen werken. Leeftijd speelt een grotere rol dan geslacht. Met name bij 15- tot 25-jarigen wordt hun arbeidspotentieel niet volledig benut (23 procent). Dat komt deels door de hogere jeugdwerkloosheid, maar deels ook doordat velen van hen onderwijs volgen en dan vaak in kleine banen werken en meer uren willen werken. Naast leeftijd hangt de mate van onderbenutting ook samen met het onderwijsniveau. Dat is zo bij de totale bevolking, maar sterker bij de tweede generatie. Van de tweede generatie met hoogstens een vmbo-onderwijsniveau wordt 20 procent tot het arbeidspotentieel gerekend, tegen 7 procent van degenen met een hbo- of wo-onderwijsniveau. Met name bij de tweede generatie van buiten Europa en een vmbo-onderwijsniveau ligt het onbenut arbeidspotentieel hoger dan gemiddeld.

Het onbenut arbeidspotentieel van de tweede generatie houdt deels verband met hun jongere leeftijd en lagere onderwijsniveau. Maar ook als hier rekening mee wordt gehouden, blijven herkomstverschillen zichtbaar. Na correctie blijkt dat vooral het arbeidspotentieel van de Indonesische tweede generatie niet volledig wordt benut.

4.2.9 Onbenut arbeidspotentieel, naar herkomst en persoonskenmerken, 2023

	Geslacht		Leeftijd			Onderwijsniveau			
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ¹⁾	25 tot 45	45 tot 75 ¹⁾	basisonderwijs, vmbo, mbo-1	havo, vwo, mbo2-4	hbo, wo
% van 15- tot 75-jarige bevolking									
Totale bevolking	9	8	10	23	7	5	11	9	7
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	8	7	8	21	6	5	9	8	6
Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland									
Totaal	12	12	13	25	8	6	20	12	7
Europa (excl. NL) ²⁾	10	9	10	24	7	4	15	10	5
Nieuwe EU	14	13	15	25	12	3	21	15	5
Turkije	13	14	12	26	7	3	22	12	5
Marokko	18	17	19	28	11	.	26	16	11
Suriname	13	12	15	24	10	6	23	13	6
Nederlandse Cariben	15	15	16	28	9	.	28	13	8
Indonesië	9	8	10	.	7	8	12	9	8
Overig Buiten-Europa	15	14	17	24	8	6	23	17	7
Geboren in buitenland									
Totaal	12	10	13	25	12	9	12	12	11
Europa (excl. NL) ²⁾	11	8	12	23	10	8	11	12	9
Nieuwe EU	11	9	13	28	8	9	12	13	8
Turkije	10	8	13	.	14	7	9	10	13

4.2.9 Onbenut arbeidspotentieel, naar herkomst en persoonskenmerken, 2023 (vervolg)

	Geslacht		Leeftijd			Onderwijsniveau			
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ¹⁾	25 tot 45	45 tot 75 ¹⁾	basisonderwijs, vmbo, mbo-1	havo, vwo, mbo2-4	hbo, wo
	% van 15- tot 75-jarige bevolking								
Marokko	8	7	9	.	9	7	8	8	8
Suriname	9	9	9	.	12	7	9	10	8
Nederlandse Cariben	14	14	15	.	12	13	14	14	17
Overig Buiten-Europa (incl. Indonesië)	14	13	15	26	13	10	16	14	12

¹⁾ Voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen.

4.3 Uitkeringen

Hierboven werd gekeken naar de werkloosheid als aandeel van de beroepsbevolking (15- tot 75-jarigen die niet in institutionele huishoudens wonen en die betaald werk hebben of daarnaar zoeken en daarvoor beschikbaar zijn). Hieronder wordt ingegaan op het gebruik van uitkeringen. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar de beroepsbevolking, maar naar de totale bevolking van 15 jaar tot de AOW-leeftijd. De cijfers zijn daardoor niet direct vergelijkbaar.

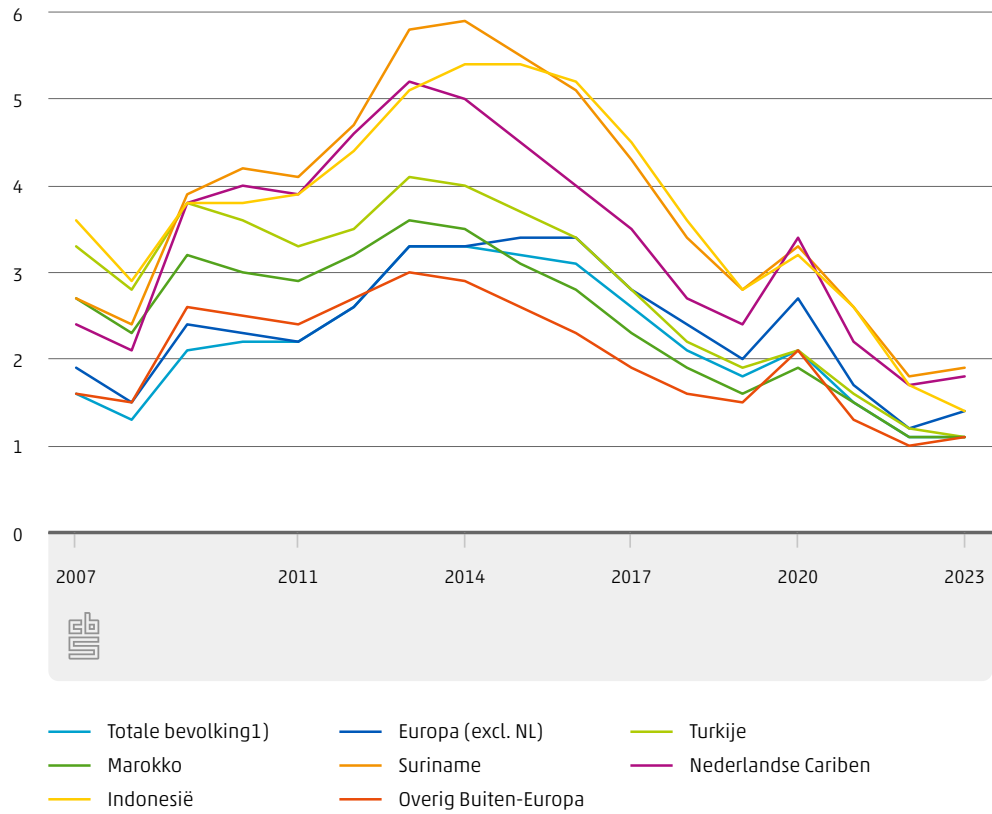
Gestage daling werkloosheidsuitkeringen

Mensen die na een periode als werknemer hun baan zijn kwijtgeraakt en geen nieuw werk hebben, hebben recht op een werkloosheidsuitkering. Een steeds kleiner deel van de bevolking tussen de 15 jaar en de AOW-leeftijd ontvangt een werkloosheidsuitkering. Na een hoogtepunt in 2013 (3,3 procent) ligt het aandeel in 2023 met 1,1 procent op het laagste punt in vijftien jaar. Alleen tijdens het coronajaar 2020 was een tijdelijke stijging te zien in het aandeel dat een werkloosheidsuitkering ontvangt. De daling heeft zich ook voorgedaan bij migranten en in mindere mate bij de tweede generatie.

Doordat slechts een klein deel van de bevolking een werkloosheidsuitkering ontvangt, zijn herkomstverschillen in absolute zin klein. Alleen bij de Surinaamse en de Indonesische herkomstgroepen – zowel migranten als de tweede generatie – ligt het aandeel met een werkloosheidsuitkering vanaf 2007 duidelijk boven het gemiddelde. In 2023 ontvangt bijna 2 procent van hen een werkloosheidsuitkering. Bij de Buiten-Europese herkomstgroepen ligt het aandeel dat een werkloosheidsuitkering ontvangt het laagst in de Marokkaanse herkomstgroep.

4.3.1a Werkloosheidsuitkering, geboren in buitenland, naar herkomst

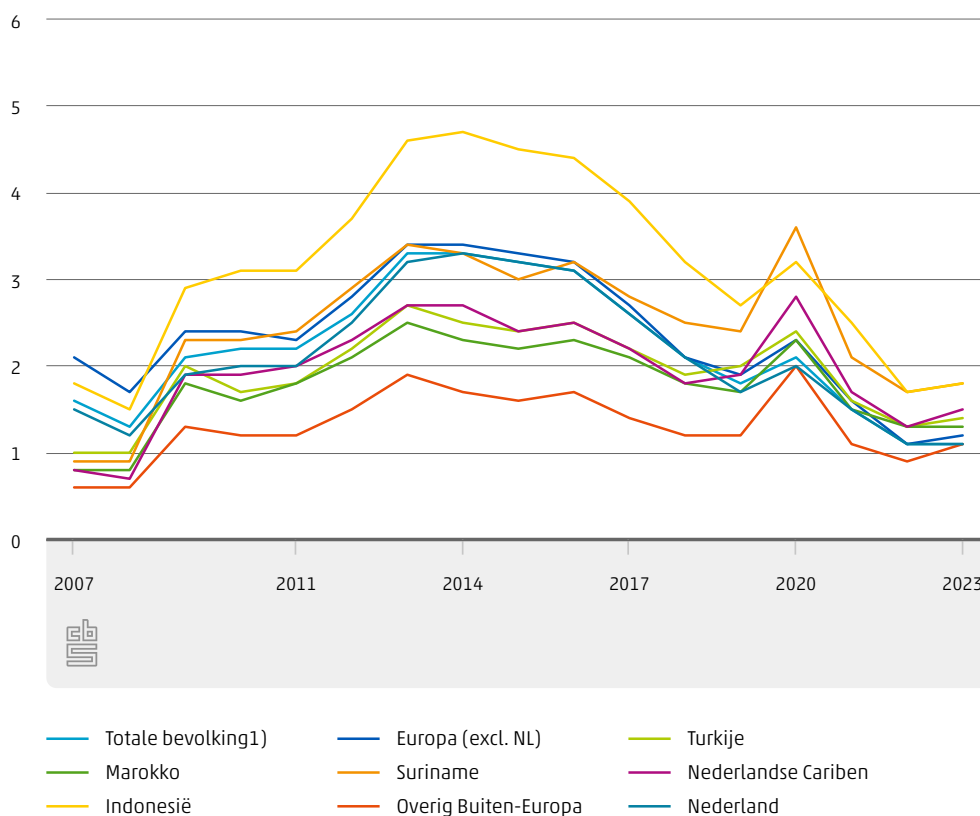
% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd

¹⁾ aandeel met werkloosheidsuitkering in de totale bevolking van 15 jaar tot AOW-leeftijd

4.3.1b Werkloosheidsuitkering, geboren in Nederland, naar herkomst

% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd

¹⁾ aandeel met werkloosheidsuitkering in de totale bevolking van 15 jaar tot AOW-leeftijd

Mannen ontvangen iets vaker dan vrouwen een werkloosheidsuitkering, wat er mee te maken kan hebben dat zij iets vaker betaald werk doen. Het man-vrouwverschil is echter in alle herkomstgroepen klein. Verder ontvangen oudere mensen vaker een werkloosheidsuitkering dan jongere mensen. Vooral bij mensen van Surinaamse herkomst is er verschil tussen 45- tot 75-jarigen en 15- tot 25-jarigen. In absolute zin varieert het aandeel met een werkloosheidsuitkering echter weinig. De kleine verschillen tussen herkomstgroepen veranderen dan ook nauwelijks wanneer rekening wordt gehouden met geslacht, leeftijd en onderwijsniveau.

4.3.2 Werkloosheidsuitkering, naar herkomst en persoonskenmerken, september 2023

	Geslacht		Leeftijd			
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ¹⁾	25 tot 45	45 tot AOW
% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd						
Totale bevolking	1,1	1,2	1,1	0,3	1,3	1,4
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	1,1	1,1	1,1	0,2	1,1	1,3
Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland						
Totaal	1,4	1,4	1,4	0,4	1,8	1,8
Europa (excl. NL) ²⁾	1,2	1,2	1,2	0,3	1,6	1,5
Nieuwe EU	1,1	1,2	1,0	0,3	1,9	1,4
Turkije	1,4	1,3	1,4	0,6	1,8	1,7

4.3.2 Werkloosheidsuitkering, naar herkomst en persoonskenmerken, september 2023 (vervolg)

	Geslacht		Leeftijd			
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ¹⁾	25 tot 45	45 tot AOW
% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd						
Marokko	1,3	1,2	1,3	0,5	1,8	1,9
Suriname	1,8	1,8	1,8	0,5	2,3	2,4
Nederlandse Cariben	1,5	1,5	1,4	0,6	1,9	2,1
Indonesië	1,8	1,9	1,7	0,4	1,7	1,9
Overig Buiten-Europa	1,1	1,0	1,1	0,3	1,8	1,6
Geboren in buitenland						
Totaal	1,3	1,3	1,2	0,3	1,3	1,6
Europa (excl. NL) ²⁾	1,4	1,2	1,5	0,2	1,5	1,9
Nieuwe EU	1,8	1,4	2,3	0,4	1,9	2,8
Turkije	1,1	1,2	0,9	.	1,1	1,1
Marokko	1,1	1,6	0,7	0,8	1,3	1,1
Suriname	1,9	2,0	1,7	.	2,0	1,9
Nederlandse Cariben	1,8	1,9	1,7	0,3	1,9	2,2
Indonesië	1,4	1,6	1,3	.	1,0	1,8
Overig Buiten-Europa	1,1	1,3	0,9	0,3	1,1	1,4

¹⁾ Voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen.

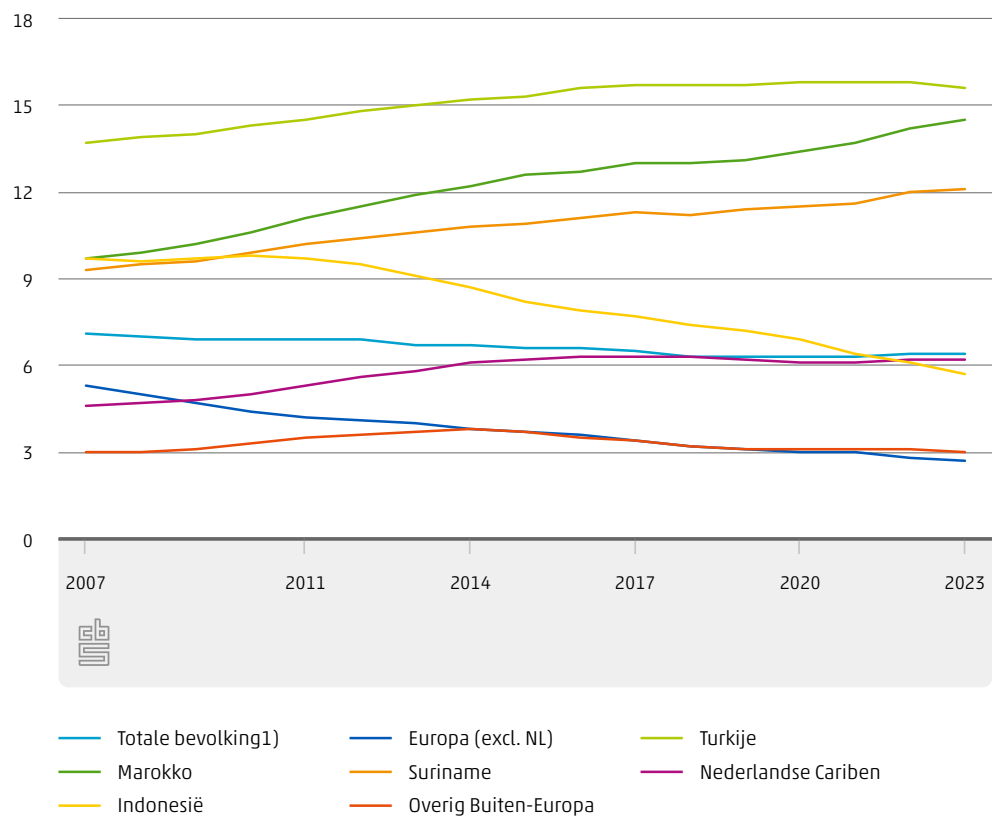
Minder arbeidsongeschiktheidsuitkeringen bij Buiten-Europese herkomst

Werknemers die vanwege hun gezondheid langer dan twee jaar niet (volledig) hebben kunnen werken, hebben recht op een arbeidsongeschiktheidsuitkering. In de totale bevolking van 15 jaar tot de AOW-leeftijd is het aandeel met een arbeidsongeschiktheidsuitkering licht afgenomen van 7,1 procent in 2007 naar 6,4 procent in 2023. Anders dan de werkloosheid, was er geen toename rond het jaar 2013, omdat de arbeidsongeschiktheid nauwelijks de conjunctuur volgt. De daling van het aandeel met een arbeidsongeschiktheidsuitkering volgt geen duidelijk patroon naar herkomst. In sommige herkomstgroepen is de daling groter dan gemiddeld, in andere kleiner dan gemiddeld en in weer andere is er een lichte toename.

In het buitenland geboren mensen van Turkse (16 procent), Marokkaanse (14 procent) of Surinaamse herkomst (12 procent) ontvangen vaker een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan gemiddeld. Daarentegen ontvangen mensen van overig Buiten-Europese herkomst minder vaak dan gemiddeld een arbeidsongeschiktheidsuitkering, ongeacht of ze in het buitenland zijn geboren (3 procent) of in Nederland (4 procent).

4.3.3a Arbeidsongeschiktheidsuitkering, geboren in buitenland, naar herkomst

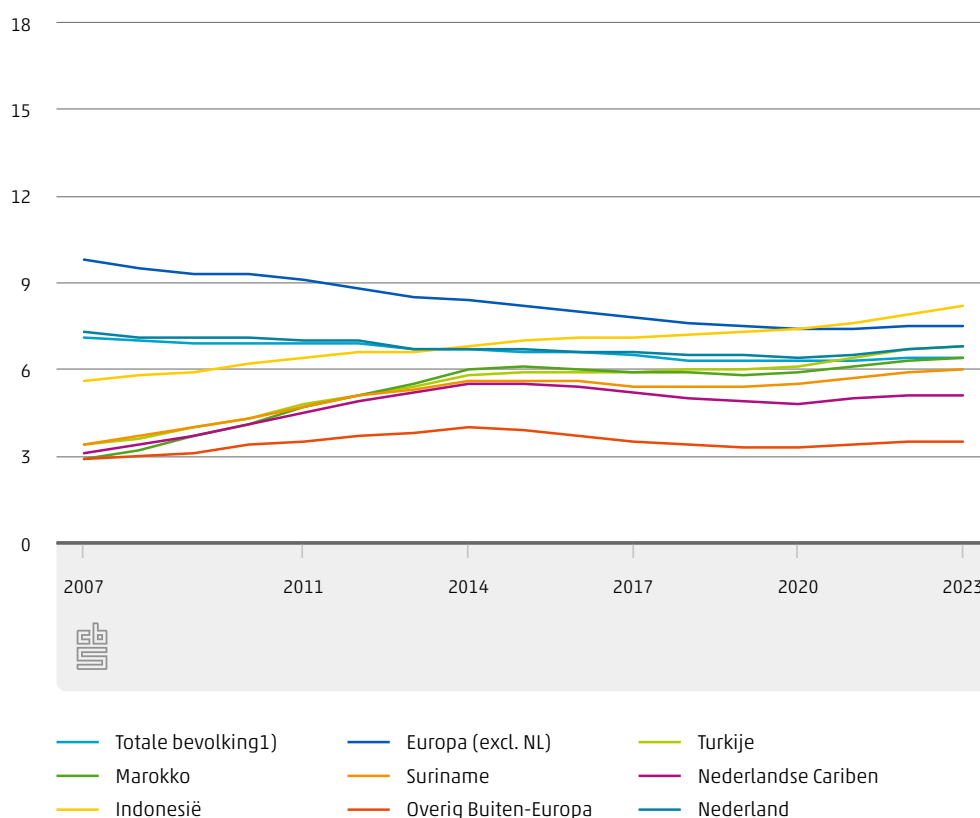
% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd

¹⁾ aandeel met werkloosheidsuitkering in de totale bevolking van 15 jaar tot AOW-leeftijd

4.3.3b Arbeidsongeschiktheidsuitkering, geboren in Nederland, naar herkomst

% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd

¹⁾ aandeel met werkloosheidsuitkering in de totale bevolking van 15 jaar tot AOW-leeftijd

Sterke samenhang met leeftijd

Het al of niet ontvangen van een arbeidsongeschiktheidsuitkering hangt sterk samen met leeftijd. 15- tot 25-jarigen ontvangen zelden een arbeidsongeschiktheidsuitkering (1 procent), 25- tot 45-jarigen iets vaker (5 procent), maar de grootste groep vormen de mensen van 45 jaar tot de AOW-leeftijd (10 procent). Dit leeftijdsverband is in alle herkomstgroepen zichtbaar. Bij migranten van Turkse herkomst speelt leeftijd een grote rol. In die groep ontvangt 1 procent van de mensen tussen de 15 en 25 jaar een arbeidsongeschiktheidsuitkering, tegen 23 procent van de mensen tussen de 45 jaar en de AOW-leeftijd. Migrantengroepen van overig Buiten-Europese herkomst ontvangen minder vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan hun leeftijdsgenoten. Geslacht speelt een kleine rol. Vrouwen ontvangen iets vaker een arbeidsongeschiktheidsuitkering (7 procent) dan mannen (6 procent), ongeacht herkomst.

Wanneer rekening wordt gehouden met leeftijd, geslacht en onderwijsniveau, blijkt dat de Indonesische tweede generatie vaker een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangt dan gemiddeld en de Nederlands-Caribische tweede generatie juist minder vaak. Ook bij de migrantengroepen is deze correctie van belang. Hun grotere gebruik van de arbeidsongeschiktheidsuitkering is voor ongeveer een kwart toe te schrijven aan een andere leeftijdsopbouw.

4.3.4 Arbeidsongeschiktheidsuitkering, naar herkomst en persoonskenmerken, september 2023

	Geslacht		Leeftijd			
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ¹⁾	25 tot 45	45 tot AOW
Totale bevolking	% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd					
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	6,4	5,9	6,9	1,0	5,1	10,0
Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland	6,8	6,1	7,4	1,0	5,6	9,7
Totaal	6,4	5,8	7,0	1,2	7,4	11,1
Europa (excl. NL) ²⁾	7,5	6,8	8,1	1,0	7,1	12,3
Nieuwe EU	5,5	5,1	5,9	0,8	6,5	11,9
Turkije	6,8	6,1	7,6	1,4	8,8	16,6
Marokko	6,4	5,9	7,0	1,2	10,0	16,4
Suriname	6,0	5,7	6,4	1,2	7,4	10,4
Nederlandse Cariben	5,1	5,0	5,2	1,3	6,8	9,0
Indonesië	8,2	7,1	9,2	1,0	5,6	9,7
Overig Buiten-Europa	3,5	3,5	3,5	1,1	5,5	8,3
Geboren in buitenland						
Totaal	5,3	5,2	5,3	0,4	2,3	10,6
Europa (excl. NL) ²⁾	2,7	2,4	3,1	0,2	1,4	6,4
Nieuwe EU	2,0	1,4	2,6	0,2	1,3	4,8
Turkije	15,6	14,0	17,4	0,5	4,6	23,4
Marokko	14,5	16,8	12,2	1,0	7,9	18,1
Suriname	12,1	11,0	13,0	0,9	5,8	14,4
Nederlandse Cariben	6,2	6,2	6,2	0,7	5,0	9,4
Indonesië	5,7	6,3	5,3	.	2,8	8,1
Overig Buiten-Europa	3,0	3,1	2,8	0,5	1,9	5,9

¹⁾ Voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen.

Minder bijstandsuitkeringen bij Buiten-Europese herkomst

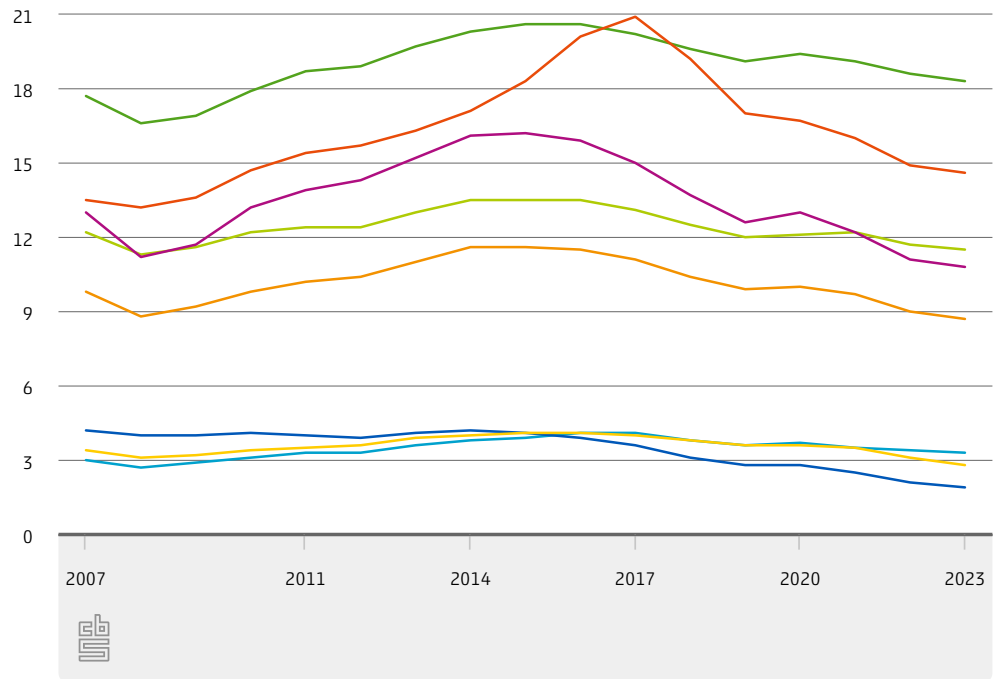
Mensen die een inkomen beneden de bijstandsgrens hebben, kunnen dat tot aan die grens aanvullen met een bijstandsuitkering. Het aandeel van de bevolking tussen de 15 jaar en de AOW-leeftijd dat een bijstandsuitkering ontvangt, schommelt al jaren rond de 3 à 4 procent. In 2023 ontving 3,3 procent van de bevolking een bijstandsuitkering.

Ten opzichte van de totale bevolking ontvangen in het buitenland geboren mensen van Buiten-Europese herkomst vaker een bijstandsuitkering. Zo ontvangen migranten geboren in Turkije (12 procent), Marokko (18 procent), Suriname (9 procent), de Nederlandse Cariben (11 procent) en overig Buiten-Europa (15 procent) vaker een bijstandsuitkering dan gemiddeld. Alleen in het buitenland geboren mensen van Indonesische herkomst ontvangen ongeveer even vaak als gemiddeld een bijstandsuitkering (3 procent). Wel volgt de trend in al deze groepen die van de totale bevolking.

Het bijstandsgebruik van de tweede generatie ligt beduidend lager en lijkt qua trend en niveau op dat van de totale bevolking. In Nederland geboren mensen van Europese, Turkse, Indonesische en overig Buiten-Europese herkomst ontvangen juist iets minder vaak dan gemiddeld een bijstandsuitkering.

4.3.5a Bijstandsuitkering, geboren in buitenland, naar herkomst

% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd

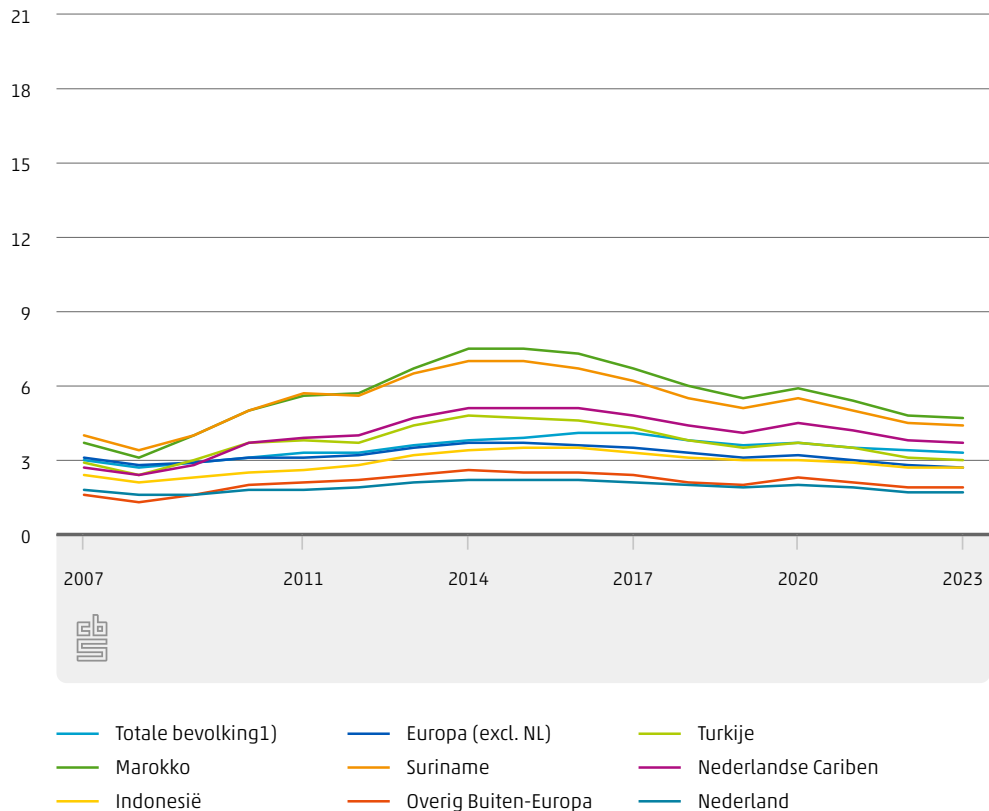

- Totale bevolking¹⁾
- Europa (excl. NL)
- Indonesië
- Marokko
- Suriname
- Turkije
- Nederlandse Cariben
- Overig Buiten-Europa

¹⁾ aandeel met werkloosheidsuitkering in de totale bevolking van 15 jaar tot AOW-leeftijd

4.3.5b Bijstandsuitkering, geboren in Nederland, naar herkomst

% van personen 15 jaar tot AOW-leeftijd

¹⁾ aandeel met werkloosheidsuitkering in de totale bevolking van 15 jaar tot AOW-leeftijd

Net bij de andere uitkeringen ontvangen vrouwen iets vaker bijstand (4 procent) dan mannen (3 procent). Er is vooral een leeftijdseffect. Mensen van 15 tot 25 jaar ontvangen het minst vaak bijstand (1 procent), gevolgd door mensen van 25 tot 45 jaar (3 procent) en mensen van 45 jaar tot de AOW-leeftijd (4 procent). Leeftijd speelt een grotere rol bij migranten van Buiten-Europese herkomst. Binnen die groep ontvangen degenen van 45 jaar tot de AOW-leeftijd betrekkelijk vaak bijstand (18 procent). Bij de tweede generatie is dat minder het geval, met uitzondering van degenen van Marokkaanse herkomst.

De cijfers van in Nederland geboren herkomstsgroepen veranderen nauwelijks wanneer rekening wordt gehouden met geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. Bij de in het buitenland geboren herkomstsgroepen zijn verschillen in het bijstandsgebruik wel deels terug te voeren op verschillen in leeftijd.

4.3.6 Bestandsuitkering, naar herkomst en persoonskenmerken, september 2023

	Geslacht		Leeftijd			
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ¹⁾	25 tot 45	45 tot AOW
Totale bevolking	3,3	2,9	3,8	1,1	3,2	4,4
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	1,7	1,5	1,9	0,7	1,5	2,2
Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland						
Totaal	3,1	2,8	3,4	1,0	4,1	4,0
Europa (excl. NL) ²⁾	2,7	2,4	3,1	1,0	2,9	3,8
Nieuwe EU	2,5	2,2	2,7	1,0	3,2	3,9
Turkije	3,0	2,8	3,3	0,8	3,8	7,4
Marokko	4,7	4,9	4,5	1,1	7,2	10,3
Suriname	4,4	3,7	5,0	1,3	5,3	6,7
Nederlandse Cariben	3,7	3,1	4,4	1,9	5,0	4,2
Indonesië	2,7	2,4	3,0	0,7	2,0	3,1
Overig Buiten-Europa	1,9	1,8	2,0	0,9	2,8	3,5
Geboren in buitenland						
Totaal	9,2	8,0	10,3	2,8	7,1	14,0
Europa (excl. NL) ²⁾	1,9	1,4	2,4	0,3	1,1	4,2
Nieuwe EU	1,7	0,8	2,5	0,4	1,2	3,7
Turkije	11,5	8,8	14,5	4,9	7,5	14,5
Marokko	18,3	14,3	22,3	3,3	12,9	21,6
Suriname	8,7	7,7	9,5	1,3	5,3	10,0
Nederlandse Cariben	10,8	8,5	13,2	1,8	8,9	16,0
Indonesië	2,8	2,1	3,3	.	1,2	4,1
Overig Buiten-Europa	14,6	13,3	15,9	5,8	12,4	22,4

¹⁾ Voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

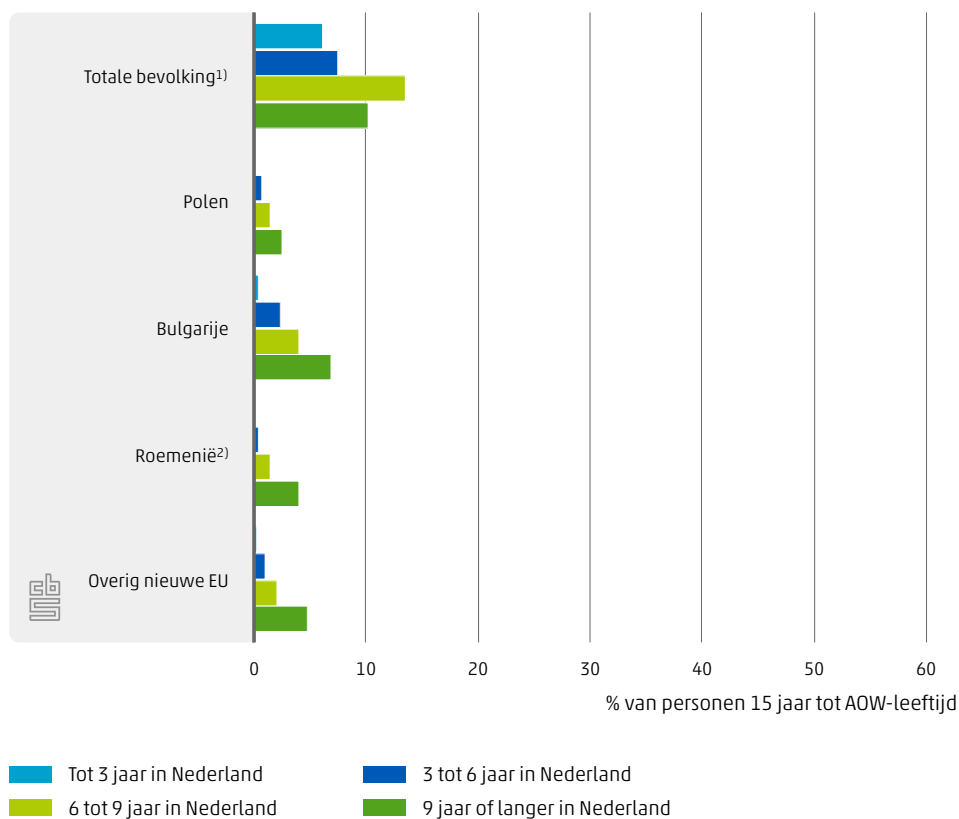
²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen.

Kort verblijvende migranten uit nieuwe EU zelden bijstand

Hieronder wordt nader op twee groepen ingegaan: mensen geïmmigreerd vanuit de nieuwe EU-landen en mensen geïmmigreerd vanuit landen waar veel vluchtelingen vandaan komen.

Migranten uit de nieuwe EU-landen die korter dan drie jaar in Nederland wonen, ontvangen zelden een bijstandsuitkering (minder dan 1 procent). Deze groep bestaat vrijwel volledig uit arbeidsmigranten, die per definitie werken en daardoor zelden recht hebben op bijstand. Ongeveer een derde van de arbeidsmigranten uit nieuwe EU-landen is binnen drie jaar weer uit Nederland vertrokken, en na verloop van tijd vertrekken er nog meer (CBS StatLine, 2024). Degenen die langer in Nederland blijven wonen, ontvangen vaker een bijstandsuitkering. Wel zijn er verschillen tussen de afzonderlijke landen. Van de migranten die negen jaar of langer in Nederland wonen, ontvangen degenen van Bulgaarse herkomst vaker dan gemiddeld een bijstandsuitkering (10 procent) en degenen van Poolse herkomst juist iets minder vaak (3 procent).

4.3.7a Bijstandsuitkering, nieuwe EU, naar verblijfsduur, september 2023*

- 1) aandeel met bijstandsuitkering van alle in het buitenland geboren personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd
2) voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

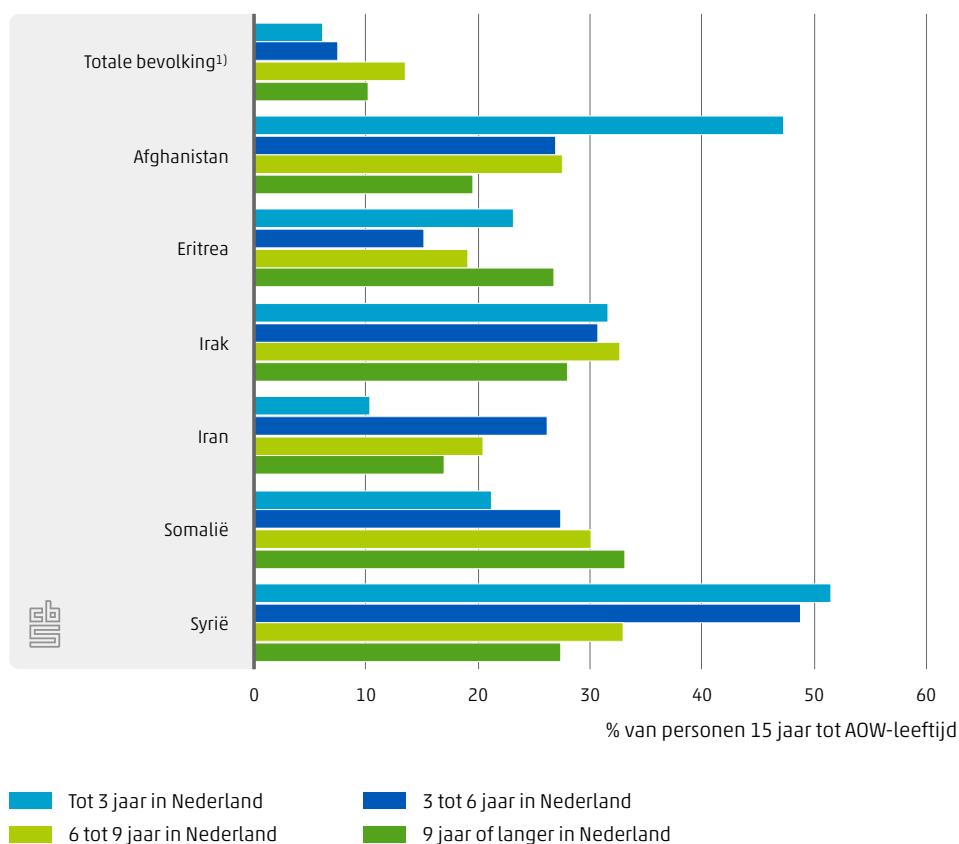
Migranten uit vluchtelingenlanden ontvangen relatief vaak bijstand

In tegenstelling tot mensen die zijn geboren in de nieuwe EU-landen, ontvangen mensen die in vluchtelingenlanden zijn geboren relatief vaak een bijstandsuitkering. Bij deze groep vindt geen eenduidige ontwikkeling plaats naarmate de verblijfsduur toeneemt. Migranten uit Somalië die korter dan drie jaar in Nederland verblijven, ontvangen minder vaak bijstand (21 procent) dan hun landgenoten die hier al negen jaar of langer wonen (33 procent). Maar van de migranten uit Afghanistan ontvangen degenen die korter dan drie jaar in Nederland wonen juist vaker bijstand (47 procent) dan degenen die hier negen jaar of langer wonen (20 procent).

Bij deze cijfers spelen enkele factoren een rol. Voor zover het in de bovenstaande groepen om vluchtelingen gaat, hebben zij recht op een bijstandsuitkering wanneer zij een verblijfsvergunning en een woning hebben. Syrische migranten verkregen verhoudingsgewijs snel een verblijfsvergunning en vervolgens een woning (Dagevos et al., 2018), terwijl hun afstand tot de arbeidsmarkt nog groot was, waardoor zij in vergelijking met migranten uit andere vluchtelingenlanden sneller bijstand konden ontvangen. Asielzoekers uit andere landen verbleven langer in de asielopvang, waar ze geen bijstandsuitkering ontvingen. Daarnaast heeft iedere verblijfsduurgroep een andere samenstelling, doordat zij uit opeenvolgende immigrantengroepen bestaan en doordat bepaalde migranten na verloop van tijd uit Nederland vertrekken. Ten slotte krijgen mensen meer binding met de

arbeidsmarkt naarmate ze langer in Nederland verblijven, waardoor binnen de groep die blijft de bijstandafhankelijkheid langzaam afneemt (CBS, 2023).

4.3.7b Bijstandsuitkering, vluchtelingenlanden, naar verblijfsduur, september 2023*

¹⁾ aandeel met bijstandsuitkering van alle in het buitenland geboren personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

4.4 Inkomen

De laatste paragraaf van dit hoofdstuk gaat over het gestandaardiseerde inkomen, ongeacht wat de bron van dit inkomen is (waar het in paragraaf 4.1 over ging). De resultaten in paragraaf 4.4 gaan over mensen van 15 jaar of ouder in particuliere huishoudens met inkomen.

Gestandaardiseerd inkomen

Met inkomen wordt in dit hoofdstuk het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen per persoon bedoeld. Het gestandaardiseerd huishoudensinkomen wordt berekend op basis van het besteedbaar huishoudensinkomen: het bruto-inkomen van alle leden van het huishouden verminderd met betaalde inkomensoverdrachten, premies inkomensverzekeringen, premies ziektekostenverzekeringen en belastingen op inkomen en vermogen. Vervolgens vindt een correctie plaats voor de grootte en samenstelling van het huishouden met zogenaamde equivalentiefactoren. In de equivalentiefactoren komen de

schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Op deze manier wordt het welvaartsniveau van personen uit verschillende typen huishoudens vergelijkbaar gemaakt met dat van een eenpersoonshuishouden. In dit hoofdstuk wordt het gestandaardiseerd huishoudensinkomen aan alle mensen in het huishouden toegekend.

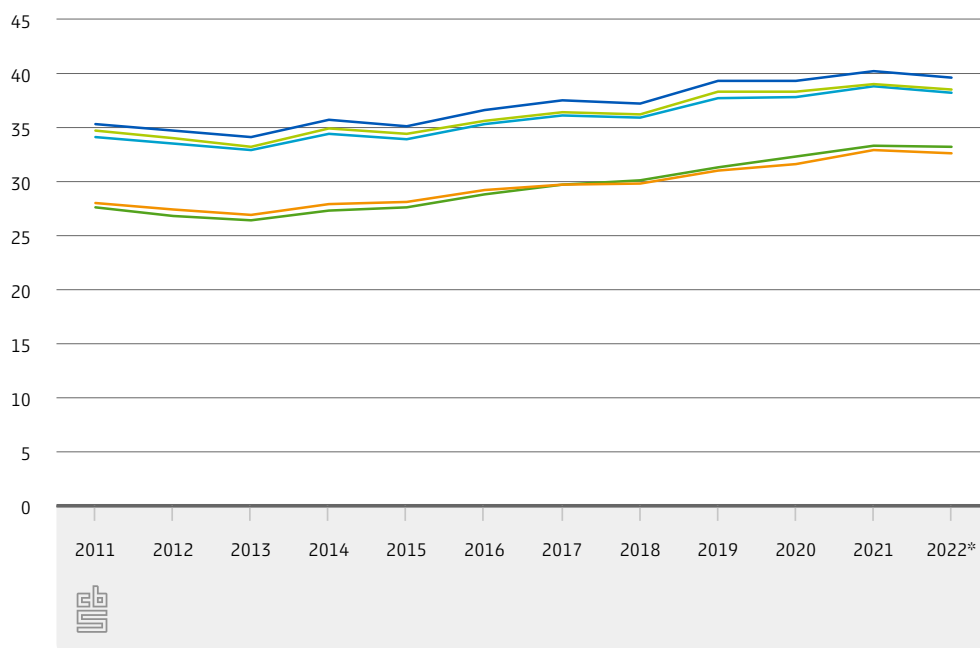
Inkomens vanaf 2014 gestegen

De economische crisis van 2008 leidde in alle onderzochte herkomstgroepen tot een daling van het gemiddelde inkomen. Pas vanaf 2014 stegen de inkomens weer. Tussen 2014 en 2022 steeg het inkomen van de totale bevolking van 15 jaar en ouder van gemiddeld 34,4 duizend euro per persoon naar 38,2 duizend euro per persoon. Dat is een stijging van 11 procent. De inkomens zijn gecorrigeerd voor de inflatie.

Tussen 2014 en 2022 zijn de gemiddelde inkomens harder gestegen bij de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (22 procent) en bij migranten (17 procent). Deze groepen kwamen daardoor iets dichterbij het gemiddelde te liggen. De stijging bij de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder (10 procent) en bij de Nederlandse herkomstgroep (11 procent) was ongeveer hetzelfde als gemiddeld. Tussen 2021 en 2022 vond bij alle groepen een kleine daling plaats van het gestandaardiseerd inkomen, wat te maken heeft met de sterk gestegen inflatie.

4.4.1 Gestandaardiseerd inkomen¹⁾, naar geboorteland

x 1 000 euro (in prijzen van 2022)

¹⁾ gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van personen van 15 jaar of ouder

Gemiddeld genomen ligt het inkomen van mensen met Nederlandse herkomst en van de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder het hoogst (ongeveer 39 duizend euro in 2022). Het inkomen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders en het inkomen van migranten ligt aanzienlijk lager (ongeveer 33 duizend euro). Dit verschil verdwijnt niet wanneer rekening wordt gehouden met leeftijdsopbouw en geslacht. Voor meer informatie over het inkomen van de vijf grootste herkomstgroepen naar leeftijd, zie bijlage B4.3.

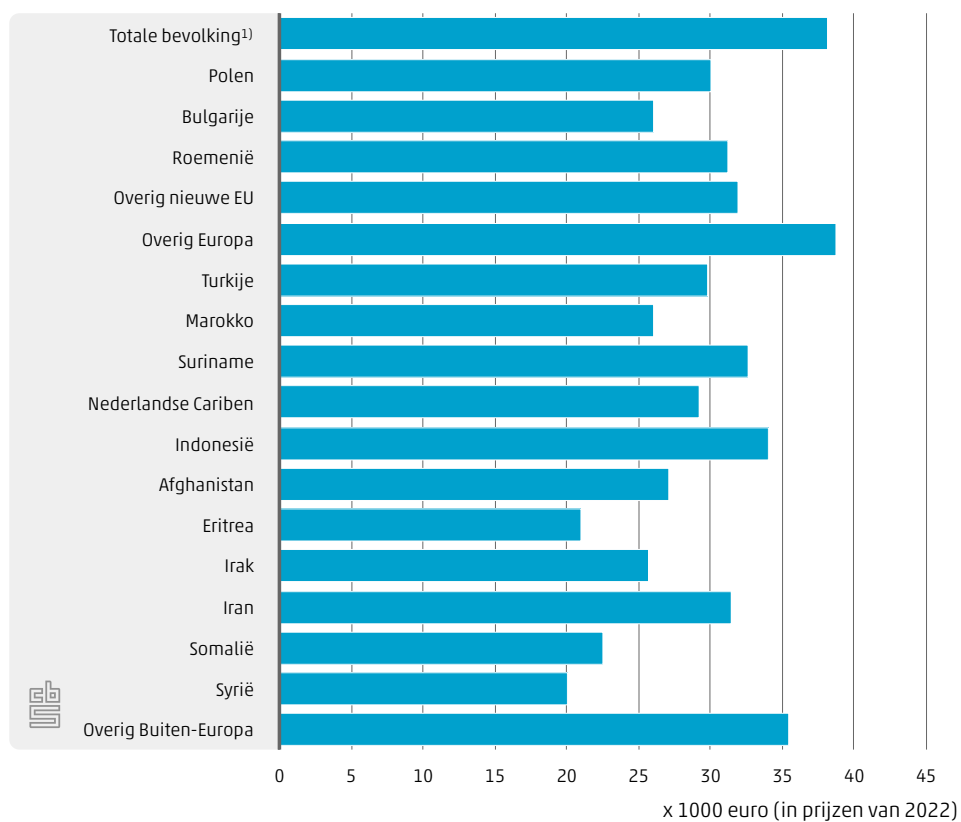
Migranten uit vluchtelingenlanden laagste inkomen

Van de onderscheiden herkomstgroepen hebben migranten uit vluchtelingenlanden verreweg het laagste inkomen. Dit is vooral het geval bij migranten uit Syrië, Eritrea of Somalië, met een gemiddeld inkomen tussen de 20,1 en 22,6 duizend euro. Zij wonen het minst lang in Nederland en zijn het vaakst afhankelijk van een uitkering. Van alle vluchtelingengroepen liggen de inkomens van migranten van Iraanse herkomst het hoogst (31,5 duizend euro). Toch is dit lager dan in de totale bevolking.

Het inkomen van andere migrantengroepen ligt ook beneden het gemiddelde. Bij migranten van Surinaamse herkomst (32,7 duizend euro), Indonesische herkomst (34,1 duizend euro) en overig Buiten-Europese herkomst (35,5 duizend euro) ligt het inkomen slechts iets lager. Er is één uitzondering: mensen geboren in Europese landen die niet tot de nieuwe EU-landen

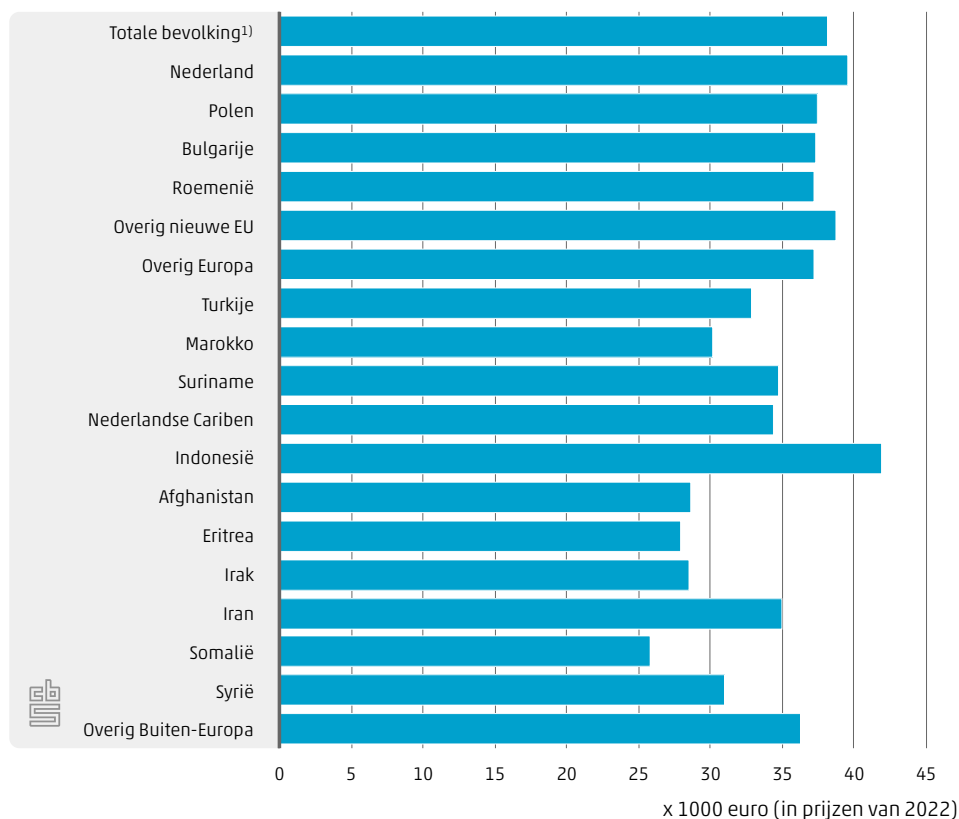
behoren hebben een iets hoger inkomen dan gemiddeld (38,8 duizend euro). Deze herkomstverschillen zijn niet terug te voeren op de leeftijdsopbouw, en zijn zelfs iets groter dan op basis van de leeftijdsopbouw kan worden verwacht.

4.4.2a Gestandaardiseerd inkomen, geboren in buitenland, naar herkomst, 2022*

¹⁾ gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van de totale bevolking van 15 jaar of ouder

4.4.2b Gestandaardiseerd inkomen, geboren in Nederland, naar herkomst, 2022*

¹⁾ gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van de totale bevolking van 15 jaar of ouder

Inkomens tweede generatie dicht bij gemiddelde

In bijna alle herkomstgroepen ligt het gemiddelde inkomen van de tweede generatie – en zeker van degenen met één in Nederland geboren en één in het buitenland geboren ouder – boven dat van migranten. Zij lijken in dat opzicht meer op de totale bevolking. Binnen de tweede generatie hebben mensen van Indonesische herkomst een bovengemiddeld hoog inkomen (42,0 duizend euro). Het inkomen ligt het laagst bij de tweede generatie van Marokkaanse herkomst of een herkomst in de vluchtelingenlanden. Alleen de Iraanse tweede generatie heeft een inkomen dat dicht bij het gemiddelde ligt. Dit hangt samen met hun relatief hoge onderwijsniveau (Dourleijn & Dagevos, 2011).

4.5 Literatuur

CBS (2023). [Asiel en integratie 2023: Cohortonderzoek asielzoekers en statushouders](#). Geraadpleegd op 31 juli 2024.

CBS StatLine (2024). [Immigranten EU/EFTA; afgeleid migratiedoel, sociaaleconomische categorie](#). Geraadpleegd op 16 juli 2024.

Dagevos, J., Huijnk, W., Maliepaard M. & Miltenburg, E. (2018). [Syriërs in Nederland: Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland](#). SCP.

Dourleijn, E. & Dagevos, J. (2011). [Vluchtelingengroepen in Nederland](#). SCP.

5 Criminaliteit

Sinds 2005 daalt het aandeel geregistreerde verdachten van misdrijven in alle herkomstgroepen, het sterkst bij de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders. Ook het slachtofferschap van criminaliteit, het algemene gevoel van onveiligheid en de onveiligheidsbeleving in de eigen buurt zijn gestaag afgenomen. In 2023 zijn het slachtofferschap en de onveiligheidsbeleving weer licht gestegen. De verschillen tussen herkomstgroepen blijven stabiel. In Nederland geboren mensen met twee in het buitenland geboren ouders worden vaker verdacht, zijn vaker slachtoffer en voelen zich vaker onveilig.

5.1 Verdachten van misdrijven

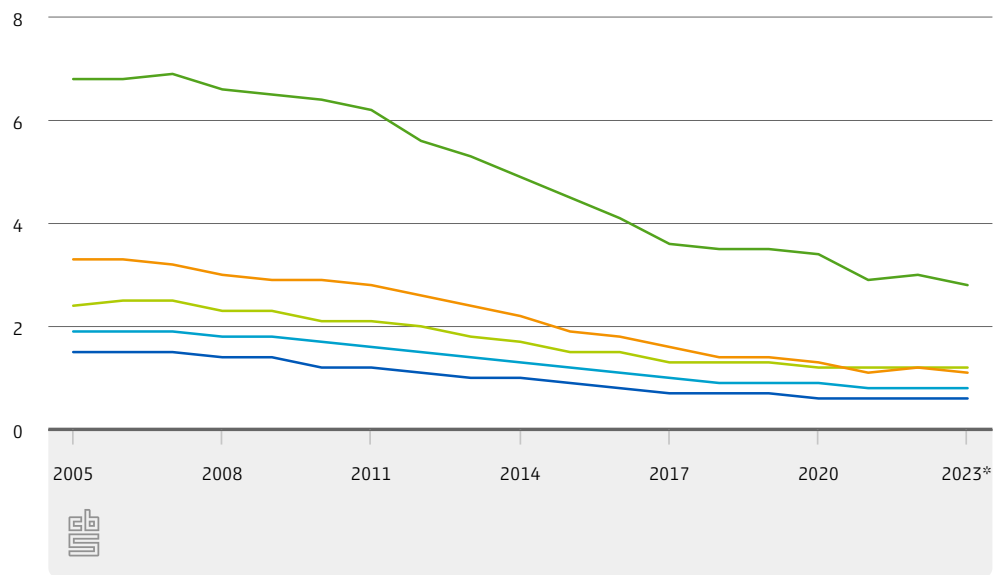
In 2023 werd 0,8 procent van de bevolking van een misdrijf verdacht, in 2005 was dat nog 1,9 procent. Het aandeel verdachten onder de Nederlandse bevolking is in die periode met bijna 60 procent afgenomen.

Minder geregistreerde verdachten in alle herkomstgroepen

In alle hier onderzochte groepen is het aandeel verdachten fors gedaald. De daling was het sterkst bij de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders. Wel zijn er nog enkele verschillen zichtbaar naar geboorteland. In 2023 ligt het aandeel verdachten het hoogst bij mensen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (2,8 procent), gevolgd door de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder (1,2 procent) en migranten (1,1 procent), en het laagst bij mensen van Nederlandse herkomst (0,6 procent).

5.1.1a Geregistreeerde verdachten van misdrijf, naar geboorteland

% van bevolking 12 jaar of ouder

- Totale bevolking
- Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland
- Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland
- Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

Cijfers over misdrijven

De cijfers in paragraaf 5.1 hebben betrekking op geregistreeerde verdachten van misdrijven. Dit zijn mensen die door de politie worden geregistreeerd wanneer een redelijk vermoeden van schuld aan een misdrijf bestaat. Niet alle verdachten zullen schuldig bevonden worden. Een deel van de zaken tegen verdachten wordt stopgezet wanneer de politie meent dat zij geen sluitend bewijs tegen de verdachte zal kunnen vinden. Van de overige zaken wordt een deel door het Openbaar Ministerie (OM) afgehandeld. Het OM kan een strafbeschikking of transactie opleggen. Ook kan het OM een zaak voorwaardelijk seponeren, waarmee iemand niet vervolgd wordt mits diegene zich aan bepaalde voorwaarden houdt, of een zaak onvoorwaardelijk seponeren, waarmee het de zaak laat vallen wegens onvoldoende bewijs of een lage prioriteit. Uiteindelijk wordt een deel van de verdachten in door het OM afgehandelde zaken gedagvaard. De rechter bepaalt dan of iemand schuldig of onschuldig is.

In dit hoofdstuk worden alleen cijfers over geregistreeerde verdachten van misdrijven behandeld, omdat deze sneller beschikbaar komen dan cijfers over beslissingen van het OM en rechterlijke vonnissen. Hoewel een deel van de registreerde verdachten uiteindelijk niet veroordeeld wordt of onschuldig is, geven deze cijfers wel een beeld van de ontwikkelingen op het gebied van daderschap. In het Jaarrapport Integratie 2018 zijn cijfers opgenomen van zowel geregistreeerde verdachten van misdrijven als schuldig verklaarden door de rechter (CBS, 2018). Daaruit bleek dat beide indicatoren vergelijkbare trends per herkomstgroep vertonen. Uiteraard ligt het aandeel schuldig verklaarden altijd lager dan het aandeel verdachten.

De cijfers over geregistreerde verdachten in de verslagjaren 2010 tot en met 2021 zijn ten opzichte van de vorige publicatie vernieuwd. In de nieuwe cijfers vanaf 2010 worden gegevens over ontbrekende verdachten, geregistreerd door de Koninklijke Marechaussee, niet meer bijgeschat. De cijfers over de jaren 2022 en 2023 zijn voorlopig.

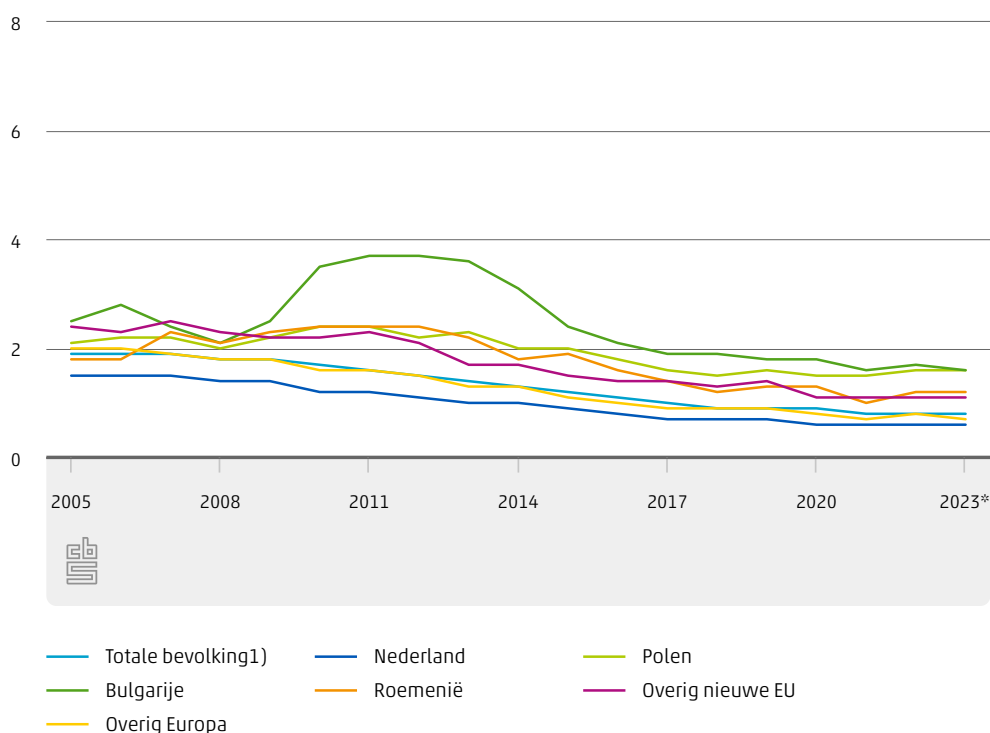
Aandeel verdachten bij herkomst nieuwe EU en buiten Europa hoger

Een andere manier om deze cijfers te tonen, is naar herkomstland (zowel migranten als tweede generatie). In 2023 is 1,4 procent van de mensen met een nieuwe EU-herkomst¹⁾ geregistreerd als verdachte van een misdrijf; een percentage boven het gemiddelde. Bij de overige Europese landen ligt het aandeel met 0,7 procent juist iets onder het gemiddelde.

Bij mensen met een herkomst buiten Europa ligt het aandeel verdachten boven het gemiddelde. Dat geldt vooral voor mensen van Nederlands-Caribische (3,2 procent), Somalische (3,2 procent) en Marokkaanse (2,8 procent) herkomst. Wel ligt het aandeel verdachten in al deze groepen aanzienlijk lager dan in 2005. Het aandeel verdachten is in alle jaren het laagst in de Indonesische herkomstgroep (0,4 procent in 2023). In de bijlage staan, waar mogelijk, cijfers naar herkomstland in combinatie met geboorteland (B5.1a t/m B5.1f).

5.1.1b Geregistreerde verdachten van misdrijf, naar herkomst Europa

% van bevolking 12 jaar of ouder

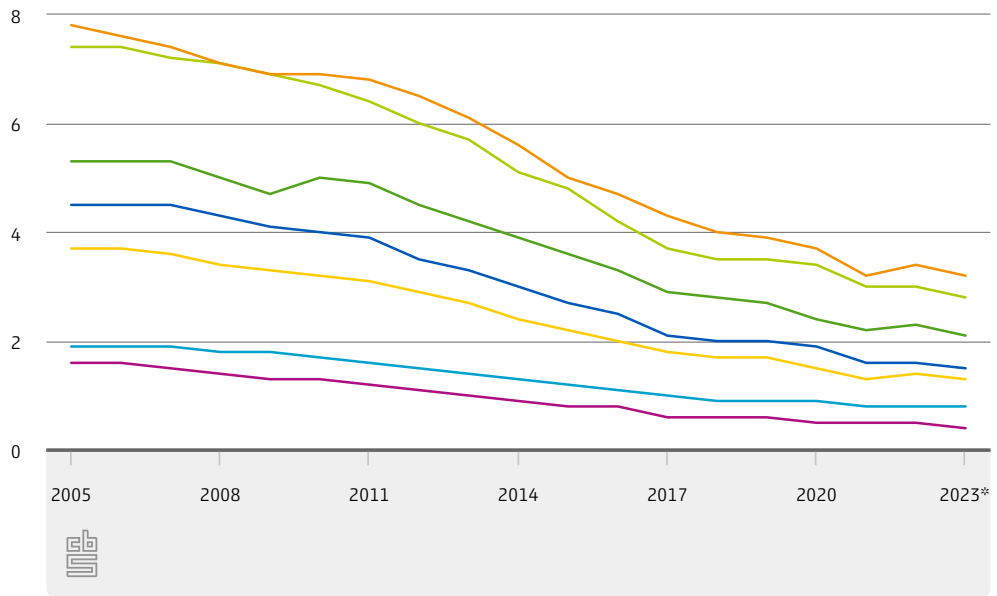

¹⁾ aandeel geregistreerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder

¹⁾ De nieuwe EU-landen zijn Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

5.1.1c Geregistreeerde verdachten van misdrijf, naar herkomst Buiten-Europa

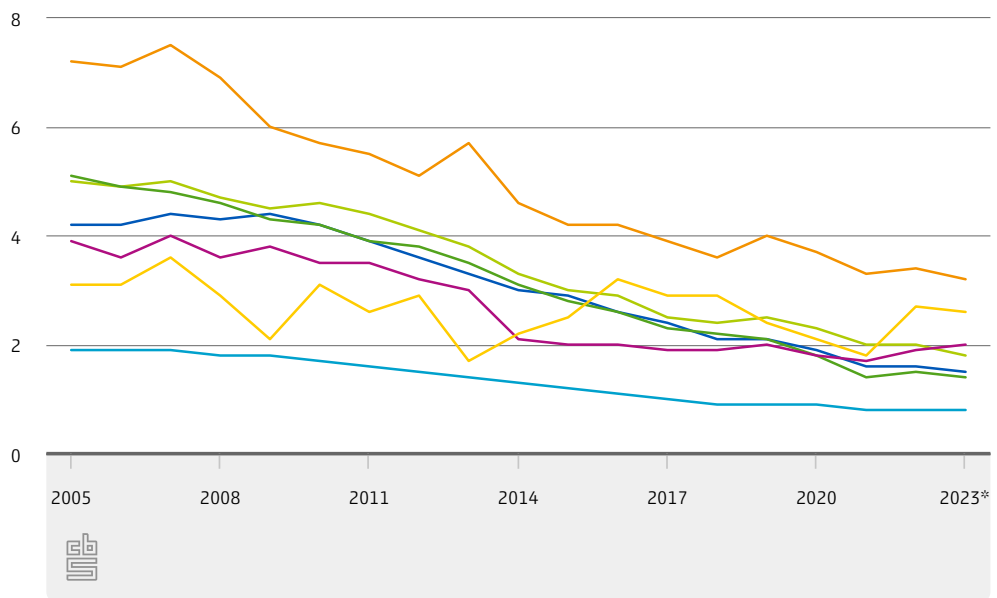
% van bevolking 12 jaar of ouder

1) aandeel geregistreeerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder

5.1.1d Geregistreeerde verdachten van misdrijf, naar herkomst vluchtelingenlanden

% van bevolking 12 jaar of ouder

1) aandeel geregistreeerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder

Samenhang met achtergrondkenmerken

De kans om van een misdrijf te worden verdacht hangt onder meer samen met geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. Mannen worden vaker verdacht dan vrouwen, jongeren vaker dan ouderen, mensen die hoogstens een vmbo-diploma hebben vaker dan mensen met een hbo- of wo-diploma en mensen met een laag inkomen vaker dan mensen met een hoog inkomen. Voor zover deze kenmerken ongelijk zijn verdeeld in iedere herkomstgroep, kan dit bijdragen aan de herkomstverschillen.

Doordat iedere herkomstgroep ongeveer evenveel mannen als vrouwen omvat, veranderen de herkomstverschillen nauwelijks na een correctie voor geslacht. Dat is anders voor leeftijd, onderwijsniveau en inkomen. Herkomstgroepen met een hoger aandeel verdachten zijn gemiddeld jonger, zijn lager opgeleid en hebben een lager inkomen. Wanneer daarmee rekening wordt gehouden, worden de verschillen tussen de onderzochte herkomstgroepen kleiner. In het [Jaarrapport Integratie 2020](#) (CBS, 2020) is uitgebreid onderzoek gedaan naar de rol van geslacht, leeftijd, onderwijsniveau, inkomen, de woonomgeving en het gezin bij veroordeelde jongvolwassenen. Uit die analyses bleek dat de oververtegenwoordiging van de tweede generatie samenhangt met een lager onderwijsniveau en ongunstigere gezinskenmerken.

In bijna alle herkomstgroepen worden mannen, jongeren en stadsbewoners vaker van misdrijf verdacht

Mannen worden vaker van een misdrijf verdacht dan vrouwen. Dat is het geval bij alle hier onderzochte herkomstgroepen, maar in sommige groepen is het verschil groter dan in andere. Gemiddeld werd 1,3 procent van de mannen en 0,3 procent van de vrouwen in 2023 verdacht van een misdrijf. Het verschil is het grootst bij migranten van Turkse herkomst, waar het aandeel verdachten onder mannen acht keer zo hoog is als onder vrouwen. Het verschil is het kleinst bij migranten uit Indonesië en bij de tweede generatie met als herkomst de nieuwe EU-landen.

In het algemeen worden jongeren van 12 tot 18 jaar (1,4 procent) en jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar (1,7 procent) vaker van een misdrijf verdacht dan mensen uit de oudere leeftijdsgroepen. Dit is bij alle onderzochte herkomstgroepen het geval. Alleen bij sommige in het buitenland geboren herkomstgroepen ligt het aandeel bij jongeren iets hoger dan bij jongvolwassenen. Het lage aandeel verdachten in de oudere leeftijdsgroepen is het duidelijkst bij mensen geboren in Indonesië. Van hen wordt in de groep 45-plussers slechts 0,1 procent van een misdrijf verdacht.

5.1.2 Geregisteerde verdachten van misdrijf, naar persoonskenmerken, 2023*

	Geslacht		Leeftijd				Stedelijkheid					
	Totaal	man	vrouw	12 tot 18	18 tot 25	25 tot 45	45 jaar of ouder	zeer sterk	sterk	matig	weinig	niet
Totale bevolking	% van bevolking 12 jaar of ouder											
Geboren in Nederland	0,8	1,3	0,3	1,4	1,7	1,2	0,3	1,1	0,9	0,7	0,6	0,5
Totaal	0,7	1,2	0,3	1,3	1,7	1,1	0,3	1,1	0,8	0,6	0,5	0,5
Nederland	0,6	0,9	0,2	1,1	1,3	0,8	0,3	0,8	0,6	0,5	0,5	0,5
Europa (excl. NL) ¹⁾	0,9	1,4	0,4	1,5	2,0	1,5	0,3	1,2	1,0	0,8	0,7	0,7
Nieuwe EU	1,3	1,9	0,7	1,7	2,0	1,6	0,3	1,7	1,1	1,2	1,1	1,2
Turkije	2,3	3,9	0,5	1,7	2,9	2,3	1,6	2,5	2,2	1,9	1,8	3,1
Marokko	4,2	7,4	1,0	3,0	5,5	4,2	2,4	4,6	3,8	3,5	3,9	4,4
Suriname	3,0	4,9	1,0	3,0	3,7	3,1	1,6	3,4	2,8	2,2	2,2	2,6
Nederlandse Cariben	3,5	5,7	1,2	4,3	5,0	3,0	0,9	4,0	3,3	2,9	3,0	2,6
Indonesië	0,5	0,9	0,2	1,4	1,4	0,9	0,4	0,7	0,5	0,4	0,4	0,6
Overig Buiten-Europa	2,0	3,3	0,7	2,0	2,6	1,8	0,8	2,3	2,0	1,7	1,7	1,6
Geboren in buitenland												
Totaal	1,1	1,9	0,4	1,8	1,6	1,4	0,7	1,1	1,1	1,0	1,1	1,2
Europa (excl. NL) ¹⁾	0,9	1,6	0,4	1,3	1,0	1,2	0,6	0,9	1,0	0,9	0,9	1,0
Nieuwe EU	1,5	2,4	0,5	1,9	1,3	1,7	1,0	1,5	1,5	1,3	1,4	1,5
Turkije	0,8	1,4	0,2	1,0	1,1	1,2	0,6	0,8	0,7	0,8	0,8	1,7
Marokko	1,3	2,2	0,3	3,2	5,0	2,2	0,8	1,3	1,1	1,0	1,5	2,7
Suriname	1,4	2,6	0,4	3,9	3,3	2,6	1,0	1,5	1,2	1,2	1,2	1,9
Nederlandse Cariben	3,1	5,4	0,8	2,8	3,4	4,5	1,9	3,6	2,6	2,6	2,2	3,0
Indonesië	0,2	0,3	0,1	1,5	0,5	0,4	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2
Overig Buiten-Europa	1,2	2,0	0,3	2,1	2,0	1,2	0,6	1,1	1,2	1,1	1,2	1,5

¹⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen.

Stedelijkheid minder belangrijk bij niet-Nederlandse herkomstgroepen

Voor de totale bevolking geldt: hoe stedelijker de buurt, des te groter het aandeel geregisteerde verdachten. Mensen die in een zeer sterk stedelijke buurt wonen, worden vaker (1,1 procent) verdacht dan mensen die in een sterk stedelijke (0,9 procent), matig stedelijke (0,7 procent), weinig stedelijke (0,6 procent) of niet-stedelijke (0,5 procent) buurt wonen. Bij de tweede generatie en bij migranten is dit verband echter minder duidelijk. Bij migranten van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst loopt het verband zelfs de andere richting uit. Zij worden in niet-stedelijke buurten vaker van een misdrijf verdacht dan in stedelijke buurten.

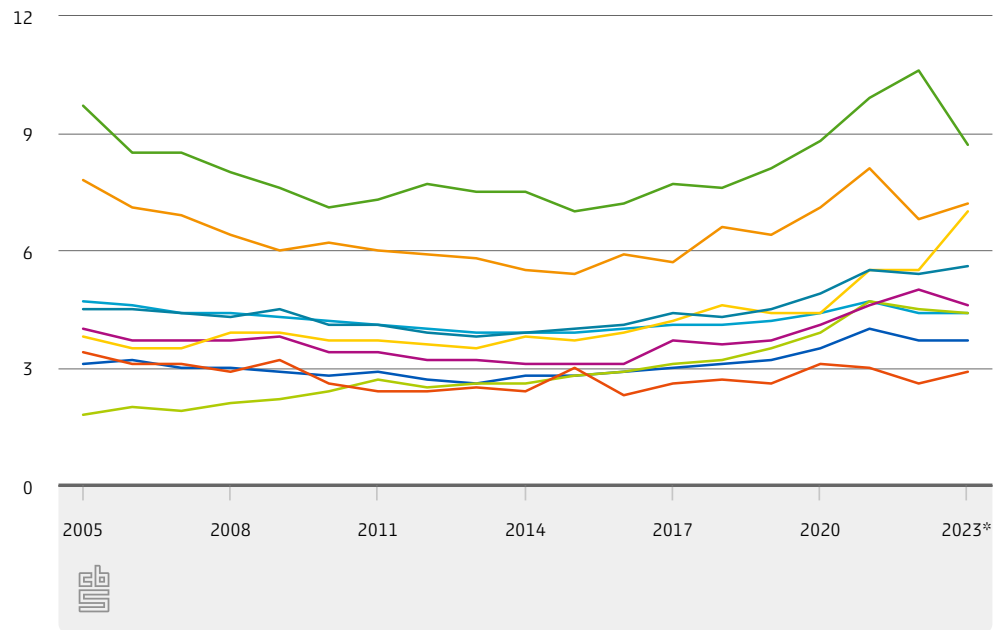
Geen duidelijke ontwikkeling man-vrouwverhouding

In 2005 waren mannen 4,7 keer zo vaak als verdachte van een misdrijf geregistreerd als vrouwen. Tussen 2005 en 2013 begonnen de percentages langzaam naar elkaar toe te lopen. Van 2013 tot en met 2015 bedroeg de man-vrouw verhouding 3,9. Sinds 2015 lopen de percentages echter weer uiteen en in 2021 lag de man-vrouwverhouding weer op 4,7. In de twee jaren daarna is de verhouding weer iets gelijkjer getrokken tot 4,4 in 2023.

Deze ontwikkelingen hebben in vrijwel alle herkomstgroepen plaatsgevonden. Bij migranten uit de nieuwe EU-landen, migranten van de Nederlandse Cariben en de tweede generatie van Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomst ligt de man-vrouw-verhouding in 2023 schever dan in 2005. Vooral in de Turkse herkomstgroep worden mannen vaker van een misdrijf verdacht dan vrouwen.

5.1.3a Verhouding mannen en vrouwen verdacht van misdrijf, geboren in buitenland, naar herkomst

Aandeel mannen t.o.v. vrouwen

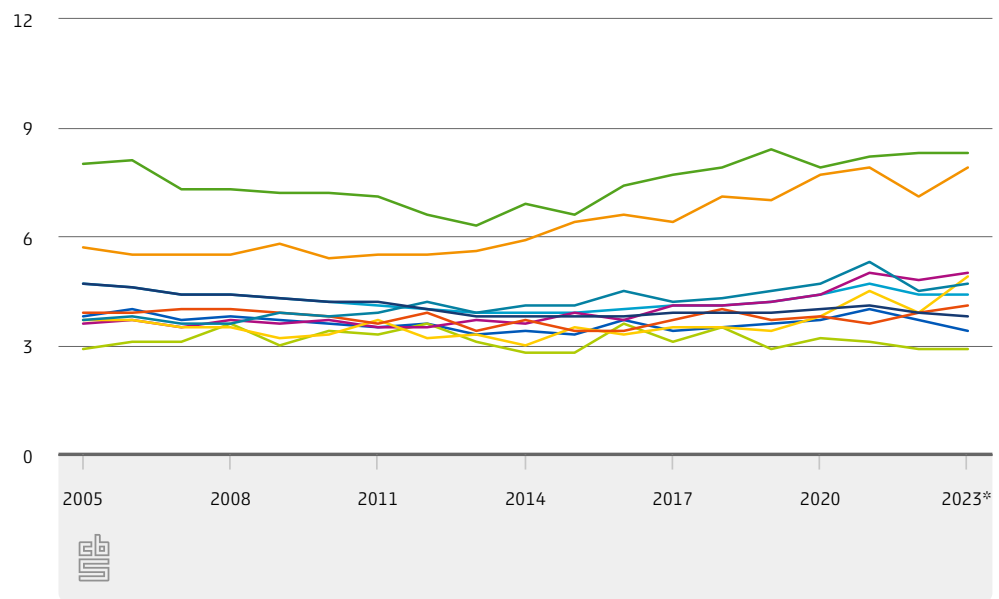

¹⁾ verhouding mannelijke ten opzichte van vrouwelijke verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder

²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen

5.1.3b Verhouding mannen en vrouwen verdacht van misdrijf, geboren in Nederland, naar herkomst

Aandeel mannen t.o.v. vrouwen

- Totale bevolking¹⁾
- Turkije
- Nederlandse Cariben
- Nederland
- Europa (excl. NL)²⁾
- Marokko
- Indonesië
- Nieuwe EU
- Suriname
- Overig Buiten-Europa

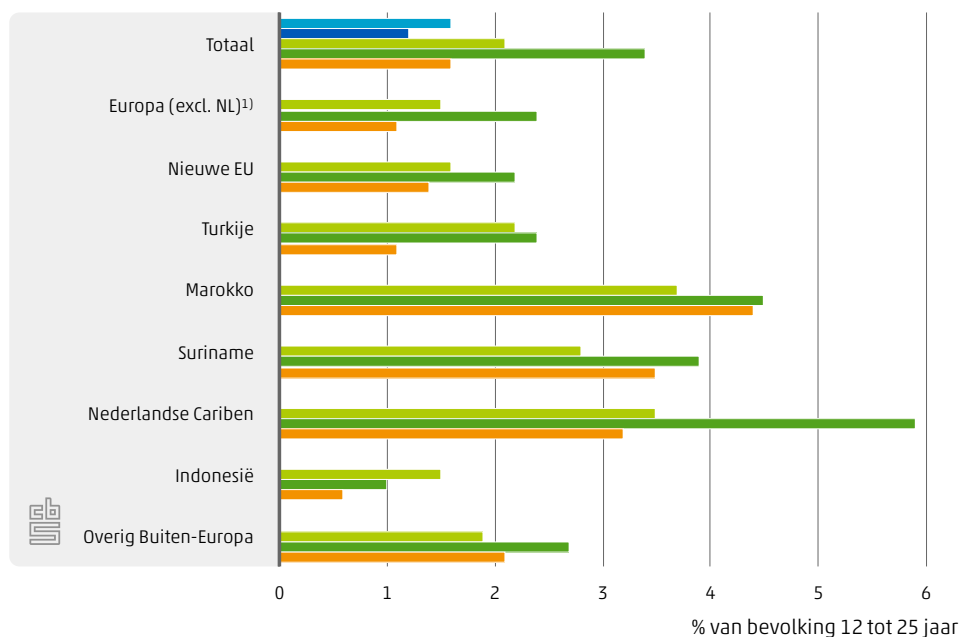
¹⁾ verhouding mannelijke ten opzichte van vrouwelijke verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder

²⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen

Jongeren van tweede generatie met twee buitenlandse ouders vaker verdacht

Van alle jongeren tussen de 12 en 25 jaar wordt 1,6 procent van een misdrijf verdacht. Jongeren van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders worden aanzienlijk vaker verdacht (3,4 procent) dan andere jongeren. Vooral jongeren van de Nederlands-Caribische tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders zijn veel vaker dan gemiddeld geregistreerd als verdachte (5,9 procent). Verder ligt het aandeel verdachte jongeren, net als in oudere leeftijdsgroepen, iets hoger bij migranten en de tweede generatie van Marokkaanse of Surinaamse herkomst. Jonge migranten van Europese (1,1 procent), Turkse (1,1 procent) of Indonesische herkomst (0,6 procent) zijn juist minder vaak dan gemiddeld geregistreerd als verdachte.

5.1.4 Jongeren verdacht van misdrijf, naar herkomst en geboorteland, 2023*

- Totale bevolking
- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland
- Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

¹⁾ Europa (exclusief Nederland) inclusief nieuwe EU-landen

5.2 Slachtoffers van criminaliteit

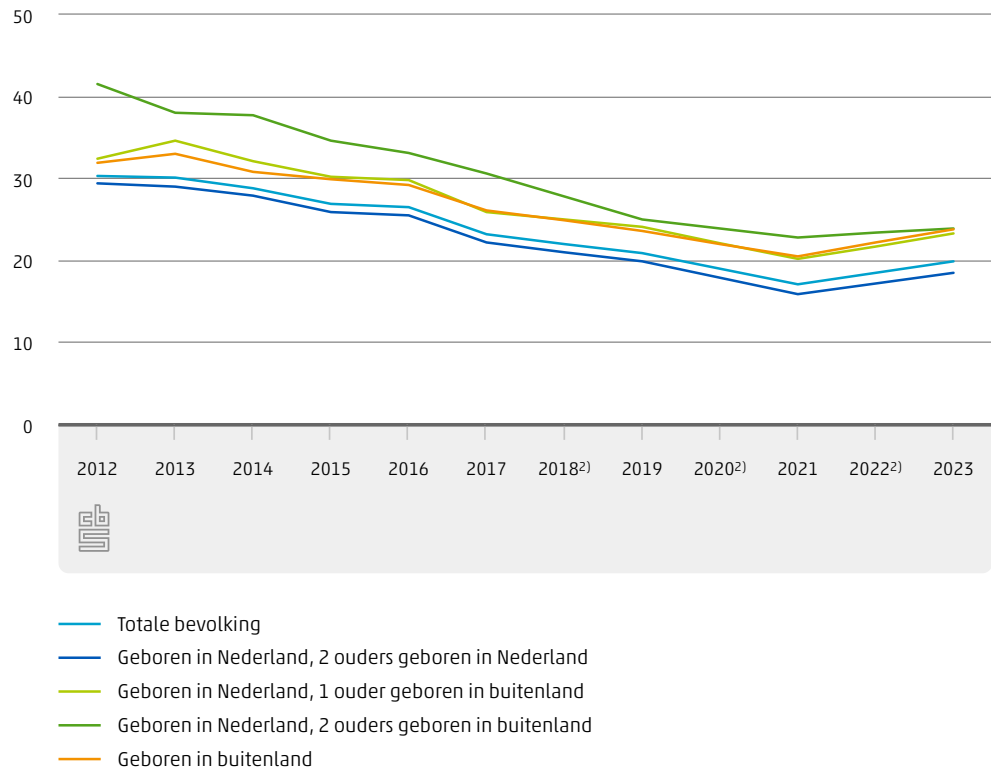
In 2023 gaf 20 procent van de bevolking aan in het afgelopen jaar slachtoffer te zijn geweest van traditionele criminaliteit. Migranten en mensen van de tweede generatie zijn vaker slachtoffer van criminaliteit (23 à 24 procent) dan mensen van Nederlandse herkomst (18 procent).

In alle groepen steeds minder slachtoffers van criminaliteit

Een steeds kleiner deel van de bevolking is slachtoffer van criminaliteit. In 2012 ging het om 30 procent. Daarna liep dat gestaag terug tot 17 procent in 2021. In de laatste meting van 2023 is het aandeel slachtoffers weer licht gestegen naar 20 procent, maar dat is nog altijd veel minder dan tien jaar geleden. Zowel de langdurige daling als de kleine stijging van het slachtofferschap hebben zich in alle groepen voorgedaan. De daling was het grootst bij mensen van Nederlandse herkomst en van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders.

5.2.1 Slachtoffers criminaliteit¹⁾, naar geboorteland

% van bevolking 15 jaar of ouder

¹⁾ het slachtofferschap is op enquêtes gebaseerd, waardoor een onzekerheidsmarge van ongeveer ± 2 procentpunt van toepassing is

²⁾ in 2018, 2020 en 2022 heeft geen meting plaatsgevonden; in plaats daarvan wordt het gemiddelde van de omliggende jaren getoond

Veiligheidsmonitor

De cijfers over slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens komen uit de Veiligheidsmonitor, een grootschalige enquête onder inwoners van 15 jaar en ouder. Tot en met 2017 was dit een jaarlijks onderzoek, sindsdien is het tweejaarlijks. Daardoor zijn geen cijfers beschikbaar uit 2018, 2020 en 2022. Tevens heeft in 2021 een herontwerp van de Veiligheidsmonitor plaatsgevonden. Met behulp van omrekenfactoren zijn de cijfers uit het eerdere ontwerp vergelijkbaar gemaakt met het nieuwe ontwerp.

Mensen worden gezien als slachtoffer van criminaliteit als ze in de enquête aangeven in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek slachtoffer te zijn geweest van een of meerdere geweldsdelicten, vermogensdelicten of vernielingen (traditionele criminaliteit). Online criminaliteit blijft buiten beschouwing. De algemene onveiligheidsbeleving is vastgesteld met de vraag of mensen zich weleens onveilig voelen. Om de onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt te bepalen is mensen gevraagd of zij zich weleens onveilig voelen in de eigen buurt (CBS, 2024). Doordat het om enquêt cijfers gaat, zijn bij kleine herkomstgroepen vrij brede onzekerheidsmarges van toepassing.

In het buitenland geboren mensen vaker slachtoffer van criminaliteit

In het buitenland geboren mensen zijn vaker dan gemiddeld slachtoffer van criminaliteit (24 procent), in Nederland geboren mensen iets minder vaak (19 procent). Ook zijn er verschillen naar herkomst. Mensen van Nederlandse herkomst zijn minder vaak slachtoffer dan gemiddeld (18 procent), net als migranten van Indonesische herkomst (12 procent). Daarentegen zijn mensen van de tweede generatie van Turkse (27 procent), Surinaamse (26 procent) of overig Buiten-Europese herkomst (29 procent) vaker dan gemiddeld slachtoffer.

Een deel van deze groepsverschillen heeft te maken met de samenstelling van de groepen naar leeftijd, geslacht en onderwijsniveau. Na correctie daarvoor worden de verschillen ten opzichte van het totaal iets kleiner.

Mannen, jongeren en stadsbewoners ook vaker slachtoffer van criminaliteit

Mannen, mensen in de jongere leeftijdsgroepen en bewoners van meer stedelijke gemeenten worden niet alleen vaker verdacht van het plegen van een misdrijf, ze zijn ook vaker slachtoffer van criminaliteit. In 2023 is 21 procent van de mannen in het jaar voor de meting slachtoffer geweest, tegen 19 procent van de vrouwen. Bij 15- tot 25-jarigen was dat 29 procent, meer dan bij degenen van 25 tot 45 jaar (24 procent), 45 tot 65 jaar (18 procent) of 65-plussers (11 procent). Bewoners van zeer stedelijke gemeenten zijn vaker slachtoffer (28 procent) dan bewoners van sterk stedelijke (20 procent), matig stedelijke (16 procent), weinig stedelijke (14 procent) of niet-stedelijke gemeenten (12 procent).

Dat mannen vaker slachtoffer van criminaliteit zijn dan vrouwen is vooral zichtbaar bij de Turkse herkomstsgroep. Dat jongeren vaker slachtoffer zijn van criminaliteit dan ouderen, is in vrijwel alle herkomstgroepen het geval. Dat geldt ook voor het hogere slachtofferschap bij bewoners van meer stedelijke gemeenten.

5.2.2 Slachtoffers criminaliteit¹⁾, naar persoonskenmerken, 2023

	Geslacht		Leeftijd				Stedelijkheid					
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ²⁾	25 tot 45	45 tot 65 ²⁾	65 jaar of ouder ²⁾	zeer sterk	sterk	matig ²⁾	weinig ²⁾	niet ²⁾
Totale bevolking	% van bevolking 15 jaar of ouder											
Geboren in Nederland	19,9	20,6	19,1	29,0	24,1	18,3	11,0	28,0	20,5	16,4	14,1	12,2
Totaal	19,1	19,9	18,4	28,5	23,2	17,7	10,8	27,2	20,4	16,2	14,1	12,4
Nederland	18,5	19,3	17,6	28,8	22,5	17,3	10,6	26,9	20,0	16,0	13,9	12,3
Europa (excl. NL)	21,2	22,6	19,7	33,3	25,5	19,2	12,9	28,8	21,6	15,6	15,9	10,5
Turkije	27,0	30,4	23,5	22,6	29,5	.	.	28,6	24,7	26,5	.	.
Marokko	21,3	20,0	22,5	20,2	22,9	.	.	23,0	19,8	.	.	.
Suriname	26,4	24,6	28,3	24,2	30,1	20,4	.	30,8	17,9	30,7	.	.
Nederlandse Cariben	22,9	20,9	24,9	24,9	25,8	14,7	.	23,2	23,9	.	.	.
Indonesië	21,5	21,9	21,2	.	24,6	22,8	13,1	25,7	23,1	12,5	17,0	.
Overig Buiten-Europa	28,9	26,3	31,4	30,7	27,7	28,0	.	33,9	26,3	21,8	22,5	.

5.2.2 Slachtoffers criminaliteit¹⁾, naar persoonskenmerken, 2023 (vervolg)

	Geslacht		Leeftijd			Stedelijkheid						
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ²⁾	25 tot 45	45 tot 65 ²⁾	65 jaar of ouder ²⁾	zeer sterk	sterk	matig ²⁾	weinig ²⁾	niet ²⁾
Geboren in buitenland	% van bevolking 15 jaar of ouder											
Totaal	23,8	24,9	22,8	33,1	27,3	21,2	12,9	29,8	21,1	17,5	13,2	10,2
Europa (excl. NL)	25,6	26,0	25,2	37,0	28,5	21,5	12,4	33,8	22,2	19,4	14,1	8,7
Turkije	22,6	25,5	19,3	.	23,1	22,4	16,4	29,7	18,1	10,4	.	.
Marokko	23,7	27,7	19,5	.	29,3	23,6	10,7	27,4	22,8	.	.	.
Suriname	23,5	23,7	23,4	.	19,0	27,8	17,4	23,5	25,1	22,9	.	.
Nederlandse Cariben	18,6	18,1	19,1	.	27,1	15,4	11,8	21,9	16,1	.	.	.
Indonesië	11,7	14,4	9,4	.	15,1	12,2	10,7	15,3	12,6	8,8	4,5	.
Overig Buiten-Europa	24,7	25,5	23,8	31,8	27,5	19,0	14,0	30,6	21,8	19,3	14,6	13,2

¹⁾ Het slachtofferschap is op enquêtes gebaseerd, waardoor een onzekerheidsmarge van ongeveer ± 4 procentpunt van toepassing is.

²⁾ Voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie.

5.3 Beleving van veiligheid

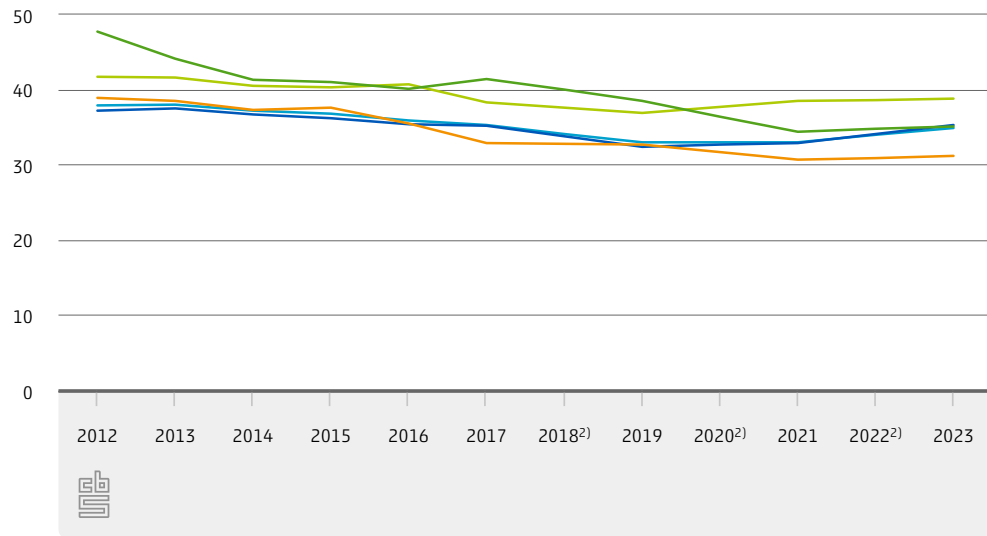
De voorgaande cijfers gingen over daadwerkelijk slachtofferschap. Hier worden cijfers gepresenteerd over de beleving van veiligheid. In 2023 voelde 35 procent van de bevolking van 15 jaar en ouder zich weleens onveilig. Dat was iets meer dan in de meting van 2021 (33 procent), maar minder dan in 2012 (38 procent). De cijfers fluctueren per meting, maar er lijkt sprake te zijn van een lichte daling van de onveiligheidsbeleving.

Daling en recente lichte toename onveiligheidsgevoel in alle herkomstgroepen

De lange daling en de recente stijging van onveiligheid hebben zich in alle herkomstgroepen voorgedaan. Migranten voelen zich het minst vaak onveilig (31 procent), gevolgd door mensen met een Nederlandse herkomst (35 procent), en de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (35 procent). Mensen van de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder voelen zich het vaakst onveilig (39 procent).

5.3.1 Onveiligheidsbeleving in het algemeen¹⁾, naar geboorteland

% van bevolking 15 jaar of ouder

- Totale bevolking
- Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland
- Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland
- Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

¹⁾ de onveiligheidsbeleving is op enquêtes gebaseerd, waardoor een onzekerheidsmarge van ongeveer ± 1 procentpunt van toepassing is

²⁾ in 2018, 2020 en 2022 heeft geen meting plaatsgevonden; in plaats daarvan wordt het gemiddelde van de omliggende jaren getoond

Surinaamse herkomstgroep voelt zich het vaakst onveilig

Al jaren geven mensen van Surinaamse herkomst het vaakst aan zich weleens onveilig te voelen. In 2023 ging het om 44 procent van de tweede generatie en 36 procent van de migranten van Surinaamse herkomst. Het onveiligheidsgevoel ligt het laagst bij mensen van Marokkaanse herkomst, zowel bij de tweede generatie (30 procent) als bij migranten (23 procent). Deze groepsverschillen nemen niet af na correctie voor geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. Dat betekent dat de groepsverschillen op het gebied van onveiligheid niet zijn toe te schrijven aan de samenstelling van de groepen.

5.3.2 Onveiligheidsbeleving in het algemeen¹⁾, naar persoonskenmerken, 2023

	Totaal	Geslacht		Leeftijd			Stedelijkheid					
		man	vrouw	15 tot 25 ²⁾	25 tot 45	45 tot 65 ²⁾	65 jaar of ouder ²⁾	zeer sterk	sterk	matig ²⁾	weinig ²⁾	niet ²⁾
% van bevolking 15 jaar of ouder												
Totale bevolking	34,9	25,5	44,1	44,0	38,9	34,5	24,6	40,4	36,8	32,0	29,8	27,7
Geboren in Nederland												
Totaal	35,6	25,7	45,4	44,6	40,9	35,5	24,3	42,7	37,8	32,9	30,3	28,0
Nederland	35,3	25,6	45,0	46,0	41,0	35,4	24,1	42,7	38,0	33,2	30,3	28,0
Europa (excl. NL)	37,5	27,8	47,8	49,5	45,2	35,7	26,9	45,0	40,1	29,9	30,1	27,2
Turkije	32,6	23,2	42,4	32,0	33,3	.	.	39,6	28,4	20,1	.	.
Marokko	29,9	19,3	39,6	27,7	31,6	.	.	31,4	25,6	.	.	.

5.3.2 Onveiligheidsbeleving in het algemeen¹⁾, naar persoonskenmerken, 2023 (vervolg)

	Geslacht		Leeftijd			Stedelijkheid						
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ²⁾	25 tot 45	45 tot 65 ²⁾	65 jaar of ouder ²⁾	zeer sterk	sterk	matig ²⁾	weinig ²⁾	niet ²⁾
% van bevolking 15 jaar of ouder												
Suriname	43,6	34,4	53,0	49,1	47,0	25,7	.	47,9	39,6	35,1	.	.
Nederlandse Cariben	39,5	32,0	47,0	40,2	42,5	33,6	.	38,4	48,2	.	.	.
Indonesië	37,2	25,1	50,0	.	42,5	37,6	27,6	43,8	37,3	29,3	27,9	.
Overig Buiten-Europa	42,1	27,5	56,4	41,3	43,9	43,7	.	47,8	41,2	31,4	35,4	.
Geboren in buitenland												
Totaal	31,2	24,3	37,3	39,3	31,9	29,3	27,3	34,9	30,7	24,7	24,2	22,1
Europa (excl. NL)	34,9	26,0	41,7	45,2	35,4	33,2	26,5	40,1	35,2	28,6	25,3	22,2
Turkije	32,0	25,7	39,2	.	32,0	30,4	45,9	35,9	31,5	20,2	.	.
Marokko	23,3	20,7	25,9	.	26,8	22,2	18,7	25,3	24,1	.	.	.
Suriname	35,8	29,5	40,5	.	39,5	37,6	30,4	38,2	36,7	27,2	.	.
Nederlandse Cariben	31,2	25,9	36,0	.	36,2	28,4	28,2	32,5	29,9	.	.	.
Indonesië	27,1	24,8	29,1	.	36,7	25,2	25,1	33,6	24,7	16,5	25,9	.
Overig Buiten-Europa	28,3	22,2	34,6	35,9	28,1	25,3	28,3	31,3	27,7	24,4	23,0	20,8

¹⁾ De onveiligheidsbeleving is op enquêtes gebaseerd, waardoor een onzekerheidsmarge van ongeveer ± 4 procentpunt van toepassing is.

²⁾ Voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie.

In alle herkomstgroepen voelen vrouwen, jongeren en bewoners van stedelijke gemeenten zich vaker onveilig

Vrouwen voelen zich veel vaker onveilig (44 procent) dan mannen (25 procent). Dit is het geval in alle herkomstgroepen. Van de vrouwen van de tweede generatie van Surinaamse of overig Buiten-Europese herkomst voelt zelfs meer dan de helft zich weleens onveilig.

Hoe jonger iemand is, des groter de kans dat die zich weleens onveilig voelt. Van de jongeren van 15 tot 25 jaar voelt 44 procent zich weleens onveilig, meer dan mensen van 25 tot 45 jaar (39 procent), mensen van 45 tot 65 jaar (34 procent) of mensen van 65 jaar en ouder (25 procent). Jongeren die in het buitenland zijn geboren voelen zich minder vaak onveilig dan hun leeftijdsgenoten die in Nederland zijn geboren.

Het onveiligheidsgevoel is groter naarmate de gemeente waarin men woont stedelijker is. Zo voelt ongeveer 40 procent van de inwoners van zeer stedelijke gemeenten zich weleens onveilig, tegenover 28 procent van de inwoners van niet-stedelijke gemeenten. Dit patroon is in alle herkomstgroepen zichtbaar.

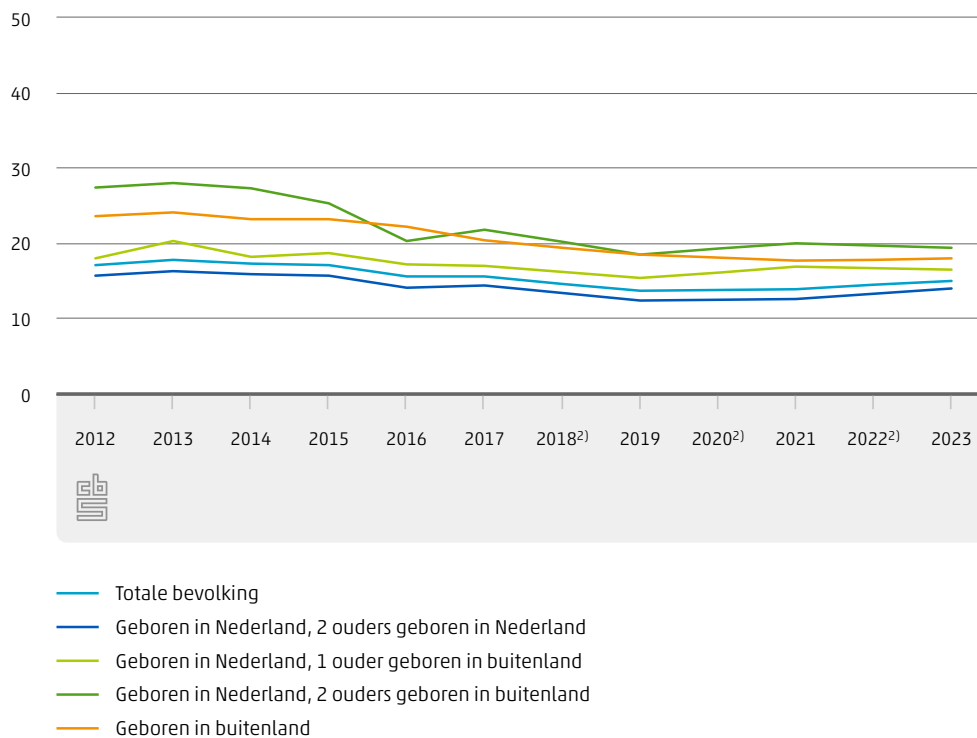
Mensen van Nederlandse herkomst voelen zich minst vaak onveilig in buurt

Mensen voelen zich in de eigen buurt minder vaak onveilig dan in het algemeen. In 2023 voelde 15 procent zich weleens onveilig in de eigen buurt. Mensen van Nederlandse herkomst voelen zich ongeveer even vaak als gemiddeld weleens onveilig (14 procent). De tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder (16 procent), migranten

(18 procent) en de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (19 procent) voelen zich vaker dan gemiddeld onveilig in de eigen buurt.

5.3.3 Onveiligheidsbeleving in eigen buurt¹⁾, naar geboorteland

% van bevolking 15 jaar of ouder

¹⁾ de onveiligheidsbeleving is op enquêtes gebaseerd, waardoor een onzekerheidsmarge van ongeveer ± 1 procentpunt van toepassing is
²⁾ in 2018, 2020 en 2022 heeft geen meting plaatsgevonden; in plaats daarvan wordt het gemiddelde van de omliggende jaren getoond

Mensen van Surinaamse of Turkse herkomst voelen zich het vaakst onveilig in hun eigen buurt (22 tot 23 procent). De overige herkomstgroepen lijken qua veiligheidsbeleving op het gemiddelde van de bevolking. Alleen in Indonesië geboren mensen voelen zich duidelijk minder vaak onveilig in de eigen buurt (12 procent).

De groepsverschillen worden iets kleiner na correctie voor geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. Dat betekent dat de groepsverschillen op het gebied van onveiligheid voor een klein deel zijn toe te schrijven aan de samenstelling van de groepen.

Vrouwen, jongeren en stedelingen ook vaakst onveilig in eigen buurt

Net als bij de algemene onveiligheidsbeleving, hangt de onveiligheidsbeleving in de eigen buurt samen met geslacht, leeftijd en stedelijkheid. Vrouwen voelen zich vaker onveilig in hun buurt (18 procent) dan mannen (12 procent). Mensen uit de jongere leeftijdsgroepen voelen zich ook vaker onveilig dan mensen uit oudere leeftijdsgroepen. De stedelijkheid van de gemeente speelt een grote rol. Bewoners van zeer sterk stedelijke gemeenten voelen zich daar veel vaker onveilig (22 procent) dan bewoners van sterk stedelijke (16 procent), matig

stedelijke (11 procent), weinig stedelijke (10 procent) of niet-stedelijke gemeenten (8 procent).

De samenhang tussen de onveiligheidsbeleving en persoonskenmerken speelt bij alle herkomstgroepen. Mensen van Indonesische herkomst die in weinig stedelijke gemeenten wonen, voelen zich het minst vaak onveilig. Daarentegen voelt bijna 30 procent van de migranten uit Turkije of Suriname die in een zeer stedelijke gemeente wonen, zich daar weleens onveilig.

5.3.4 Onveiligheidsbeleving in eigen buurt¹⁾, naar persoonskenmerken, 2023

	Geslacht		Leeftijd				Stedelijkheid					
	Totaal	man	vrouw	15 tot 25 ²⁾	25 tot 45	45 tot 65 ²⁾	65 jaar of ouder ²⁾	zeer sterk	sterk	matig ²⁾	weinig ²⁾	niet ²⁾
% van bevolking 15 jaar of ouder												
Totale bevolking	15,0	11,9	18,1	18,7	17,5	14,4	10,6	21,8	16,4	11,2	9,7	8,3
Geboren in Nederland												
Totaal	14,5	11,2	17,7	18,5	17,2	13,6	10,1	21,6	16,5	11,2	9,6	8,1
Nederland	14,0	10,9	17,1	18,2	16,5	13,5	10,0	21,1	16,3	11,3	9,6	8,2
Europa (excl. NL)	16,7	13,1	20,5	20,0	23,2	15,1	11,6	22,7	19,2	11,2	10,2	6,0
Turkije	20,7	17,3	24,1	18,6	22,8	.	.	26,3	16,3	14,9	.	.
Marokko	15,7	11,6	19,4	17,5	13,8	.	.	18,3	13,4	.	.	.
Suriname	23,0	17,8	28,3	24,1	24,3	17,7	.	29,3	15,7	14,6	.	.
Nederlandse Cariben	15,4	9,3	21,4	15,1	19,6	6,2	.	18,2	18,4	.	.	.
Indonesië	15,1	11,5	18,9	.	16,1	15,3	11,0	19,5	17,7	7,2	6,7	.
Overig Buiten-Europa	19,6	15,4	23,6	18,7	21,9	14,0	.	26,4	16,0	10,0	10,7	.
Geboren in buitenland												
Totaal	18,0	15,8	19,9	19,8	18,6	18,1	14,8	22,4	16,3	11,2	10,8	11,4
Europa (excl. NL)	18,2	15,8	20,1	22,6	19,1	17,0	13,0	22,5	17,7	14,0	11,0	7,8
Turkije	23,6	20,3	27,4	.	21,3	23,5	36,8	29,7	17,6	10,9	.	.
Marokko	15,7	13,5	18,1	.	17,5	15,5	14,7	19,6	11,9	.	.	.
Suriname	23,6	19,8	26,4	.	26,0	26,3	18,5	28,2	20,1	10,5	.	.
Nederlandse Cariben	17,7	16,4	19,0	.	21,1	17,8	14,6	19,6	19,5	.	.	.
Indonesië	12,0	10,8	13,1	.	19,4	16,7	8,7	19,3	11,8	4,1	3,2	.
Overig Buiten-Europa	16,7	15,1	18,3	17,6	16,9	15,4	18,6	20,3	15,3	11,2	10,6	15,8

¹⁾ De onveiligheidsbeleving is op enquêtes gebaseerd, waardoor een onzekerheidsmarge van ongeveer ± 3 procentpunt van toepassing is.

²⁾ Voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie.

5.4 Literatuur

CBS (2018). [Jaarrapport Integratie 2018](#).

CBS (2020). [Jaarrapport Integratie 2020](#).

CBS (2024). [Veiligheidsmonitor 2023](#).

6 Gezondheid

Migranten en mensen van de tweede generatie ervaren hun gezondheid doorgaans minder goed dan de gemiddelde bevolking. Er zijn echter ook duidelijke verschillen tussen en binnen herkomstgroepen in gezondheidsbeleving, rookgedrag, obesitas, zorgkosten en medicijngebruik.

6.1 Ervaren gezondheid

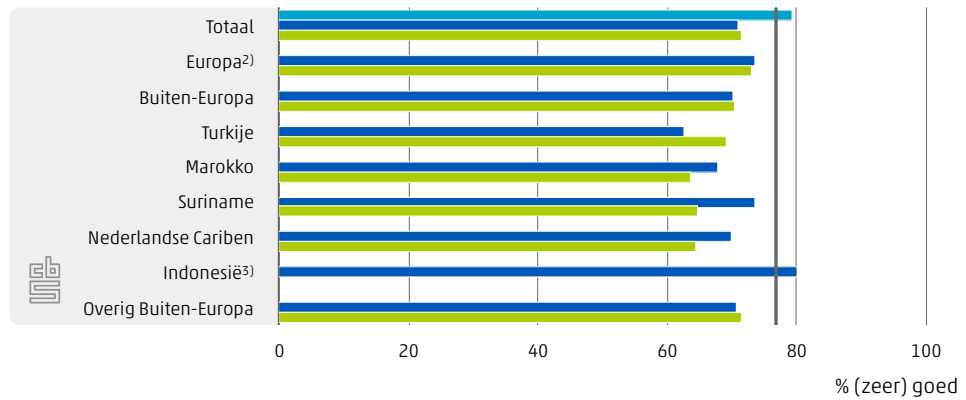
De ervaren gezondheid neemt af met de leeftijd. Van de mensen tussen 18 en 40 jaar ervaart 77 procent de eigen gezondheid als goed of zeer goed, blijkt uit de Gezondheidsmonitor van 2022.¹⁾ Bij 40- tot 60-jarigen is dat 71 procent, en bij 60- tot 85-jarigen 63 procent. Migranten en mensen van de tweede generatie zijn minder positief over hun eigen gezondheid dan gemiddeld. Het grootste verschil is te zien bij 40- tot 60-jarigen en 60- tot 85-jarigen, waar migranten hun gezondheid minder vaak als (zeer) goed beoordelen. In deze leeftijdsgroepen zijn vooral Marokkaanse en Turkse migranten veel minder vaak positief over hun eigen gezondheid.

Migranten en tweede generatie minder positief over gezondheid

In de leeftijdsgroep van 18 tot 40 jaar ervaart 79 procent van de mensen met een Nederlandse herkomst hun gezondheid als (zeer) goed. Bij migranten (72 procent) en mensen van de tweede generatie (71 procent) is dat aandeel lager. Van de tweede generatie beoordelen mensen met een Turkse herkomst hun gezondheid met 63 procent het minst vaak, en die met een Indonesische herkomst met 80 procent het vaakst, als (zeer) goed.

¹⁾ Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2022 van GGD'en, GGD GHOR Nederland, het RIVM en het CBS.

6.1.1a Ervaren gezondheid 18- tot 40-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

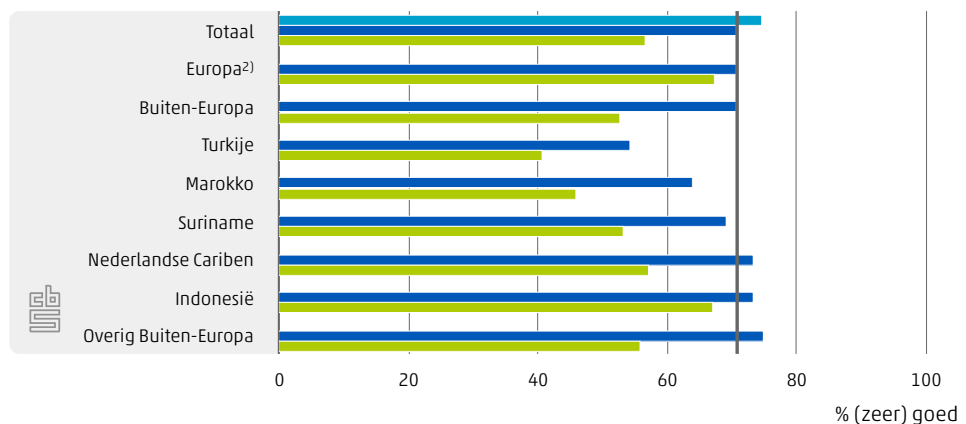
- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- ¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
- ²⁾ Europa exclusief Nederland
- ³⁾ voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

Grotere verschillen bij 40- tot 60-jarige migranten

Ook bij 40- tot 60-jarigen ervaren mensen met een Nederlandse herkomst hun gezondheid het vaakst als (zeer) goed (75 procent). Het verschil met migranten is in deze leeftijdscategorie groter: van de migranten ervaart 57 procent hun gezondheid als (zeer) goed, bij de tweede generatie is dat met 71 procent gelijk aan het totaal-gemiddelde. Turkse migranten zijn het minst positief over hun gezondheid (41 procent). Mensen van de tweede generatie ervaren hun gezondheid vaker als (zeer) goed dan migranten.

6.1.1b Ervaren gezondheid 40- tot 60-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

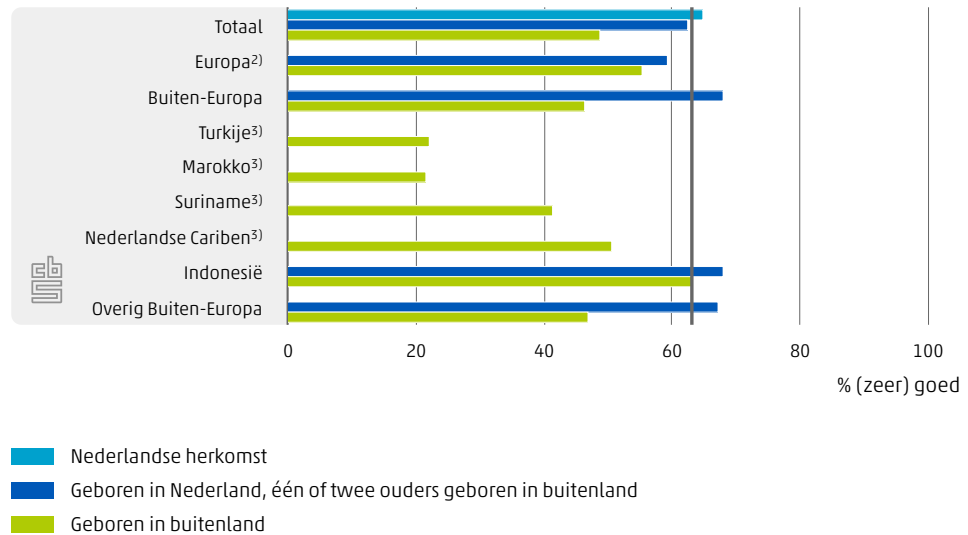
- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- ¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
- ²⁾ Europa exclusief Nederland

Marokkaanse oudere migranten minst positief over gezondheid

Van de 60- tot 85-jarigen ervaren mensen met een Indonesische herkomst hun gezondheid vrijwel even vaak als (zeer) goed als mensen met een Nederlandse herkomst. Migranten met een Marokkaanse en Turkse herkomst zijn met 22 procent het minst positief over hun gezondheid.

6.1.1c Ervaren gezondheid 60- tot 85-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep

²⁾ Europa exclusief Nederland

³⁾ voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

De verschillen tussen herkomstgroepen in ervaren gezondheid hebben deels te maken met verschillen in de samenstelling van die groepen naar geslacht en onderwijsniveau. Als daarmee rekening wordt gehouden, dan blijken de verschillen tussen herkomstgroepen kleiner maar nog steeds statistisch significant.

Wat doen leeftijd, geslacht en onderwijsniveau ertoe?

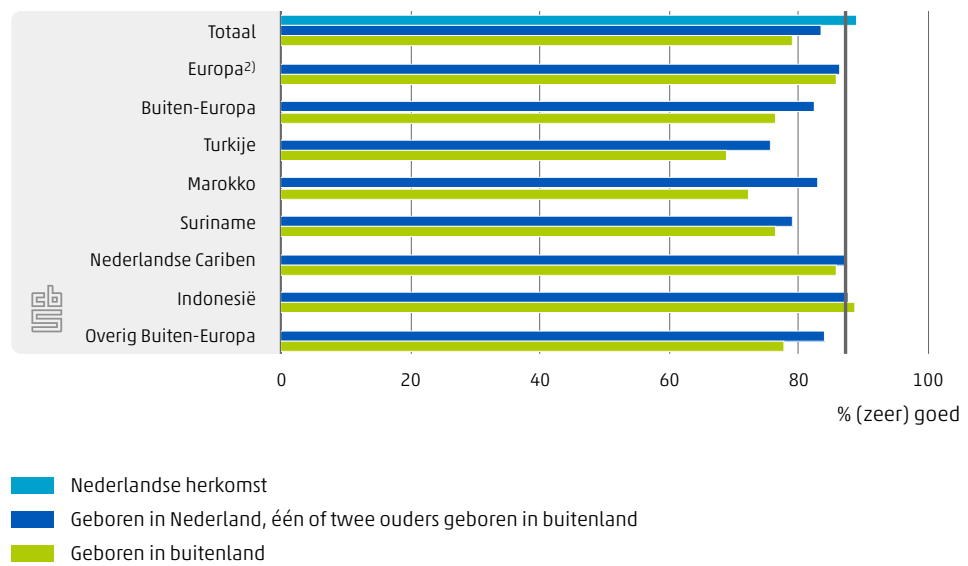
De hier onderzochte herkomstgroepen zijn verschillend samengesteld qua leeftijd, geslacht en onderwijsniveau. Deze kenmerken kunnen van invloed zijn op de ervaren gezondheid. In dit hoofdstuk is daarom rekening gehouden met de samenstelling van iedere herkomstgroep. In de figuren worden de resultaten zo veel mogelijk per leeftijdscategorie getoond. Daarnaast wordt in meervoudige regressieanalyses ook rekening gehouden met verschillen tussen groepen qua geslacht en onderwijsniveau. Als gezondheidsverschillen tussen herkomstgroepen wegvallen na correctie voor geslacht en onderwijsniveau, wordt dat in de tekst vermeld.

Ervaren gezondheid in bijna alle herkomstgroepen minder goed dan in 2012

In bijna alle herkomstgroepen zijn in 2022 minder mensen positief over hun gezondheid dan tien jaar eerder. Boven de 60 jaar is de daling het kleinst.

Bij volwassenen tot 40 jaar²⁾ daalde het aandeel mensen met een (zeer) goede gezondheid van 87 procent in 2012 naar 77 procent in 2022. Onder migranten daalde het van 79 naar 72 procent. Voor Turkse migranten is het aandeel dat hun gezondheid als (zeer) goed ervaart gelijk gebleven met 69 procent. De afname is het grootst bij Nederlands-Caribische migranten, bij wie in 2012 nog 86 procent een (zeer) goede gezondheid ervoer, en in 2022 nog maar 64 procent.

6.1.1d Ervaren gezondheid 19- tot 40-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

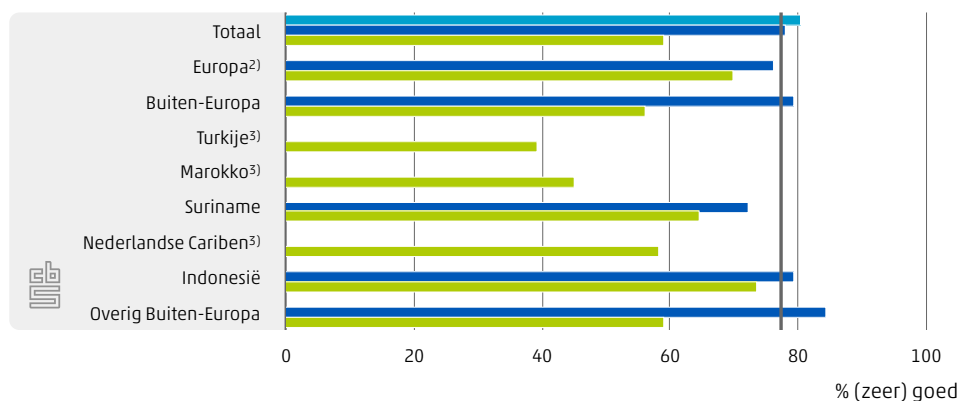

- ¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

Onder 40- tot 60-jarigen nam het aandeel dat hun gezondheid als (zeer) goed ervaart af van 77 procent in 2012 naar 71 procent in 2022. Bij migranten daalde het van 59 naar 57 procent, en bij de tweede generatie van 78 naar 71 procent.

²⁾ In de Gezondheidsmonitor van 2012 bevat deze groep alleen 19- tot 40-jarigen, in 2022 18- tot 40-jarigen. De leeftijdsgroep tot 40 jaar is tussen 2012 en 2022 dus niet helemaal vergelijkbaar.

6.1.1e Ervaren gezondheid 40- tot 60-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

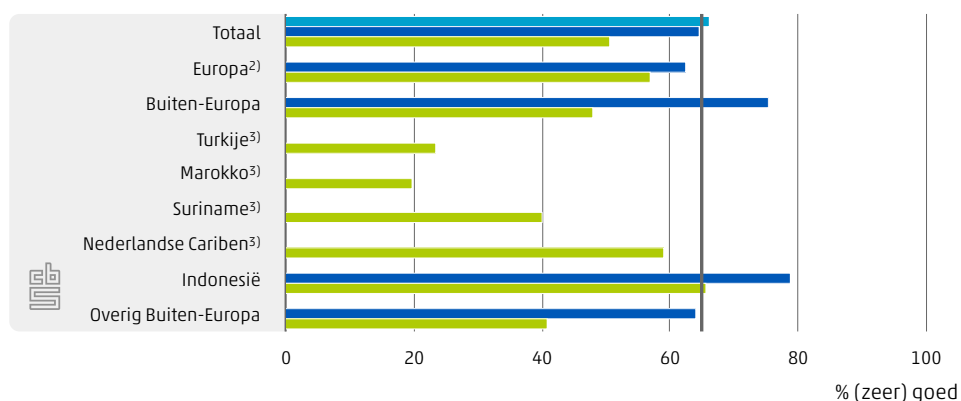

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- 1) referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
 2) Europa exclusief Nederland
 3) voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

Onder 60- tot 85-jarigen is het aandeel mensen dat een (zeer) goede gezondheid ervaart in alle herkomstgroepen licht afgenomen of ongeveer gelijk gebleven. Gemiddeld nam het af van 65 procent in 2012 naar 63 procent in 2022.

6.1.1f Ervaren gezondheid 60- tot 85-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- 1) referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
 2) Europa exclusief Nederland
 3) voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

6.2 Roken

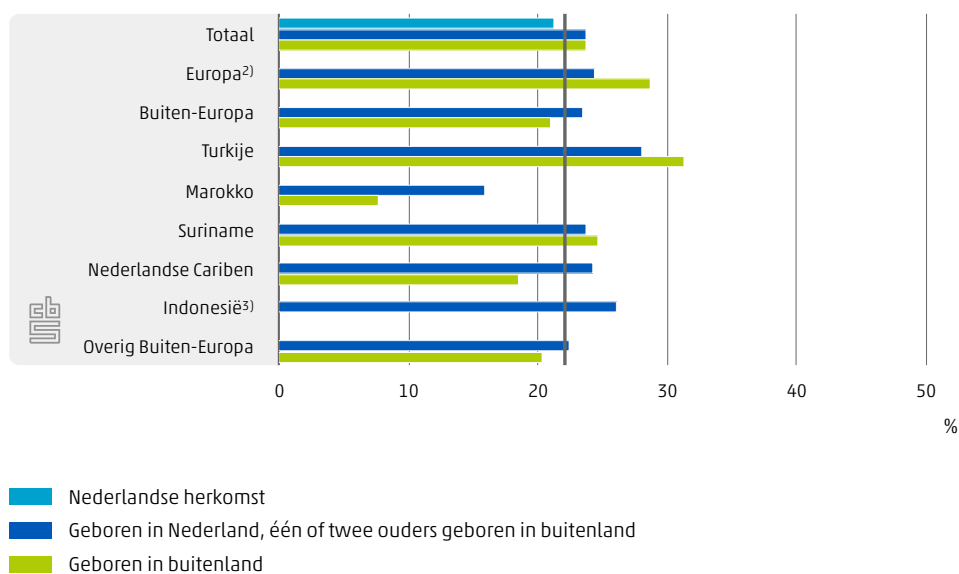
Het aandeel rokers³⁾ in 2022 verschilt per leeftijdsgroep: 22 procent van de 18- tot 40-jarigen, 17 procent van de 40- tot 60-jarigen en 11 procent van de 60- tot 85-jarigen rookt.

Marokkaanse herkomstgroep rookt het minst, Turkse het meest

Migranten en mensen van de tweede generatie roken vaker dan gemiddeld. Bij de 18- tot 40-jarigen roken migranten (31 procent) en de tweede generatie (28 procent) van Turkse herkomst het meest. Bij migranten (8 procent) en de tweede generatie (16 procent) van Marokkaanse herkomst zijn de minste rokers te vinden.

De verschillen tussen herkomstgroepen in het aandeel dat rookt, hebben deels te maken met verschillen in de samenstelling van die groepen naar geslacht en onderwijsniveau. Als daarmee rekening wordt gehouden, dan blijkt voor alle leeftijdsgroepen dat migranten en mensen van de tweede generatie met een Europese of Turkse herkomst vaker, en migranten met een Marokkaanse herkomst minder roken dan gemiddeld.

6.2.1a Rokers, 18- tot 40-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

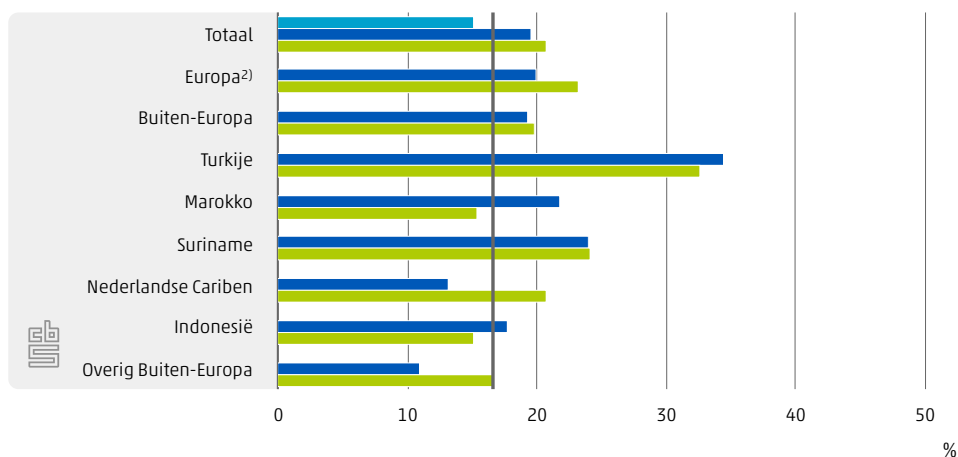
¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep

²⁾ Europa exclusief Nederland

³⁾ voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

³⁾ Het gaat om alle soorten tabaksproducten. Elektronische sigaretten tellen niet mee. Ook het verhitten van tabak of heatsticks met een apparaat zoals de IQOS telt niet mee.

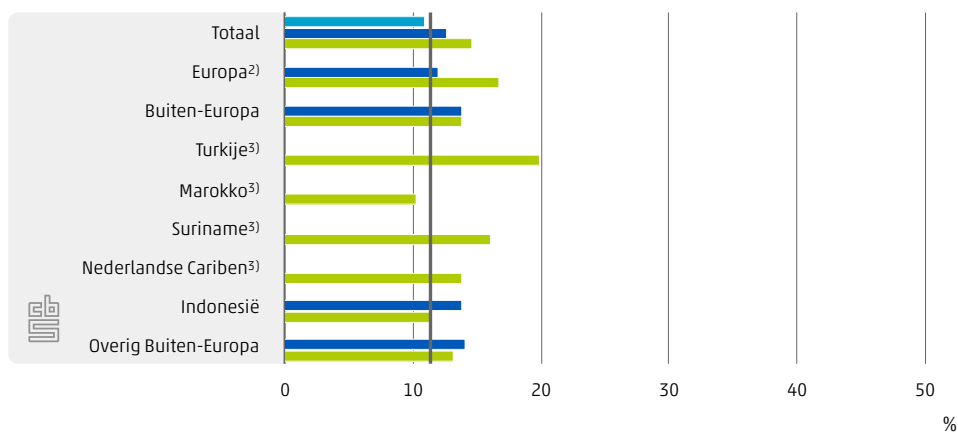
6.2.1b Rokers, 40- tot 60-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- ¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

6.2.1c Rokers, 60- tot 85-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

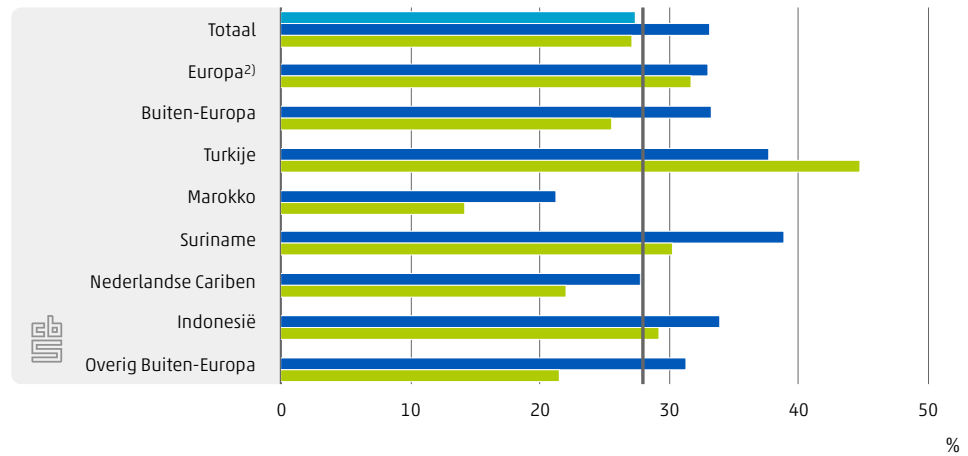

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- ¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland
³⁾ voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

Tussen 2012 en 2022 is het aandeel rokende 18- tot 40-jarigen afgenomen van 28 naar 22 procent. De sterkste afname is te zien bij de tweede generatie van Surinaamse herkomst, van 39 naar 24 procent. Ook bij 40- tot 60-jarigen en 60- tot 85-jarigen is een daling te zien in het aandeel rokers. Die daling is sterker onder mensen die in Nederland geboren zijn dan onder migranten.

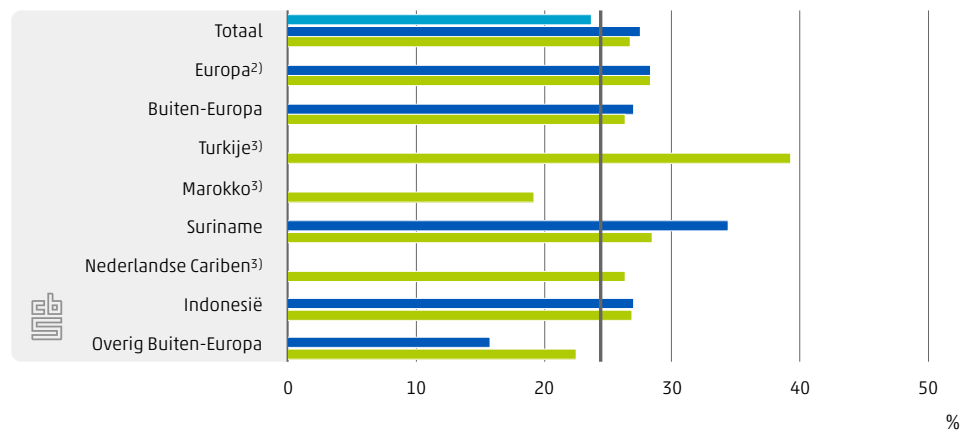
6.2.1d Rokers, 19- tot 40-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- ¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

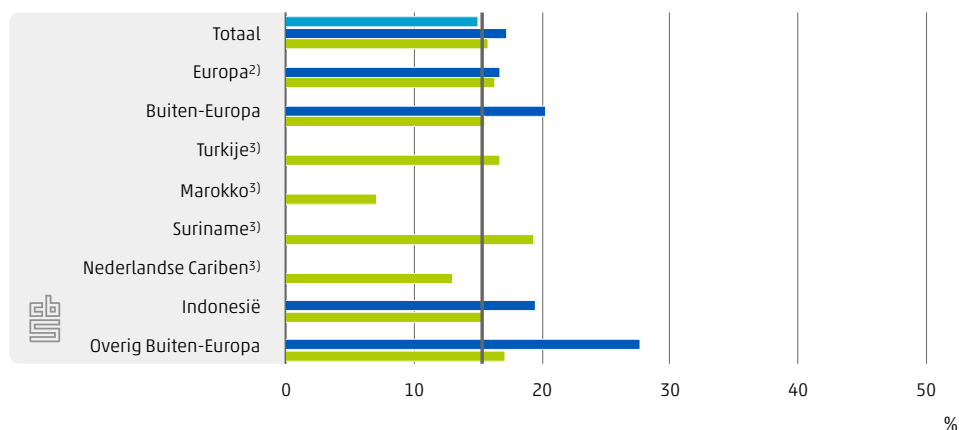
6.2.1e Rokers, 40- tot 60-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- ¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland
³⁾ voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

6.2.1f Rokers, 60- tot 85-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

- referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
- Europa exclusief Nederland
- voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

6.3 Obesitas

Gemiddeld heeft 11 procent van de 18- tot 40-jarigen obesitas⁴⁾ (ernstig overgewicht). Bij 40- tot 60-jarigen en 60- tot 85-jarigen is dat 18 procent.

Meer obesitas bij Nederlands-Caribische en Turkse herkomst

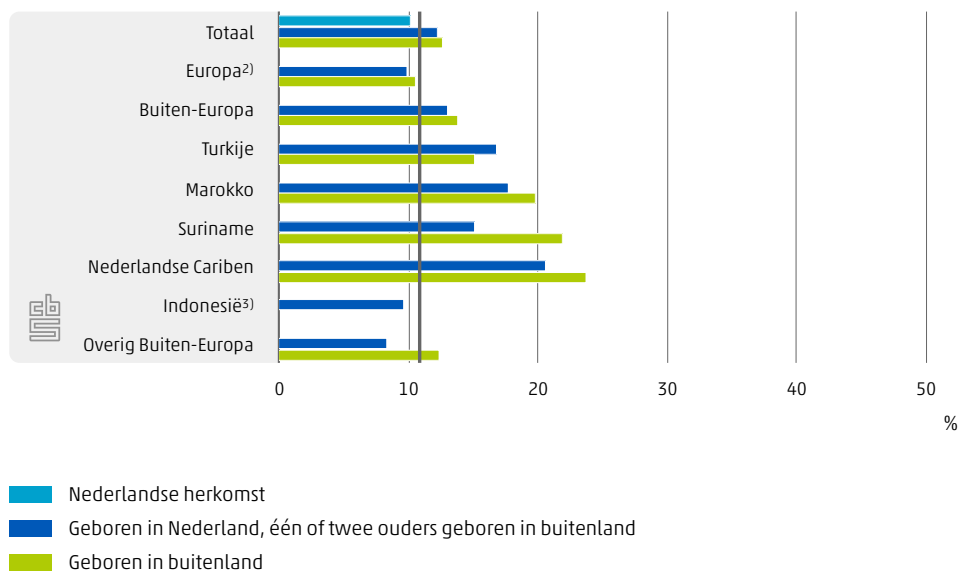
Mensen met een Nederlands-Caribische, Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst hebben in alle leeftijdscategorieën vaker dan gemiddeld obesitas. Vooral boven de 40 jaar zijn de verschillen groot. Bij de 40- tot 60-jarigen heeft 43 procent van de Nederlands-Caribische migranten en 35 procent van de tweede generatie van Turkse herkomst obesitas, terwijl het gemiddelde in die leeftijdscategorie 18 procent is. Bij de 60- tot 85-jarigen heeft 37 procent van de Turkse en 30 procent van de Nederlands-Caribische migranten obesitas, terwijl het gemiddelde 18 procent is.

Binnen de herkomstgroepen hebben 18- tot 40-jarige migranten ongeveer even vaak obesitas als mensen van de tweede generatie. Bij de 40- tot 60-jarigen is er een groot verschil te zien tussen migranten (43 procent) en de tweede generatie (15 procent) van Nederlands-Caribische herkomst, en een kleiner maar substantieel verschil tussen migranten (27 procent) en de tweede generatie (35 procent) van Turkse herkomst. Voor de andere herkomstgroepen en voor de herkomstgroepen bij de 60- tot 85-jarigen zijn de verschillen tussen migranten en de tweede generatie klein of afwezig.

⁴⁾ Op basis van de antwoorden van respondenten op de enquêtevragen naar hun lengte en hun gewicht, wordt de *body mass index (BMI)* van de respondenten bepaald. De BMI is het gewicht in kilogrammen gedeeld door het kwadraat van de lengte in meters. Met een BMI van 30 of hoger heeft iemand obesitas.

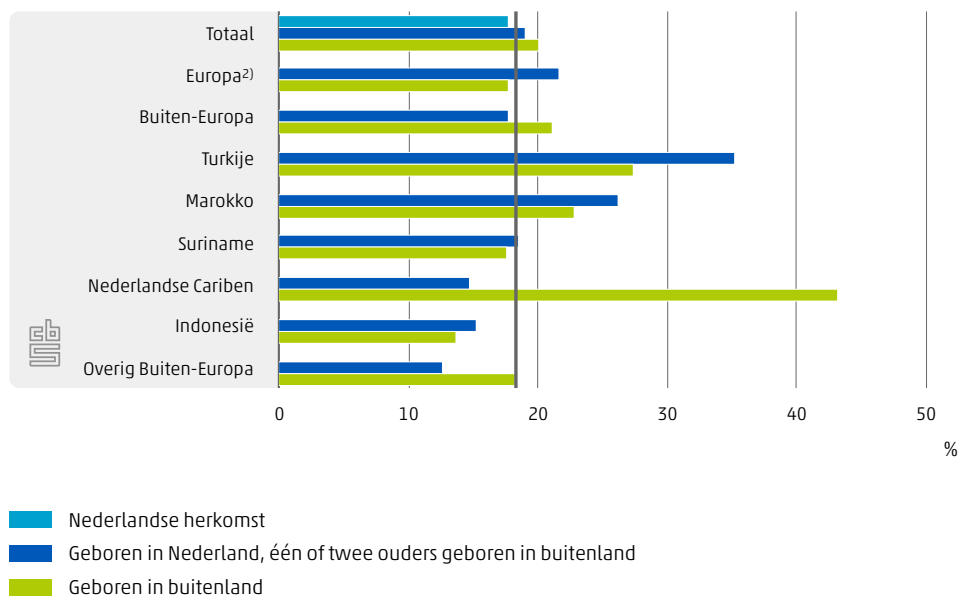
De verschillen tussen herkomstgroepen in obesitas hebben deels te maken met verschillen in de samenstelling van die groepen naar geslacht en onderwijsniveau. Als daarmee rekening wordt gehouden, dan blijkt dat bij migranten met een Nederlands-Caribische herkomst in alle leeftijdscategorieën vaker obesitas voorkomt dan gemiddeld. Ook de 18- tot 40-jarige tweede generatie van Nederlands-Caribische herkomst heeft vaker obesitas dan gemiddeld.

6.3.1a Obesitas, 18- tot 40-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

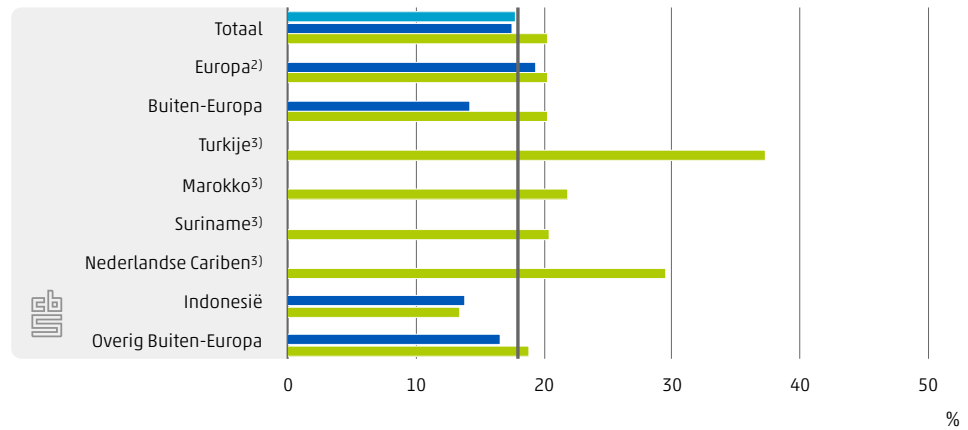
- 1) referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
- 2) Europa exclusief Nederland
- 3) voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

6.3.1b Obesitas, 40- tot 60-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

- 1) referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
- 2) Europa exclusief Nederland

6.3.1c Obesitas, 60- tot 85-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2022

■ Nederlandse herkomst

■ Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland

■ Geboren in buitenland

¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep

²⁾ Europa exclusief Nederland

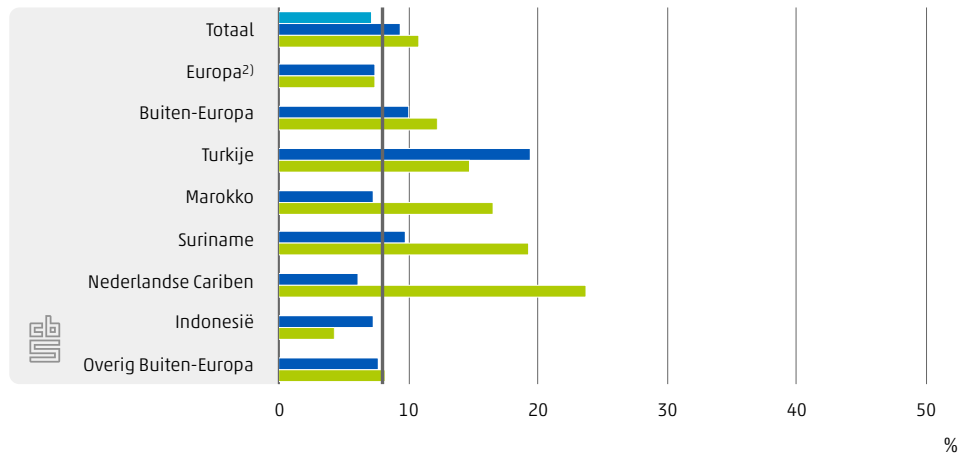
³⁾ voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

Meer obesitas dan in 2012

Tussen 2012 en 2022 is het aandeel mensen met obesitas in bijna alle leeftijds- en herkomstgroepen gestegen. Onder volwassenen tot 40 jaar steeg het van 8 naar 11 procent, onder 40- tot 60-jarigen van 15 naar 18 procent en onder 60- tot 85-jarigen van 17 naar 18 procent.

Bij de tweede generatie tot 40 jaar van Nederlands-Caribische herkomst steeg het aandeel mensen met obesitas sterk, van 6 naar 21 procent, net als bij de tweede generatie van Marokkaanse herkomst (van 7 naar 18 procent). Onder 40- tot 60-jarigen steeg het aandeel migranten uit de Nederlandse Cariben met obesitas sterk: van 31 naar 43 procent.

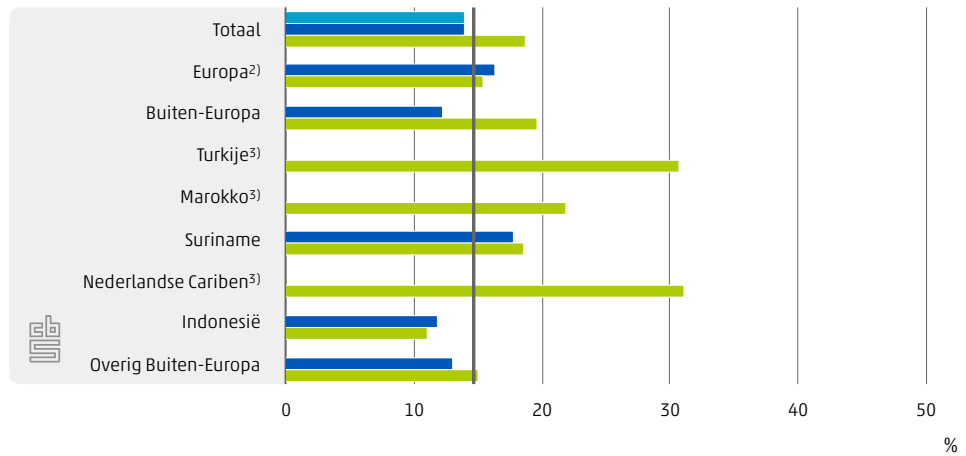
6.3.1d Obesitas, 19- tot 40-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

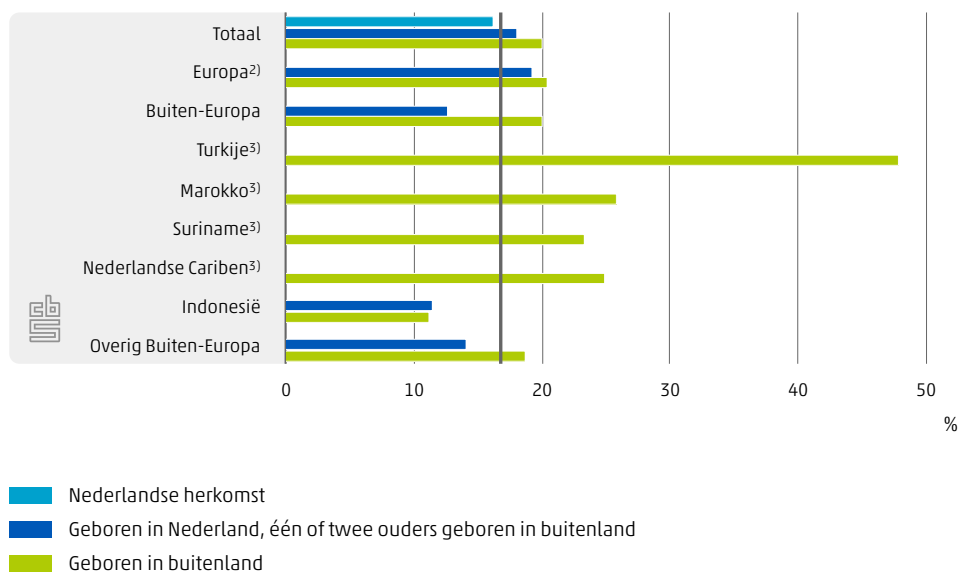
6.3.1e Obesitas, 40- tot 60-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, één of twee ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

6.3.1f Obesitas, 60- tot 85-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2012

¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep

²⁾ Europa exclusief Nederland

³⁾ voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

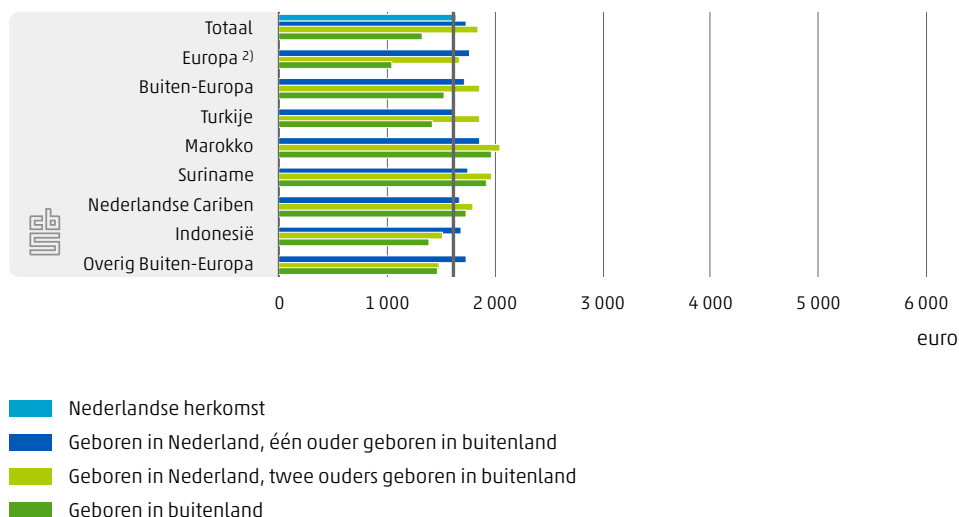
6.4 Zorgkosten

In 2021 bedroegen de gemiddelde kosten voor zorg uit de basisverzekering 2 678 euro per persoon per jaar. De kosten nemen toe met de leeftijd, en ook de wijze waarop de zorgkosten van verschillende herkomstgroepen zich verhouden tot het gemiddelde zijn leeftijdsafhankelijk. Tenzij anders vermeld blijven de verschillen tussen de herkomstgroepen en het gemiddelde van de bevolking bestaan nadat er rekening wordt gehouden met verschillen tussen de groepen in samenstelling naar inkomen, leeftijd en geslacht.

Zorgkosten 20- tot 40-jarige migranten lager dan gemiddeld

Voor mensen tussen de 20 en 40 jaar zijn de gemiddelde zorgkosten 1 606 euro per persoon. In deze leeftijdsgroep zijn de zorgkosten van migranten 17 procent lager dan gemiddeld. Voor de tweede generatie liggen de zorgkosten daar juist boven. De zorgkosten zijn het hoogst onder de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (15 procent hoger). Voor mensen met één in het buitenland geboren ouder liggen de zorgkosten gemiddeld 8 procent boven het gemiddelde.

6.4.1a Gemiddelde zorgkosten basisverzekering, 20- tot 40-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2021

Bron: CBS, Vektis
¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

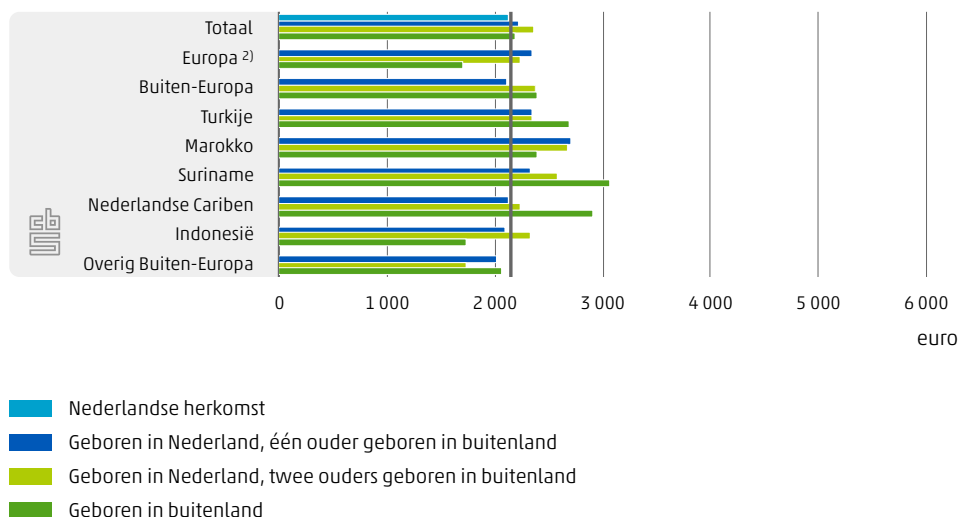
De zorgkosten zijn in deze leeftijdsgroep het hoogst voor de tweede generatie van Marokkaanse herkomst met twee in het buitenland geboren ouders (28 procent hoger dan gemiddeld). Dat is bijna het dubbele van de groep met de laagste kosten: migranten met een Europese herkomst, bij wie de kosten 34 procent lager zijn dan gemiddeld.

Migranten en de tweede generatie met een Marokkaanse, Surinaamse, of Nederlands-Caribische herkomst hebben hoger dan gemiddelde zorgkosten. Voor mensen met een Turkse herkomst zijn de zorgkosten gemiddeld hoger bij de tweede generatie, vooral die met twee in het buitenland geboren ouders (16 procent), terwijl Turkse migranten juist 11 procent lagere kosten dan gemiddeld hebben. Ook bij de tweede generatie met een Europese herkomst zijn de zorgkosten iets hoger dan gemiddeld. Voor mensen met een overig Buiten-Europese herkomst zijn de zorgkosten in deze leeftijdsgroep 6 procent lager dan gemiddeld, behalve voor de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder, waar de kosten juist 8 procent boven het gemiddelde liggen.

Kleinere verschillen migranten en tweede generatie bij 40- tot 60-jarigen

Voor mensen tussen de 40 en 60 jaar zijn de gemiddelde zorgkosten 2 150 euro per persoon. In deze leeftijdsgroep verschillen de zorgkosten van migranten en de tweede generatie minder sterk van het gemiddelde. De zorgkosten zijn iets hoger dan gemiddeld voor mensen van de tweede generatie met een of twee in het buitenland geboren ouders (3 respectievelijk 10 procent). De zorgkosten van migranten zijn iets hoger dan gemiddeld (2 procent), maar wanneer er naast geslacht rekening wordt gehouden met inkomensverschillen zijn de zorgkosten in deze groep juist iets lager dan gemiddeld.

6.4.1b Gemiddelde zorgkosten basisverzekering, 40- tot 60-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2021

Bron: CBS, Vektis
¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

40- tot 60-jarige Surinaamse en Nederlands-Caribische migranten hoge zorgkosten

Tussen herkomstgroepen zijn de verschillen groter. De gemiddelde kosten lopen uiteen van 2 925 euro (36 procent hoger dan gemiddeld) voor mensen met een Surinaamse herkomst tot 1 891 euro (12 procent lager) bij mensen met een Europese herkomst. Vooral de zorgkosten van Surinaamse migranten (43 procent hoger dan gemiddeld) en Nederlands-Caribische migranten (35 procent hoger) zijn relatief hoog. Ook voor Turkse en Marokkaanse migranten zijn de zorgkosten hoger dan gemiddeld (respectievelijk 25 en 11 procent). Europese migranten hebben de laagste kosten, 21 procent lager dan gemiddeld, en ook bij migranten met een Indonesische (19 procent), en overig Buiten-Europese (4 procent) herkomst zijn de zorgkosten juist lager dan gemiddeld.

Bij de 40- tot 60-jarige tweede generatie zijn de zorgkosten het hoogst voor de tweede generatie van Marokkaanse herkomst met één in het buitenland geboren ouder (26 procent hoger dan gemiddeld). Mensen van de tweede generatie met een Marokkaanse, Turkse of Surinaamse herkomst hebben hogere zorgkosten dan gemiddeld (9 tot 26 procent hoger) of ze nu één of twee in het buitenland geboren ouders hebben. Ook de tweede generatie met een Europese herkomst heeft hogere zorgkosten dan gemiddeld (8 procent). De tweede generatie van Indonesische herkomst heeft iets hogere zorgkosten dan gemiddeld wanneer zij twee ouders hebben die in het buitenland geboren zijn (8 procent), terwijl de zorgkosten juist 3 procent lager dan gemiddeld zijn wanneer één ouder in het buitenland geboren is.

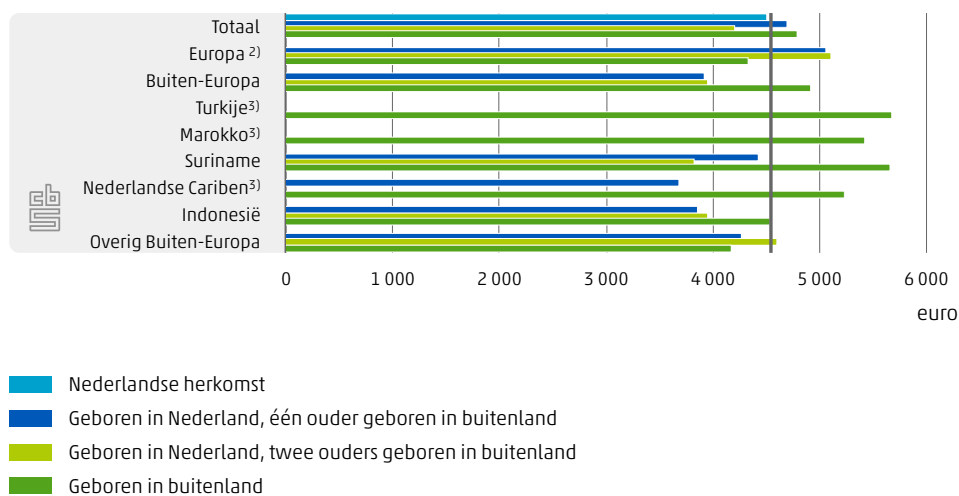
Als rekening wordt gehouden met verschillen in geslacht en inkomen tussen herkomstgroepen, dan wijken de zorgkosten van de tweede generatie van Indonesische herkomst met twee in het buitenland geboren ouders echter niet meer af van het gemiddelde. De zorgkosten van de Nederlands-Caribische tweede generatie zijn vergelijkbaar met het gemiddelde. De zorgkosten van de tweede generatie met een overig Buiten-Europese

herkomst zijn 11 procent lager dan gemiddeld en zijn het laagst bij twee in het buitenland geboren ouders (19 procent).

Zorgkosten 60- tot 80-jarigen het hoogst voor migranten

Voor mensen tussen de 60 en 80 jaar zijn de gemiddelde zorgkosten 4 550 euro per persoon. In deze leeftijdsgroep is bij diverse grote groepen met een niet-Nederlandse herkomst (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst) vrijwel iedereen zelf in het buitenland geboren. Alleen bij mensen met een Indonesische of een Europese herkomst is iets minder dan de helft zelf in het buitenland geboren.

6.4.1c Gemiddelde zorgkosten basisverzekering, 60 tot 80-jarigen¹⁾, naar herkomst, 2021

Bron: CBS, Vektis

¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep

²⁾ Europa exclusief Nederland

³⁾ voor sommige groepen is het aantal geënquêteerde personen te klein voor publicatie

De zorgkosten van alle 60- tot 80-jarige migranten zijn 5 procent hoger dan gemiddeld. Als echter rekening gehouden wordt met verschillen in inkomen, dan zijn de kosten juist iets lager dan gemiddeld. Er zijn wel grote verschillen tussen de migranten uit verschillende herkomstlanden: Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische migranten hebben de hoogste kosten, die 15 tot 25 procent hoger liggen dan gemiddeld. Voor de Nederlands-Caribische migranten valt het verschil echter weg als er naast geslacht ook rekening wordt gehouden met inkomen.

De overige migranten met een Europese en overige niet-Europese herkomst hebben 8 tot 5 procent lagere kosten dan gemiddeld. De zorgkosten van Indonesische migranten zijn nagenoeg gelijk aan de gemiddelde kosten.

De tweede generatie bestaat in deze leeftijdsgroep vrijwel alleen uit mensen met een Indonesische of Europese herkomst. De tweede generatie met Europese herkomst heeft zorgkosten die 11 procent hoger liggen dan gemiddeld, die met een Indonesische herkomst heeft 14 procent lagere zorgkosten dan gemiddeld. In beide groepen zijn de kosten bij

mensen met twee in het buitenland geboren ouders iets hoger dan bij die met één in het buitenland geboren ouder.

Gestandaardiseerde zorgkosten tweede generatie hoger dan gemiddeld

De gemiddelde gestandaardiseerde zorgkosten voor de hele populatie tot 65 jaar (zie kader) zijn 1 858 euro. De gestandaardiseerde zorgkosten van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders zijn het hoogst (14 procent hoger dan gemiddeld). De zorgkosten voor de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder zijn 5 procent hoger dan gemiddeld, die van migranten zijn juist 4 procent lager dan gemiddeld.

Bij vergelijking van herkomstlanden zijn de zorgkosten van mensen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst 20 tot 24 procent hoger dan gemiddeld, en die van mensen met een Europese of Indonesische herkomst juist lager (respectievelijk 12 en 5 procent). De zorgkosten van mensen met een overig Buiten-Europese herkomst verschillen nauwelijks van het gemiddelde.

Gestandaardiseerde indicatoren

Een aantal indicatoren in dit hoofdstuk zijn gestandaardiseerd naar leeftijd en geslacht. Een voordeel van standaardiseren is dat groepen onderling beter te vergelijken zijn, omdat verschillen in de demografische opbouw van die groepen wegvallen. Standaardiseren kent echter ook beperkingen. Zo kunnen indicatoren voor het vergelijken van herkomstgroepen alleen gestandaardiseerd worden voor de bevolking tot 65 jaar, omdat daarboven het aantal waarnemingen in bepaalde groepen te klein wordt. Ook kan er niet ook nog onderscheid gemaakt worden naar geboorteland en het aantal in het buitenland geboren ouders, omdat ook hier bepaalde groepen te klein zijn voor een betrouwbare schatting. Daarom geven de gestandaardiseerde cijfers alleen verschillen naar geboorteland, het aantal in het buitenland geboren ouders en het herkomstland, en wordt er niet gekeken naar verschillen binnen een bepaalde herkomstgroep tussen migranten en de tweede generatie.

6.5 Specialistische geestelijke gezondheidszorg

Specialistische geestelijke gezondheidszorg (ggz) behoort tot de vier soorten zorg waarvoor tot 65 jaar de meeste kosten worden gemaakt. De gemiddelde gestandaardiseerde kosten voor specialistische ggz tot 65 jaar over 2021 zijn 171 euro.⁵⁾ Het aandeel personen voor wie kosten voor deze zorg worden gedeclareerd is met 3,3 procent echter klein ten opzichte van andere grote kostenposten, zoals geneesmiddelen en ziekenhuiszorg. Daarom worden voor

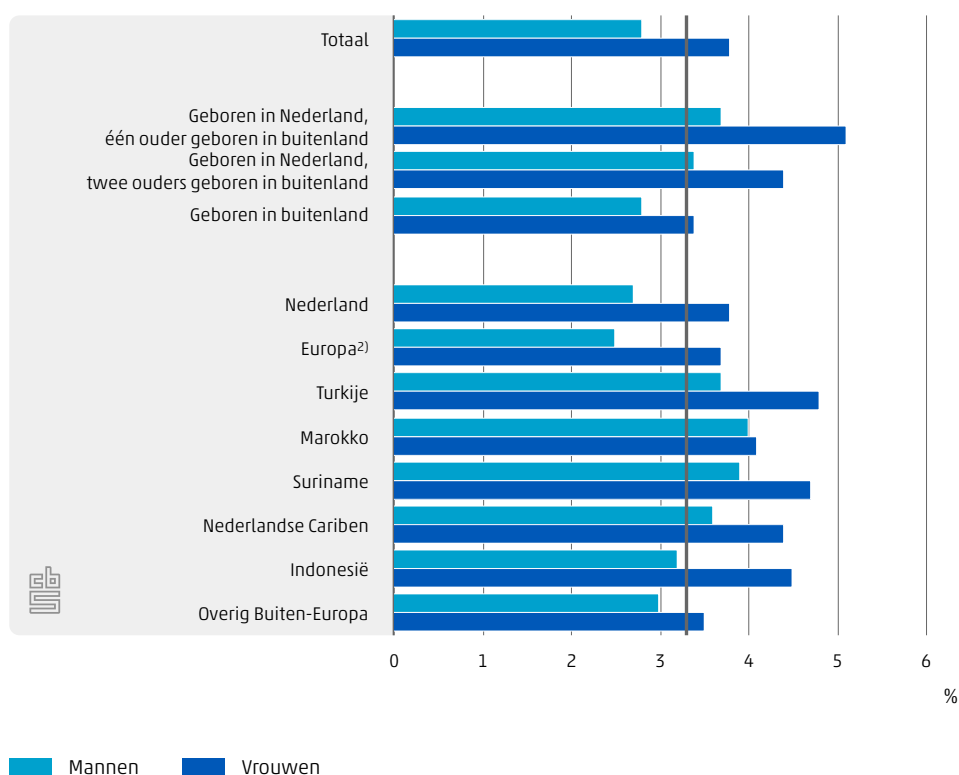
⁵⁾ Vanwege de invoering van het Zorgprestatie-model in 2022 bevatten de cijfers van 2021 enkel de kosten voor behandeling tot en met 31 december 2021, waar in andere jaren de behandeling over de jaargrens door kon lopen. De kosten liggen in 2021 daardoor lager dan in eerdere jaren.

deze zorgvorm groepen niet vergeleken op gemiddelde kosten, maar op basis van het aandeel mensen met kosten.

Vaker specialistische ggz bij tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders

Het aandeel mensen met kosten voor specialistische ggz is het hoogst voor de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder (4,4 procent), gevolgd door de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (3,9 procent). Migranten maken het minst gebruik van deze zorgvorm (3,1 procent). Wanneer er rekening gehouden wordt met inkomensverschillen heeft alleen de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder vaker specialistische ggz-kosten dan gemiddeld, terwijl migranten en de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders hier minder vaak dan gemiddeld kosten voor hebben.

6.5.1 Aandeel personen met gedeclareerde kosten specialistische ggz tot 65 jaar (gestandaardiseerd)¹⁾, naar herkomst en geslacht, 2021

Bron: CBS, Vektis

¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep

²⁾ Europa exclusief Nederland

Meer vrouwen dan mannen met specialistische ggz-kosten

Meer vrouwen dan mannen hebben kosten voor specialistische ggz (3,8 versus 2,8 procent). Dat geldt voor vrijwel elke herkomstgroep. De Marokkaanse herkomstgroep vormt een uitzondering: hier is het percentage dat kosten heeft bijna even hoog bij mannen als bij vrouwen (4,0 versus 4,1 procent).

Bij vrouwen en mannen met een Europese herkomst ligt het aandeel met kosten voor specialistische ggz lager dan gemiddeld (2,5 respectievelijk 3,7 procent). Ook bij mensen met een overig Buiten-Europese herkomst is het iets lager dan gemiddeld (3,2 procent voor vrouwen en mannen samen).

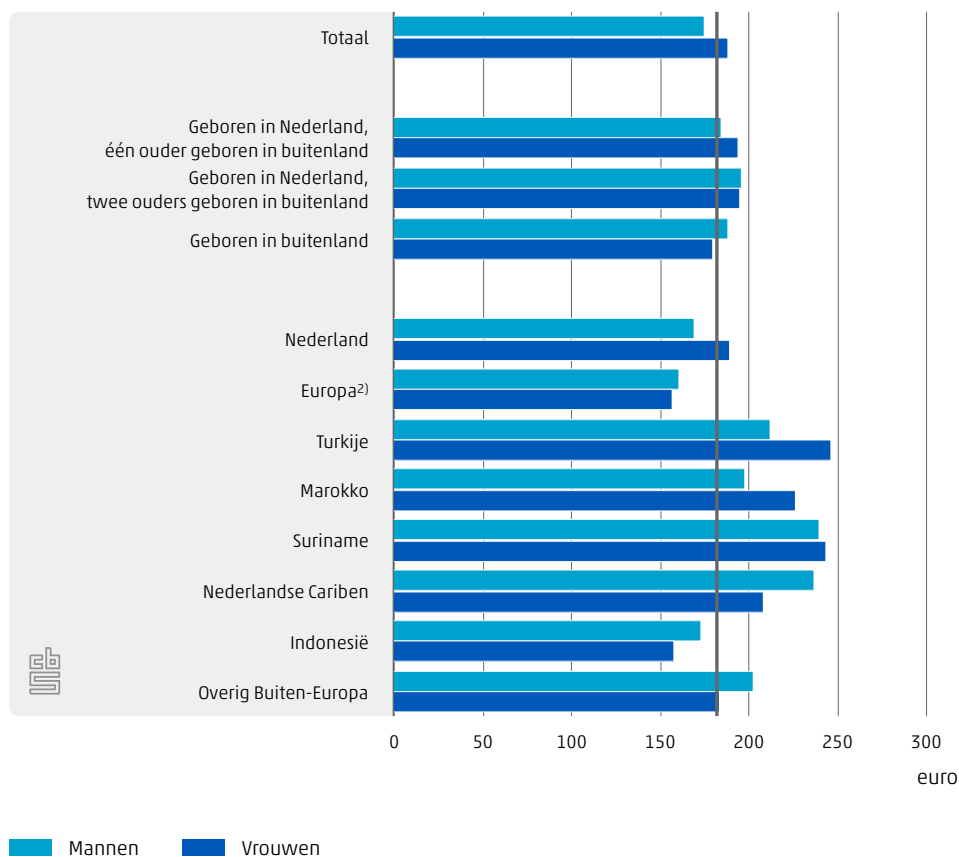
Voor de overige herkomstlanden is het aandeel mensen met kosten voor specialistische ggz hoger dan gemiddeld. Bij vrouwen is dit het hoogst bij een Turkse of Surinaamse herkomst (respectievelijk 4,8 en 4,7 procent, 24 en 22 procent meer dan het gemiddelde van alle vrouwen). Bij de mannen is dit bij een Marokkaanse of Surinaamse herkomst (4,0 en 3,9 procent respectievelijk, zo'n 43 en 39 procent meer dan het gemiddelde van alle mannen).

Als echter rekening gehouden wordt met leeftijd en inkomen, dan verschilt het aandeel personen met specialistische ggz-kosten voor mensen met een Nederlands-Caribische herkomst niet langer van het gemiddelde. Na correctie voor inkomen verschilt ook het aandeel personen met kosten voor specialistische ggz niet langer van het gemiddelde voor mannen met een Marokkaanse herkomst, terwijl het aandeel vrouwen met kosten van Marokkaanse herkomst dan zelfs lager dan gemiddeld uitkomt.

6.6 Kosten voor geneesmiddelen

Voor de populatie tot 65 jaar liggen de gestandaardiseerde gemiddelde kosten voor geneesmiddelen op 182 euro. Voor vrouwen is dat 189 euro, voor mannen 175 euro. De kosten voor geneesmiddelen zijn iets hoger dan gemiddeld bij de tweede generatie van wie één of twee ouders in het buitenland geboren zijn (4 respectievelijk 8 procent hoger dan gemiddeld). Voor migranten zijn de kosten nagenoeg gelijk aan het gemiddelde. Wanneer rekening wordt gehouden met leeftijds- en inkomensverschillen, blijkt dat de kosten voor geneesmiddelen bij migranten duidelijk lager zijn dan gemiddeld. Dit geldt voor zowel mannen als vrouwen.

6.6.1 Gemiddelde kosten geneesmiddelen tot 65 jaar (gestandaardiseerd)¹⁾, naar herkomst en geslacht, 2021

Bron: CBS, Vektis
¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

Hogere kosten voor geneesmiddelen bij een Surinaamse, Turkse, Marokkaanse of Nederlands-Caribische herkomst

De kosten voor geneesmiddelen zijn het hoogst bij mensen met een Surinaamse herkomst (33 procent hoger dan gemiddeld), gevolgd door mensen met een Turkse herkomst (26 procent). Ook voor mensen met een Nederlands-Caribische (23 procent) en een Marokkaanse herkomst (16 procent) zijn de kosten hoger dan gemiddeld. Mensen met een Europese of een Indonesische herkomst hebben de laagste kosten voor geneesmiddelen (respectievelijk 13 en 9 procent lager dan gemiddeld).

Na correctie voor inkomensverschillen tussen de herkomstgroepen zijn de kosten voor geneesmiddelen hoger dan gemiddeld bij een Surinaamse, Turkse, Marokkaanse of Nederlands-Caribische herkomst, en lager dan gemiddeld bij een Indonesische, Europese of een overig Buiten-Europese herkomst. Bij vrouwen zijn de kosten voor geneesmiddelen het hoogst bij een Turkse (31 procent hoger dan gemiddeld) of Surinaamse (30 procent hoger) herkomst, onder mannen bij een Surinaamse (38 procent hoger) of Nederlands-Caribische herkomst (36 procent hoger).

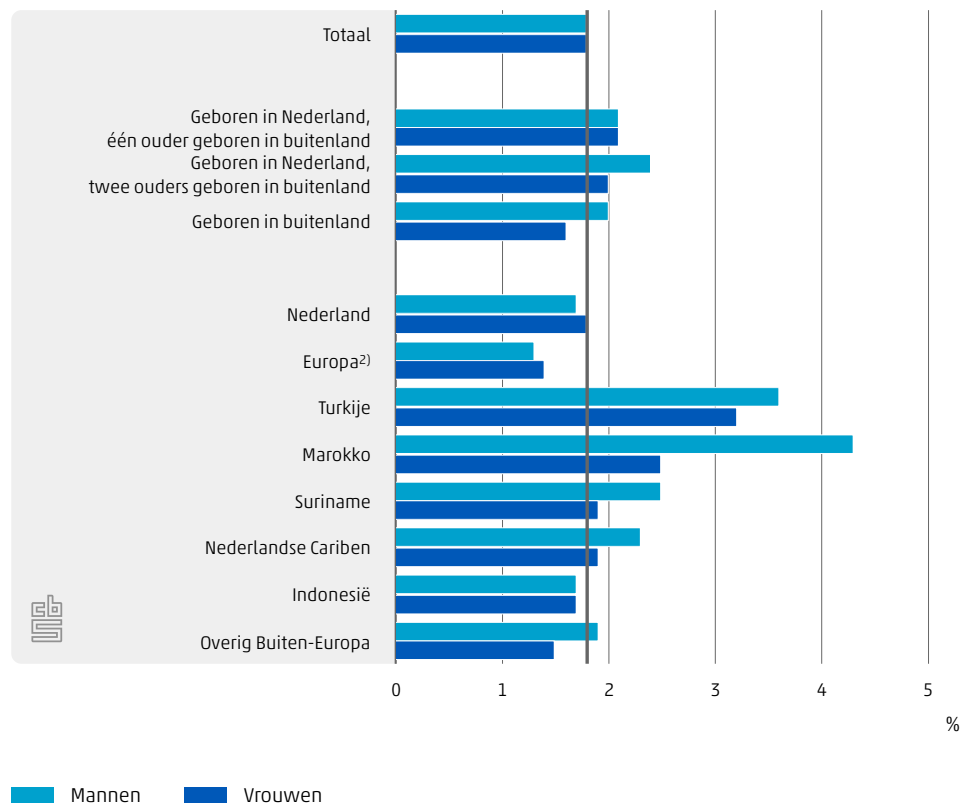
6.7 Verstreckte antipsychotica, antidepressiva en diabetesmiddelen

Onder de bevolking tot 65 jaar kreeg 1,8 procent in 2022 antipsychotica verstrekt. Gestandaardiseerd voor leeftijd krijgen mannen ongeveer even vaak antipsychotica als vrouwen.

Antipsychotica vaker verstrekt aan tweede generatie

Mensen van de tweede generatie krijgen deze medicatie vaker dan gemiddeld (2,1 en 2,2 procent voor één respectievelijk twee in het buitenland geboren ouders). Onder migranten wijkt dit aandeel voor mannen en vrouwen samen niet af van het gemiddelde, maar voor mannen ligt het met 2,0 procent wat hoger dan gemiddeld en bij vrouwen juist lager (1,6 procent). Ook bij mensen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders krijgen mannen vaker dan vrouwen een antipsychoticum verstrekt (2,4 procent bij mannen en 2,0 procent bij vrouwen).

6.7.1 Verstreckte antipsychotica¹⁾ tot 65 jaar (gestandaardiseerd), naar herkomst en geslacht, 2022

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland

¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep

²⁾ Europa exclusief Nederland

Mannen met Marokkaanse herkomst vaakst antipsychotica

Er zijn grotere verschillen in het aandeel mensen dat antipsychotica verstrekt krijgt tussen landen van herkomst. Gemiddeld krijgen mensen met een Turkse of Marokkaanse herkomst het vaakst antipsychotica: 3,4 procent. Mensen met een Europese herkomst krijgen het minst vaak antipsychotica verstrekt (1,4 procent). Vooral onder mannen met een Marokkaanse herkomst ligt het aandeel dat antipsychotica krijgt relatief hoog (4,3 procent), gevolgd door mannen met een Turkse herkomst (3,6 procent). Bij vrouwen is het aandeel het hoogst bij een Turkse herkomst (3,2 procent).

Het verschil tussen mannen en vrouwen is het opvallendst bij mensen met een Marokkaanse herkomst: bij mannen is het aandeel dat antipsychotica krijgt 72 procent hoger dan het aandeel vrouwen. Ook bij een Nederlands-Caribische, Surinaamse of overig Buiten-Europese herkomst is bij mannen het aandeel minstens 21 procent groter dan bij vrouwen. Alleen bij mensen met een Europese en Nederlandse herkomst krijgen vrouwen (iets) vaker antipsychotica dan mannen.

Gecontroleerd voor achtergrondkenmerken leeftijd, geslacht en inkomen hebben mensen met een Turkse of Marokkaanse herkomst een grotere kans om antipsychotica verstrekt te krijgen. Bij zowel de Turkse als Marokkaanse herkomst is de kans op verstrekking van antipsychotica vooral hoger bij migranten.

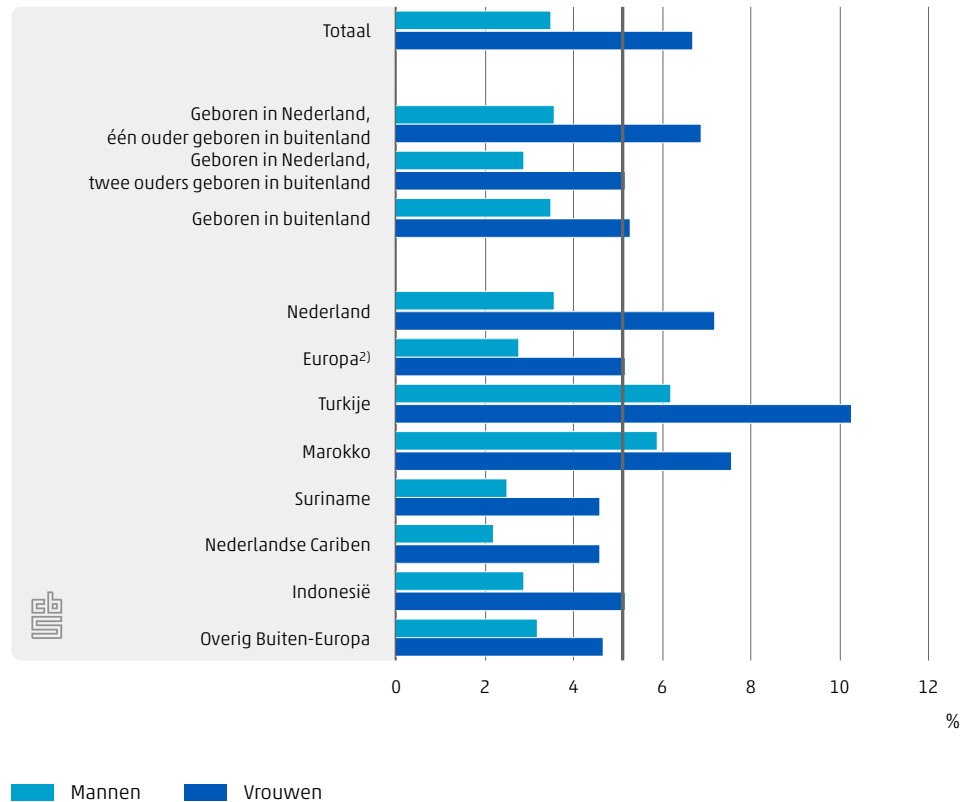
Antidepressiva vaakst verstrekt aan vrouwen met Turkse herkomst

Van alle inwoners tot 65 jaar kreeg 5,1 procent in 2022 antidepressiva verstrekt. Gestandaardiseerd voor leeftijd krijgen vrouwen met 6,7 procent aanmerkelijk vaker antidepressiva verstrekt dan mannen (3,5 procent).

De tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders krijgt het minst vaak antidepressiva verstrekt (4 procent), terwijl van de mensen met één in het buitenland geboren ouder 5,2 procent zo'n middel krijgt. Mensen met een Nederlandse herkomst krijgen de middelen het vaakst (5,4 procent).

In alle genoemde groepen krijgen vrouwen anderhalf tot twee keer zo vaak antidepressiva verstrekt als mannen. Dit verschil tussen vrouwen en mannen is het kleinst onder migranten, (3,5 procent bij mannen en 5,3 procent bij vrouwen) en het grootst onder mensen met een Nederlandse herkomst (3,6 procent bij mannen en 7,2 procent bij vrouwen). Vrouwen met een Nederlandse herkomst en vrouwen van de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder krijgen het vaakst antidepressiva verstrekt, respectievelijk 7,2 en 6,9 procent. Bij mannen met twee in het buitenland geboren ouders is het aandeel het laagst (2,9 procent).

6.7.2 Verstrekte antidepressiva¹⁾ tot 65 jaar (gestandaardiseerd), naar herkomst en geslacht, 2022

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland
¹⁾ referentielijn: gemiddelde voor deze leeftijdsgroep
²⁾ Europa exclusief Nederland

Voor de individuele herkomstlanden zijn de onderlinge verschillen groter dan de verschillen tussen migranten en de tweede generatie. Zowel mannen als vrouwen met een Turkse of Marokkaanse herkomst krijgen gemiddeld het vaakst antidepressiva verstrekt. Vrouwen met een Turkse herkomst krijgen met 10,3 procent verreweg het vaakst antidepressiva verstrekt, gevolgd door vrouwen met een Marokkaanse herkomst (7,6 procent) en vrouwen met een Nederlandse herkomst (7,2 procent). Ook bij mannen krijgen degenen met een Turkse of Marokkaanse herkomst het vaakst antidepressiva verstrekt, respectievelijk 6,2 en 5,9 procent. Mannen en vrouwen uit andere herkomstlanden krijgen juist minder vaak antidepressiva verstrekt dan gemiddeld. Mensen met een Nederlands-Caribische herkomst krijgen het minst vaak antidepressiva verstrekt: 3,4 procent voor mannen en vrouwen samen.

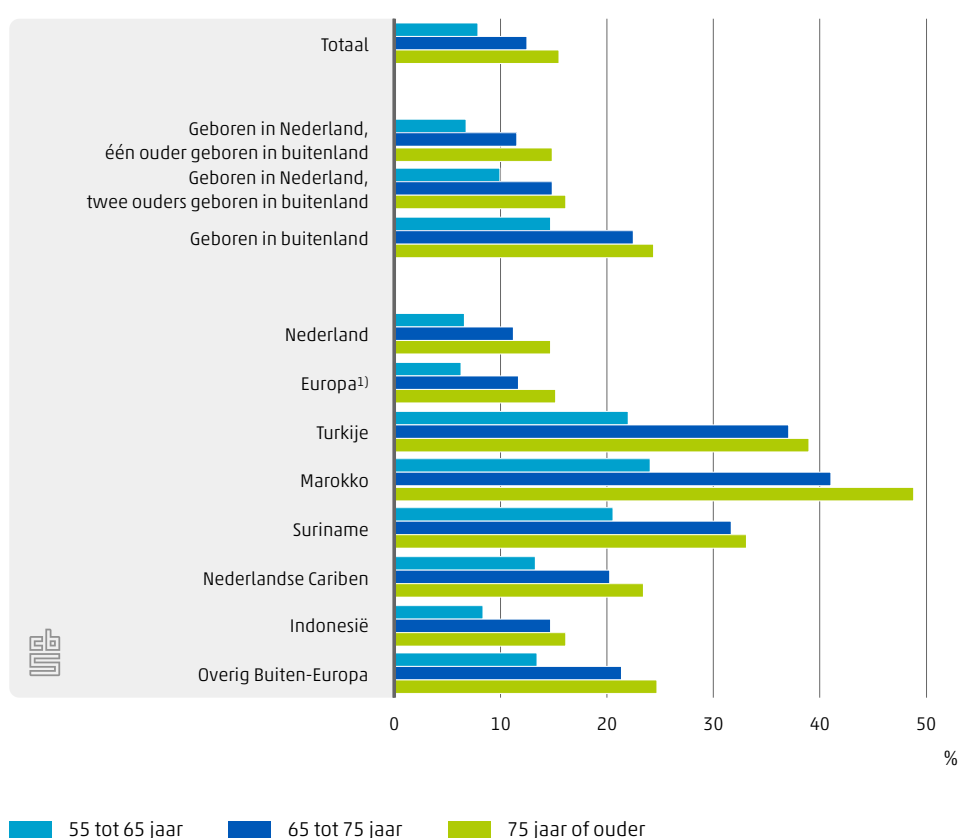
Gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en inkomen blijkt dat vooral mensen met een Turkse herkomst een grotere kans hebben om antidepressiva verstrekt te krijgen, voor mensen met een Marokkaanse achtergrond is het verschil niet langer statistisch significant. Bij andere herkomstlanden is het aantal verstrekkingen lager dan gemiddeld. Als wordt gekeken naar de combinatie van herkomstland en geboorteland dan blijkt dat vooral mensen die zelf in Turkije zijn geboren meer antidepressiva verstrekt krijgen, gevolgd door mensen die zelf in Marokko zijn geboren. Personen die zelf in Indonesië zijn geboren hebben juist de kleinste kans om antidepressiva verstrekt te krijgen.

Migranten krijgen vaker diabetesmiddelen

Diabetes komt relatief vaak voor onder mensen van 55 jaar of ouder: gemiddeld kreeg 7,9 procent van de 55- tot 65-jarigen, 12,5 procent van de 65- tot 75-jarigen en 15,5 procent van de 75-plussers diabetesmiddelen (insuline of een ander bloedsuikerverlagend middel) verstrekt in 2022.

In alle leeftijdscategorieën krijgen migranten het vaakst diabetesmiddelen verstrekt: 14,7 procent van de 55- tot 65-jarigen, 22,6 procent van de 65-75-jarigen en 24,4 procent van de 75-plussers. Bij 55- tot 65-jarigen is dat bijna tweemaal zo vaak als gemiddeld, bij 75-plussers ruim anderhalf keer. Ook bij de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders ligt het aandeel mensen met diabetesmedicatie wat hoger dan gemiddeld, met één in het buitenland geboren ouder is het juist wat lager. Ook in de Nederlandse herkomstgroep is het wat lager dan gemiddeld.

6.7.3 Verstrekte diabetesmiddelen, naar herkomst en leeftijd, 2022

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland
¹⁾ Europa exclusief Nederland

Drie keer zo vaak diabetesmiddelen bij Marokkaanse herkomst

Tussen de herkomstlanden zijn de verschillen nog wat groter. Van de 65- tot 75-jarigen en 75-plussers met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst krijgt meer dan 30 procent diabetesmiddelen verstrekt. Bij 75-plussers met een Marokkaanse herkomst is het percentage

het hoogst, van hen krijgt bijna de helft diabetesmiddelen. Het gemiddelde in die leeftijdsgroep is 15,5 procent. Ook in de andere twee leeftijdsgroepen krijgen mensen met een Marokkaanse achtergrond drie keer vaker die middelen dan gemiddeld.

Onder ouderen met een Nederlandse, Europese of Indonesische achtergrond is het aandeel mensen met diabetesmiddelen in elke leeftijdsgroep het laagst.

Gecontroleerd voor leeftijd, geslacht en inkomen hebben migranten van 55 jaar of ouder een grotere kans om diabetesmiddelen verstrekt te krijgen, vooral als zij een Marokkaanse of Surinaamse herkomst hebben.

7 Sociale en maatschappelijke participatie

Mensen met een Nederlandse herkomst zijn vaker dan gemiddeld actief als vrijwilliger of in het verenigingsleven. Verschillen tussen herkomstgroepen in contacten met vrienden, familie en burens zijn minder groot. In dit hoofdstuk worden de overeenkomsten en verschillen tussen herkomstgroepen in de sociale en maatschappelijke participatie beschreven. Er is ook bekeken of de sociale en maatschappelijke participatie is veranderd tussen drie perioden: 2012/2015, 2016/2019 en 2020/2023.

In het onderzoek Sociale samenhang en welzijn is aan mensen van 15 jaar of ouder gevraagd hoe vaak ze contact hebben met (1) familie of gezinsleden die niet bij hen in huis wonen, (2) vrienden, vriendinnen of echt goede kennissen, en met (3) burens. Dat kunnen persoonlijke ontmoetingen zijn, maar ook contacten via telefoon, e-mail of sociale media.

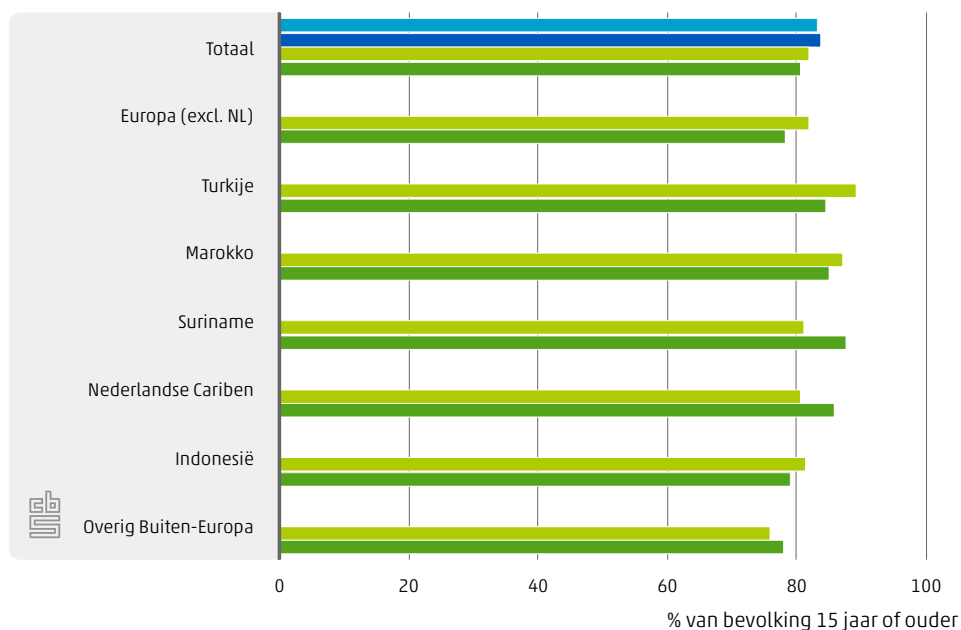
Mensen met Marokkaanse of Turkse herkomst hebben iets vaker familiecontact

Gemiddeld in de afgelopen twaalf jaar had 83 procent van de bevolking wekelijks contact met hun familie. Mensen van Nederlandse herkomst hebben met 84 procent iets vaker contact met familie dan migranten of mensen van de tweede generatie, van wie respectievelijk 81 en 82 procent wekelijks of dagelijks met hun familie communiceert. Deze drie groepen verschillen qua samenstelling in man/vrouw-verdeling, leeftijdsopbouw, onderwijsniveau en inkomen. Indien hiervoor wordt gecorrigeerd, dan veranderen de verschillen in familiecontact nauwelijks tussen de mensen met een Nederlandse herkomst, migranten en de tweede generatie.

Migranten met herkomst Marokko, Turkije, Suriname of de Nederlandse Cariben hebben vaker wekelijks contact met familie dan migranten geboren in Indonesië of andere landen binnen of buiten Europa. Ook mensen van de tweede generatie van Turkse (89 procent) of Marokkaanse herkomst (87 procent) hebben een bovengemiddeld familiecontact. Vooral mensen met een herkomst uit andere landen buiten Europa hebben met 76 procent minder vaak contact met hun familie. De correctie voor de samenstelling van de onderzochte herkomstgroepen verandert dit beeld niet.

De frequentie van de contacten met familie is tussen de drie perioden 2012/2015, 2016/2019 en 2020/2023 met 84, 83 en 83 procent wekelijkse contacten vrijwel stabiel gebleven. Bij de Nederlandse herkomstgroep en de tweede generatie is het tussen de eerste en derde periode met bijna een procentpunt gedaald, terwijl het familiecontact bij migranten met bijna 3 procentpunt toenam. Daardoor is het verschil met de Nederlandse groep verkleind, en is er geen verschil meer met de tweede generatie in het familiecontact. De toename onder migranten is vooral toe te schrijven aan migranten met een Europese of overig Buiten-Europese herkomst.

7.1 Wekelijks contact met familie, naar herkomst, 2012/2023

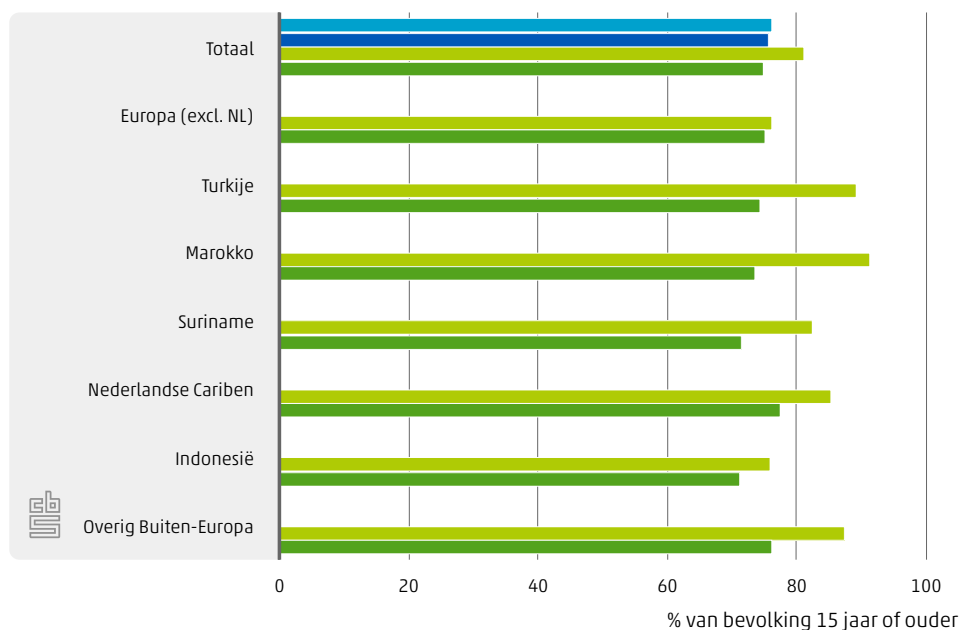
- Totale bevolking
- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

Jongere tweede generatie heeft vaakst vriendencontact

Van de tweede generatie heeft 81 procent wekelijks contact met vrienden of goede kennissen. Dit is vaker dan gemiddeld (76 procent). Gecorrigeerd voor leeftijdsopbouw, man/vrouw-verdeling, onderwijsniveau en inkomen verdwijnen deze verschillen in het vriendencontact. Dit komt voornamelijk door de leeftijdsverschillen tussen de groepen. Jongeren hebben vaker contact met vrienden, en mensen van de tweede generatie zijn gemiddeld jonger. Vooral de tweede generatie van Marokkaanse (91 procent) of Turkse herkomst (89 procent) heeft relatief veel vriendencontact. Hier speelt de leeftijd ook een rol. Na correctie is er geen verschil meer met de Nederlandse herkomstsgroep.

Gemiddeld zijn de contacten met vrienden en goede bekenden met 2 procentpunt afgenomen tussen 2012/2015 en 2020/2023. Dat geldt voor zowel mensen met een Nederlandse herkomst, als voor migranten en de tweede generatie. Bij sommige herkomstgroepen zijn de veranderingen groter. Vooral opvallend zijn de forse dalingen in het vriendencontact bij de tweede generatie met een Nederlands-Caribische of overig Buiten-Europese herkomst.

7.2 Wekelijks contact met vrienden, naar herkomst, 2012/2023

- Totale bevolking
- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

Burencontact in alle herkomstgroepen afgenomen

Mensen met een Nederlandse herkomst hebben ongeveer even vaak wekelijks contact met hun burens (60 procent) als gemiddeld (59 procent), migranten en de tweede generatie iets minder vaak (56 en 57 procent). Gecorrigeerd voor leeftijdsopbouw, man/vrouw-verdeling, onderwijsniveau en inkomen verdwijnt dit verschil bij de tweede generatie en wordt het bij migranten kleiner. Hierbij speelt dat er onder jongeren minder burenscontact is, en dat de tweede generatie gemiddeld jonger is.

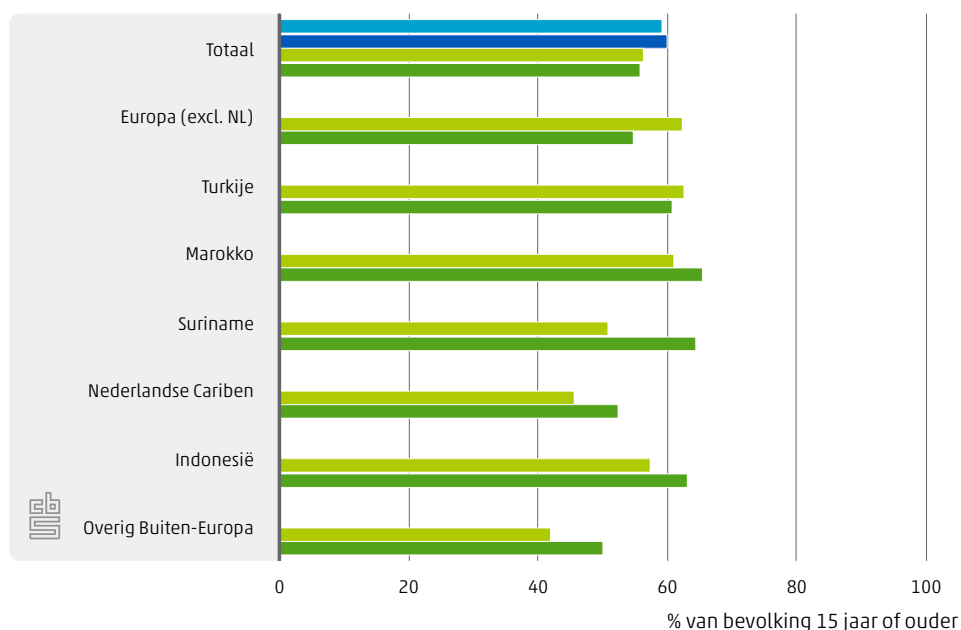
Het aandeel mensen dat wekelijks contact heeft met burens is, met respectievelijk 66 en 64 procent, het hoogst onder migranten met een Marokkaanse of Surinaamse herkomst. Mensen met een Nederlands-Caribische of overig Buiten-Europese herkomst hebben juist relatief weinig contact met hun burens. Dat geldt vooral voor de tweede generatie, waar een minderheid van respectievelijk 46 en 42 procent minstens wekelijks contacten met hun burens onderhoudt.

Na correctie voor geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en inkomen daalt het burenscontact onder de Surinaamse migranten. Bij de tweede generatie met herkomst buiten Europa neemt het burenscontact meestal juist toe. Dan heeft de tweede generatie van Turkse herkomst, gevolgd door de tweede generatie van Marokkaanse herkomst, het vaakst burenscontact. Daarnaast verdwijnt bij de tweede generatie van Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomst het verschil met de Nederlandse groep. Bij de tweede generatie van Indonesische en overig Buiten-Europese herkomst wordt het sterk gereduceerd. Hierbij speelt mee dat de

tweede generatie jonger is, en jongeren minder contacten met hun burens onderhouden dan ouderen.

Het burenscontact is in alle herkomstgroepen afgenomen. Waar in de periode 2012/2015 nog 63 procent van de mensen met een Nederlandse herkomst minstens wekelijks met hun burens communiceerde, is dat in de periode 2016/2019 gedaald naar 60 procent en vervolgens naar 56 procent in de periode 2020/2023. Een dergelijke afname in het burenscontact is vergelijkbaar met die van migranten (van 60 naar 53 procent) en is iets groter bij de tweede generatie (van 62 naar 53 procent). De trends bij de migrantengroepen zijn vergelijkbaar met die van mensen met een Nederlandse herkomst, met als uitzondering de sterkere daling - van 76 naar 56 procent - bij migranten uit Marokko.

7.3 Wekelijks contact met burens, naar herkomst, 2012/2023

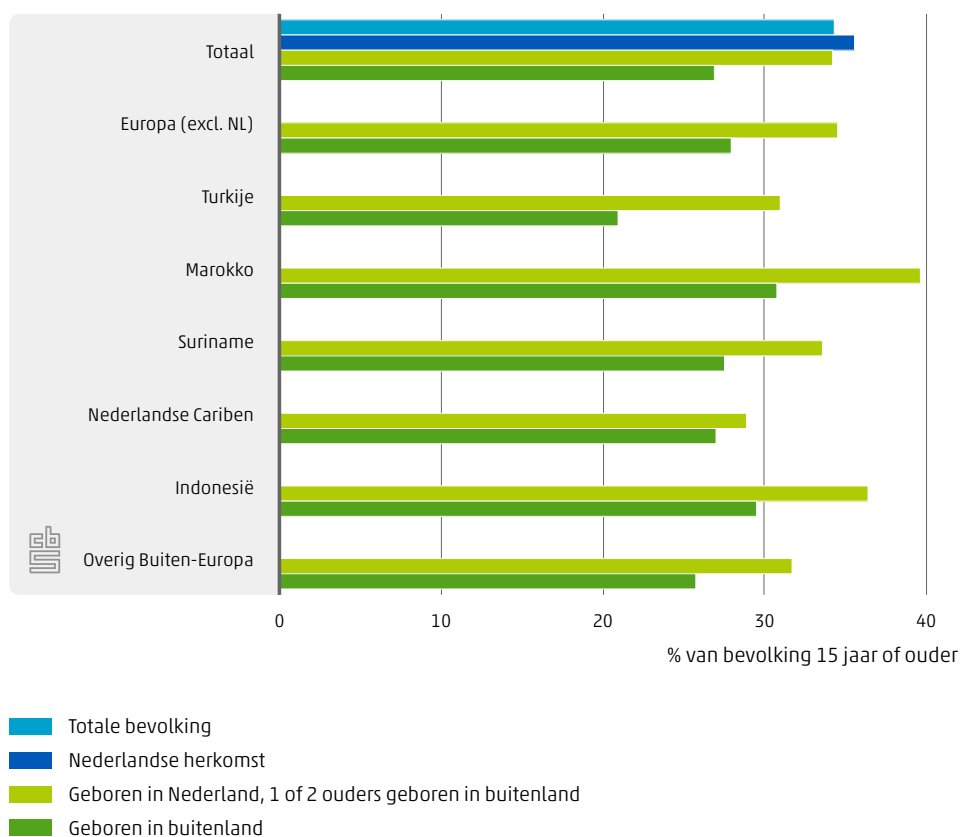
- Totale bevolking
- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

Migranten geven het minst vaak informele hulp

Informele hulp is onbetaalde hulp die mensen buiten organisaties om in hun vrije tijd geven aan mensen buiten hun eigen huishouden. Gemiddeld heeft 34 procent in de vier weken voor het onderzoek minstens één keer informele hulp gegeven. In de Nederlandse herkomstgroep is dat met 36 procent iets hoger. Bij de tweede generatie is dit gelijk aan het gemiddelde van 34 procent. Migranten geven met 27 procent minder vaak hulp aan anderen, variërend van 21 procent bij mensen met een Turkse herkomst tot 31 procent bij mensen met een Marokkaanse herkomst. Bij de tweede generatie loopt dit op van 29 procent bij mensen met een Nederlands-Caribische herkomst, tot 40 procent bij mensen met een Marokkaanse herkomst. De correctie voor geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en inkomen verandert hier weinig in. Wel neemt dan de informele hulp iets toe bij de Marokkaanse herkomstgroepen.

Het geven van hulp aan anderen is sinds 2012 iets toegenomen. In de periode 2012/2015 gaf 34 procent hulp, en in 2020/2023 is dat 35 procent. De kleine toename is te zien in alle herkomstgroepen.

7.4 Informele hulp geven, naar herkomst, 2012/2023

Minder vrijwilligerswerk onder migranten

Wie vrijwilligerswerk doet, komt in contact met anderen. Hierdoor kunnen sociale netwerken ontstaan die van belang zijn voor de sociale samenhang. Niet-beroepsmatig participeren in georganiseerd verband heeft daarmee naast een maatschappelijke, ook een sociale functie.

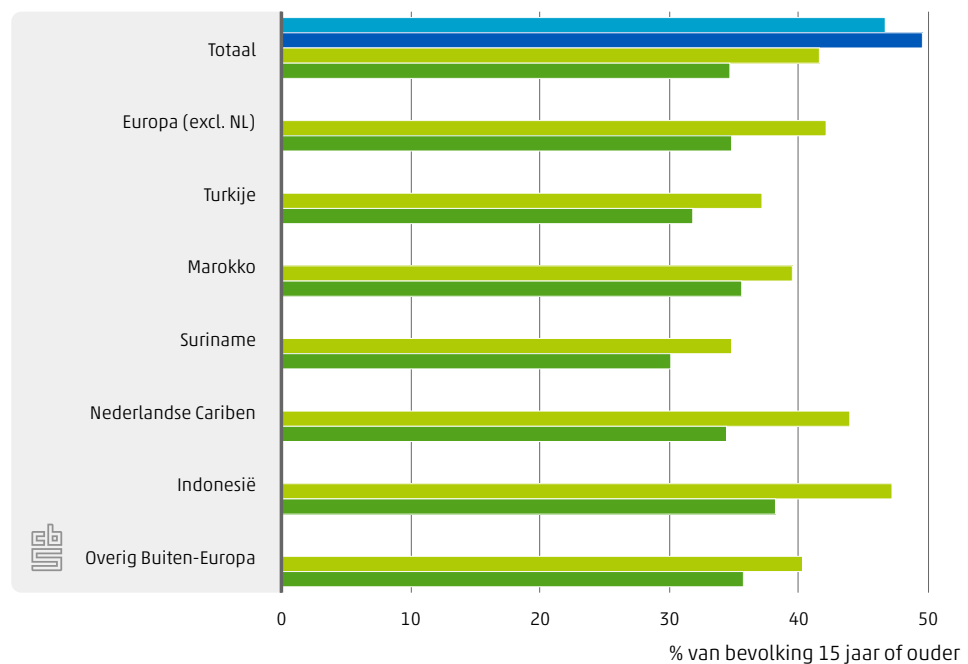
Iets minder dan de helft van de bevolking verricht minstens één keer per jaar vrijwilligerswerk voor een organisatie zoals school, sportclub, verzorgingshuis of religieuze organisatie (47 procent). Mensen met een Nederlandse herkomst doen dit met 50 procent vaker dan gemiddeld. Migrantengroepen doen minder vaak vrijwilligerswerk, respectievelijk 35 en 42 procent. De verschillen tussen deze groepen veranderen niet na correctie voor geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en inkomen.

Onder mensen die in het buitenland zijn geboren zetten Surinaamse migrantengroepen zich met 30 procent het minst vaak in als vrijwilliger. Dit varieert verder van 32 procent bij de Turkse tot 38 procent bij de Indonesische migrantengroepen. Bij de tweede generatie zijn de verschillen tussen de herkomstgroepen groter. Van de tweede generatie van Surinaamse herkomst doet 35 procent vrijwilligerswerk, bij de tweede generatie van Indonesische herkomst is dat 47 procent. De correctie voor de samenstelling van migrantengroepen qua geslacht, leeftijd,

onderwijs en inkomen zorgt ervoor dat het vrijwilligerswerk onder mensen geboren in Turkije of Marokko iets toeneemt. Hier speelt vooral het lager dan gemiddelde onderwijsniveau een rol, aangezien vrijwilligerswerk toeneemt naarmate het onderwijsniveau hoger is (CBS StatLine, 2024).

Het aandeel mensen dat vrijwilligerswerk doet is tussen 2012/2015 en 2020/2023 afgenomen: van 49 naar 43 procent. Dat komt vooral door de afname tijdens de coronapandemie. De afname is het kleinst bij mensen met een Nederlandse herkomst (-5 procentpunt), gevolgd door migranten (-6 procentpunt) en de tweede generatie (-7 procentpunt). Er zijn geen afwijkende patronen tussen de herkomstgroepen in deze trends.

7.5 Vrijwilligerswerk, naar herkomst, 2012/2023

- Totale bevolking
- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

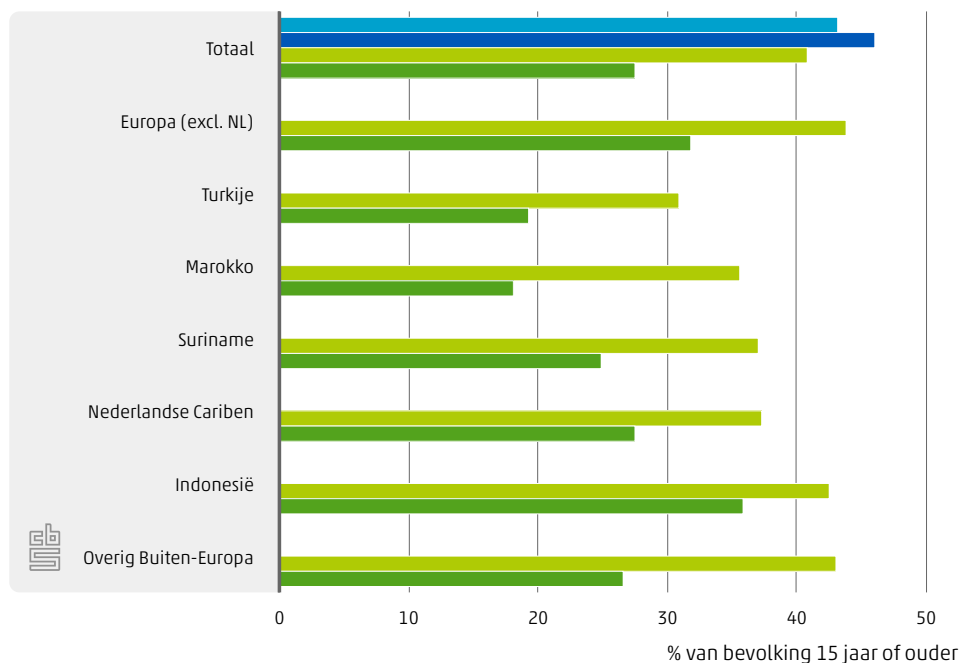
Turkse en Marokkaanse migranten minst vaak actief in vereniging

Deelname aan verenigingsleven is ook een indicator voor betrokkenheid bij de samenleving. Gemiddeld neemt 43 procent van de bevolking minstens één keer per maand deel aan activiteiten van verenigingen. Mensen met een Nederlandse herkomst zijn hierin met 46 procent actiever dan migranten (28 procent) en de tweede generatie (41 procent). Na correctie voor man/vrouw-verdeling, leeftijdsopbouw, onderwijsniveau en inkomen verandert er weinig: de deelname van migranten neemt iets toe, en die van de tweede generatie iets af.

Er zijn verschillen tussen de herkomstgroepen. Onder Turkse en Marokkaanse migranten is minder dan 1 op de 5 actief in een vereniging, terwijl dit bij Indonesische migranten ruim 1 op de 3 is. Ook bij de tweede generatie zijn er verschillen in de deelname aan het verenigingsleven: van 31 procent van de tweede generatie van Turkse herkomst, tot 44 procent van de tweede generatie met een herkomst in Europa. De correctie voor de verschillen in de samenstelling van de herkomstgroepen zorgt ervoor dat de verschillen iets kleiner worden. Zo neemt het aandeel dat actief is in het verenigingsleven onder de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en overig Buiten-Europese migranten iets toe. Bij de tweede generatie herkomstgroepen verandert er echter heel weinig.

Het aandeel mensen dat actief is in verenigingen is afgenomen, van 45 procent in de periode 2012/2015, via 43 procent in 2016/2019, naar 42 procent in 2020/2023. Deze afname is bovengemiddeld, van 45 naar 40 procent, bij de tweede generatie. Deze afname vindt plaats onder alle groepen, met uitzondering van migranten van Nederlands-Caribische en overig Buiten-Europese herkomst, en de tweede generatie van Turkse en Indonesische herkomst.

7.6 Verenigingsactiviteiten, naar herkomst, 2012/2023

- Totale bevolking
- Nederlandse herkomst
- Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland
- Geboren in buitenland

Literatuur

CBS StatLine (2024). [Sociale contacten en maatschappelijke participatie.](#)

8 De invloed van het netwerk op taalvaardigheid van kinderen

De onderwijsresultaten van kinderen van migranten worden elk jaar beter, maar zijn nog steeds minder goed dan die van kinderen van Nederlandse herkomst. Daarom is het van groot maatschappelijk belang meer zicht te krijgen op de taalvaardigheid van kinderen van wie beide ouders niet in Nederland geboren zijn, en om te onderzoeken welke factoren daarmee samenhangen. Dit hoofdstuk focust op de rol van de sociale omgeving: is er een verband tussen het aandeel mensen van de eigen herkomstgroep in het netwerk van een kind en diens Nederlandse taalvaardigheid? De leesvaardigheidsscore van de eindtoets in groep 8 wordt gebruikt als indicator voor Nederlandse taalvaardigheid. Uit het onderzoek blijkt dat kinderen met méér mensen van de eigen herkomstgroep in het netwerk gemiddeld lager scoren op leesvaardigheid.

8.1 Inleiding

Migranten uit veel herkomstlanden rapporteren relatief vaak (tussen de 30 en 65 procent, afhankelijk van het herkomstland) dat zij moeite hebben met het spreken en verstaan van de Nederlandse taal. Uitzondering zijn mensen met Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst (Hogendoorn, 2023). Als beide ouders in het buitenland zijn geboren, zullen zij vaker het merendeel van de tijd hun moedertaal spreken met hun kinderen. Hoewel uit onderzoek blijkt dat blootstelling van kinderen aan verschillende talen (bijvoorbeeld de moedertaal van de ouders én het Nederlands) geen enkel probleem is (Blom, 2019), is het om goed Nederlands te leren spreken wel nodig om voldoende Nederlands taalaanbod te hebben. Ouders spelen daarbij een belangrijke rol (Chondrogianni & Marinis, 2011), maar het taalaanbod kan ook via andere routes lopen, zoals school, kennissen en vriendjes.

Beheersing van de Nederlandse taal speelt een sleutelrol bij de start van de schoolloopbaan. Kinderen die thuis weinig met de Nederlandse taal in aanraking komen, beginnen het basisonderwijs met een achterstand, wat ten koste kan gaan van hun schoolprestaties (De Winter-Koçak & Badou, 2020). Deze achterstand kan doorwerken in alle aspecten van de formele educatie, bijvoorbeeld via de eindtoets en het schooladvies in groep 8, en daarmee ook op de verdere schoolloopbaan. Hoewel onder de tweede generatie, die zelf in Nederland is geboren, minder dan 10 procent aangeeft moeite te hebben met Nederlands in het dagelijks verkeer (Hogendoorn, 2023), kunnen de hoge eisen die op school aan taalvaardigheid en woordenschat gesteld worden er toch toe leiden dat kinderen van migranten nadeel ondervinden in hun onderwijs carrière. Hierbij gaat het niet alleen om formele en analytische taalvaardigheden (grammatica, spelling) en vakken als Nederlands of vreemde talen; in vrijwel alle schoolvakken is diepgaande kennis nodig van het Nederlands voor een goed begrip en het genuanceerd overbrengen van informatie.

Vooral het onderwijsniveau van kinderen van ouders die geboren zijn in Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Cariben blijft achter vergeleken met de Nederlandse herkomstgroep (Hartgers et al. 2021; Koot et al., 2022; CBS, 2022a). Jongeren met een niet-Nederlandse herkomst krijgen minder vaak een havo- of vwo-advies (zie hoofdstuk 3), en volgen minder vaak een opleiding op het hbo of aan de universiteit (CBS StatLine, 2024). Taalverwerving in de (vroege) jeugd kan hier mogelijk een rol bij spelen.

Taalverwerving is bij uitstek een sociaal proces. Naast formele educatie is ook blootstelling aan de (tweede) taal een middel voor succesvolle taalverwerving (Becker, 2007; Shresta, 1998). Daarbij spelen niet alleen de ouders, maar het hele sociale netwerk een essentiële rol. Kinderen van wie het netwerk voor een groot deel bestaat uit mensen van de eigen herkomst, zullen in veel gevallen meer communiceren in de herkomsttaal en daardoor minder in aanraking komen met de Nederlandse taal in hun dagelijkse sociale situaties.

Uitkomsten van onderzoek naar segregatie liggen gedeeltelijk in deze lijn. Sommige onderzoeken vinden geen effect van het aandeel migrantengroepen in buurten (Goldsmith, 2009) of scholen (Sykes & Kuyper, 2013) maar andere onderzoeken zagen dat het aandeel migrantengroepen in buurten (meta-analyse Nieuwenhuis & Hooimeijer, 2016) en scholen (Szulkin & Jonsson, 2007; Dronkers & Levels, 2007) negatief samenhangt met algemene schoolprestaties. Die negatieve samenhang geldt vooral voor de migrantengroepen zelf (Szulkin & Jonsson, 2007; Dronkers & Levels, 2007). Het effect blijft in stand als rekening wordt gehouden met individuele kenmerken en omstandigheden, en (sociaaleconomische) kenmerken van de buurten en scholen.

Voor kinderen van wie beide ouders niet in Nederland geboren zijn, is de verwachting: hoe méér mensen van de eigen herkomst een kind in het netwerk heeft, hoe minder goed de beheersing van de Nederlandse taal.

Daarnaast spelen veel andere factoren een rol bij de verschillen in schoolloopbanen. Zo groeien kinderen van buitenlandse herkomst vaker op in een lager sociaaleconomisch milieu dan kinderen van Nederlandse herkomst (Hartgers et al., 2021). Gemiddeld genomen doen kinderen afkomstig uit lagere sociaaleconomische milieus het minder goed op school (Scheeren et al., 2017), en behalen zij een minder hoog onderwijsniveau (CBS StatLine, 2020). Een ander mogelijk risico voor kinderen van wie beide ouders niet in Nederland geboren zijn, is dat hun ouders door anderstaligheid, gecombineerd met mogelijk een lagere opleiding, minder steun kunnen geven bij de opleiding of moeilijker de weg kunnen vinden in het Nederlandse onderwijssysteem (Inspectie van het Onderwijs, 2022; Terwel et al., 2011). Opgroeien in een gezin waar ouders een kennisachterstand hebben op het gebied van Nederlandse taal, cultuur en voorzieningen kan belemmerend werken voor de onderwijsloopbaan (De Winter-Koçak & Badou, 2020).

Als kinderen van migranten zelf ook in het buitenland zijn geboren, leidt dit mogelijk tot nog meer hindernissen in hun schoolloopbaan. Van de kinderen die niet in Nederland geboren zijn, is slechts een kwart al in groep 1 begonnen met onderwijs in Nederland, en ongeveer de helft stroomt pas in op de basisschool op de leeftijd van 8 jaar of ouder (Inspectie van het Onderwijs, 2022). Als laatste spelen bij de taalverwerving zelf ook individuele en gezinskenmerken een rol, zoals onderwijsniveau en sociaaleconomische status van de ouders en algemene intelligentie van het kind (Becker, 2007; Goldberg et al. 2008).

Dit hoofdstuk kijkt naar taalvaardigheid van kinderen van wie beide ouders¹⁾ in het buitenland geboren zijn. De onderzoeksvraag is: in hoeverre hangt een groter aandeel personen van de eigen herkomst in het netwerk samen met het behalen van een lagere taalscore op de eindtoets in groep 8?

8.2 Data en Methode

De data zijn afkomstig uit het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB, Bakker et al., 2014) dat versleutelde gegevens bevat over inwoners van Nederland vanuit overheidsregisters, meestal integraal voor de gehele bevolking. De belangrijkste data die in dit onderzoek gebruikt worden zijn persoons- en huishoudenskenmerken afkomstig van de Basisregistratie Personen (BRP), gegevens over de eindtoets in groep 8 van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), inkomensgegevens van de Belastingdienst, gegevens over onderwijsniveau van ouders vanuit het [Opleidingsniveaubestand](#) en het persoonsnetwerk. De gegevens worden gepseudonimiseerd verwerkt en uitkomsten zijn nooit te herleiden naar individuele personen (CBS, 2022b).

Persoonsnetwerk

Het persoonsnetwerk bevat relaties tussen personen. Er worden vijf hoofdtypen relaties onderscheiden: huisgenoten, familie, buren, collega's²⁾ en klasgenoten (CBS, 2023a-e). Vanaf 2009 wordt het persoonsnetwerk jaarlijks afgeleid. Het netwerk bestaat uit personen die op 1 januari van het betreffende verslagjaar staan ingeschreven als inwoner van Nederland. Het gaat in het persoonsnetwerk om administratieve relaties, zoals die staan geregistreerd in de registers. Het is onbekend of mensen elkaar daadwerkelijk kennen, en hoe vaak ze contact met elkaar hebben. Ook ontbreken bepaalde sociale relaties in dit netwerk, zoals onlinecontacten of kennissen van bijvoorbeeld de sportclub, kerk of moskee. De relaties in het persoonsnetwerk kunnen worden gezien als reservoir van potentiële contacten. Voor uitgebreidere informatie over de afleiding van het netwerk zie de documentatie op cbs.nl (CBS, 2023a-2023e).

Referentieniveaus leesvaardigheid en taalverzorging

De twee afhankelijke variabelen zijn behaalde referentieniveaus van leesvaardigheid en taalverzorging, afgeleid van de eindtoets in groep 8. Er zijn verschillende soorten eindtoetsen. De huidige data bevatten de Centrale Eindtoets (CET), ROUTE 8, IEP-eindtoets, Dia-eindtoets en AMN-eindtoets. Scholen hebben zelf de vrijheid om te bepalen welke toets zij kiezen. De uitslag van deze toets bepaalt mede het schooladvies voor het te volgen onderwijs in het voortgezet onderwijs dat bij de leerling past.

1) Of één ouder als de andere ouder onbekend is.

2) Kinderen in groep 8 hebben zelf misschien niet altijd contacten op alle netwerkragen, zo zullen zij geen collega's hebben. Echter, de collega's van bijvoorbeeld de ouders kunnen wel bijdragen aan de isolatiescore van het kind. Meer uitleg over het gebruik van het persoonsnetwerk voor de berekening van de isolatie is verderop in deze paragraaf te vinden.

Onderzoekspopulatie en peilperiode

In het schooljaar 2021/'22 maakten 176 duizend kinderen de eindtoets in groep 8. Van ongeveer 21 duizend van deze kinderen was één ouder in het buitenland geboren, en van bijna 25 duizend kinderen beide ouders. De onderzoekspopulatie bestaat uit kinderen in het (speciaal) basisonderwijs die in schooljaren 2018/'19 (N=23 813) of 2021/'22 (N=24 839) de eindtoets in groep 8 hebben gemaakt en van wie beide ouders in het buitenland geboren zijn.³⁾ Kinderen met één in Nederland geboren ouder worden buiten beschouwing gelaten: de kans is erg groot dat deze ouder Nederlands spreekt met het kind en het kind dus geen, of weinig, taalachterstand heeft in het Nederlands. Beschrijvende statistieken over de onderzoekspopulatie zijn te vinden in bijlage B8.1.

Het schooljaar 2021/'22 is het meest recente schooljaar waar ten tijde van dit onderzoek data beschikbaar over zijn. Omdat er in dit jaar in schoolprestaties mogelijk nog na-effecten te zien zijn van de coronapandemie, zijn de analyses herhaald voor schooljaar 2018/'19 om de robuustheid van de gevonden patronen te checken. De leerjaren 2019/'20 en 2020/'21 zijn niet meegenomen in dit onderzoek. De eindtoets van schooljaar 2019/'20 is afgelast vanwege de coronapandemie. De eindtoetsresultaten van schooljaar 2020/'21 zijn waarschijnlijk zelf ook beïnvloed door de vele lockdowns. De eindtoetsen worden gemaakt aan het eind van het schooljaar: de toets van schooljaar 2018/'19 wordt in 2019 gemaakt, de toets van schooljaar 2021/'22 in 2022. In principe worden alleen de uitkomsten van de analyses over leerjaar 2021/'22 besproken, tenzij 2018/'19 relevante afwijkingen laat zien. De volledige uitkomsten van de analyses van 2018/'19 zijn te vinden in bijlage B8.2.

Onderzochte herkomstgroepen

Naast de algemene samenhang tussen behaalde referentieniveaus van taal en de mate van isolatie, zijn ook verschillen onderzocht in behaalde referentieniveaus van taal bij kinderen met een herkomst uit de tien grootste herkomstgroepen in de onderzoekspopulaties in 2019 en 2022: Marokko, Turkije, Syrië, Polen, Suriname, Irak, Nederlandse Cariben, Afghanistan, Somalië en China. De rest van de herkomstlanden wordt samengenomen in de categorie 'overige landen'. De grootste groep uit deze populatie is van Marokkaanse herkomst met 4,7 duizend kinderen in 2022, gevolgd door de groep met een Turkse herkomst met 2,4 duizend kinderen. Getalsmatig bestond de grootste categorie uit kinderen uit 'overige landen', een diverse groep bestaande uit in totaal 156 verschillende herkomstlanden.

8.2.1 Kinderen in groep 8 naar herkomstland in de onderzoekspopulatie, 2022

	Kinderen
Totaal	24 839
Marokko	4 657
Turkije	2 449
Syrië	2 415
Polen	1 411
Suriname	1 381
Irak	845

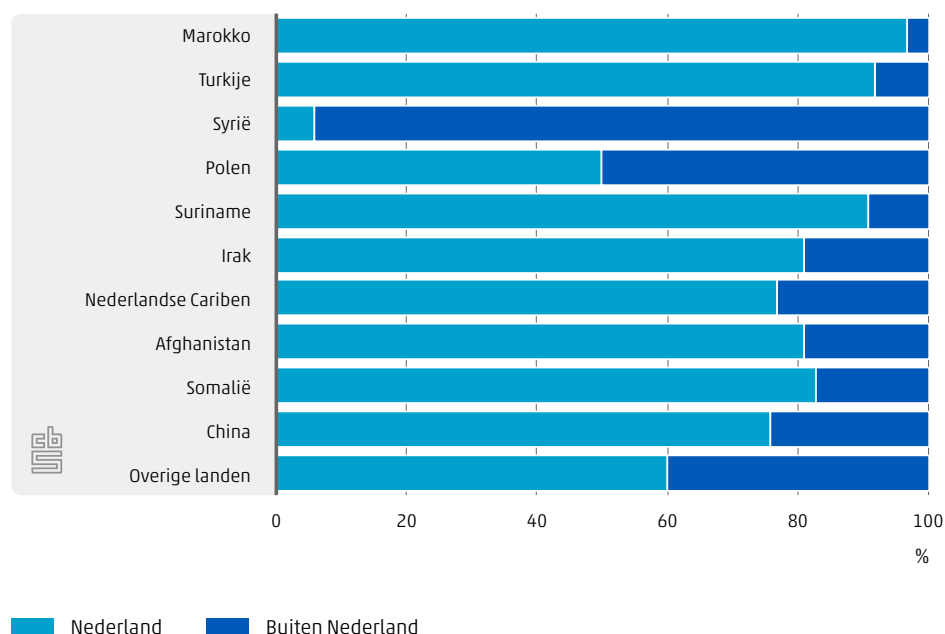
³⁾ Van deze populatie hebben in 2018/'19 1 557 kinderen na het maken van de toets ontheffing gekregen, en in 2021/'22 waren dat 337 kinderen. Deze groep kinderen is niet uit de data verwijderd. De resultaten van de analyses veranderen niet substantieel als deze groep wel uit de data verwijderd wordt.

8.2.1 Kinderen in groep 8 naar herkomstland in de onderzoekspopulatie, 2022 (vervolg)

Kinderen	
Nederlandse Cariben	1 030
Afghanistan	709
Somalië	656
China	640
Overige landen	8 646

In 2022 is de groep met Syrische herkomst voor het overgrote deel zelf in het buitenland geboren. Voor de andere groepen geldt dat in veel mindere mate. Ongeveer de helft van de kinderen met een Poolse herkomst is in Nederland geboren, en voor de overige groepen is dat veruit de meerderheid van de kinderen, met kinderen van Marokkaanse, Turkse en Surinaamse herkomst als koplopers.

8.2.2 Geboorteland kinderen in onderzoekspopulatie, naar herkomstland, 2022

Variabelen

Isolatiescore

De individuele isolatiescore is het gewogen percentage personen van de eigen herkomstgroep in het ego-netwerk. Deze score kan ook wel gezien worden als de blootstelling van een persoon aan de eigen herkomstgroep ten opzichte van de blootstelling aan andere herkomstgroepen. De isolatiescore is een score waarbij 0 betekent dat er geen mensen van de eigen herkomstgroep in het ego-netwerk zitten, en 100 dat er alleen maar mensen van de eigen herkomstgroep in het ego-netwerk zitten.

Voor het berekenen van de isolatiescore wordt allereerst voor elke persoon in de onderzoekspopulatie vanuit het persoonsnetwerk een zogenaamd ego-netwerk samengesteld. Dit ego-netwerk bevat alle personen in Nederland die vanuit 'ego' (de persoon) via het netwerk te bereiken zijn. Daarna wordt via de zogenaamde random walk procedure een gewicht toegekend aan personen. Het gewicht wordt bepaald door te kijken hoe makkelijk het is om die persoon te bereiken vanuit ego (Ballester & Vorsatz, 2014). Hierdoor tellen personen die in het netwerk dicht bij ego staan (bijvoorbeeld directe contacten, zoals ouders of burens) zwaarder mee dan personen die meer stappen verwijderd zijn van ego (zoals de zus van ego's klasgenoot, die twee stappen verwijderd is, of de collega van de zus van ego's klasgenoot, die drie stappen verwijderd is). En personen die via verschillende 'paden' te bereiken zijn (bijvoorbeeld een tante die tevens een buurvrouw is) tellen zwaarder mee dan personen die via maar één pad te bereiken zijn. Meer informatie over de random walk methode is te vinden in Van der Laan et al. (2023). Als laatste wordt, gebruikmakend van deze gewichten, de individuele isolatiescore bepaald: het gewogen percentage personen van de eigen herkomstgroep in het ego-netwerk.

De coëfficiënt van de isolatiescore in het regressiemodel kan geïnterpreteerd worden als de verandering in de afhankelijke variabele bij een toename van 1 in de isolatiescore. De isolatiescores in het jaar vóór het maken van de eindtoets zijn gebruikt. Voor het onderzoeken van het verband tussen isolatie en de referentieniveaus van taal in 2022 is dus de isolatiescore in 2021 gebruikt.

Taalvaardigheid

De behaalde referentieniveaus voor taalvaardigheidsonderdelen van de eindtoets van leerlingen uit groep 8 zijn de uitkomstmaten in dit onderzoek. Taalvaardigheid bestaat uit twee onderdelen: leesvaardigheid en taalverzorging (Referentiekader Taal, 2024). Taalverzorging omvat spelling, grammatica en leestekens. Leesvaardigheid omvat begrijpen, interpreteren, evalueren en samenvatten van zakelijke en fictieve teksten. Zowel leesvaardigheid als taalverzorging hebben 3 'scores' met betrekking tot het referentieniveau:

- Lager dan 1F: onder het fundamentele referentieniveau dat verwacht wordt aan het eind van het basisonderwijs.
- 1F: op het fundamentele niveau dat verwacht wordt aan het eind van het basisonderwijs. Dit is de basis die zo veel mogelijk leerlingen moeten beheersen.
- 2F: boven het fundamentele niveau dat verwacht wordt aan het eind van het basisonderwijs/het streefniveau voor kinderen die sneller dan gemiddeld de leerstof beheersen. Dit is het niveau wat iedereen zou moeten beheersen om goed te kunnen participeren in de maatschappij.

Aan het einde van groep 8 zou 75 procent van de leerlingen minimaal niveau 1F van de taalvaardigheidsonderdelen moeten beheersen, en zo veel mogelijk leerlingen niveau 2F (Referentiekader taal, 2024).

Controlevariabelen

In de regressiemodellen (zie onder) wordt voor de volgende variabelen gecontroleerd:

- Geslacht: jongen (1) en meisje (0)
- Het kind woont in een eenouderhuishouden (1) of niet (0)
- Geboren in Nederland, geboren in het buitenland en is minder dan 5 jaar in Nederland, of geboren in het buitenland en is 5 of meer jaar in Nederland.

- Onderwijsniveau van zowel de vader als van de moeder, in 5 categorieën:
 1. Hoogstens een vmbo-diploma: basisonderwijs, vmbo, mbo1.
 2. Mbo 2,3,4 of vergelijkbaar: mbo2-4, havo/vwo-bovenbouw.
 3. Bacheloropleiding: hbo-associate degree, hbo-bachelor, wo-bachelor.
 4. Masteropleiding of hoger: hbo-master, wo-master, doctor.
 5. Onbekend.
- Inkomen: het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen onderverdeeld in percentielen. Gecentreerd op het 50^e percentiel.
- Soort eindtoets, met categorieën Centrale Eindtoets (CET), ROUTE 8, IEP, Dia en AMN. Deze variabele zit wel in het model maar wordt niet getoond in de regressietabellen.
- Herkomstland van het kind: Marokko, Turkije, Suriname, Nederlandse Cariben, Syrië, Polen, Somalië, Afghanistan, China, Irak en 'Overige landen'.
- Gestandaardiseerde eindtoetsscore (in een apart model). Dit is de totaalscore die kinderen behaalden op de eindtoets. Omdat de verschillende toetsen andere meeteenheden hebben, is deze variabele gestandaardiseerd (omgerekend tot z-scores) voor de verschillende soorten eindtoets.⁴⁾

Analytische strategie

Voor het analyseren van de samenhang tussen isolatie en taalvaardigheid is een ordinale logistische regressie gebruikt. Om de verschillen in taalvaardigheidsscores tussen landen te onderzoeken is *weighted effects coding* toegepast (Zie ook Te Grotenhuis et al., 2017). Dit betekent dat de coëfficiënt het verschil aangeeft tussen scores van kinderen van dat herkomstland en het gewogen gemiddelde van alle herkomstlanden van de kinderen van migranten in de data.⁵⁾ Bijvoorbeeld: een positieve coëfficiënt van land A betekent dat land A gemiddeld hoger scoort op taalvaardigheid dan het gemiddelde van alle herkomstlanden. Er is geen referentiecategorie zoals bij dummy-codering.

Omdat het niet eenvoudig is om de coëfficiënten van een ordinale logistische regressie concreet te interpreteren, worden ook de geschatte kansen om een bepaalde taalvaardigheidsscore te behalen afhankelijk van de isolatiescore getoond. Voor elk persoon wordt de kans berekend op een score van lager dan 1F, 1F of 2F voor vijf verschillende waarden van de isolatiescore:

- Zeer lage isolatiescore: het 5^e percentiel van de isolatiescore. Het netwerk bevat slechts een laag percentage mensen van de eigen herkomstgroep. Slechts 5 procent van de kinderen in de onderzoekspopulatie heeft een nog lager percentage mensen van de eigen herkomstgroep in het netwerk. Dit komt overeen met een isolatiescore (in 2021) van 11,5.
- Lage isolatiescore: het 25^e percentiel. 25 procent van de kinderen in de onderzoekspopulatie heeft een lager percentage mensen van de eigen herkomstgroep in het netwerk. Dit komt overeen met een isolatiescore van 24,1.
- Gemiddelde isolatiescore: het 50^e percentiel. 50 procent van de kinderen heeft een lager percentage mensen van de eigen herkomstgroep in het netwerk en 50 procent juist een hoger. Dit komt overeen met een isolatiescore van 30,6.

⁴⁾ Er zitten beperkingen aan het gebruik van de z-score als standaardisatie voor de eindtoetsscore. Daarom is een sensitiviteitsanalyse uitgevoerd, waarbij onder andere het schooladvies in de regressie is opgenomen als controlevariabele in plaats van de z-score. Deze analyses gaven resultaten die vergelijkbaar zijn met de gepresenteerde resultaten. Het CBS voert onderzoek uit naar verbeterde standaardisatie. De resultaten waren echter op het moment van schrijven nog niet beschikbaar.

⁵⁾ Omdat een ordinale logistische regressie gebruikt wordt, geven de coëfficiënten het verschil in log-odds tussen de groepen aan, niet de log-odds van het verschil tussen de groepen. De coëfficiënten kunnen geïnterpreteerd worden in de zin van relatieve grootte en richting, en zijn vooral bedoeld als toetsing van verschillen.

- Hoge isolatiescore: het 75^e percentiel. 25 procent van de kinderen in de onderzoekspopulatie heeft een hoger percentage mensen van de eigen herkomstgroep in het netwerk. Dit komt overeen met een isolatiescore van 40,7.
- Zeer hoge isolatiescore: het 95^e percentiel. Slechts 5 procent van de kinderen in de onderzoekspopulatie heeft een hoger percentage mensen van de eigen herkomstgroep in het netwerk. Dit komt overeen met een isolatiescore van 54,2.

In extra modellen is, naast de bovengenoemde variabelen, ook de gestandaardiseerde eindtoetsscore opgenomen om te controleren voor individuele verschillen in schoolprestaties en gedeeltelijk voor intelligentieverschillen. Dit is de totale score die kinderen behaalden op de eindtoets die ze gemaakt hebben. Ouders met een herkomst buiten Nederland die een hbo- of universitaire opleiding hebben, een goedbetaalde baan hebben en over veel cultureel kapitaal beschikken, leven veelal minder gesegregeerd (Van Klinger en et al., 2024) en hebben vaak kinderen die op school beter presteren (Breen et al., 2010; Shavit & Blossfeld, 1993). Daarmee kunnen goed presterende kinderen (waar ook taalvaardigheid bij hoort) vanzelf al minder contacten hebben binnen de eigen herkomstgroep. Hun netwerk is immers gedeeltelijk afhankelijk van het netwerk van de ouders en van de woonbuurt. Hun betere taalvaardigheid weerspiegelt dan echter geen 'netwerkeffect' van blootstelling aan de Nederlandse taal, maar is het resultaat van selectiviteit in de groep met lage isolatiescores. Ook is taalvaardigheid voor een deel afhankelijk van intelligentie (Becker, 2007). Als deze eindtoetsscore niet in de modellen wordt opgenomen, kan dit dus leiden tot een overschatting van het effect van de isolatiescore.

Aan de andere kant zit er ook een belangrijke taalcomponent in de eindtoetsscore. Met het opnemen van de eindtoetsscore in de modellen vindt overcorrectie plaats. Het resulterende effect van de isolatiescore wordt onderschat en lijkt in deze modellen lager dan feitelijk het geval is. De extra modellen kunnen dus als zeer conservatief gezien worden.

In dit hoofdstuk staan de modellen zonder én met de gestandaardiseerde eindtoetsscore. Gezamenlijk geven zij een beeld van de bandbreedte waarin het effect van de isolatiescore zich bevindt. Het model exclusief eindtoetsscore geeft daarbij de bovengrens aan, en het model inclusief eindtoetsscore de ondergrens.

Als laatste zijn er modellen bekeken zonder onderwijsniveau van de vader en moeder, omdat deze variabelen voor een deel van de onderzochte groep niet betrouwbaar gemeten kunnen worden (als de ouders een opleiding in het buitenland hebben gevolgd). De resultaten met en zonder toevoeging van deze variabelen zijn vrijwel identiek en de resultaten zonder onderwijsniveau worden dan ook verder niet besproken in dit hoofdstuk.

8.3 Resultaten

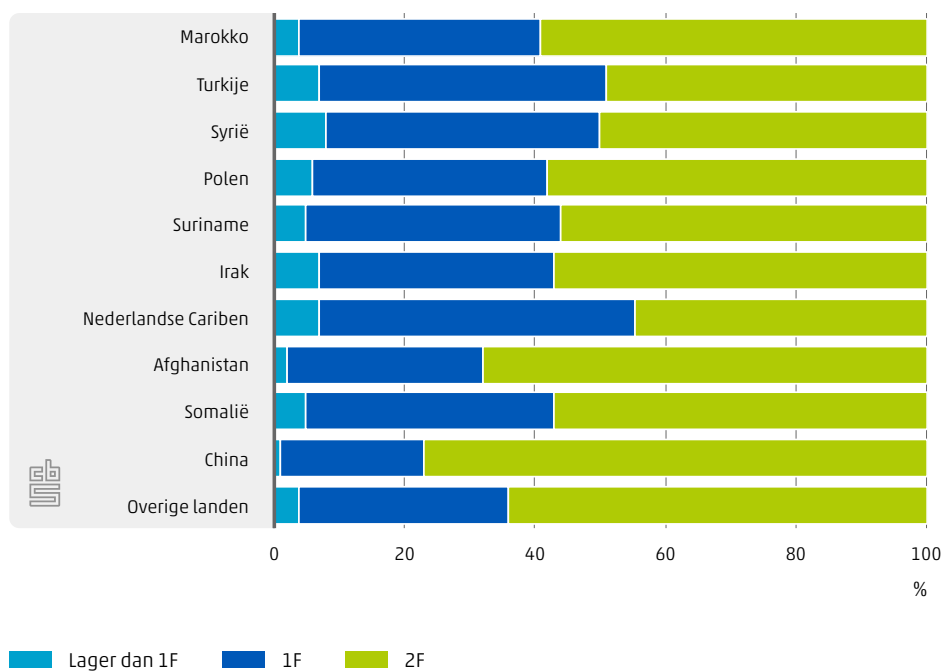
Gemiddeld over alle kinderen die de eindtoets gemaakt hebben in 2022, behaalde 3 procent referentieniveau lager dan 1F, 26 procent niveau 1F en 71 procent niveau 2F voor leesvaardigheid. Voor taalverzorging behaalde gemiddeld 4 procent referentieniveau lager dan 1F, 36 procent niveau 1F en 60 procent niveau 2F. In de onderzoeksgroep, de populatie van kinderen met twee ouders geboren in het buitenland, behaalde 5 procent referentieniveau lager dan 1F, 36 procent 1F en 59 procent 2F voor leesvaardigheid. Voor

taalverzorging behaalde 5 procent van de leerlingen referentieniveau lager dan 1F, 38 procent 1F en 57 procent 2F.

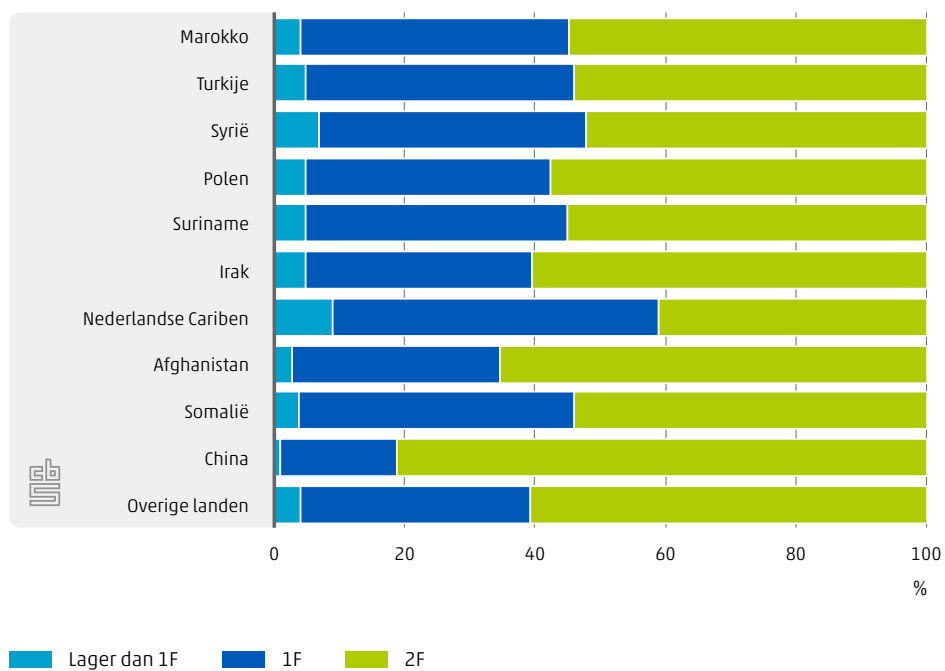
Kinderen met Chinese herkomst behalen hoogste taalvaardigheidsniveau

Kinderen met een herkomst uit China, Afghanistan en de 'overige landen' hebben de hoogste scores op leesvaardigheid en taalverzorging. De herkomstlanden met de laagste scores zijn Nederlandse Cariben, Turkije en Syrië. Deze scores hangen samen met andere kenmerken, zoals onderwijsniveau en inkomen van de ouders, en of de kinderen in Nederland geboren zijn of niet. In de volgende paragraaf wordt hierop ingegaan.

8.3.1 Leesvaardigheid per herkomstland

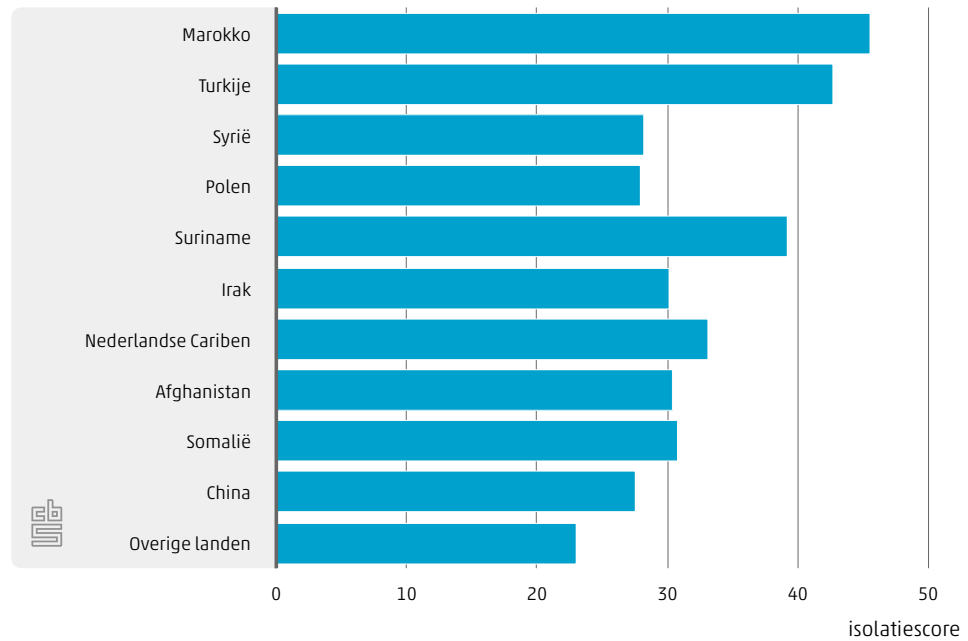
8.3.2 Taalverzorging per herkomstland

Isolatiescores kinderen van Marokkaanse herkomst gemiddeld hoger

Kinderen met een herkomst uit Marokko, Turkije of Suriname hebben de hoogste isolatiescores. Zij hebben dus procentueel de meeste mensen van hun eigen herkomstgroep in hun netwerk, hoewel het bij hen allemaal nog steeds om de minderheid van hun netwerk gaat. De omvang van de verschillende groepen speelt hierbij hoogstwaarschijnlijk een rol. Het betreft de drie grootste groepen in de populatie. De laagste isolatiescores zijn te zien in de groep 'overige landen' die voor een groot deel bestaat uit (zeer) kleine groepen.

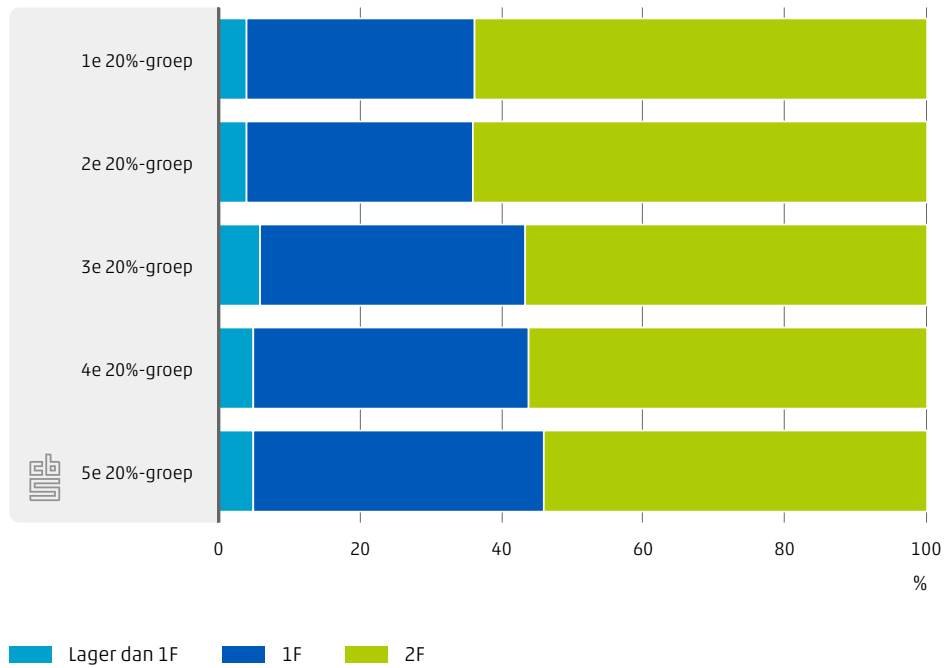
8.3.3 Gemiddelde isolatiescore per herkomstland

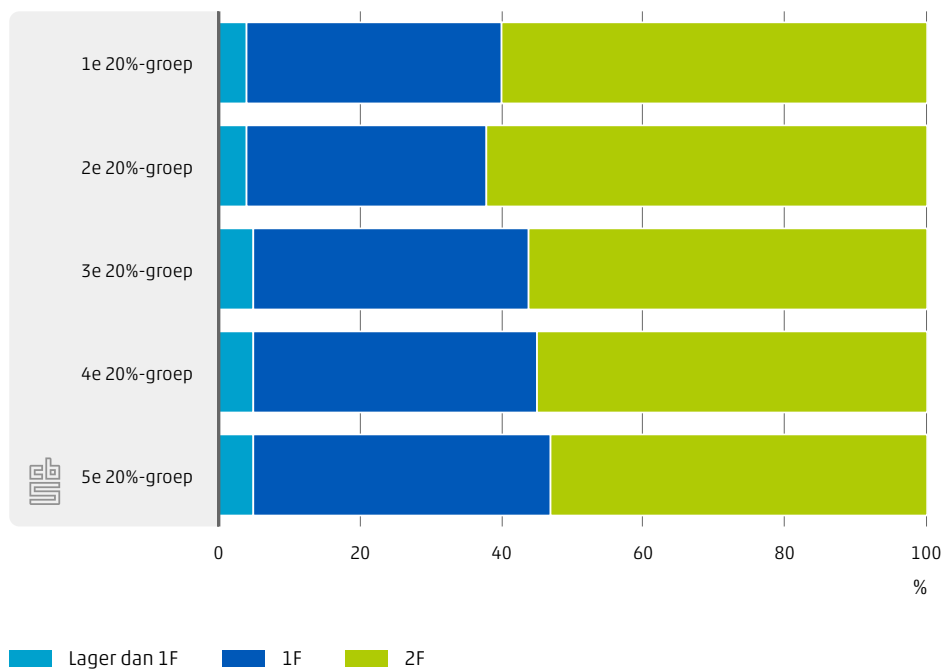
Hoge isolatie, lagere taalvaardigheid

Van de kinderen met een hogere isolatiescore behaalt een kleiner deel het hoogste referentieniveau van leesvaardigheid en taalverzorging, en een groter deel het laagste niveau. Waar in de eerste en tweede kwintielgroepen (de groep van kinderen met de 40 procent laagste isolatiescores) 63 procent van de kinderen 2F scoort voor leesvaardigheid, is dit ongeveer 57 procent voor de andere kwintielgroepen. Bij taalverzorging behaalt in de eerste kwintielgroep 60 procent, en in de vijfde kwintielgroep 53 procent het hoogste niveau.

8.3.4 Leesvaardigheid per isolatie kwintielgroep

8.3.5 Taalverzorging per isolatie kwintielgroep

8.4 Verdiepende resultaten

In de volgende alinea's worden de uitkomsten van de ordinale regressieanalyses besproken en geïnterpreteerd. Deze analyses bieden verdiepend inzicht: is de relatie tussen de blootstelling aan de eigen herkomstgroep in het netwerk en taalscores, zoals we die in de

vorige paragrafen zagen, statistisch significant? En blijft deze relatie ook in stand als wordt gecorrigeerd voor belangrijke achtergrondkenmerken?

Hoe meer mensen van de eigen herkomst in het netwerk, hoe lager de taalvaardigheid

De regressiemodellen laten zien dat er een negatieve samenhang is tussen de isolatiescore en leesvaardigheid (model 1), en tussen isolatie en taalverzorging (model 2). In figuur 8.3.4 en 8.3.5 was al te zien dat kinderen die relatief méér mensen van de eigen herkomst in het netwerk hebben, lager scores op leesvaardigheid en op taalverzorging. Uit de modellen blijkt dat dit effect standhoudt, ook als rekening gehouden wordt met andere invloeden, zoals inkomen en opleiding van de ouders, huishoudenssituatie en herkomst van het kind.

Daarnaast blijkt dat meisjes, kinderen in een tweeoudergezin (met ouders en/of een stiefouder), kinderen geboren in Nederland, kinderen met ouders met een bachelor- of masteropleiding en kinderen in gezinnen met een hoger huishoudensinkomen, bovengemiddeld scores op leesvaardigheid en taalverzorging.

Ten slotte laat het model verschillen in taalvaardigheid per herkomstland zien ten opzichte van de gemiddelde taalvaardigheidsscore. Kinderen met herkomstland Afghanistan, China, Marokko of Somalië scoren hoger, en kinderen met herkomstland Suriname, Nederlandse Cariben, Polen, Syrië of Turkije scoren lager op leesvaardigheid. Voor taalverzorging geldt dat kinderen met herkomstland Afghanistan, China en Irak hoger scoren, terwijl kinderen met herkomstland Marokko, Suriname, Nederlandse Cariben en Turkije lager scoren. De uitkomsten voor leerjaar 2018/'19 zijn te vinden in bijlage B8.2 (Model 3a, 3b en 4a, 4b) en schetsen voor leesvaardigheid hetzelfde beeld als de resultaten van 2021/'22. Voor taalverzorging is de relatie tussen isolatie en een hoger referentieniveau niet significant.

Effect op leesvaardigheid houdt stand bij controle voor eindtoetsscore

In het model zonder gestandaardiseerde eindtoetsscore behalen herkomstgroepen Suriname en Nederlandse Cariben – gegeven hun isolatiescore – een lager niveau voor leesvaardigheid en taalverzorging dan gemiddeld. Als er echter ook gecontroleerd wordt voor de eindtoetscore, doen zij het juist beter op beide taalonderdelen dan gemiddeld. Hoewel deze herkomstgroepen dus gemiddeld een lagere algehele eindtoetsscore hebben, vormt de taal hierbij niet specifiek het probleem. Dit komt waarschijnlijk omdat mensen afkomstig uit Suriname en de Nederlandse Cariben veelal de Nederlandse taal gebruiken (Hogendoorn, 2023).

Kinderen van Marokkaanse herkomst scoren wel hoog op leesvaardigheid, maar juist relatief laag op taalverzorging. Kinderen van Turkse herkomst scoren op beide taalonderdelen lager dan gemiddeld. Kinderen uit herkomstgroepen Afghanistan, Somalië en China scoren op beide onderdelen hoog. Voor de Chinese herkomstgroep zijn in het model waarin gecontroleerd wordt voor de gestandaardiseerde eindtoetsscore de taalvaardigheidsscores juist lager dan gemiddeld. Dit suggereert dat kinderen met een Chinese herkomst het goed doen op de eindtoets, maar dat dit minder geldt voor taal dan voor de andere toetsonderdelen.

In beide onderzochte jaren is er na het controleren voor de gestandaardiseerde eindtoetsscore nog steeds een negatief effect te zien van de isolatiescore op leesvaardigheid (-0,010 in 2018/'19; -0,009 in 2021/'22). Het effect van de isolatiescore op taalverzorging is na het controleren voor de eindtoetsscore niet meer significant voor 2021/'22. Het effect van de isolatiescore op taalverzorging in 2019 is in geen van de modellen significant.

8.4.1 Ordinale regressie op leesvaardigheid [LV] (model 1a en 1b) en taalverzorging [TV] (model 2a en 2b), leerjaar 2021/'22

	Model 1a: LV	Model 1b: LV + eindtoetsscore	Model 2a: TV	Model 2b: TV + eindtoetsscore
Isolatiescore 2021	-0,009***	-0,009***	-0,004**	-0,001
Gestandaardiseerde eindtoets		2,570***		2,246***
Jongen	-0,149***	-0,232***	-0,230***	-0,354***
Meisje	0,151***	0,235***	0,233***	0,359***
Eenouderhuishouden	-0,110***	0,116***	-0,184***	-0,018
Tweeouderhuishouden	0,037***	-0,039***	0,061***	0,006
In Nederland geboren	0,043***	0,051**	0,052***	0,073***
In buitenland geboren, in 5^e levensjaar of eerder in NL	0,095*	0,070	-0,008	-0,128**
In buitenland geboren, in 6^e levensjaar of later in NL	-0,204***	-0,219***	-0,178***	-0,186***
Hoogst behaalde opleiding vader				
Hoogstens een vmbo-diploma	-0,139***	-0,034	-0,940***	0,030
Mbo 2-4 of vergelijkbaar	0,063*	-0,010	0,097**	0,058
Bacheloropleiding	0,451***	0,070	0,433***	0,091
Masteropleiding of hoger	0,704***	0,065	0,587***	-0,006
Opleiding onbekend	-0,065***	0,009	-0,093***	-0,053**
Hoogst behaalde opleiding moeder				
Hoogstens een vmbo-diploma	-0,181***	-0,069**	-0,119***	0,034
Mbo 2-4 of vergelijkbaar	0,041	0,087**	0,005	0,012
Bacheloropleiding	0,480***	0,203**	0,345***	0,019
Masteropleiding of hoger	0,761***	0,250*	0,524***	-0,089
Opleiding onbekend	-0,040	-0,061*	-0,021	-0,037
Inkomenspercentiel (gecentreerd)	0,008***	0,002**	0,005***	-0,002**
Herkomstland				
Afghanistan	0,451***	0,177	0,350***	0,004
China	0,743***	-0,761***	1,051***	-0,135
Irak	-0,083	-0,266**	0,123	0,113
Marokko	0,142***	0,277***	-0,092**	-0,127**
Nederlandse Cariben	-0,576***	0,286***	-0,603***	0,130
Polen	-0,118*	-0,250***	-0,014	-0,032
Somalië	0,242**	0,330**	0,139	0,142
Suriname	-0,227***	0,202**	-0,169**	0,237***
Syrië	-0,053	-0,243***	0,038	-0,035
Turkije	-0,317***	-0,276***	-0,146***	0,036
Overige landen	0,050*	0,014	0,052*	0,008
N	24 520	24 520	24 520	24 520

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

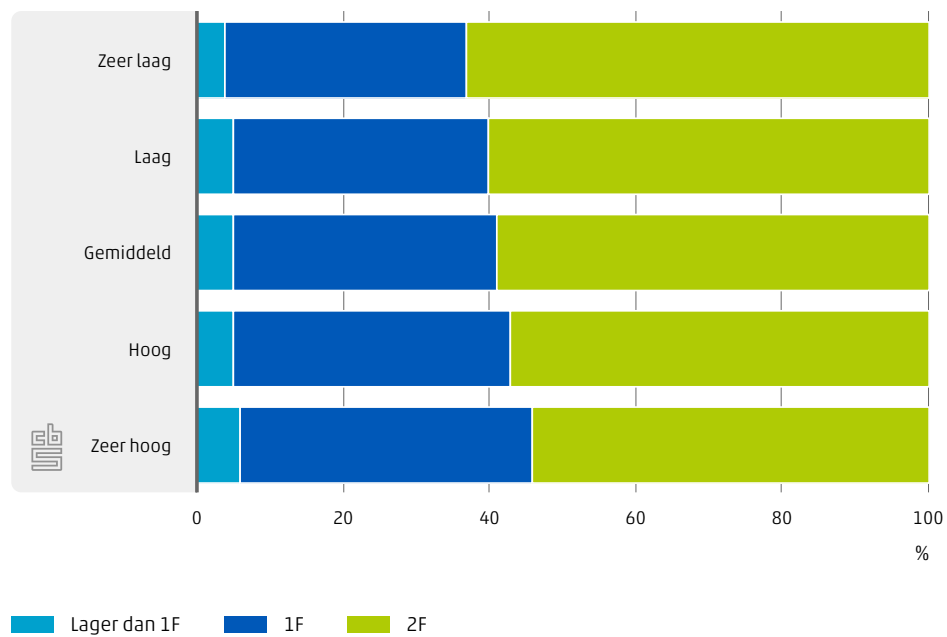
Kinderen met lage isolatiescores halen vaker streefniveau voor leesvaardigheid

In de volgende figuren zijn op basis van model 1 en model 2 voor vijf verschillende isolatiescores (van zeer laag tot en met zeer hoog) kansen geschat dat kinderen taalvaardigheidscore 2F, 1F of lager dan 1F behalen. Figuur 8.4.2 en 8.4.3 zijn gebaseerd op de modellen

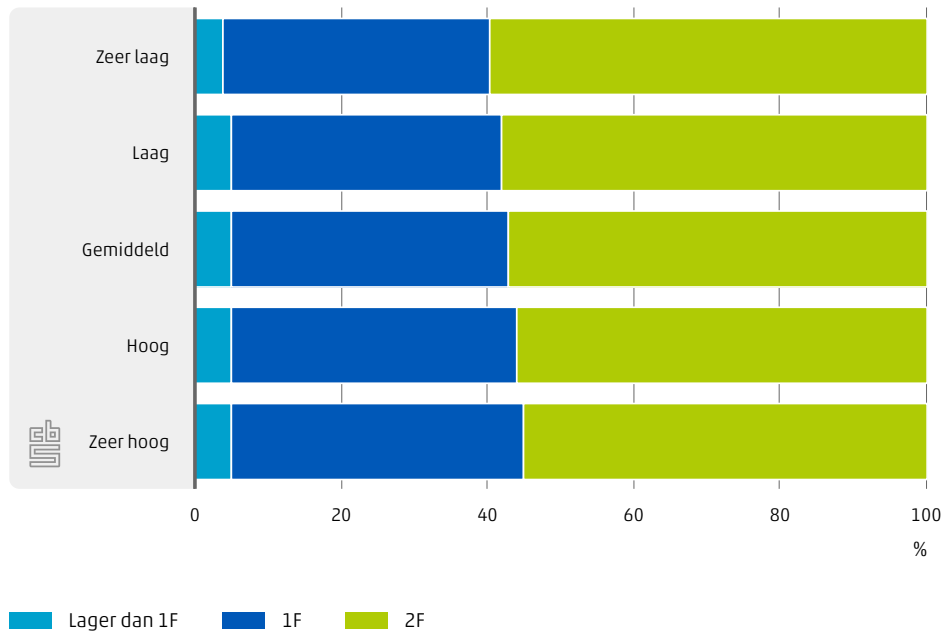
exclusief de correctie voor de eindtoetscore. Het geschatte percentage kinderen die het laagste niveau (lager dan 1F) halen, neemt bij leesvaardigheid toe van 4 procent bij een zeer lage isolatiescore naar 6 procent bij een zeer hoge. Bij taalverzorging is er een toename van 4 procent naar 5 procent. Ook neemt het geschatte percentage kinderen die voor leesvaardigheid niveau 2F halen bij toenemende isolatiescore af van 63 procent naar uiteindelijk 54 procent. Voor taalverzorging neemt deze geschatte proportie af van 59 procent naar 55 procent.

Figuur 8.4.4 en 8.4.5 zijn gebaseerd op de modellen inclusief de correctie voor de eindtoetscore. Hier zijn de verschillen bij leesvaardigheid kleiner, maar nog steeds significant. Voor taalverzorging is geen verschil meer te zien bij verschillende isolatiescores, zoals ook blijkt uit model 2b: de isolatiescore heeft daar geen significant effect meer.

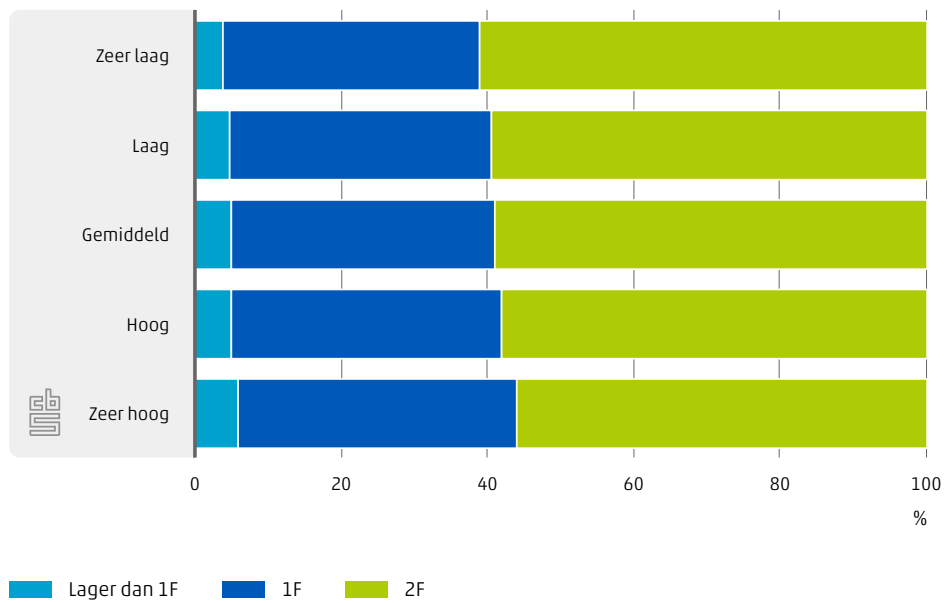
8.4.2 Geschatte kansen per leesvaardigheidsniveau per isolatiescore

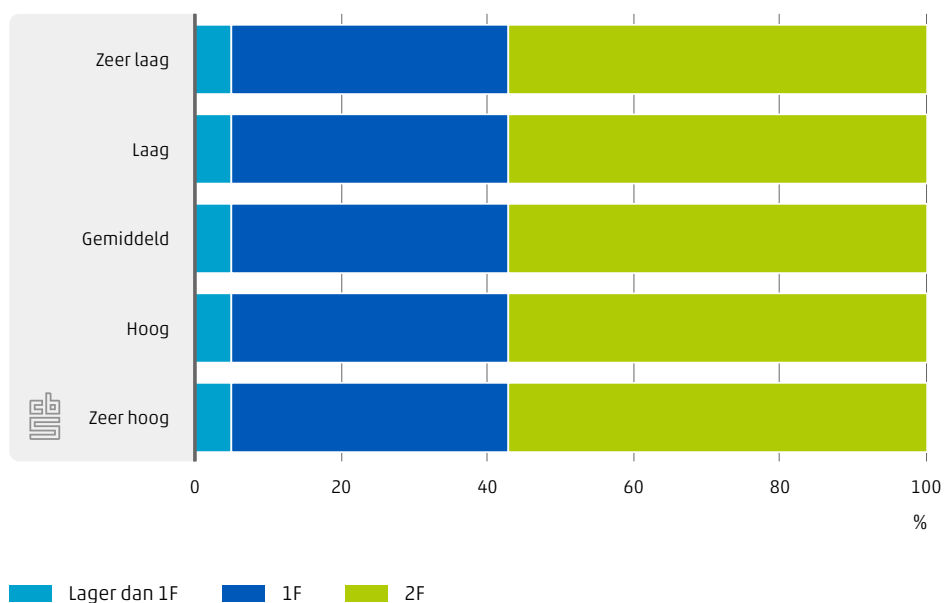
8.4.3 Geschatte kansen per taalverzorgingsniveau per isolatiescore

8.4.4 Geschatte kansen per leesvaardigheidsniveau per isolatiescore (inclusief gestandaardiseerde eindtoetscore)

8.4.5 Geschatte kansen per taalverzorgingsniveau per isolatiescore (inclusief gestandaardiseerde eindtoetsscore)

8.5 Conclusie

Voor kinderen van wie beide ouders in het buitenland geboren zijn geldt: hoe hoger het aandeel van de eigen herkomstgroep in het netwerk, des te lager het referentieniveau dat zij behalen op leesvaardigheid in de eindtoets in groep 8. Dit is ook het geval na correctie voor verschillende achtergrondkenmerken.

Voor taalverzorging is er eenzelfde relatie tussen hogere isolatie en het behalen van een lager referentieniveau, maar deze valt weg na correctie voor de totaalscore van de eindtoets als indicatie voor de schoolprestaties in het algemeen. Dat is echter een conservatief model, omdat de totaalscore van de eindtoets deels bestaat uit de score van de afhankelijke variabelen leesvaardigheid en taalverzorging.

Al met al geeft deze studie duidelijke aanwijzingen voor een netwerkinvloed: blootstelling aan de Nederlandse taal, of het gebrek daaraan, in de netwerken van kinderen is waarschijnlijk een van de oorzaken van verschillen in hun taalvaardigheid. De invloed van het netwerk is niet klein: deze is bijvoorbeeld maar iets kleiner dan de invloed van het huishoudensinkomen. De geschatte kans om onder het streefniveau te presteren op leesvaardigheid stijgt van 4,2 procent naar 6,0 procent als de isolatie stijgt van zeer laag naar zeer hoog. Deze kans stijgt van 3,0 procent naar 6,0 procent als het inkomen daalt van zeer hoog naar zeer laag. In de praktijk gaat een hogere isolatie vaak samen met een lager inkomen, waardoor deze kinderen een nog grotere kans op taalachterstand hebben.

Andere resultaten liggen sterk in lijn met eerder onderzoek naar schoolprestaties (CBS, 2022a). Kinderen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie) hebben over het algemeen hogere taalvaardigheidsscores dan kinderen die niet in Nederland geboren zijn, en kinderen uit eenouderhuishoudens hebben gemiddeld lagere scores. Een hoger inkomen

van het huishouden hangt samen met een hogere taalvaardigheid, net zoals een hogere opleiding van de vader en moeder.

Herkomstgroepen verschillen in hoe zij scoren op leesvaardigheid en taalverzorging. Gecontroleerd voor de totaalscore van de eindtoets scoren kinderen met een Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst beter dan gemiddeld op beide taalvaardigheidsonderdelen, wat aangeeft dat hun algemene schoolprestaties achterblijven maar dat hun prestatie op taal daarbij relatief gunstig is. Kinderen met een Afghaanse of Somalische herkomst scoren beter dan gemiddeld op beide taalvaardigheidsonderdelen, en kinderen met een Turkse herkomst scoren minder goed dan gemiddeld.

Uit ander onderzoek (Hogendoorn, 2023) blijkt dat de tweede generatie zelf over het algemeen rapporteert geen moeite te hebben met de Nederlandse taal. In dat onderzoek wordt de discrepantie tussen deze uitkomst en de gemiddeld minder goede taalprestaties op school toegeschreven aan het meetinstrument: een enquête over de aanwezigheid van taalproblemen in het dagelijks verkeer meet iets anders dan een schooltoets van analytische taalvaardigheden. Daarbij komt dat de respondenten in het enquête-onderzoek 15 jaar of ouder zijn, en zij over zichzelf aan moesten geven of zij problemen ondervinden met de Nederlandse taal, terwijl de onderzoekspopulatie in het huidige onderzoek vooral bestaat uit kinderen van 10 tot 12 jaar en de taalvaardigheid gemeten wordt aan de hand van de eindtoets in groep 8. De verschillende metingen van taalvaardigheid van twee verschillende doelgroepen kunnen niet direct vergeleken worden.

Uit de resultaten blijkt een verschil in scores voor leesvaardigheid en taalverzorging voor verschillende herkomstgroepen. Waar leesvaardigheid gaat om het begrijpen en interpreteren van taal, gaat het bij taalverzorging om het grammaticaal correct opschrijven van taal. Aangezien de twee onderdelen dus niet precies hetzelfde meten, hoeven de uitkomsten van de analyses ook niet hetzelfde te zijn wat betreft de relatie tussen de referentieniveaus en isolatiescores.

Een beperking van dit onderzoek is de manier waarop de afhankelijke variabelen leesvaardigheid en taalverzorging zijn gemeten. In plaats van een gedetailleerde score zijn deze slechts uitgedrukt in drie grove categorieën: lager dan 1F, 1F en 2F. Hoewel deze categorieën duidelijk te interpreteren zijn, zou een numerieke score hoogstwaarschijnlijk een preciezer (en mogelijk een sterker) effect weergeven van netwerken op de taalvaardigheid.

Een andere beperking is dat de causaliteit van het verband tussen isolatie in het netwerk en taalvaardigheid moeilijk te bewijzen is in dit type onderzoek. Het kan niet uitgesloten worden dat een hoge isolatiescore en een lage taalvaardigheid dezelfde onderliggende oorzaak hebben, bijvoorbeeld bepaalde culturele kenmerken en/of een slechte beheersing van het Nederlands door de ouders. Er zijn echter wel sterke aanwijzingen dat de isolatiescore de oorzaak is van de lagere taalvaardigheid. Allereerst is het uiterst logisch: wie weinig blootgesteld wordt aan een taal, zal daar ook minder bedreven in zijn. Daarnaast blijft voor leesvaardigheid het effect van isolatie staan, ook als er (middels de totaalscore van de eindtoets) zoveel mogelijk wordt gecontroleerd voor algemene leervaardigheden en studievoortgang.

Ten slotte zou de kwaliteit van scholen en leerkrachten nog een rol kunnen spelen in de taalvaardigheid van leerlingen. Uit onderzoek blijkt echter dat de school geen sterk effect heeft op de eindtoetsscore van leerlingen ten opzichte van andere variabelen zoals het

onderwijsniveau van de ouders en herkomstland (CBS, 2016; CBS, 2019). Daarbij komt dat het effect van de isolatiescore in het huidige onderzoek ook blijft staan voor leesvaardigheid als er gecontroleerd wordt voor de totaalscore van de eindtoets.

Dit onderzoek toont de relevantie aan van netwerken in het dagelijks leven van mensen. Door niet alleen naar individuele eigenschappen te kijken en ook indirecte invloeden van de omgeving mee te nemen, kan er een vollediger beeld geschetst worden van ontwikkelingen en problemen – in dit geval de ontwikkeling van taalvaardigheid van kinderen van wie beide ouders in het buitenland geboren zijn. Door het beter begrijpen van verschillen in taalvaardigheid tussen kinderen met een Nederlandse en niet-Nederlandse herkomst kan er ook een gerichtere aanpak ontwikkeld worden om deze verschillen te verkleinen waar dit mogelijk is. Om een nog vollediger beeld te schetsen van de invloed van netwerken op de taalvaardigheid van kinderen zou toekomstig onderzoek in kunnen gaan op de rol die verschillende netwerkklagen spelen bij de totstandkoming van de isolatiescore: wat is bijvoorbeeld de rol van het familienetwerk ten opzichte van het burennetwerk of klasgenotennetwerk?

8.6 Literatuur

Bakker, B. F., van Rooijen, J., & Van Toor, L. (2014). [The system of social statistical datasets of Statistics Netherlands: An integral approach to the production of register-based social statistics](#). *Statistical Journal of the IAOS*, 30(4), 411–42.

Ballester, C., & Vorsatz, M. 2014. [Random walk-based segregation measures](#). *The Review of Economics and Statistics*, 96 (3): 383–401.

Becker, B. (2007). Exposure is not enough: The interaction of exposure and efficiency in the second language acquisition process. *The international journal of language society and culture*, 23(1), 1–9.

Blom, E. (2019). [Wat iedereen moet weten over de taalontwikkeling van kinderen in een diverse samenleving](#). Oratie.

Breen, R., Luijkx, R., Müller, W., & Pollak, R. (2010). Long-term trends in educational inequality in Europe: Class inequalities and gender differences. *European Sociological review*, 26, 31–48.

CBS (2016). [Herziening gewichtenregeling primair onderwijs – Fase 1](#).

CBS (2019). [Herziening gewichtenregeling primair onderwijs](#).

CBS (2022a). [Rapportage Integratie en Samenleven 2022](#). CBS: Den Haag/Heerlen.

CBS (2022b). [Privacy](#).

CBS (2023a). [Burennetwerktab: buren- en buurtgenotenrelaties](#).

CBS (2023b). [Colleganetwerktab: collegarelaties](#).

CBS (2023c). [Familienetwerktab: familierelaties.](#)

CBS (2023d). [Huisgenotennetwerktab: huisgenotenrelaties.](#)

CBS (2023e). [Klasgenotennetwerktab: klasgenotenrelaties.](#)

CBS StatLine (2020). [Jongeren \(15 tot 25 jaar\); onderwijsniveau, kenmerken ouders.](#)

CBS StatLine (2024) [Bevolking hoogst behaald onderwijsniveau en herkomst.](#)

Chondrogianni, V., & Marinis, T. (2011). [Differential effects of internal and external factors on the development of vocabulary, tense morphology and morpho-syntax in successive bilingual children.](#) *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 1(3), 318–345.

De Winter-Koçak, S. & Badou, M. (2020). [Schoolloopbanen van jongeren met een migratieachtergrond.](#) *Kennisplatform Integratie & Samenleving.*

Dronkers, J. & Levels, M. (2007). [Do School Segregation and School resources Explain Region-of-Origin Differences in the Mathematics Achievement of Immigrant Students?](#) *Educational Research and Evaluation*, 13:5, pp. 435–462.

Goldberg, H. Paradis, J. & Crago, M. (2008). Lexical acquisition over time in minority first language children learning English as a second language. *Applied Psycholinguistics*, 29, 41–65.

Goldsmith, P. R. (2009). Schools or neighborhoods or both? Race and ethnic segregation and educational attainment. *Social Forces*, 87(4), 1913–1941.

Hartgers, M., Traag, T., & Wielenga, L. (2021). [De schooladviezen in groep 8: verschillen tussen groepen leerlingen.](#)

Hogendoorn, B. (2023). [Taal en taligheid van mensen met een migratieachtergrond.](#) *Demos, bulletin over bevolking en samenleving*, 39(4).

Inspectie van het Onderwijs (2022). [Factsheet nieuwkomers in het onderwijs.](#)

Koot, H., Ftitache, B. & van Lier, P. (2022) [Kinderen van migranten staan met 10-0 achter.](#) *Kind Adolescent Praktijk*, 21, 6–13.

Nieuwenhuis, J., & Hooimeijer, P. (2016). The association between neighbourhoods and educational achievement, a systematic review and meta-analysis. *Journal of Housing and the Built Environment*, 31, 321–347.

[Referentiekader Taal \(2024\).](#)

Scheeren, L., Das, M., & Liefbroer, A. C. (2017). Intergenerational transmission of educational attainment in adoptive families in the Netherlands. *Research in Social Stratification and Mobility*, 48, 10–19.

Shavit, Y., & Blossfeld, H. P. (1993). Persistent inequality: Changing educational attainment in thirteen countries. Social Inequality Series. Boulder: Westview Press.

Shresta, T. B. (1998). Instruction and exposure: How do they contribute to second language acquisition?. *Foreign language annals*, 31(2), 231-242.

Sykes, B., & Kuyper, H. (2013). School segregation and the secondary-school achievements of youth in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(10), 1699-1716.

Szulkin, R., & Jonsson, J. O. (2007). *Ethnic segregation and educational outcomes in Swedish comprehensive schools.*

Te Grotenhuis, M., Pelzer, B., Eisinga, R., Nieuwenhuis, R., Schmidt-Catran, A., & König, R. (2017). When size matters: advantages of weighted effect coding in observational studies. *International Journal of Public Health* 62(1), 163-167.

Terwel, J., Rodrigues, G. R., & Van de Koot-Dees, D. (2011). Tussen afkomst en toekomst. Case studies naar de schoolloopbanen van leerlingen van 10-21 jaar. Garant.

Van der Laan, D. J., De Jonge, E., Das, M., Te Riele, R., & Emery, T. (2023). A whole population network and its application for the social sciences. *European Sociological Review*, 39-1, 145-160.

Van Klinger, F., De Vries, M. M., Das, M. (2024). Herkomstsegregatie in Nederland: een netwerkanalyse.

9 Loopbanen van afgestudeerden in hoog- en laagconjunctuur

Dit hoofdstuk gaat over de loopbanen van in Nederland geboren mannen van Buiten-Europese herkomst ('de tweede generatie') direct na hun afstuderen. In tijden van laagconjunctuur vinden zij minder snel betaald werk en verdienen zij minder vaak een inkomen van tenminste het voltijds minimumloon dan in tijden van hoogconjunctuur. De nadelen van laagconjunctuur spelen sterker bij de tweede generatie dan gemiddeld. Mannen die wel tijdig werk met voldoende inkomen vinden, maken in de jaren daarna een gunstiger loopbaan- en loonontwikkeling door.

9.1 Inleiding

In 2023 lag de nettoarbeidsparticipatie bij in Nederland geboren mannen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst ongeveer even hoog als dat van hun leeftijdsgenoten (zie hoofdstuk 4). Deze herkomstverschillen zijn tijdens het afgelopen decennium nog niet eerder zo klein geweest. Een mogelijke factor daarbij is de conjunctuur. Uit de Rapportage Integratie en Samenleven 2022 (CBS, 2022) is gebleken dat de conjunctuur een sterke invloed heeft op de nettoarbeidsparticipatie. In tijden van hoogconjunctuur, zoals in 2023, staan de meeste groepen er relatief gunstig voor en zijn verschillen naar herkomst klein. In tijden van laagconjunctuur ligt de arbeidsdeelname juist lager en de werkloosheid hoger. Dat is het geval voor iedereen, maar vooral voor jonge mannen van de tweede generatie met een Buiten-Europese herkomst.

Jongeren zijn vaak recent afgestudeerd en hebben nog weinig binding met de arbeidsmarkt. Uit het Jaarrapport Integratie 2020 (CBS, 2020) is gebleken dat dit met name nadelig uitpakt voor de tweede generatie. Zo heeft 57 procent van de mannen van de tweede generatie met een Marokkaanse herkomst een jaar na het voltooien van een mbo-2-opleiding betaald werk, tegen 85 procent van de recent afgestudeerden met een Nederlandse herkomst. Ook bij mannen van de tweede generatie met een hbo- of wo-opleiding ligt de nettoarbeidsparticipatie lager dan in de Nederlandse herkomstgroep.

In dit hoofdstuk wordt voortgebouwd op deze reeks onderzoeken. De centrale vraag is in hoeverre de invloed van de conjunctuur, die met name bij mannen van de tweede generatie speelt, direct na het afstuderen zichtbaar is. Hoe zien de eerste maanden na afstuderen eruit qua arbeidspositie en het verdienen van voldoende inkomen? Ook wordt gekeken naar de gevolgen voor de lange termijn. Maken degenen die snel werk vinden met voldoende inkomen een gunstigere ontwikkeling door van hun loopbaan? En werkt die gunstigere ontwikkeling van loopbaan in de jaren daarna weer door op het uurloon van werknemers?

Daarbij richt dit hoofdstuk zich op mannen van de tweede generatie met een Buiten-Europese herkomst. De reden om alleen naar mannen te kijken is dat de arbeidsdeelname van afgestudeerden bij mannen sterker verschilt naar herkomst dan bij vrouwen (CBS, 2022). Daarnaast wordt de arbeidsdeelname van vrouwen sterker beïnvloed door andere factoren, zoals het hebben van een partner of het krijgen van kinderen (Glijn et al., 2023; Portegijs & Van den Brakel, 2018), waardoor conjunctuureffecten bij vrouwen moeilijker zijn vast te stellen. De reden om alleen naar de tweede generatie te kijken is dat het om mensen gaat die in Nederland zijn geboren, (meestal) hier naar school zijn gegaan en hier zijn afgestudeerd. Zij spreken daarom de Nederlandse taal, hun diploma's worden hier erkend en hun gegevens zijn beschikbaar in registers. De reden om alleen naar de Buiten-Europese herkomstgroepen te kijken is dat daar de vier klassieke migratiegroepen onder vallen: mensen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomst. Zij bekleden veelal een ongunstigere positie op de arbeidsmarkt. De vijfde klassieke migratiegroep, van Indonesische herkomst, is gemiddeld ouder en al eerder het onderwijs uitgestroomd en wordt daarom hier niet apart onderscheiden.

De loopbanen worden onderzocht van afgestudeerden die het onderwijs zijn uitgestroomd na studie jaren 2007/'08, 2012/'13 of 2017/'18. De eerste groep heeft de arbeidsmarkt betreden in een periode van hoogconjunctuur, toen er 240 duizend vacatures openstonden en de werkloosheid op 4,8 procent lag. De middelste groep heeft de arbeidsmarkt betreden bij laagconjunctuur, toen er 95 duizend vacatures openstonden (het laagste aantal sinds het begin van de meting in 1997) en de werkloosheid op 8,2 procent lag. De laatste groep betrad de arbeidsmarkt weer bij hoogconjunctuur, met 248 duizend openstaande vacatures en een werkloosheid van 4,9 procent (CBS 2024a, 2024b).

9.2 Data en methode

Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie van dit hoofdstuk bestaat uit alle in Nederland geboren mannen die na de studie jaren 2007/'08, 2012/'13 of 2017/'18 op een leeftijd tussen de 17 en 35 jaar in bezit van een diploma het voltijd bekostigd onderwijs zijn uitgestroomd en in de drie daaropvolgende jaren niet opnieuw het onderwijs zijn ingestroomd. De uitstroom is vastgesteld op 1 oktober na het betreffende studiejaar. Alleen afgestudeerden met een diploma op het niveau van mbo-2, mbo-3, mbo-4, hbo-bachelor of wo-master zijn onderzocht. De andere niveaus gelden niet als startkwalificatie (mbo-1), omvatten te kleine aantallen afgestudeerden (hbo-associate degree, hbo-master, doctoraat) of worden vaak nog gevolgd door een andere opleiding (wo-bachelor). Tevens uitgesloten zijn internationale studenten, mensen die in het jaar na afstuderen langer dan een maand niet in Nederland woonden, en mensen die in de jaren daarna minder dan 90 procent van de tijd in Nederland woonden, vanwege beperkte informatie over hun loopbanen.

Herkomstgroepen

De analyse is uitgevoerd voor mannen van de tweede generatie van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Nederlands-Caribische of overig Buiten-Europese (inclusief Indonesische) herkomst. Deze mannen van de tweede generatie zijn zelf in Nederland geboren, maar een of beide van hun ouders zijn in het buitenland geboren. Deze herkomstgroepen worden vergeleken met het totaal van alle in Nederland geboren mannen die na hetzelfde studiejaar het onderwijs zijn uitgestroomd. Een overzicht van de behaalde onderwijsniveaus staat in de bijlage (figuur B9.1).

Indicatoren

In dit hoofdstuk worden meerdere indicatoren belicht. Allereerst wordt gekeken naar de verstreken tijd tussen het moment van afstuderen (hier gerekend als 1 oktober na het laatste studiejaar) en het moment waarop iemand voor het eerst betaald werk verricht. Tevens wordt gekeken naar de positie in de werkkring drie maanden na afstuderen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen vast werk, flexibel werk en geen betaald werk. Vast werk omvat een baan met een vast contract, werk als zelfstandige met personeel of werk als meewerkend gezinslid. Flexibel werk omvat een baan met een tijdelijk contract, een stage, werk als oproepkracht, werk als uitzendkracht of werk als zelfstandige zonder personeel. Indien iemand in meerdere kringen werkzaam is, geldt de werkkring waarmee diegene het hoogste inkomen verdient.

Of iemand werk heeft, geeft nog geen inzicht in het inkomen dat daarmee verworven wordt. Daarom wordt ook de 'financiële onafhankelijkheid' in kaart gebracht. Financiële onafhankelijkheid is een beleidsterm die betekent dat het inkomen uit arbeid en eigen onderneming minstens gelijk is aan het wettelijk minimumloon van een voltijdbaan voor volwassenen. In dit hoofdstuk wordt de financiële onafhankelijkheid bepaald aan de hand van de verhouding tussen het bruto maandelijkse inkomen en het brutominimumloon. Deze indicator wordt gebruikt om onderscheid te maken tussen afgestudeerden met een snelle aansluiting onderwijs-arbeid (binnen drie maanden financieel onafhankelijk) en langzame aansluiting (niet binnen drie maanden financieel onafhankelijk).

Om de langetermijnevolgen van financiële onafhankelijkheid in kaart te brengen is gekeken naar de loopbaanontwikkeling van afgestudeerden met een snelle en langzame aansluiting. Daarbij is een indicator de opbouw van werkervaring. De werkervaring is gedefinieerd als het cumulatieve aantal gewerkte voltijdsequivalenten (vte) ten opzichte van het aantal dat iemand zou accumuleren bij permanent voltijdswerk. Een andere indicator betreft het aantal loopbaanonderbrekingen. Een loopbaanonderbreking is hier gedefinieerd als een transitie van een periode waarin iemand minstens 12 uur per week betaald werk uitvoert naar een periode waarin diegene geen of minder dan 12 uur per week betaald werk heeft, ongeacht de lengte van die periode.

Verder wordt gekeken naar het uurloon. Het gaat dan om het gemiddelde bruto-uurloon van werknemers. Hierbij zijn directeurs-groootaandeelhouders ook meegenomen, aangezien zij officieel een dienstverband hebben, maar zelfstandig ondernemers, meewerkende gezinsleden en overige zelfstandigen niet, aangezien zij niet in dienstverband werken. Vanzelfsprekend zijn mensen zonder betaalde baan hier ook niet meegenomen.

Methode

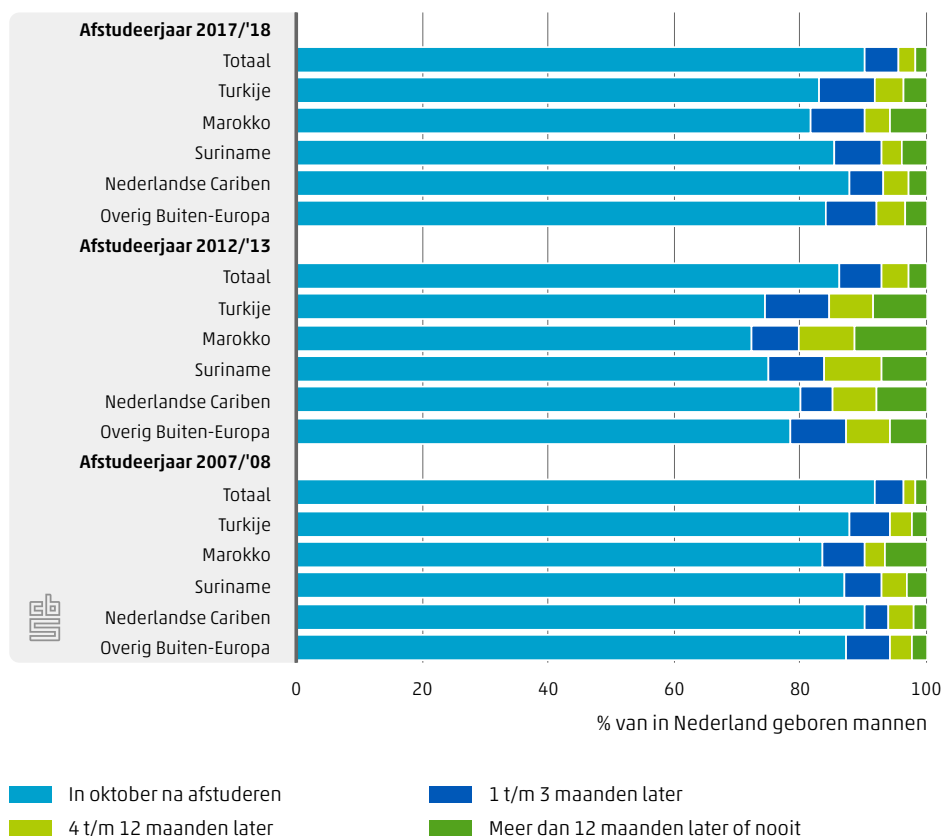
Eventuele herkomstverschillen op de bovenstaande indicatoren kunnen samenhangen met andere kenmerken die van belang zijn voor iemands kansen op de arbeidsmarkt. Daarom zijn enkele regressieanalyses gedaan waarbij rekening is gehouden met de volgende studiekenmerken: de leeftijd bij afstuderen, de woonregio bij afstuderen, het onderwijsniveau en de onderwijsrichting. Deze analyses worden niet apart getoond, maar kort in de tekst besproken.

Ten slotte wordt voor afstudeercohort 2007/'08 een verdiepende analyse uitgevoerd. Daarbij is het de vraag in hoeverre het lagere uurloon van afgestudeerden die niet binnen drie maanden financieel onafhankelijk zijn (afgestudeerden met een langzame aansluiting), wordt verklaard door hun (1) herkomst, (2) studiekenmerken (leeftijd bij afstuderen, woonregio bij afstuderen, onderwijsniveau en onderwijsrichting), (3) werkervaring en loopbaanonderbrekingen en (4) de bedrijfstakken waarin zij werken.

9.3 Aansluiting onderwijs en arbeid

Het grootste deel van de mannen heeft in oktober na het afstuderen vast of flexibel werk. Dat is het geval bij mannen die in 2007/'08 zijn afgestudeerd (92 procent), die in 2012/'13 zijn afgestudeerd (86 procent) en die in 2017/'18 zijn afgestudeerd (90 procent). Slechts 3 procent van de mannen heeft een jaar na afstuderen nog geen betaald werk gehad. Op het eerste gezicht lijkt de conjunctuur dus weinig van invloed.

9.3.1 Duur tot eerste betaalde werk

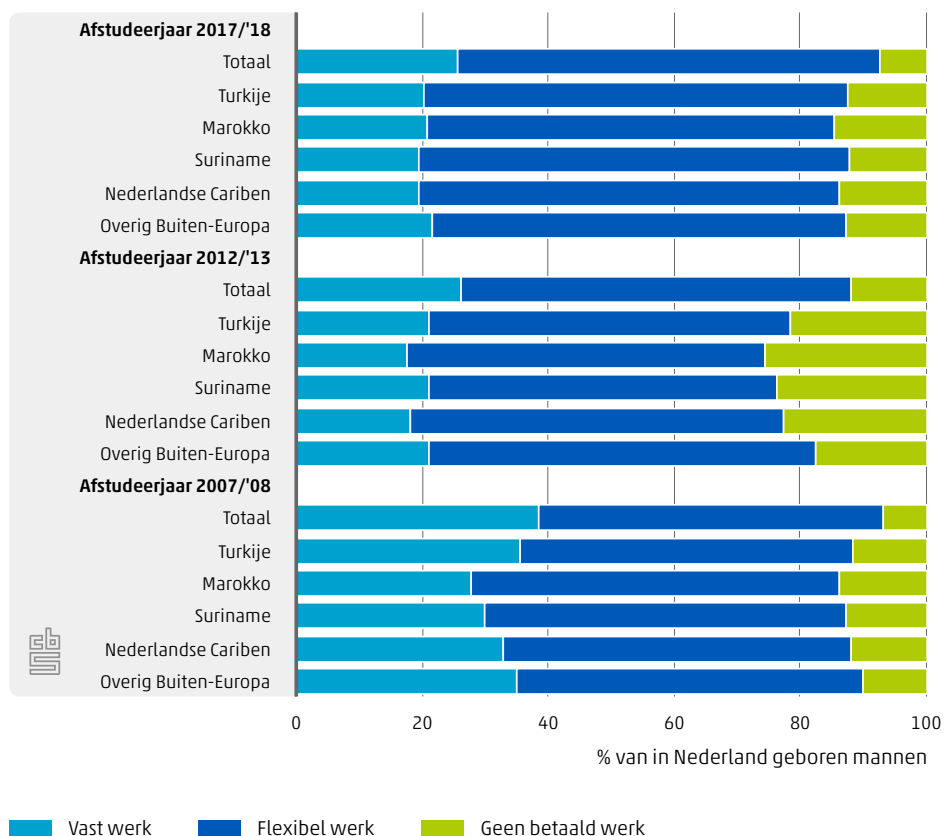

Tweede generatie vindt bij laagconjunctuur minder snel werk

Wanneer naar specifieke herkomstgroepen wordt gekeken, komt een ander beeld naar voren. De tweede generatie van Turkse, Surinaamse, Nederlands-Caribische en vooral Marokkaanse herkomst doet er langer dan gemiddeld over om voor het eerst betaald werk te vinden. Dat geldt met name in tijden van laagconjunctuur. Zo heeft in de Marokkaanse herkomstgroep 84 procent van de afgestudeerden uit 2007/'08 in oktober betaald werk, maar daalt dat aandeel naar 72 procent bij de afgestudeerden uit 2012/'13. Bovendien hebben mannen van Buiten-Europese herkomst die bij laagconjunctuur afstuderen een jaar later relatief vaak nog steeds geen werk. Zo heeft 11 procent van de mannen met een Marokkaanse herkomst die in 2012/'13 zijn afgestudeerd een jaar later nog geen betaald werk gehad, ten opzichte van 6 procent van de mannen met een Marokkaanse herkomst afgestudeerd in 2007/'08 of 2017/'18.

Herkomstverschillen in het aandeel met betaald werk uit zich vooral in het aandeel met **vast** werk. Zo hebben mannen van de tweede generatie drie maanden na afstuderen ongeveer even vaak als gemiddeld flexibel werk, maar minder vaak vast werk. Van de in 2012/'13 afgestudeerde mannen had bijvoorbeeld 18 procent uit de Marokkaanse of Nederlands-Caribische herkomstgroepen drie maanden later vast werk, tegen 21 procent van de overig Buiten-Europese groep en 26 procent van de totale groep.

9.3.2 Positie in de werkring 3 maanden na afstuderen

Een extra analyse waarbij rekening is gehouden met de gemiddelde leeftijd bij afstuderen, de woonregio bij afstuderen, het onderwijsniveau en de onderwijsrichting leidt niet tot andere resultaten. Dus ook na correctie voor studiekenmerken ligt bij laagconjunctuur de kans op (vast) werk in de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Nederlands-Caribische herkomstgroepen beduidend lager dan gemiddeld.

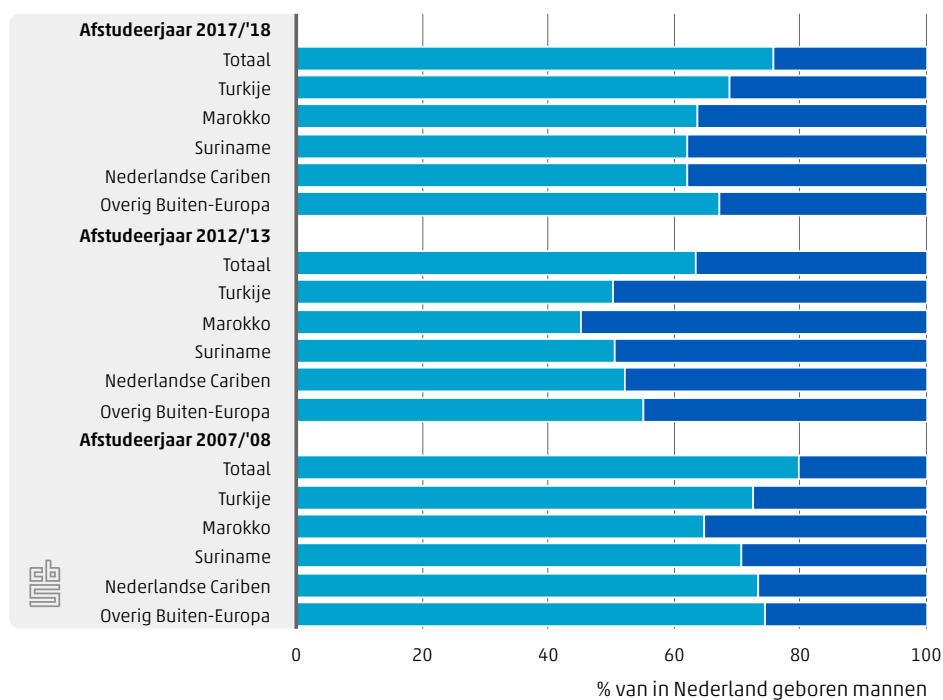
Tweede generatie bij laagconjunctuur vooral minder snel onafhankelijk

Eenzelfde patroon is zichtbaar bij het inkomen uit arbeid. Drie maanden na afstuderen is de tweede generatie minder vaak dan gemiddeld financieel onafhankelijk.¹⁾ Van de mannen die afstuderen bij hoogconjunctuur is ongeveer 80 procent drie maanden later financieel onafhankelijk, de overige 20 procent (nog) niet. Bij laagconjunctuur is 64 procent van alle afgestudeerden drie maanden na afstuderen financieel onafhankelijk. Wederom zijn herkomstverschillen bij laagconjunctuur wat groter. Zo is in de Marokkaanse herkomstgroep bij hoogconjunctuur ongeveer 64 procent binnen drie maanden na afstuderen financieel onafhankelijk, maar bij laagconjunctuur slechts 45 procent.

1) Iemand wordt in deze publicatie als financieel onafhankelijk beschouwd als het individuele bruto maandinkomen uit arbeid en eigen onderneming tenminste 100% bedraagt van het bruto maandinkomen uit een voltijdsbaan tegen het minimumloon voor 23-jarigen en ouder.

Na correctie voor leeftijd bij afstuderen, woonregio bij afstuderen, onderwijsniveau en onderwijsrichting neemt het aandeel met een snelle aansluiting alleen bij de Marokkaanse herkomstgroep iets toe.

9.3.3 Financiële onafhankelijkheid 3 maanden na afstuderen

■ Binnen drie maanden financieel onafhankelijk
 ■ Niet binnen drie maanden financieel onafhankelijk

9.4 Loopbaan na financiële onafhankelijkheid

Mannen zijn ingedeeld naar degenen die na het afstuderen snel aansluiting vonden op de arbeidsmarkt (binnen drie maanden financieel onafhankelijk) en degenen die langzaam aansluiting vonden (niet binnen drie maanden financieel onafhankelijk). Wat zijn de langetermijneffecten van een snelle of juist langzame aansluiting? Om die vraag te beantwoorden is gekeken naar de loopbaanontwikkeling. Dit is alleen gedaan voor mannen die in studiejaar 2007/'08 zijn afgestudeerd, omdat zij het langst konden worden gevolgd. Bij mannen die in latere jaren zijn afgestudeerd ontwikkelen de loopbanen zich iets anders, maar spelen vergelijkbare herkomstverschillen (zie figuren B9.2, B9.3, B9.4 en B9.5 in de bijlage).

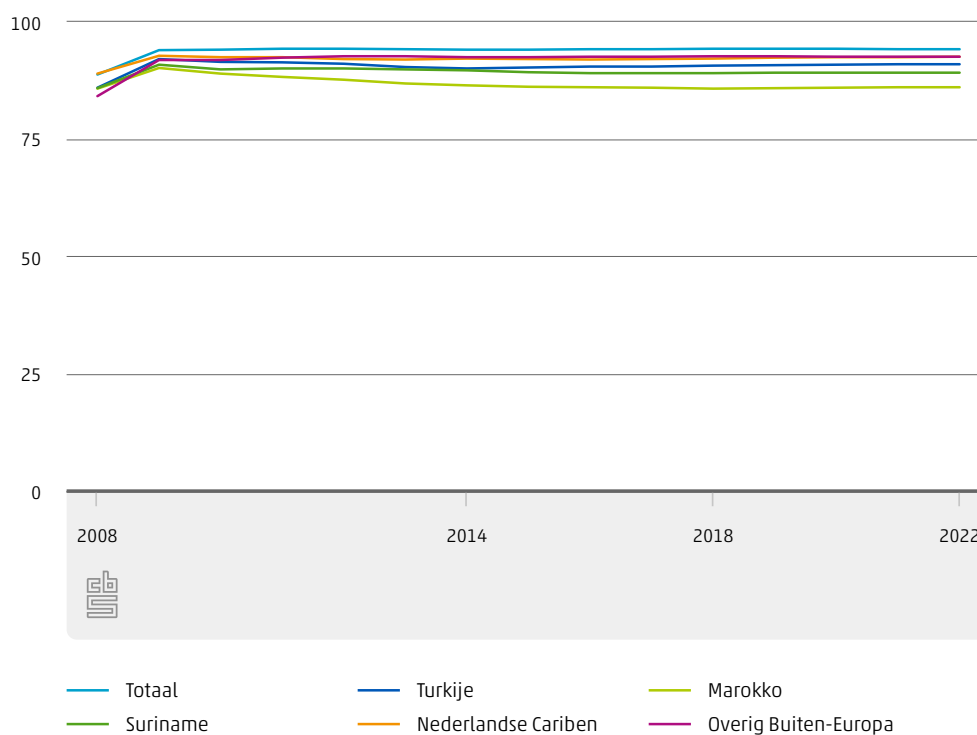
Tweede generatie met langzame aansluiting bouwt minder werkervaring op

Afgestudeerden die snel aansluiting op de arbeidsmarkt vonden, blijken meer werkervaring op te bouwen dan afgestudeerden met een langzame aansluiting. Deze voorsprong blijft gedurende de hele periode na afstuderen zichtbaar. Binnen deze groep zijn nauwelijks verschillen naar herkomst.

Dat is anders voor afgestudeerden die een langzame aansluiting op de arbeidsmarkt doormaken. De Buiten-Europese herkomstgroepen met een langzame aansluiting bouwen gemiddeld minder werkervaring op dan de totale groep met een langzame aansluiting. Het verschil is het grootst bij de Marokkaanse herkomstgroep. Zij hebben veertien jaar na afstuderen 58 procent werkervaring opgebouwd ten opzichte van een permanente voltijdsbaan, tegenover 80 procent in de totale groep.

9.4.1a Werkervaring¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

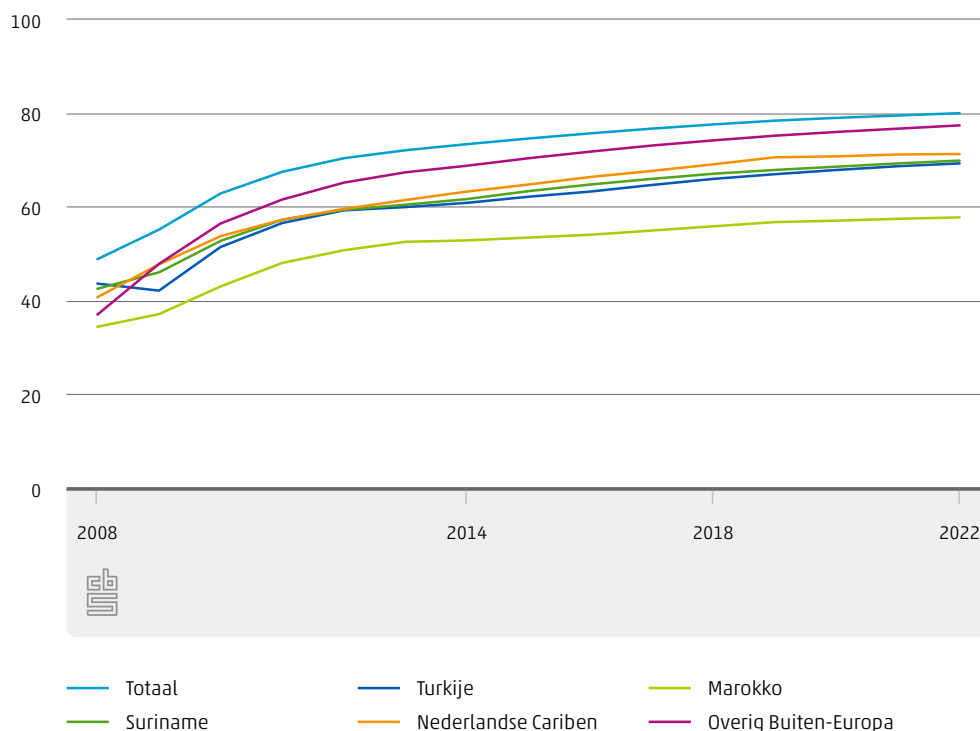
% cumulatief aantal vte's t.o.v. permanent voltijds

¹⁾ werkervaring van in Nederland geboren mannen die in 2007/'08 zijn afgestudeerd

9.4.1b Werkervaring¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

% cumulatief aantal vte's t.o.v. permanent voltijds

¹⁾ werkervaring van in Nederland geboren mannen die in 2007/'08 zijn afgestudeerd

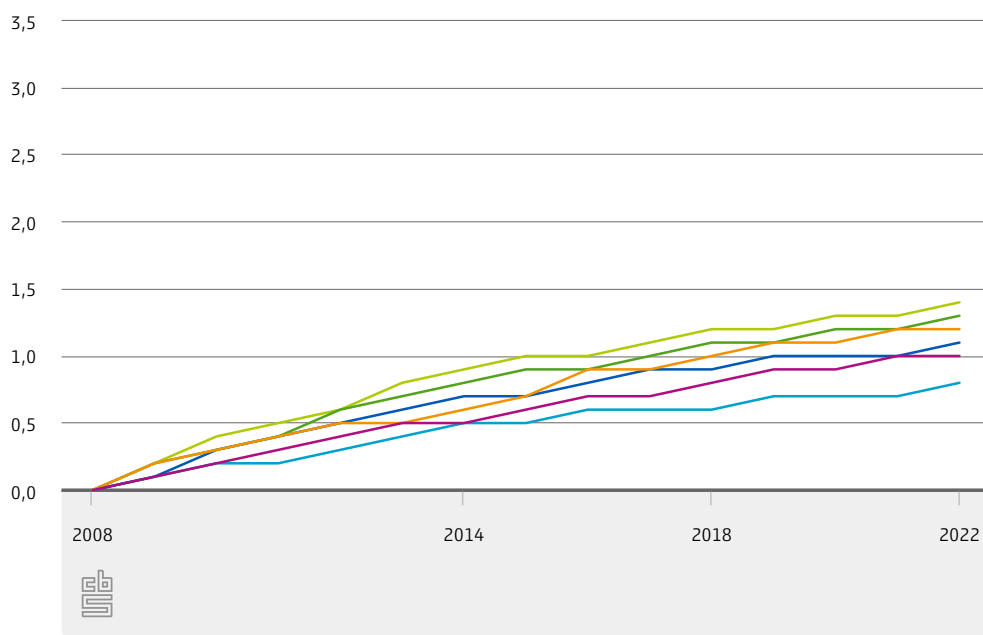
Na langzame aansluiting meer loopbaanonderbrekingen bij tweede generatie

Het aantal loopbaanonderbrekingen laat een vergelijkbaar beeld zien als bij de opbouw van werkervaring: mannen die na het afstuderen snel aansluiting vinden op de arbeidsmarkt onderbreken hun loopbaan veel minder vaak dan mannen met een langzame aansluiting. Binnen de groep met een snelle aansluiting spelen verschillen naar herkomst, maar die verschillen zijn klein.

Binnen de groep met een langzame aansluiting zijn de herkomstverschillen juist aanzienlijk. Veertien jaar na afstuderen ligt het aantal loopbaanonderbrekingen in de Turkse (3,2 keer), Marokkaanse (2,5 keer), Surinaamse (2,6 keer) en Nederlands-Caribische (3,0 keer) herkomstgroepen hoger dan in de overig Buiten-Europese herkomstgroep (2,1 keer) en zeker hoger dan in de totale groep afgestudeerde mannen (1,9 keer).

9.4.2a Loopbaanonderbrekingen¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

cumulatief aantal onderbrekingen

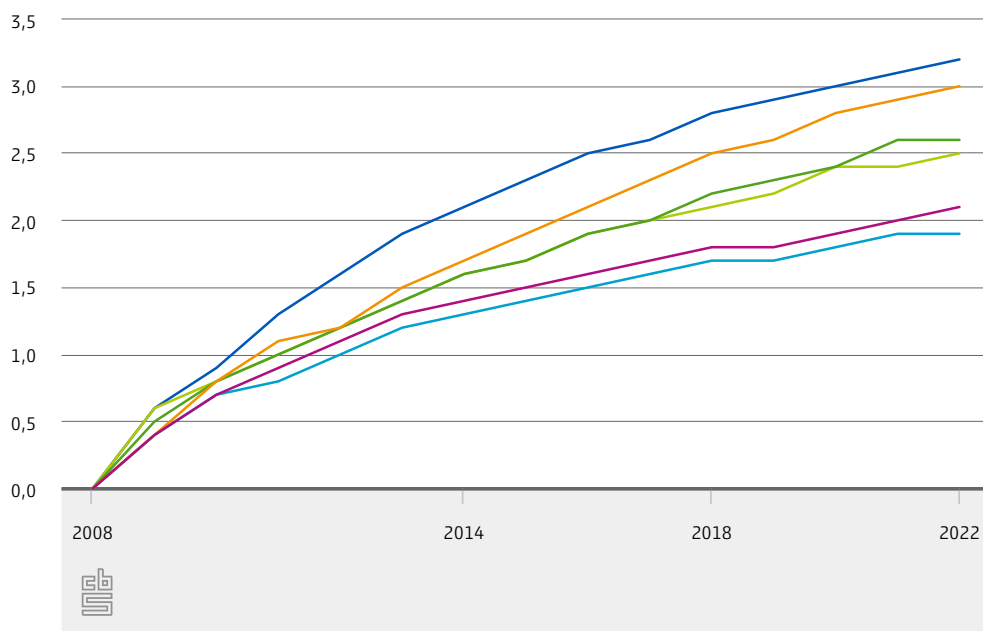

— Totaal — Turkije — Marokko
— Suriname — Nederlandse Cariben — Overig Buiten-Europa

¹⁾ loopbaanonderbrekingen van in Nederland geboren mannen die in 2007/'08 zijn afgestudeerd

9.4.2b Loopbaanonderbrekingen¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

cumulatief aantal onderbrekingen

— Totaal — Turkije — Marokko
— Suriname — Nederlandse Cariben — Overig Buiten-Europa

¹⁾ loopbaanonderbrekingen van in Nederland geboren mannen die in 2007/'08 zijn afgestudeerd

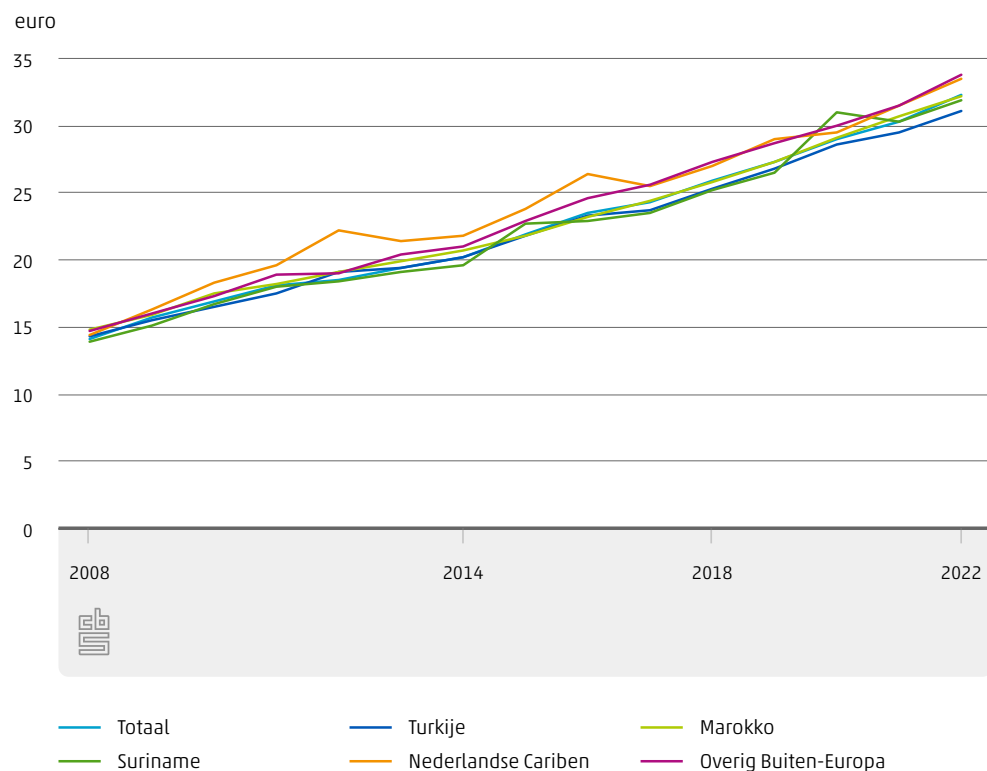
9.5 Ontwikkeling uurlonen

De cijfers hierboven gaven aan dat afgestudeerde mannen van de onderzochte tweede generatie er bij laagconjunctuur langer over doen om financieel onafhankelijk te worden, wat op de lange termijn tot uiting komt in een ongunstiger loopbaan. In hoeverre vertaalt die ongunstigere loopbaanontwikkeling zich vervolgens in lagere uurlonen? Deze vraag kan alleen worden onderzocht voor afgestudeerden die werknemer zijn; zelfstandigen hebben geen officieel uurloon.

Uurloon hangt langdurig samen met financiële onafhankelijkheid na afstuderen

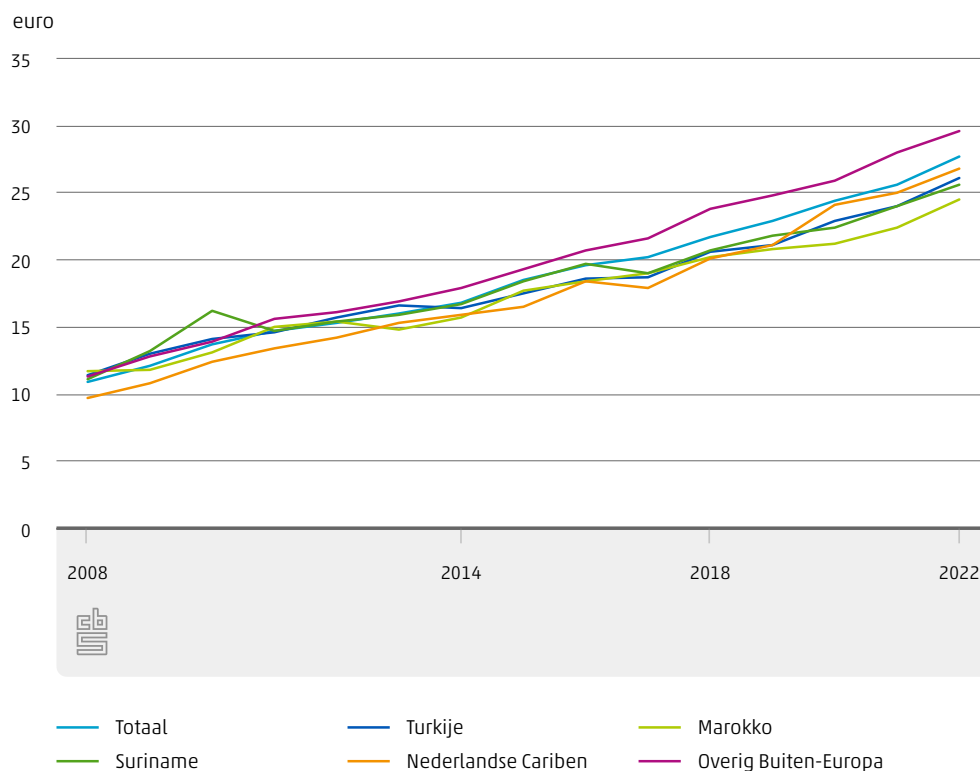
Het gemiddelde bruto-uurloon van mannen die na afstuderen snel aansluiting vonden op de arbeidsmarkt, lag in 2008 ongeveer 3,20 euro hoger dan dat van mannen met een langzame aansluiting. Na verloop van tijd neemt dit verschil langzaam toe, tot ongeveer 4,60 euro in 2022. In de groep met een snelle aansluiting zijn nauwelijks verschillen naar herkomst. Bij de afgestudeerden met een langzame aansluiting zijn wel kleine herkomstverschillen zichtbaar, vanwege het lagere uurloon in de Marokkaanse herkomstgroep. Bij latere afstudeercohorten speelt eveneens een duidelijk verschil tussen degenen met een snelle en een langzame aansluiting en zijn er daarnaast nauwelijks herkomstverschillen (zie figuren B9.6 en B9.7 in de bijlage).

9.5.1a Gemiddeld uurloon van werknemers¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

¹⁾ uurloon van in Nederland geboren mannen die in 2007/'08 zijn afgestudeerd en werknemer zijn

9.5.1b Gemiddeld uurloon van werknemers¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

¹⁾ uurloon van in Nederland geboren mannen die in 2007/'08 zijn afgestudeerd en werknemer zijn

Een regressieanalyse voor afstudeercohort 2007/'08 bevestigt dit beeld. Werknemers met een langzame aansluiting verdienen gedurende de veertien jaar na afstuderen gemiddeld 3,80 euro minder per uur dan werknemers met een snelle aansluiting. Het loonverschil tussen snelle en langzame aansluiters neemt ieder jaar licht toe, doordat het uurloon van snelle aansluiters jaarlijks een klein beetje sneller groeit dan dat van langzame aansluiters. Wanneer eenmaal rekening is gehouden met de aansluiting (snel of langzaam), heeft herkomst weinig extra invloed op het uurloon.

Grote rol onderwijsniveau, kleine rol loopbaan en bedrijfstak

Studiekenmerken spelen een grotere rol bij het uurloonverschil tussen snelle en langzame aansluiters. Het uurloon ligt hoger bij werknemers die op latere leeftijd zijn afgestudeerd, die op dat moment in West-Nederland woonden en die in bepaalde richtingen zijn afgestudeerd. Het onderwijsniveau is van groot belang: mannen met een hbo- of wo-diploma hebben een aanzienlijk hoger uurloon dan mannen met een mbo-diploma. Daarmee vormt het onderwijsniveau een belangrijke verklaring: mannen die na afstuderen snel aansluiting vinden op de arbeidsmarkt, zijn vooral op hbo- en wo-niveau afgestudeerd, terwijl mannen die langzaam aansluiting vinden vooral op mbo-niveau zijn afgestudeerd. Na correctie voor studiekenmerken (naast herkomst en de duur sinds afstuderen) is het gemiddelde uurloonverschil tussen werknemers met een snelle en een langzame aansluiting geslonken van 3,80 euro naar 2,21 euro.

Ook de loopbaan speelt een rol. Mensen met meer werkervaring hebben gemiddeld een hoger uurloon, en mensen die hun loopbaan vaker onderbreken hebben gemiddeld een lager uurloon. Zo gaat iedere 10 procentpunt misgelopen werkervaring gepaard met een 19 eurocent lager uurloon, en iedere extra loopbaanonderbreking met 82 eurocent minder. Werknemers die na het afstuderen snel aansluiting vonden op de arbeidsmarkt hebben doorgaans een gunstiger loopbaan, wat bijdraagt aan een hoger uurloon. Wanneer rekening wordt gehouden met werkervaring en loopbaanonderbrekingen, naast de eerder besproken kenmerken, verschilt het uurloon tussen werknemers met een snelle en een langzame aansluiting gemiddeld nog 1,27 euro.

De bedrijfstak speelt nauwelijks een rol. Werknemers die na het afstuderen snel aansluiting op de arbeidsmarkt vonden, werken slechts iets vaker in bedrijfstakken waar de lonen betrekkelijk hoog liggen, zoals de bouwnijverheid of de financiële dienstverlening. Mannen die langzaam aansluiting vonden, werken iets vaker in sectoren waar de lonen betrekkelijk laag liggen, zoals de handel, vervoer en horeca of de zakelijke dienstverlening. Wanneer rekening wordt gehouden met de bedrijfstakken, naast de eerdere kenmerken, ligt het uurloon van snelle aansluiters gemiddeld nog 1,24 euro hoger dan dat van langzame aansluiters.

Kortom, werknemers die drie maanden na afstuderen financieel onafhankelijk waren verdienen vooral meer dan werknemers die dat niet waren vanwege hun hogere onderwijsniveau. Toch speelt ook hun gunstiger loopbaanontwikkeling mee. Dit kan erop wijzen dat afgestudeerden niet alleen op de korte termijn, maar ook op de lange termijn baat hebben bij een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

9.5.2 Lineaire regressie van bruto uurloon, afstudeercohort 2007/'08

	Basismodel	Model 1: Herkomst	Model 2: Studie	Model 3: Loopbaan	Model 4: Bedrijfstak
Aansluiting					
Binnen drie maanden financieel onafhankelijk	referentie	referentie	referentie	referentie	referentie
Niet binnen drie maanden financieel onafhankelijk	-3,80***	-3,81***	-2,21***	-1,27***	-1,24***
Duur sinds afstuderen					
Binnen drie maanden financieel onafhankelijk x duur ¹⁾	1,25***	1,25***	1,24***	1,28***	1,26***
Niet binnen drie maanden financieel onafhankelijk x duur ¹⁾	1,14***	1,14***	1,11***	1,18***	1,16***
Herkomstland²⁾					
Nederland		referentie	referentie	referentie	referentie
Europa (excl. NL)		0,40***	0,02	0,15*	0,14
Turkije		-0,26*	-0,34**	-0,04	-0,15
Marokko		0,01	-0,43**	-0,14	-0,20
Suriname		-0,24*	-0,87***	-0,57***	-0,59***
Nederlandse Cariben		0,96***	-0,15	0,15	0,06
Overig Buiten-Europa		1,09***	-0,42***	-0,29***	-0,26***
Leeftijd bij afstuderen					
17 tot 20 jaar			referentie	referentie	referentie
20 tot 23 jaar			0,68***	0,83***	0,89***
23 tot 26 jaar			1,37***	1,51***	1,52***
26 t/m 35 jaar			1,85***	2,02***	2,02***
Woonregio bij afstuderen					
Landsdeel Noord			referentie	referentie	referentie
Landsdeel Oost			0,33***	0,18***	0,19***
Landsdeel West			1,68***	1,54***	1,59***
Landsdeel Zuid			0,55***	0,41***	0,44***

9.5.2 Lineaire regressie van bruto uurloon, afstudeercohort 2007/'08 (vervolg)

	Basismodel	Model 1: Herkomst	Model 2: Studie	Model 3: Loopbaan	Model 4: Bedrijfstak
Onbekend			-0,02	0,44	0,57
Onderwijsniveau					
Mbo-2 of mbo-3			referentie	referentie	referentie
Mbo-4			1,46 ***	1,29 ***	1,33 ***
Hbo-bachelor			4,95 ***	4,87 ***	4,96 ***
Wo-master			10,73 ***	10,59 ***	10,58 ***
Onderwijsrichting					
HO gezondheidszorg; Mbo gezondheidszorg en welzijn			referentie	referentie	referentie
HO economie			-0,29 **	-0,31 ***	-0,22 *
HO gedrag en maatschappij			-2,45 ***	-2,37 ***	-2,26 ***
HO landbouw en natuurlijke omgeving; HO natuur			-2,52 ***	-2,52 ***	-2,29 ***
HO onderwijs			-0,45 ***	-0,47 ***	-0,55 ***
HO recht			0,55 ***	0,51 ***	0,70 ***
HO taal en cultuur; HO sectoroverstijgend			-4,30 ***	-3,96 ***	-3,66 ***
HO techniek			-0,92 ***	-1,01 ***	-0,93 ***
Mbo dienstverlening			-2,15 ***	-2,09 ***	-1,50 ***
Mbo informatica; Mbo wiskunde, natuurwetenschappen			-2,11 ***	-2,03 ***	-1,60 ***
Mbo journalistiek, gedrag en maatschappij; Mbo onderwijs;					
Mbo vormgeving, kunst, talen en geschiedenis			-3,51 ***	-3,19 ***	-2,73 ***
Mbo landbouw, diergeneeskunde en -verzorging			-3,43 ***	-3,48 ***	-2,99 ***
Mbo recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening			-3,10 ***	-2,99 ***	-2,41 ***
Mbo techniek, industrie en bouwkunde			-0,78 ***	-0,81 ***	-1,10 ***
Loopbaan					
Werkervaring				1,91 ***	1,36 ***
Loopbaanonderbrekingen				-0,82 ***	-0,79 ***
Bedrijfstak					
M-N Zakelijke dienstverlening					referentie
A Landbouw, bosbouw en visserij					0,16
B-E Nijverheid (geen bouw) en energie					1,82 ***
F Bouwnijverheid					2,14 ***
G-I Handel, vervoer en horeca					-0,27 ***
J Informatie en communicatie					0,34 ***
K Financiële dienstverlening					3,53 ***
L Verhuur en handel van onroerend goed					2,05 ***
O-Q Overheid en zorg					1,03 ***
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten					0,23 **
Constante	22,30 ***	22,26 ***	17,51 ***	16,07 ***	15,56 ***
N	495 549	495 549	495 549	495 549	495 549
R ²	0,260	0,260	0,439	0,447	0,455

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

¹⁾ De duur is gecentreerd, zodat de coëfficiënten onder 'aansluiting' het gemiddelde verschil tussen snelle en langzame aansluiters aangeven.

²⁾ De cijfers betreffen alleen in Nederland geboren mannen.

9.6 Conclusie

De aansluiting tussen onderwijs en arbeid verloopt moeizamer tijdens laagconjunctuur dan tijdens hoogconjunctuur. Mannen vinden direct na het afstuderen bij laagconjunctuur minder snel betaald werk en zijn minder snel financieel onafhankelijk. De gevolgen van een snelle of langzame aansluiting met de arbeidsmarkt zijn jaren later nog merkbaar. Afgestudeerden die snel aansluiting vinden, doen gemiddeld meer werkervaring op en onderbreken hun loopbaan minder vaak, wat ook doorwerkt in een hoger uurloon. Wel zijn deze factoren

minder belangrijk voor het uurloon dan bijvoorbeeld het onderwijsniveau of de onderwijsrichting.

Een belangrijke bevinding is dat de aansluiting tussen onderwijs en arbeid anders verloopt voor verschillende herkomstgroepen. De tweede generatie van Buiten-Europese herkomst heeft na het afstuderen meer last van een laagconjunctuur dan de gemiddelde man. Zij vinden na het afstuderen minder vaak betaald werk en zijn aanzienlijk minder snel financieel onafhankelijk. Dit is het duidelijkst te zien bij de Marokkaanse herkomstgroep. Deze langzamere aansluiting op de arbeidsmarkt wordt gevolgd door een relatief ongunstige loopbaan. Maar zelfs vergeleken met andere mannen die langzaam aansluiting vinden, zien de loopbanen van de tweede generatie van Buiten-Europese herkomst er minder gunstig uit.

Waarom vindt de tweede generatie van Buiten-Europese herkomst na het afstuderen langzamer aansluiting met de arbeidsmarkt? Deels heeft dat te maken met hun onderwijsniveau. Mannen van Turkse en Marokkaanse herkomst studeren minder vaak dan gemiddeld af op hbo- of wo-niveau. Toch verklaren studiekekenmerken slechts een deel van hun langzamere aansluiting. Bovendien ligt het onderwijsniveau in de andere Buiten-Europese herkomstgroepen ongeveer even hoog of hoger dan gemiddeld. Mogelijk speelt discriminatie een rol. Zo zeggen studenten van Buiten-Europese herkomst meer moeite te ervaren tijdens de zoektocht naar een stage (Huijnk et al., 2013) en worden sollicitanten met een buitenlands klinkende naam veel minder vaak op gesprek uitgenodigd dan gelijkwaardige sollicitanten met een Nederlands klinkende naam (Andriessen et al., 2012; Di Stasio et al., 2021). Deze verklaring kon hier niet nader worden onderzocht.

9.7 Literatuur

Andriessen, I., Nievers, E., Dagevos, J. & Faulk, L. (2012). [Ethnic discrimination in the Dutch labor market: Its relationship with job characteristics and multiple group membership](#). *Work and Occupations*, 39(3), 237-269.

CBS (2020). [Jaarrapport Integratie 2020](#).

CBS (2022). [Rapportage Integratie en Samenleven 2022](#).

CBS StatLine (2024a). [Arbeidsdeelname en werkloosheid per maand](#). Geraadpleegd op 29 juli 2024.

CBS StatLine (2024b). [Vacatures; SBI 2008; naar economische activiteit en bedrijfsgrootte](#). Geraadpleegd op 29 juli 2024.

Di Stasio, V., Lancee, B., Veit, S., & Yemane, R. (2021). [Muslim by default or religious discrimination? Results from a cross-national field experiment on hiring discrimination](#). *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(6), 1305-1326.

Glijn, R., Kooiman, N. & Van Gaalen, R. (2023). [Voorsorteren op gezinsleven? Al vóór de komst van kinderen van voltijd naar deeltijd](#). *Statistische Trends*, april 2023.

Huijnk, W., Gijsberts, M. & Dagevos, J. (2013). [Jaarrapport integratie 2013: Participatie van migranten op de arbeidsmarkt](#). Sociaal en Cultureel Planbureau.

Portegijs, W. & Van den Brakel, M. (2018). [Emancipatiemonitor 2018](#).

10 Contact tussen buurtbewoners en opvattingen over diversiteit

Mensen van niet-Nederlandse herkomst onderhouden relatief veel contact met andere herkomstgroepen in hun buurt en denken overwegend positief over culturele diversiteit. Bij mensen van Nederlandse herkomst hangt dit af van de samenstelling van de buurt: degenen in diverse buurten onderhouden meer gemengde contacten en hebben positievere opvattingen dan degenen in homogene buurten. Die positievere opvattingen lijken echter het gevolg van andere kenmerken van de persoon of buurt. Wanneer daarmee rekening wordt gehouden, denken bewoners van diverse buurten niet positiever of negatiever over diversiteit.

10.1 Inleiding

Een toenemend deel van de bevolking is in het buitenland geboren of heeft ouders die in het buitenland geboren zijn (zie hoofdstuk 1). Tevens worden de landen van herkomst steeds diverser. Deze diversiteit is in sommige gemeenten sterker zichtbaar dan in andere. Ook binnen gemeenten wonen in sommige buurten mensen uit veel verscheidene herkomstgroepen, terwijl in andere buurten de inwoners voornamelijk tot één bepaalde herkomstgroep behoren.

Het samenleven in divers samengestelde buurten is geen vanzelfsprekendheid. Opvattingen over diversiteit lopen namelijk fors uiteen. Mensen van niet-Nederlandse herkomst denken overwegend positief over diversiteit. Tegelijkertijd hebben zij soms het gevoel er niet bij te horen en zien zij dat mensen van Nederlandse herkomst negatiever over diversiteit denken (Dagevos et al., 2022). Ook binnen herkomstgroepen variëren de opvattingen.

Het is onduidelijk in hoeverre de diversiteit van de buurt daarbij een rol speelt. Enerzijds hebben inwoners van diverse buurten een positievere blik op immigratie dan inwoners van homogene buurten (Laurence & Bentley, 2018), zijn zij minder geneigd om op anti-immigratiepartijen te stemmen (Van Wijk et al., 2020) en hebben zij meer vertrouwen in mensen die niet tot hun eigen herkomstgroep behoren. Anderzijds ligt de sociale cohesie in diverse buurten lager dan in homogene buurten (Van der Meer & Tolsma, 2014), onderhouden bewoners daar minder contact met hun burens (Gijsberts et al., 2012) en krijgen mensen van niet-Nederlandse herkomst er minder vaak hulp van hun Nederlandse buurtgenoten (Vervoort, 2011). Alleen in buurten met zeer hoge percentages buurtgenoten van Buiten-Europese herkomst is juist méér steun voor anti-immigratiepartijen. Die is er echter voornamelijk onder bewoners van Nederlandse herkomst die weinig contact met hun Buiten-Europese burens onderhouden of zich door hen bedreigd voelen (Savelkoul et al., 2017; Van Wijk et al., 2020).

Deze bevindingen moeten in breder perspectief worden gezien. Volgens de terugtrekkings-theorie (Engels: *constrict theory*) leidt de aanwezigheid van veel verschillende herkomstgroepen in een buurt ertoe dat normen vervagen. Buurtbewoners zouden zich daardoor terugtrekken uit het sociale leven en minder vaak positieve contacten met elkaar aangaan (Putnam, 2007; Savelkoul et al., 2011). Volgens de contacttheorie biedt de aanwezigheid van meerdere herkomstgroepen juist de gelegenheid om onderling contact aan te gaan. Positief contact, inclusief vluchtig of denkbeeldig contact, kan ervoor zorgen dat vooroordelen jegens andere herkomstgroepen afnemen (Allport, 1954; Miles & Crisp, 2014; Paluck et al., 2019). Overigens kan dit verband ook andersom werken. Bewoners met positieve opvattingen over diversiteit zoeken vaker contact met burens uit andere herkomstgroepen (Eisnecker, 2019) en zien buurtdiversiteit gemiddeld met meer vertrouwen tegemoet (Laurence et al., 2019).

De onderzoeksvragen

Dit hoofdstuk gaat dieper in op de manier waarop mensen omgaan met diversiteit in de buurt. Daarbij staan de volgende vragen centraal:

- Wat is de herkomstdiversiteit van buurten?
- Hoe verschillen de sociale contacten en opvattingen van verscheidene herkomstgroepen?
- In welke mate hangt het wonen in een diverse buurt samen met meer contact met andere herkomstgroepen?
- In hoeverre hangt de herkomstdiversiteit van de buurt samen met opvattingen over culturele diversiteit?

10.2 Data en methode

In dit hoofdstuk is gebruikgemaakt van gegevens uit het Stelsel van Sociaal-statistische bestanden (SSB, Bakker et al., 2014). Het SSB bevat versleutelde informatie van alle inwoners van Nederland, waaronder hun herkomst en adres. Deze informatie is gebruikt om de herkomstdiversiteit van buurten vast te stellen. Allereerst zijn 342 groepen onderscheiden op basis van de afzonderlijke herkomstlanden, zonder verder onderscheid naar generatie (in Nederland geboren of in het buitenland geboren). Vervolgens is de diversiteit van een buurt gemeten met de Herfindahl-Hirschman index. Deze maatstaf wordt berekend als één minus de kwadratensom van het aandeel van iedere herkomstgroep in de totale buurtbevolking. Dit drukt de kans uit dat twee willekeurig geselecteerde buurtbewoners tot verschillende herkomstgroepen behoren. Minimale diversiteit leidt tot een waarde van 0 (de volledige buurt behoort tot één herkomstgroep) en maximale diversiteit tot een waarde van 1 (de bewoners behoren tot een oneindig aantal herkomstgroepen). In dit hoofdstuk heeft de minst diverse buurt een Herfindahl-Hirschman indexwaarde van 0,00 en de meest diverse buurt een waarde van 0,96. Voor de figuren zijn buurten ingedeeld als 'homogeen' (indexwaarde 0,00 tot 0,33), 'enigszins divers' (0,33 tot 0,67) of 'zeer divers' (0,67 tot 0,96).

Deze gegevens zijn gekoppeld aan gegevens uit de Survey Integratie Migranten van 2020 (SIM). De SIM is opgezet om inzicht te krijgen in de integratie van migranten en de tweede generatie en een vergelijkingsgroep van Nederlandse herkomst. De doelpopulatie van de SIM bestond uit mensen van 15 jaar of ouder van Nederlandse, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Nederlands-Caribische, Poolse, Iraanse of Somalische herkomst. Daaruit is een getrapte gestratificeerde aselecte steekproef getrokken en geënquêteerd. De respons

varieerde van 27 procent (Marokkaanse herkomst) tot 47 procent (Nederlandse herkomst). De Somalische herkomstgroep is in dit hoofdstuk niet meegenomen, omdat de respons in die groep zeer selectief was voor homogene buurten. Bij de overige herkomstgroepen is gecorrigeerd voor de effecten van het steekproefontwerp en selectieve respons middels een weging naar herkomst en verscheidene persoons- en huishoudenskenmerken. De totale respons bedroeg 4 803 personen, waarvan 4 777 volledig informatie hebben verschaft over de hier geanalyseerde kenmerken.

Respondenten van de SIM zijn op meerdere manieren gevraagd naar hun sociale contacten en hun opvattingen over diversiteit. Om contacten en opvattingen zo eenvoudig mogelijk in kaart te brengen, is een factoranalyse (Eng.: *confirmatory factor analysis* oftewel *CFA*) gebruikt. Een factoranalyse schat een gewogen gemiddelde op basis van meerdere vragen die samen één concept meten. Het concept 'contact met de eigen herkomstgroep' is gemeten met vragen over het contact, het bezoek en de vrijetijdsomgang met burens, vrienden, kennissen en anderen uit de eigen herkomstgroep. Het concept 'contact met andere herkomstgroepen' is gemeten met dezelfde vragen, maar dan over andere herkomstgroepen. Het concept 'opvattingen over culturele diversiteit' is gemeten met stellingen over paarvorming tussen partners van verschillende herkomst, de multiculturele samenleving, zichtbaarheid op televisie, vertegenwoordiging in de Tweede Kamer en het uiterlijk van Zwarte Piet. De verkregen factoren hebben alle drie een schaal die loopt van 0 (minste contact of minst positief) tot 1 (meeste contact of meest positief). Voor de figuren zijn de factoren gecategoriseerd als 'zelden contact' of 'vooral negatief' (0,00 tot 0,25), 'soms contact' of 'deels negatief' (0,25 tot 0,50), 'vaak contact' of 'deels positief' (0,50 tot 0,75) en 'heel vaak contact' of 'vooral positief' (0,75 tot 1,00).

Verschillen tussen herkomstgroepen hoeven niet met het herkomstland zelf te maken te hebben. Zij kunnen ook (deels) terugvoeren op andere persoonskenmerken. Een voorbeeld van zo'n persoonskenmerk is leeftijd. Jongeren hebben gemiddeld genomen andere opvattingen dan ouderen. Hoe jonger een herkomstgroep dan is, des te anders zullen de opvattingen in die groep zijn. Kortom, de samenstelling van een herkomstgroep kan van invloed zijn op gemiddelde contactfrequentie en opvattingen van die groep. In dit hoofdstuk zijn daarom ook cijfers berekend die statistisch corrigeren voor geslacht, leeftijd, generatie (geboren in Nederland of in het buitenland), aantal in het buitenland geboren ouders, onderwijsniveau en religiositeit. Deze gecorrigeerde cijfers worden niet in de figuren getoond, maar in de tekst beschreven.

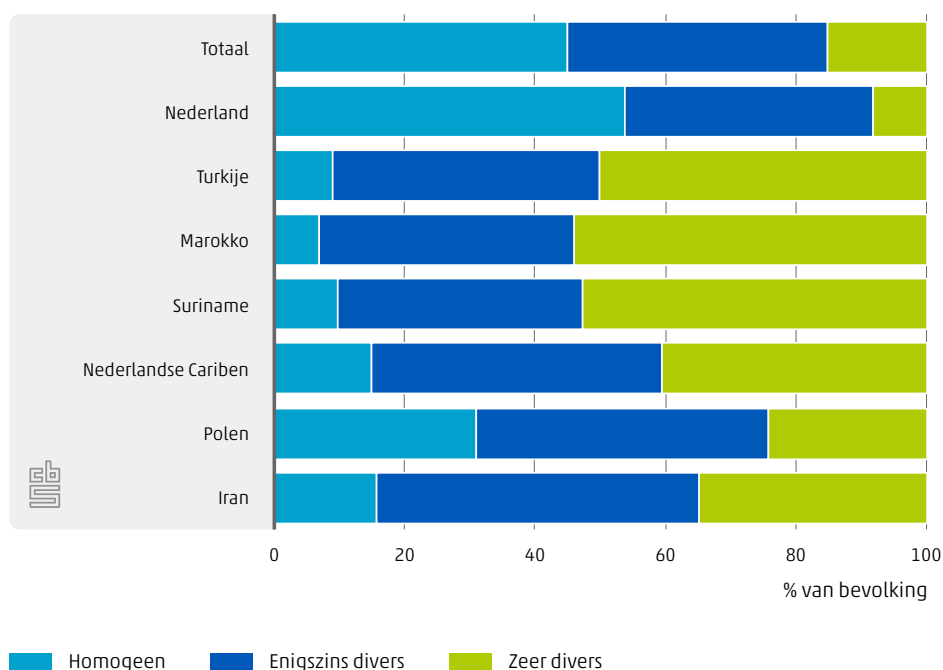
10.3 Diversiteit van buurten

Het grootste gedeelte van de bevolking van Nederland woont in een homogene buurt (45 procent) of in een enigszins diverse buurt (40 procent). Een klein deel woont in een zeer diverse buurt. Dit betekent dat de meeste mensen in een buurt wonen waar veel van hun buurtbewoners tot dezelfde herkomstgroep behoren. Dat verschilt wel sterk per herkomstland.

Nederlandse herkomstgroep woont in minst diverse buurten

Mensen van Nederlandse herkomst wonen vaker dan gemiddeld in een homogene (54 procent) of enigszins diverse buurt (38 procent) en minder vaak in een zeer diverse buurt (8 procent). Mensen uit de andere onderzochte herkomstgroepen wonen gemiddeld genomen veel vaker in een diverse buurt. Van degenen van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst woont zelfs meer dan de helft in een zeer diverse buurt.

10.3.1 Diversiteit van de woonbuurt, naar herkomst

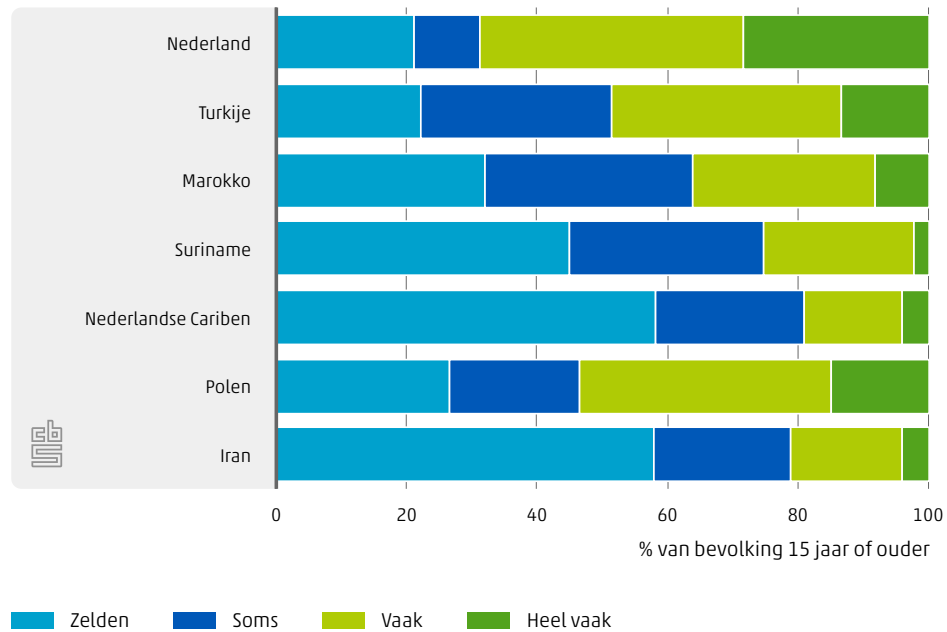

Een buurt is homogeen als het merendeel van de buurtbewoners tot dezelfde herkomstgroep behoort. In de praktijk gaat het dan meestal om mensen van Nederlandse herkomst: zij vormen bijna drie kwart van de bevolking (zie hoofdstuk 1) en zijn in vrijwel alle buurten de grootste herkomstgroep. Eerder onderzoek van het CBS bevestigt dat mensen van Nederlandse herkomst vooral omringd worden door buren uit de eigen herkomstgroep. Mensen van niet-Nederlandse herkomst daarentegen hebben vooral buurtgenoten uit de Nederlandse herkomstgroep, de eigen herkomstgroep en in mindere mate overige herkomstgroepen (CBS, 2024).

10.4 Sociale contacten en opvattingen

Respondenten is gevraagd naar hun sociale contacten. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen contacten met de eigen herkomstgroep en contacten met andere herkomstgroepen.

10.4.1a Contact binnen eigen herkomstgroep, naar herkomst

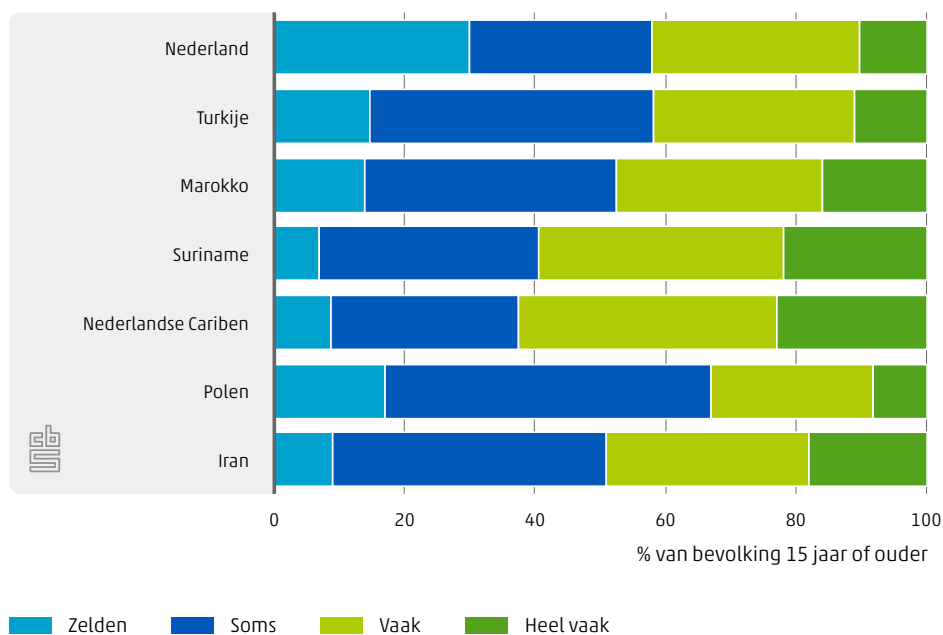

Nederlandse herkomstgroep vooral contact binnen eigen groep

Mensen van Nederlandse herkomst hebben het vaakst contact met anderen uit de eigen herkomstgroep. Van hen heeft 68 procent vaak of heel vaak contact binnen de eigen groep. Ook mensen van Turkse (48 procent) en Poolse (54 procent) herkomst hebben betrekkelijk vaak contact binnen de eigen groep. Mensen uit de andere herkomstgroepen hebben minder contact binnen de eigen groep (19 tot 36 procent). Zeker mensen van Nederlands-Caribische of Iraanse herkomst hebben weinig contact binnen de eigen groep.

Wanneer wordt gecorrigeerd voor de persoonskenmerken neemt het verschil tussen de Nederlandse en de andere herkomstgroepen toe, terwijl het verschil tussen de Turkse en Poolse herkomstgroepen en de overige niet-Nederlandse herkomstgroepen afneemt. Er is dan een nog duidelijker onderscheid tussen mensen van Nederlandse herkomst, die vaak contact hebben met mensen uit de eigen groep, en mensen van niet-Nederlandse herkomst, die minder vaak contact hebben met mensen uit de eigen groep.

10.4.1b Contact met andere herkomstgroepen, naar herkomst

1 op 3 met Nederlandse herkomst zelden contact met andere herkomstgroep

Mensen van Nederlandse herkomst hebben niet alleen het vaakst contact binnen de eigen groep, maar ook weinig contact met andere herkomstgroepen. Zo heeft 30 procent van hen zelden en 28 procent alleen soms contact met mensen uit een andere herkomstgroep. Mensen van Poolse herkomst onderhouden eveneens weinig contact met andere groepen (17 procent zelden en 50 procent soms). Mensen van overige niet-Nederlandse herkomst, vooral die van Surinaamse of Nederlands-Caribische herkomst, onderhouden juist wel vaak of heel vaak contact met mensen uit andere herkomstgroepen. Het onderscheid tussen mensen van Nederlandse herkomst en mensen van niet-Nederlandse herkomst (inclusief Poolse herkomst) wordt na correctie voor persoonskenmerken nog groter.

Kortom, mensen van Nederlandse herkomst zijn sterker op de eigen groep gericht dan mensen van niet-Nederlandse herkomst. Zij onderhouden vaker contact met mensen uit de eigen herkomstgroep en minder vaak contact met mensen uit andere herkomstgroepen.

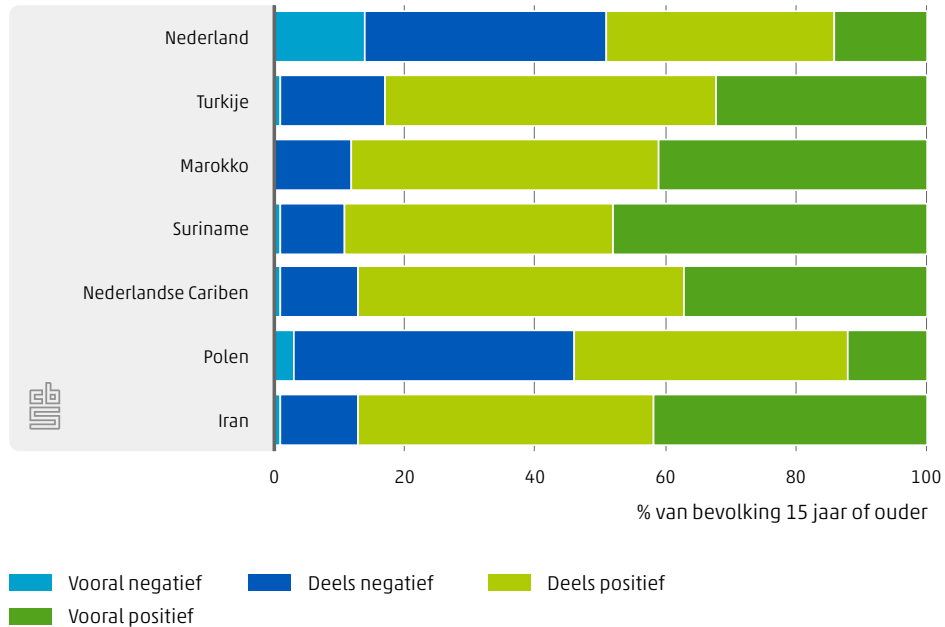
Positieve blik op diversiteit, Nederlandse en Poolse herkomstgroep negatiever

De opvattingen over culturele diversiteit tonen een overwegend positief beeld. Ongeveer 85 procent van de respondenten oordeelt deels positief of vooral positief over culturele diversiteit. Uitzondering vormen de Poolse en Nederlandse herkomstgroep, van wie ongeveer de helft deels negatief of vooral negatief oordeelt over culturele diversiteit.

Na correctie voor achtergrondkenmerken blijven deze verschillen in stand. Alleen de uiterst positieve blik op diversiteit bij mensen van Iraanse herkomst matigt ietwat. Overigens hangen herkomstverschillen van de onderliggende vraag af. Zo verschillen opvattingen over

gemengde huwelijken weinig tussen mensen van Nederlandse en mensen van niet-Nederlandse herkomst, maar zijn mensen van Nederlandse herkomst het veel minder vaak dan mensen van niet-Nederlandse herkomst eens met de stelling dat er meer mensen met een niet-Nederlandse achtergrond in de Tweede Kamer zouden moeten zitten.

10.4.2 Waardering van culturele diversiteit, naar herkomst

Positief verband tussen contact en opvattingen

Eerder onderzoek heeft aangetoond dat contact tussen groepen positief samenhangt met opvattingen over die groepen (Allport, 1954; Miles & Crisp, 2014; Paluck et al., 2019). Ook in dit hoofdstuk is dat verband onderzocht. Daarbij is onderscheid gemaakt naar de herkomst van de respondent (Nederlandse of niet-Nederlandse herkomst) en naar de contactsoort (contact binnen de eigen herkomstsgroep of contact met andere herkomstsgroepen). De niet-Nederlandse herkomstsgroepen worden hier niet verder uitgesplitst naar het specifieke herkomstland, omdat de gemiddelde opvattingen van die groepen dicht bij elkaar liggen.

Mensen die vaker contact hebben met mensen uit andere herkomstsgroepen denken aanzienlijk positiever over culturele diversiteit. Dat geldt zowel voor mensen van Nederlandse herkomst als voor mensen van niet-Nederlandse herkomst. Ter illustratie, een toename van 'zelden contact' naar 'soms contact' gaat gepaard met een positievere opvatting van 10 procentpunt in de Nederlandse groep en 7 procentpunt in de niet-Nederlandse groepen. Dit positieve verband tussen groepscontact en opvattingen blijft duidelijk zichtbaar na correctie voor persoonskenmerken. Overigens kan het verband zowel oorzaak als gevolg aanduiden. Enerzijds kan contact met andere herkomstsgroepen zorgen voor een positievere blik op diversiteit, maar anderzijds kan een positieve houding mensen ertoe aanzetten om contact te zoeken met andere herkomstsgroepen.

Opvattingen over culturele diversiteit houden nauwelijks verband met het contact binnen de eigen herkomstsgroep. Dat wil zeggen dat mensen die vaker contact hebben met anderen uit de eigen herkomstsgroep niet positiever of negatiever over culturele diversiteit denken.

10.4.3 Lineaire regressie¹⁾ van waardering van culturele diversiteit

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Contact binnen eigen groep				
Contactfrequentie x Nederlandse herkomst	-0,09 **		-0,03	-0,05 *
Contactfrequentie x niet-Nederlandse herkomst	-0,06 ***		0,03 *	0,05 **
Contact met andere groepen				
Contactfrequentie x Nederlandse herkomst		0,39 ***	0,38 ***	0,35 ***
Contactfrequentie x niet-Nederlandse herkomst		0,26 ***	0,27 ***	0,25 ***
Herkomstland	✓	✓	✓	✓
Persoonskenmerken²⁾				✓
Constate	✓	✓	✓	✓
N	4 777	4 777	4 777	4 777
R ²	0,080	0,234	0,235	0,294

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

¹⁾ De volledige regressieresultaten staan in bijlage B10.1.

²⁾ Geboorteland (Nederland of buitenland), aantal in het buitenland geboren ouders, geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en religiositeit.

10.5 Samenhang buurtdiversiteit met contact en opvattingen

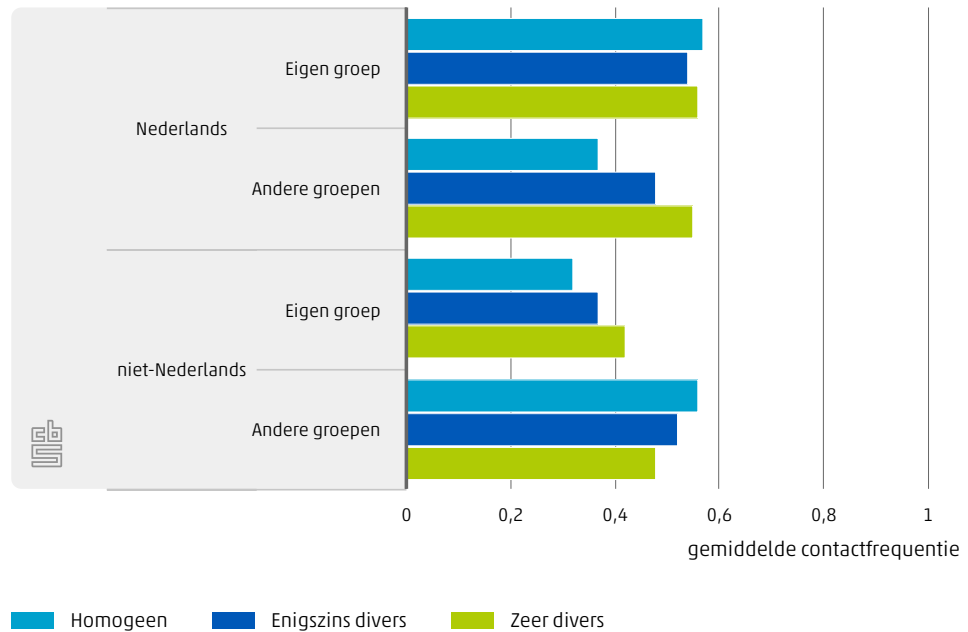
In hoeverre speelt de herkomstdiversiteit van de buurt een rol bij het sociale contact tussen herkomstgroepen en bij opvattingen over culturele diversiteit?

Andere sociale contacten in diverse buurten

Inwoners van diverse buurten blijken andere contacten te onderhouden dan inwoners van homogene buurten. Mensen van Nederlandse herkomst hebben aanzienlijk vaker contact met mensen uit andere herkomstgroepen naarmate zij in een diversere buurt wonen. Daarentegen hangt de buurtdiversiteit nauwelijks samen met het contact binnen de eigen herkomstgroep.

Voor mensen van niet-Nederlandse herkomst is dat anders. Zij hebben juist vaker contact binnen de eigen herkomstgroep, en iets minder vaak met andere herkomstgroepen, naarmate ze in een diversere buurt wonen. Dat verband is echter relatief zwak. Bij vergelijking van het contact tussen verschillende herkomstgroepen in diverse buurten met dat in homogene buurten, is de toename bij mensen van Nederlandse herkomst groter dan de afname bij mensen van niet-Nederlandse herkomst.

10.5.1 Contact tussen herkomstgroepen, naar buurtdiversiteit

Verband buurtdiversiteit en contact niet vanwege andere kenmerken

Persoons- en buurtkenmerken kunnen een rol spelen bij de gevonden verschillen tussen diversiteit en de mate van contact. Diverse en homogene buurten verschillen op meerdere vlakken van elkaar. Zo worden diverse buurten gekenmerkt door een hoger voorzieningenniveau, een hoger bijstandsgebruik, een hogere bevolkingsdichtheid en een hogere verhuisgraad. Daardoor kunnen buurten niet zomaar met elkaar worden vergeleken. Verder verschillen de respondenten zelf van elkaar op allerlei persoonskenmerken.

Er is een regressieanalyse uitgevoerd om met persoons- en buurtkenmerken rekening te houden. In deze analyse houdt het verband tussen buurtdiversiteit en sociale contacten stand. Naarmate de woonbuurt diverser is, is er dus veel meer contact van mensen van Nederlandse herkomst met andere herkomstgroepen, iets meer contact van mensen van niet-Nederlandse herkomst binnen de eigen herkomstgroep en iets minder contact van mensen van niet-Nederlandse herkomst met andere herkomstgroepen. Er is geen verband tussen buurtdiversiteit en het onderlinge contact binnen de Nederlandse herkomstgroep.

10.5.2a Lineaire regressie¹⁾ van contact binnen eigen herkomstgroep

	Model 1	Model 2	Model 3
Buurtdiversiteit			
Diversiteitsindex x Nederlandse herkomst	-0,03	-0,04	0,06
Diversiteitsindex x niet-Nederlandse herkomst	0,19 ***	0,16 ***	0,29 ***
Herkomstland	✓	✓	✓
Persoonskenmerken²⁾		✓	✓
Buurtkenmerken³⁾			✓
Constante	✓	✓	✓
N	4 777	4 777	4 777
R ²	0,038	0,072	0,075

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

¹⁾ De volledige regressieresultaten staan in bijlage B10.2a.

²⁾ Geboorteland (Nederland of buitenland), aantal in het buitenland geboren ouders, geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en religiositeit.

³⁾ Voorzieningenniveau, bijstandsgraad, bevolkingsdichtheid en verhuisgraad.

10.5.2b Lineaire regressie¹⁾ van contact met andere herkomstgroepen

	Model 1	Model 2	Model 3
Buurtdiversiteit			
Diversiteitsindex x Nederlandse herkomst	0,35 ***	0,32 ***	0,31 ***
Diversiteitsindex x niet-Nederlandse herkomst	-0,17 ***	-0,14 ***	-0,14 *
Herkomstland	✓	✓	✓
Persoonskenmerken²⁾		✓	✓
Buurtkenmerken³⁾			✓
Constante	✓	✓	✓
N	4 777	4 777	4 777
R ²	0,082	0,111	0,112

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

¹⁾ De volledige regressieresultaten staan in bijlage B10.2b.

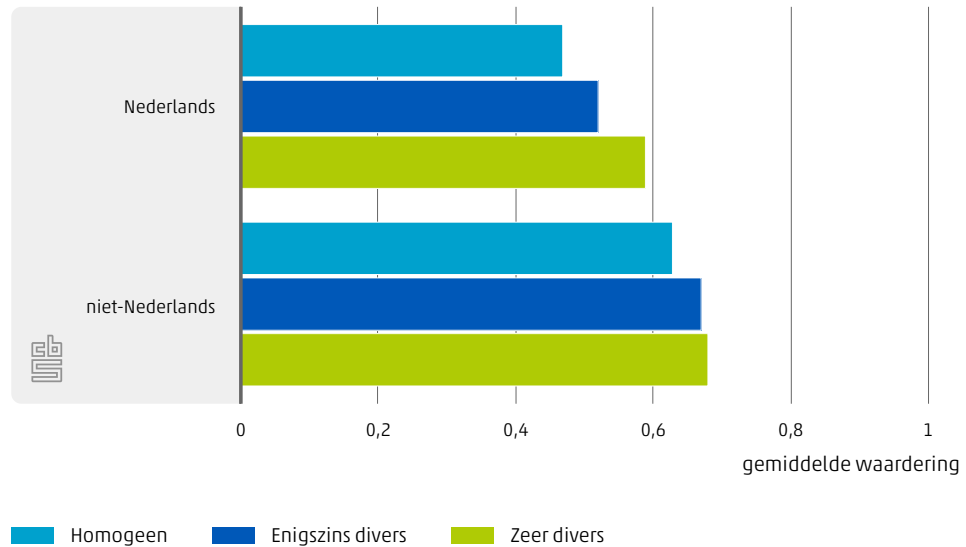
²⁾ Geboorteland (Nederland of buitenland), aantal in het buitenland geboren ouders, geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en religiositeit.

³⁾ Voorzieningenniveau, bijstandsgraad, bevolkingsdichtheid en verhuisgraad.

Inwoners van diverse buurten positiever over culturele diversiteit

Inwoners van diversere buurten hebben positievere opvattingen over culturele diversiteit. Dit verband is het sterkst bij mensen van Nederlandse herkomst: degenen die in homogene buurt wonen denken gemiddeld genomen licht negatief over culturele diversiteit (0,47), terwijl zij die in een enigszins diverse (0,52) of zeer diverse (0,59) buurt wonen daar iets positiever over denken. Mensen van niet-Nederlandse herkomst denken gemiddeld positief over diversiteit, zowel zij die in een homogene buurt wonen (0,63) als zij die in een diverse (0,67) of zeer diverse (0,68) buurt wonen.

10.5.3 Waardering van culturele diversiteit, naar herkomst en buurtdiversiteit

Persoons- en buurtkenmerken bepalend voor verband buurtdiversiteit en opvattingen

Het positieve verband tussen buurtdiversiteit en opvattingen over culturele diversiteit is ook getoetst met een regressieanalyse. Hieruit blijkt dat het verband voor mensen van niet-Nederlandse herkomst niet statistisch significant is. Voor mensen van Nederlandse herkomst is het verband wel significant en bovendien lijkt het verband vrij sterk.

Wanneer wordt gecorrigeerd voor persoonskenmerken zwakt het verband tussen buurtdiversiteit en opvattingen bij de Nederlandse herkomstsgroep iets af. Wanneer ook wordt gecorrigeerd voor buurtkenmerken zwakt het verband verder af en is het niet langer statistisch significant. Dit betekent dat mensen van Nederlandse herkomst die in diversere buurten wonen persoonskenmerken hebben die samenhangen met een positievere blik op culturele diversiteit, zoals een hoger onderwijsniveau en lagere religiositeit. Ook hebben diverse buurten bepaalde kenmerken die bijdragen aan een positievere waardering van diversiteit, zoals een hoger voorzieningenniveau. Wanneer daar rekening mee wordt gehouden, heeft de diversiteit van een buurt geen extra positieve invloed meer.

Verskil in sociaal contact niet bepalend voor opvattingen culturele diversiteit

De laatste vraag draait om de rol van sociaal contact. Is er een verband tussen buurtdiversiteit en opvattingen over culturele diversiteit, doordat diverse buurten met andere sociale contacten gepaard gaan? De resultaten tot nu toe wijzen daar niet op. Het verband tussen buurtdiversiteit en opvattingen verdwijnt immers wanneer rekening wordt gehouden met persoons- en buurtkenmerken. Om dit te toetsen, is de mate van contact binnen de eigen herkomstsgroep en met andere herkomstsgroepen aan het regressiemodel toegevoegd. Die toevoeging leidt niet tot een statistische verandering van het verband tussen buurtdiversiteit en opvattingen over culturele diversiteit. Kortom, in diverse buurten

onderhouden verschillende herkomstgroepen meer contact met elkaar dan in homogene buurten, maar die mate van contact is niet genoeg om zich te vertalen in andere opvattingen.

10.5.4 Lineaire regressie¹⁾ van waardering van culturele diversiteit

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Buurtdiversiteit				
Diversiteitsindex x Nederlandse herkomst	0,21 ***	0,16 ***	0,10	0,00
Diversiteitsindex x niet-Nederlandse herkomst	0,02	0,02	-0,01	0,02
Contact binnen eigen groep				
Contactfrequentie x Nederlandse herkomst				-0,05 *
Contactfrequentie x niet-Nederlandse herkomst				0,05 **
Contact met andere groepen				
Contactfrequentie x Nederlandse herkomst				0,34 ***
Contactfrequentie x niet-Nederlandse herkomst				0,25 ***
Herkomstland	✓	✓	✓	✓
Persoonskenmerken²⁾		✓	✓	✓
Buurtkenmerken³⁾			✓	✓
Constance	✓	✓	✓	✓
N	4 777	4 777	4 777	4 777
R ²	0,095	0,167	0,176	0,304

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

1) De volledige regressieresultaten staan in bijlage B10.3.

2) Geboorteland (Nederland of buitenland), aantal in het buitenland geboren ouders, geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en religiositeit.

3) Voorzieningenniveau, bijstandsgraad, bevolkingsdichtheid en verhuisgraad.

10.6 Conclusie

In dit hoofdstuk is gekeken naar de samenhang tussen buurtdiversiteit, contact tussen herkomstgroepen en opvattingen over culturele diversiteit. Dit is gedaan voor mensen van Nederlandse, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Nederlands-Caribische, Poolse en Iraanse herkomst. Mensen van Nederlandse herkomst wonen in minder diverse buurten dan mensen van niet-Nederlandse herkomst. Ook hebben zij betrekkelijk vaak contact binnen de eigen herkomstgroep en betrekkelijk weinig contact met mensen uit andere herkomstgroepen. Waar de meeste herkomstgroepen een (zeer) positieve opvatting over culturele diversiteit delen, denken mensen van Nederlandse en Poolse herkomst daar noch erg positief, noch erg negatief over. In alle herkomstgroepen hebben mensen die meer contact onderhouden met andere groepen aanzienlijk positievere opvattingen over culturele diversiteit.

Welke rol speelt de samenstelling van de woonbuurt? Buurtdiversiteit is met name van belang voor mensen van Nederlandse herkomst. Wanneer zij in diverse buurten wonen, hebben ze vaker contact met mensen uit andere herkomstgroepen dan wanneer zij in homogene buurten wonen. Toch is de mate van extra contact onvoldoende om tot andere opvattingen te leiden. Inwoners van diverse buurten denken weliswaar positiever over culturele diversiteit, maar dat heeft te maken met andere buurt- en persoonskenmerken. Voor mensen van niet-Nederlandse herkomst speelt de samenstelling van de buurt sowieso een kleinere rol. Hun opvattingen over culturele diversiteit lopen minder uiteen en zijn overwegend positief.

Met betrekking tot de terugtrekkingstheorie en de contacttheorie geven deze bevindingen een gemengd beeld. Er is in diverse buurten geen terugtrekking uit het sociale leven. Inwoners van zulke buurten onderhouden gemiddeld juist iets meer sociale contacten. Toch is dat effect te zwak om zichtbaar te worden in opvattingen over culturele diversiteit.

10.7 Literatuur

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, VS: Perseus Books.

Bakker, B. F., van Rooijen, J., & Van Toor, L. (2014). The system of social statistical datasets of Statistics Netherlands: An integral approach to the production of register-based social statistics. *Statistical Journal of the IAOS*, 30(4), 411–42.

CBS (2024). Dashboard herkomstsegregatie.

Dagevos, J., De Voogd-Hamelink, M., & Damen, R. (2022). *Gevestigd, maar niet thuis*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. <http://doi.org/10.48592/1347>

Eisnecker, P.S. (2019). Non-migrants' interethnic relationships with migrants: The role of the residential area, the workplace, and attitudes toward migrants from a longitudinal perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(5), 804–824. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1394180>

Gijsberts, M., Van der Meer, T., & Dagevos, J. (2012). 'Hunkering down' in multi-ethnic neighbourhoods? The effects of ethnic diversity on dimensions of social cohesion. *European Sociological Review*, 28(4), 527–537. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr022>

Laurence, J., & Bentley, L. (2018). Countervailing contact: Community ethnic diversity, anti-immigrant attitudes and mediating pathways of positive and negative inter-ethnic contact in European societies. *Social Science Research*, 69, 83–110. <https://doi.org/10.1016/j.ssres.2017.09.007>

Laurence, J., Schmid, K., & Hewstone, M. (2019). Ethnic diversity, ethnic threat, and social cohesion:(re)-evaluating the role of perceived out-group threat and prejudice in the relationship between community ethnic diversity and intra-community cohesion. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(3), 395–418. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1490638>

Miles, E., & Crisp, R. J. (2014). A meta-analytic test of the imagined contact hypothesis. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(1), 3–26. <https://doi.org/10.1177/1368430213510573>

Paluck, E. L., Green, S. A., & Green, D. P. (2019). The contact hypothesis re-evaluated. *Behavioural Public Policy*, 3(2), 129–158. <https://doi.org/10.1017/bpp.2018.25>

Putnam, R. D. (2007). E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137–174. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2007.00176.x>

Savelkoul, M., Gesthuizen, M., & Scheepers, P. (2011). Explaining relationships between ethnic diversity and informal social capital across European countries and regions: Tests of constrict, conflict and contact theory. *Social Science Research*, 40(4), 1091–1107. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2011.03.003>

Savelkoul, M., Laméris, J., & Tolsma, J. (2017). Neighbourhood ethnic composition and voting for the radical right in the Netherlands: The role of perceived neighbourhood threat and interethnic neighbourhood contact. *European Sociological Review*, 33(2), 209–224. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw055>

Vervoort, M. (2011). Living apart together: Ethnic concentration in neighbourhoods and ethnic minorities' social contact and language practices. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Van der Meer, T., & Tolsma, J. (2014). Ethnic diversity and its effects on social cohesion. *Annual Review of Sociology*, 40, 459–478. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071913-043309>

Van Wijk, D., Bolt, G., & Tolsma, J. (2020). Where does ethnic concentration matter for populist radical right support? An analysis of geographical scale and the halo effect. *Political Geography*, 77, 102097. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2019.102097>

Begrippen

Arbeidsongeschiktheidsuitkering

Uitkering in het kader van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) en de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ). Ook de wet Wajong voor arbeidsongeschikte jonggehandicapten valt onder de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Deze is met ingang van 1 januari 2021 vereenvoudigd. Oudere versies van de wetten rondom Wajong die ook zijn meegenomen in deze rapportage zijn:

- de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong),
- de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wet Wajong) en
- de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wet Wajong).

Corporatiewoning

Huurwoningen in eigendom van 'toegelaten instellingen volkshuisvesting'. Het betreft niet het aantal sociale huurwoningen, omdat er alleen is vastgesteld wie de eigenaar is en er niet is gekeken naar de hoogte van de huurprijs. Toegelaten instellingen zijn: woningbouwvereniging, woningstichting en woningcorporatie.

Bijstandsuitkering

Uitkering voor thuiswonenden, elderswonenden en adreslozen die niet in staat zijn te voorzien in hun eigen onderhoud. Een bijstandsuitkering is bedoeld voor mensen zonder of met een laag inkomen en geen of een laag eigen vermogen en kan aan één of twee personen in een huishouden worden verstrekt. Deze wordt uitgekeerd in het kader van de Wet werk en bijstand (WWB, tot en met 2014), de Participatiewet (vanaf 2015) en de bijstandsgerelateerde uitkeringen op grond van de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW), de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ), het Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (Bbz) en de Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK). Voor de rapportage zijn enkel de thuiswonende personen met een uitkering algemene bijstand meegenomen.

Diversiteit van de woonbuurt

In hoofdstuk 10 wordt de diversiteit van de woonbuurt ingedeeld als homogeen, enigszins divers of zeer divers. De mate van diversiteit is vastgesteld met de Herfindahl-Hirschman index: één minus de kwadratensom van het aandeel van iedere herkomstgroep in de totale buurtbevolking. Dit drukt de kans uit dat twee willekeurig geselecteerde buurtbewoners tot verschillende herkomstgroepen behoren. Een indexwaarde van 0 tot 0,33 betekent een homogene buurt, 0,33 tot 0,67 een enigszins diverse buurt en 0,67 tot 0,96 een zeer diverse buurt.

Eengezinswoning

Een woning (verblijfsobject) dat tevens een geheel pand vormt volgens de Basisadministratie Adressen en Gebouwen (BAG). Hieronder vallen vrijstaande woningen, aaneengebouwde woningen, zoals twee onder één kap gebouwde hele huizen en voorts alle rijenhuizen.

Ego-netwerk

In hoofdstuk 8 is het ego-netwerk het netwerk van alle personen in Nederland die vanuit een persoon (ego) via geregistreerde netwerkrelaties (huisgenoten, familie, burens, collega's en klasgenoten) te bereiken zijn. Via een random walk procedure wordt er een gewicht toegekend aan de personen in het netwerk. Personen die in het netwerk dicht bij ego staan tellen zwaarder mee dan personen die meer stappen verwijderd zijn van ego.

Financieel onafhankelijk

Iemand wordt in hoofdstuk 9 als financieel onafhankelijk beschouwd als het individuele bruto maandinkomen uit arbeid en eigen onderneming tenminste honderd procent bedraagt van het bruto maandinkomen uit een voltijdsbaan tegen het minimumloon voor 23-jarigen en ouder.

Flexwerk

De werkzame beroepsbevolking met flexwerk bestaat uit werknemers met een flexibele arbeidsrelatie en zelfstandigen zonder personeel (Zzp'ers).

Een werknemer met een flexibele arbeidsrelatie heeft een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd óf een flexibel aantal uren per week. Tot de werknemers met een flexibele arbeidsrelatie behoren:

- Werknemers met een tijdelijk dienstverband;
- Oproep- en invalkrachten;
- Uitzendkrachten;
- Werknemer met een vast dienstverband, zonder vaste uren.

Geregistreerde verdachten van misdrijven

Personen die door de politie worden geregistreerd als verdachte wanneer er een redelijk vermoeden van schuld aan een misdrijf bestaat.

Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen

Het besteedbaar huishoudensinkomen is het jaarinkomen uit loon, winst, vermogen, ontvangen uitkeringen en andere toelagen van alle huishoudensleden opgeteld, verminderd met de betaalde premies en belastingen. Ook ontvangen of betaalde partneralimentatie wordt verrekend. Kinderalimentatie wordt niet meegeteld, want die wordt niet waargenomen. Om de besteedbare inkomens van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar te maken, wordt het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Dat resulteert in het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen. Dit inkomen wordt toegekend aan ieder lid van het huishouden en weerspiegelt iemands inkomenswelvaart.

Herkomst

De indeling naar herkomst bestaat uit twee onderdelen:

- Geboren in Nederland: kenmerk dat weergeeft of een persoon en diens ouders in Nederland of het buitenland geboren zijn;
- Herkomstland: kenmerk dat weergeeft in welk land iemand geboren is of waar diens ouders geboren zijn. Daarbij wordt het herkomstland van personen die in het buitenland geboren zijn bepaald door hun eigen geboorteland. Bij personen die in Nederland geboren zijn, wordt de herkomst bepaald door het geboorteland van de ouders. Wanneer beide ouders in het buitenland zijn geboren, is het geboorteland van de moeder leidend in het bepalen van de herkomst. De geboortegergegevens van de moeder zijn vaker bekend dan die van de vader. Wanneer de moeder in Nederland is geboren, of het geboorteland van de moeder onbekend is, dan wordt het geboorteland van de vader gebruikt.

Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo)

Het havo is een onderwijssoort in het voortgezet onderwijs, die vooral bedoeld is als voorbereiding op het hoger beroepsonderwijs. Het havo heeft vijf leerjaren. In de bovenbouw (leerjaren 4 en 5) kan worden gekozen uit vier profielen dat wil zeggen onderwijsprogramma's die een relatief vaststaand vakkenpakket hebben:

- natuur en techniek;
- natuur en gezondheid;
- economie en maatschappij;
- cultuur en maatschappij.

Leerlingen kunnen ook twee profielen combineren, bijvoorbeeld 'natuur en techniek' en 'natuur en gezondheid' of 'economie en maatschappij' en 'cultuur en maatschappij'.

Hoger beroepsonderwijs (hbo)

Onderwijs verzorgd door hogescholen en particuliere instellingen dat wordt afgesloten met een associate degree, bachelor- of masterdiploma van een in Nederland erkende opleiding. Hbo-bacheloropleidingen duren meestal vier jaar, waarvan een jaar propedeuse en drie jaar vervolgstudie. Naast overdracht van vaktheoretische kennis zijn hbo-opleidingen primair gericht op de ontwikkelingen en vaardigheden die aansluiten bij de beroepspraktijk. Om goed op een werkomgeving voorbereid te zijn, lopen de studenten tijdens hun opleiding meestal één of twee maal stage.

Vanaf 1 januari 2018 is officieel gestart met associate-degreeprogramma (vanaf studiejaar 2006/'07 liepen hier al pilots mee). Dat zijn tweejarige programma's die worden afgesloten met een wettelijke graad.

Voor het volgen van een bacheloropleiding of associate-degreeprogramma aan een hogeschool moet men in principe minimaal een havo- of vwo-diploma of een mbo-diploma op niveau 4 hebben. In sommige gevallen gelden er nog aanvullende eisen.

Hbo-masteropleidingen duren 1 à 2 jaar. Zij bieden een verdere specialisatie of verbreding van voorafgaande hbo-bacheloropleidingen, maar zijn veelal ook toegankelijk voor afgestudeerden met een universitaire opleiding.

Alle in Nederland erkende opleidingen in het hbo en wo zijn sinds 2023 opgenomen in RIO (Registratie Instellingen en Opleidingen). RIO vervangt CROHO (Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs) en BRIN (Basisregister Instellingen).

Informele hulp

Informele hulp wordt verleend door personen die gedurende een periode van minimaal vier weken in hun vrije tijd buiten organisaties om onbetaalde hulp geven aan anderen buiten het eigen huishouden, zoals aan zieken, burens, familie, vrienden en bekenden.

Internationale student

Een internationale student is in hoofdstuk 3 gedefinieerd als een student met een niet-Nederlandse nationaliteit en een niet-Nederlandse vooropleiding.

Isolatiescore

In hoofdstuk 8 is de isolatiescore de mate waarin een persoon blootgesteld is aan de eigen herkomstgroep in het ego-netwerk ten opzichte van de blootstelling aan andere herkomstgroepen. Een score van 0 betekent dat er geen mensen van de eigen herkomstgroep in het ego-netwerk zitten. Een score van 100 betekent dat er alleen maar mensen van de eigen herkomstgroep in het ego-netwerk zitten.

Koopwoning

Woningen die eigendom zijn van de bewoner(s) of in gebruik zijn als tweede woning. Of waarbij de officiële partner van de overleden eigenaar in de woning woont.

Meergezinswoning

Een woning (verblijfsobject met woonfunctie) die samen met andere woningen of (bedrijfs)ruimten een geheel pand vormt volgens de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG). Hieronder vallen flats, galerij-, portiek-, beneden- en bovenwoningen, appartementen, woningsplitsingen en woningen met bedrijfsruimten, voor zover deze zijn voorzien van een buiten de bedrijfsruimte gelegen toegangsdeur.

Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

Hier toe behoren de beroepsopleidingen volgens de kwalificatiestructuur van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs, die door ROC's en AOC's en vakscholen wordt aangeboden. Tevens behoren hiertoe de vergelijkbare oudere opleidingen.

Het mbo is in zijn huidige vorm in de plaats gekomen van de vroegere korte en lange mbo-opleidingen (nu beroepsopleidende leerweg, bol) en het vroegere leerlingwezen (nu beroepsbegeleidende leerweg of bbl). Deze opleidingen zijn op 1 augustus 1997 gestart na het van kracht worden van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs. Sinds 2013 bestaat ook de derde leerweg. Het nieuwe mbo leidt op tot kwalificaties op vier niveaus.

Mbo entreeopleiding (assistent) lijkt qua inhoud op de meest eenvoudige opleidingen van het vroegere leerlingwezen. Voor de assistentopleiding gelden geen toelatingseisen. Ze kan worden gevolgd door leerlingen van het vmbo die niet in staat zijn om de normale basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo te volgen.

Mbo niveaus 2-4 (basisberoepsbeoefenaar, zelfstandig beroepsbeoefenaar, middenkaderfunctionaris/specialist) komen overeen met de hoger gekwalificeerde opleidingen van het vroegere leerlingwezen en de vroegere korte en lange mbo-opleidingen.

Mbo-opleidingen kunnen op alle niveaus worden gevolgd via de bol of bbl en in sommige gevallen via de derde leerweg.

Migrant

In het buitenland geboren persoon.

Migratiesaldo

Immigratie minus emigratie, inclusief het saldo van administratieve correcties.

Nettoarbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de bevolking (beroeps- en niet-beroepsbevolking).

Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar.

Netwerk

Geheel van directe en indirecte geregistreerde relaties tussen personen. In hoofdstuk 8 vallen de volgende relaties onder het netwerk: buren, collega's, familie, huisgenoten en klasgenoten. Het persoonsnetwerk wordt jaarlijks afgeleid en bestaat uit mensen die op 1 januari van dat jaar staan ingeschreven als inwoner van Nederland. Het gaat om administratieve relaties: het is onbekend of mensen elkaar daadwerkelijk kennen, en hoe vaak ze contact met elkaar hebben. Ook ontbreken er sociale relaties in dit persoonsnetwerk, zoals kennissen van de sportclub, gebedshuis en online contacten. De relaties in het persoonsnetwerk zijn een bron van mogelijke contacten.

Nieuwe EU

In deze publicatie gaat het om de landen die op 1 mei 2004, 1 januari 2007 en 1 juli 2013 lid zijn geworden van de EU. Het betreft Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië (2004), Bulgarije en Roemenië (2007) en Kroatië (2013). Overigens kunnen personen uit deze herkomstgroepen ook al vóór het lidmaatschap van de EU naar Nederland zijn gekomen.

Obesitas

Op basis van de antwoorden van respondenten op de enquêtevragen naar hun lengte en hun gewicht, wordt de *body mass index (BMI)* van de respondenten bepaald. Daarbij geldt dat de BMI gelijk is aan het gewicht in kilogrammen gedeeld door het kwadraat van de lengte in meters. Een BMI van 30 of hoger staat gelijk aan obesitas (ernstig overgewicht). Voor jongeren onder de 18 jaar gelden per leeftijd en geslacht iets andere grenswaarden.

Onbenut arbeidspotentieel

Tot het onbenut arbeidspotentieel behoren:

- werklozen (zie *Werkloosheid*);
- personen zonder betaald werk die wel recent naar werk hebben gezocht maar niet direct beschikbaar zijn;
- personen zonder betaald werk die niet recent hebben gezocht maar wel direct beschikbaar zijn;
- deeltijdwerkers die meer uren willen werken en hiervoor op korte termijn beschikbaar zijn.

Oppervlakte woningen

Gebruikt voor dit onderzoek is de gebruiksoppervlakte van het verblijfsobject (woning) volgens de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG). De gebruiksoppervlakte is vastgelegd conform de binnenruimte in NEN2580. Deze oppervlakte bestaat uit de optelling van de gebruikersoppervlakte wonen en de gebruikersoppervlakte overige in pandige ruimtes. Dit betekent dat voor woningen met daarnaast ook andere gebruiksfuncties (bijvoorbeeld industrie) ook de oppervlakte van de overige functies wordt meegenomen. De gemeenschappelijke en algemene ruimten maken geen onderdeel uit van de oppervlakte. Dit geldt ook voor de externe bergruimte en de gebouwgebonden buitenruimte. De gebruiksoppervlakte wordt geregistreerd in vierkante meters.

Overige huur

Een huurwoning die geen eigendom is van een woningcorporatie. Het gaat om huurwoningen van onder andere bedrijven, particulieren en institutionele beleggers, evenals huurwoningen van niet-commerciële partijen die niet zijn aangemerkt als 'toegelaten instelling volkshuisvesting' (bijvoorbeeld gemeentelijke woonbedrijven). Huurwoningen waarvan het eigendom wel kon worden vastgesteld, maar de eigenaar niet, vallen hier ook onder. Het betreft dus niet noodzakelijk huurwoningen in de vrije sector, omdat er alleen is vastgesteld wie de eigenaar is en niet is gekeken naar de hoogte van de huurprijs.

Persoonlijk primair inkomen

Het persoonlijk primair inkomen omvat iemands bruto jaarinkomen uit arbeid en uit eigen onderneming. Inkomen uit arbeid bestaat uit het bruto loon (inclusief de werknemers- en werkgeversbijdrage in de premies voor de sociale verzekeringen), bonussen, spaarloon en de beloning van arbeid die niet in dienstbetrekking is verricht. Ook loon in natura, zoals de waarde van het privégebruik van de auto van de werkgever, is gerekend tot het bruto inkomen. Inkomen uit eigen onderneming is het fiscaal resultaat uit onderneming, vermeerderd met het bedrag van de ondernemersaftrek en de investeringsaftrek.

Referentieniveau Nederlandse taal

Niveau van beheersing van de Nederlandse taal, uitgedrukt in kennis, inzicht en vaardigheden die van belang zijn voor de doorstroming naar het vervolgonderwijs en het maatschappelijk en in voorkomende gevallen beroepsmatig functioneren, waarmee de beheersing van de Nederlandse taal door leerlingen aan het einde van een onderwijssoort kan worden vergeleken (bron: [Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen](#)).

Regressieanalyse

Een techniek om de samenhang tussen één of meerdere onafhankelijke (verklarende) variabelen en een afhankelijke variabele (uitkomst) te berekenen. In deze rapportage wordt vooral gebruik gemaakt van lineaire regressies, waarbij wordt aangenomen dat het verband tussen variabelen lineair is. De regressiecoëfficiënten geven de mate van samenhang aan, voor zover de andere variabelen gelijk zouden blijven. Wanneer een coëfficiënt statistisch significant is, wil dat zeggen dat deze waarschijnlijk niet op toeval berust. Het percentage verklaarde variantie oftewel de R^2 geeft aan in hoeverre het regressiemodel de uitkomst beter voorspelt dan simpelweg het gemiddelde. De minimale waarde van R^2 is nul (het model voorspelt de uitkomstwaarden niet beter dan het gemiddeld) en de maximale waarde is één (het model kan alle individuele uitkomstwaarden perfect voorspellen).

Sociaaleconomische positie

De sociaaleconomische positie is vastgesteld op basis van de voornaamste inkomstenbron. De volgende vijf sociaaleconomische categorieën worden onderscheiden:

1. *Werkzaam*: inkomen uit arbeid of inkomen als zelfstandige is de voornaamste inkomstenbron.
2. *Uitkeringsontvanger*: een werkloosheids-, ziekte- of arbeidsongeschiktheidsuitkering, of een uitkering uit een sociale voorziening (o.a. bijstand) is de voornaamste inkomstenbron.
3. *Pensioenontvanger*: een pensioenuitkering is de voornaamste inkomstenbron.
4. *(School)kind of student*: voltijdonderwijs volgen is de belangrijkste activiteit. Als een scholier of student inkomen heeft uit een bijbaan en dit meer is dan de lage-inkomensgrens (zie [Laag inkomen \(cbs.nl\)](#), in 2022 was de grens 1 200 euro netto per maand), dan wordt deze persoon gezien als werkzaam.
5. *Geen inkomen*: persoon zonder eigen inkomen. Het is mogelijk dat iemand wordt betaald door een buitenlands bedrijf, waardoor mogelijk in Nederland geen inkomen wordt waargenomen. Hierdoor kan deze persoon onterecht in de categorie 'geen inkomen' terechtkomen.

Bij het bepalen van de sociaaleconomische positie wordt een persoon ingedeeld in de categorie waar hij of zij het meeste inkomen uit krijgt (voornaamste inkomstenbron). De sociaaleconomische positie is alleen vastgesteld voor mensen in particuliere huishoudens met inkomen.

Startkwalificatie

Een afgeronde havo- of vwo-opleiding of afgeronde mbo-opleiding op minimaal niveau 2 (basisberoepsopleiding).

Stedelijkheid

De stedelijkheid is een maat voor concentratie van menselijke activiteiten (zoals wonen, werken, schoolgaan, winkelen en uitgaan) en gebaseerd op de gemiddelde omgevings-adressendichtheid (OAD). Voor de berekening van de gemiddelde OAD wordt eerst voor ieder adres de OAD vastgesteld. Dat is het aantal adressen binnen een cirkel met een straal van één kilometer rondom een adres, gedeeld door de oppervlakte van de cirkel. De OAD wordt uitgedrukt in adressen per vierkante kilometer. Daarna is het gemiddelde berekend van de OAD van alle afzonderlijke adressen binnen het beschouwde gebied.

Er worden vijf categorieën onderscheiden:

- zeer sterk stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 2 500 adressen per vierkante kilometer;
- sterk stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 1 500 en kleiner dan 2 500 adressen per vierkante kilometer;
- matig stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 1 000 en kleiner dan 1 500 adressen per vierkante kilometer;
- weinig stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 5 00 en kleiner dan 1 000 adressen per vierkante kilometer;
- niet stedelijk: Gebied met een OAD kleiner dan 5 00 adressen per vierkante kilometer.

Tweede generatie

Personen die in Nederland geboren zijn met één of twee ouders die in het buitenland geboren zijn.

Vluchtelingengroepen

In deze publicatie gaat het om personen met als herkomstland Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië of Syrië. De meeste immigranten uit deze landen zijn als asielmigrant of via gezinshereniging naar Nederland gekomen. In deze publicatie worden alle personen met deze herkomstlanden tot de vluchtelingengroepen gerekend, ongeacht hun migratiemotief.

Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs

Voortzetting vanaf augustus 1999 van het mavo en vbo. Het bereidt voor op het middelbaar beroepsonderwijs, heeft een duur van vier jaar en kent vier onderwijsprogramma's, leerwegen genoemd, die een voorgeschreven aantal vakken en relatief vaststaand eindexamenpakket hebben: de theoretische leerweg, de gemengde leerweg, de kaderberoepsgerichte leerweg en de basisberoepsgerichte leerweg.

- De theoretische leerweg (vmbo-t) is te beschouwen als de opvolger van de mavo en geeft toegang tot de middenkaderopleiding, niveau 4 van de kwalificatiestructuur van het mbo. Het is na diplomering tevens mogelijk door te stromen naar het vierde leerjaar havo.
- De gemengde leerweg (vmbo-g) is te beschouwen als een tussenvorm van de theoretische leerweg en de beroepsgerichte leerwegen, heeft hetzelfde niveau als de theoretische leerweg, maar heeft ook een beroepsgericht vak. De gemengde leerweg geeft toegang tot de middenkaderopleiding, niveau 4 van de kwalificatiestructuur van het mbo.
- De kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k) is te beschouwen als de opvolger van de hoogste niveaus van het vbo en is de minimale vooropleiding voor de vakopleiding en de middenkaderopleiding, resp. op niveau 3 en 4 van de kwalificatiestructuur van het mbo.
- De basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b) is te beschouwen als de opvolger van de laagste niveaus van het vbo en is bedoeld als vooropleiding voor de basisberoepsopleiding, niveau 2 van de kwalificatiestructuur van het mbo.

Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo)

Het vwo is een onderwijssoort in het voortgezet onderwijs, die vooral bedoeld is als voorbereiding op het wetenschappelijk onderwijs. Het vwo heeft zes leerjaren. In de bovenbouw (leerjaren 4, 5 en 6) kan worden gekozen uit vier profielen, dat wil zeggen onderwijsprogramma's die een relatief vaststaand vakkenpakket hebben:

- natuur en techniek;
- natuur en gezondheid;
- economie en maatschappij;
- cultuur en maatschappij.

Leerlingen kunnen ook twee profielen combineren, bijvoorbeeld 'natuur en techniek' en 'natuur en gezondheid' of 'economie en maatschappij' en 'cultuur en maatschappij'.

Het vwo kent twee onderwijssoorten: het atheneum en het gymnasium. Zij hebben bij de profielen een verschillend vakkenpakket. Dit verschil heeft betrekking op de klassieke talen (Grieks en Latijn). Op een lyceum kunnen leerlingen het atheneum of het gymnasium volgen.

Voortijdig schoolverlater (vsv)

Iemand die het (bekostigd) onderwijs heeft verlaten en niet in het bezit is van een startkwalificatie. Het bezit van een startkwalificatie houdt in dat iemand ten minste een afgeronde havo- of vwo-opleiding, een basisberoepsopleiding (mbo niveau 2) of een oude opleiding van vergelijkbaar niveau heeft.

Het aantal voortijdig schoolverlaters in Nederland kan op twee manieren worden benaderd, namelijk vanuit het totale volume of vanuit nieuwe aanwas.

Het totale volume is het totaal aantal personen zonder startkwalificatie in Nederland.

Dit aantal is ontleend aan de Enquête Beroepsbevolking (EBB). De uitkomsten van de EBB zijn gebaseerd op een steekproef van ongeveer 90 000 personen onder de Nederlandse bevolking van 15 tot 65 jaar.

De nieuwe aanwas is het aantal personen dat in een bepaald schooljaar het onderwijs verlaat zonder startkwalificatie. Dit aantal is gebaseerd op onderwijsregistraties. Aan de hand van de directe door- en uitstroom tussen twee opeenvolgende schooljaren binnen het door de overheid bekostigde onderwijs en het bezit van startkwalificerende diploma's wordt het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters (de nieuwe aanwas) bepaald.

Bij het afbakenen van de groep voortijdig schoolverlaters wordt dikwijls een leeftijdsgrens aangehouden. Bij de Europese doelstelling om het voortijdig schoolverlaters terug te dringen (met betrekking tot het totale volume) wordt uitgegaan van jongeren van 18 tot 25 jaar.

Bij de Nederlandse beleidsdoelstellingen (met betrekking tot de nieuwe aanwas) wordt uitgegaan van de groep 12 tot 23 jaar.

Vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk voor organisaties of verenigingen in de afgelopen 12 maanden. Het kan daarbij gaan om bestuurlijk werk of andere activiteiten.

Werkloosheid

Personen die geen betaald werk hebben, recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn, vormen de werkloze beroepsbevolking. De werkloze en werkzame beroepsbevolking vormen samen de beroepsbevolking. Het werkloosheidspercentage drukt uit welk aandeel van de beroepsbevolking werkloos is.

Werkloosheidsuitkering

Uitkering op grond van de Werkloosheidswet (WW). De WW biedt werknemers een (verplichte) verzekering tegen de geldelijke gevolgen van werkloosheid. De wet voorziet in een uitkering die gerelateerd is aan het laatstverdiende inkomen uit dienstbetrekking. De duur van de uitkering is afhankelijk van het arbeidsverleden van de verzekerde. Iemand heeft recht op een werkloosheidsuitkering als hij of zij

- (onvrijwillig) is ontslagen;
- verlies heeft van minimaal 5 arbeidsuren per kalenderweek;
- ten minste 26 kalenderweken heeft gewerkt in de periode van 36 weken direct voorafgaand aan de werkloosheid;
- direct beschikbaar is voor betaald werk.

Werkzame beroepsbevolking

Het gaat hierbij om personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking) met betaald werk. De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar. Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

Wetenschappelijk onderwijs (wo)

Onderwijs verzorgd door universiteiten en particuliere instellingen dat wordt afgesloten met een bachelor- of masterdiploma van een in Nederland erkende opleiding.

Wo-bacheloropleidingen duren 3 jaar, masteropleidingen tussen de 1 en 4 jaar. Voor het volgen van een bacheloropleiding moet men in principe minimaal een vwo-diploma of hbo-propedeuse hebben. In sommige gevallen gelden er nog aanvullende eisen. Om toegelaten te kunnen worden tot een masteropleiding dient men te beschikken over een wo-bachelordiploma, soms met extra eisen.

Alle in Nederland erkende opleidingen in het wo zijn sinds 2023 opgenomen in het RIO (Registratie Instellingen en Opleidingen). RIO vervangt CROHO (Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs) en BRIN (Basisregister Instellingen).

Woning

De kleinste binnen één of meer panden gelegen en voor woondoelenden geschikte eenheid van gebruik, ontsloten via een eigen toegang vanaf de openbare weg, een erf of een gedeelde verkeersruimte. Voorbeelden zijn vrijstaande woningen, eengezinswoningen, flat- of portiekwoningen en studentenhuizen. Alle verblijfsobjecten met minimaal één woonfunctie volgens de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) en eventueel één of meer andere gebruiksfuncties worden als woning aangemerkt.

Woningcorporatie

Dit is een zogenaamde 'toegelaten instelling' die zich richt op het bouwen, beheren en verhuren van woonruimte met een betaalde huur, hoofdzakelijk voor mensen met een laag inkomen of die bijzondere woonvoorzieningen behoeven.

Gebruikte databronnen

Hieronder vindt u een beknopt overzicht van de gebruikte databronnen. In de bijlage staat een beschrijving van de databronnen.

1. Bevolking

De bevolkingsgegevens komen voor het grootste deel uit de Bevolkingsstatistieken. Informatie over migratiemotieven komt van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). De afgeleide migratiedoelen zijn bepaald op basis van gegevens uit het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB).

2. Wonen

De gegevens over woningen van huishoudens (woningeigendom, type woning en vloeroppervlak) zijn afkomstig uit de Woonbase. In deze database zijn gegevens uit de Basisregistratie Personen (BRP) en de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) gekoppeld. Informatie over eigendom van de woning is afgeleid op basis van gegevens uit de Autoriteit Woningcorporaties (dVi), Basisregistratie Kadaster (BRK) en de Landelijke Voorziening WOZ (LV WOZ) in combinatie met gegevens over bewoners uit de Basisregistratie Personen (BRP). Gegevens over de regionale spreiding zijn afkomstig uit de Bevolkingsstatistieken.

3. Onderwijs

De meeste onderwijsgegevens komen uit de Onderwijsstatistieken, gecombineerd met andere gegevens uit het SSB. Gegevens over opleidingsniveau zijn gebaseerd op het Opleidingsniveaubestand.

4. Sociaaleconomische positie

De gegevens over inkomen zijn gebaseerd op het Integraal Inkomens- en vermogensonderzoek. De gegevens over arbeid komen uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB). De gegevens over uitkeringen komen uit de Uitkeringsstatistieken, gecombineerd met andere gegevens uit het SSB.

5. Criminaliteit

De gegevens over geregistreerde verdachten van misdrijven betreffen een combinatie van gegevens uit het registratiesysteem Basis Voorziening Handhaving (BVH) van de politie en het SSB. De cijfers over slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens komen uit de Veiligheidsmonitor.

6. Gezondheid

De gegevens over gezondheid komen enerzijds uit de (Corona) Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2022 en 2012 van de GGD'en, het RIVM en het CBS en zijn anderzijds afkomstig van Vektis-BASIC (zorgkosten) en RVE-geneesmiddelenverstrekkingen (van Zorginstituut Nederland).

7. Sociale en maatschappelijke participatie

De gegevens over sociale en maatschappelijke participatie komen uit het onderzoek Sociale samenhang en Welzijn, waarbij de jaren 2012–2023 zijn samengevoegd.

8. De invloed van het netwerk op de taalvaardigheid van kinderen

De gegevens zijn gebaseerd op de BRP, inkomensgegevens van de Belastingdienst, gegevens van ouders uit het uit het Opleidingsniveaubestand, het persoonsnetwerk en andere gegevens uit het SSB. De gegevens over de eindtoets in groep 8 zijn afkomstig van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO).

9. Loopbanen van afgestudeerden in hoog- en laagconjunctuur

De gegevens zijn afkomstig van een koppeling tussen de BRP, de Eéncijferbestanden van het onderwijs (DUO en CBS) en het SSB.

10. Contact tussen buurtgenoten en opvattingen over diversiteit

De gegevens over contact tussen buurtgenoten en opvattingen over diversiteit zijn afkomstig uit de Survey Integratie Migranten (SIM) van 2020. Voor de bepaling van de diversiteit van de woonbuurt is gebruik gemaakt van gegevens uit het SSB.

Bronbeschrijvingen

De volgende bronnen en/of leveranciers van bronnen worden kort beschreven:

- Autoriteit Woningcorporaties (dVi)
- Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG)
- Basisregistratie Kadaster (BRK)
- Basisregistratie Personen (BRP)
- Basisvoorziening Handhaving (BVH) en Geïntegreerde Interactieve Databank voor Strategische bedrijfsinformatie (GIDS)
- Bevolkingsstatistieken
- Enquête Beroepsbevolking (EBB)
- Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen
- Handelsregister (HR)
- Integraal Inkomens- en vermogensonderzoek
- Landelijke voorziening WOZ (LV WOZ)
- Onderwijsstatistieken
- Opleidingsniveaubestand
- RVE geneesmiddelenverstrekkingen (Zorginstituut Nederland)
- Sociale samenhang en Welzijn (SSW)
- Statistiek Migratiemotieven
- Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB)
- Survey Integratie Migranten (SIM)
- Uitkeringsstatistieken
- Vektis BASIC (zorgkosten)
- Veiligheidsmonitor
- Woonbase

Autoriteit Woningcorporaties (dVi)

De Autoriteit Woningcorporaties levert de Verantwoordingsinformatie van woningcorporaties (dVi) aan het CBS. Dit bevat een overzicht van de verhuurobjecten van woningcorporaties in Nederland en wordt door het CBS verwerkt in de bepaling van het type eigendom van woningen.

Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG)

De BAG bevat gemeentelijke basisgegevens over alle gebouwen en adressen in Nederland. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van de vulling van de BAG. Het Kadaster beheert de Landelijke voorziening BAG (LV BAG) en krijgt de gegevens aangeleverd door gemeenten.

Per 1 jan 2022 wordt de WOZ-waarde van woningen mede bepaald op basis van het oppervlak van woningen zoals geregistreerd in de BAG (Basisregistratie adressen en gebouwen), voorheen werden kubieke meters gebruikt. Als gevolg hiervan heeft een harmonisatie plaatsgevonden van de oppervlakteregistraties in de BAG en de LV WOZ (landelijke voorziening waardering onroerende zaken) en is voor veel objecten de

oppervlakte in de BAG administratief aangepast. Hoewel het gemiddelde niet noemenswaardig gewijzigd is, zijn op lokaal niveau wel grote veranderingen zichtbaar.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Basisregistratie Kadaster (BRK)

De Basisregistratie Kadaster (BRK) bevat informatie over percelen, eigendom, hypotheek, beperkte rechten (zoals recht van erfpacht, opstal en vruchtgebruik) en leidingnetwerken. Daarnaast staan er kadastrale kaarten in met perceel, perceelnummer, oppervlakte, kadastrale grens en de grenzen van het rijk, provincies en gemeenten. De BRK wordt door het CBS onder meer gebruikt voor het bepalen van het type eigendom van woningen.

Meer informatie is te vinden op de website van de [Rijksoverheid](#).

Basisregistratie Personen (BRP)

Register waarin alle inwoners van een gemeente behoren te zijn ingeschreven. De Wet gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (GBA) vormt de grondslag voor de gemeentelijke bevolkingsregisters. Vanaf januari 2014 is de Wet GBA vervangen door de Wet basisregistratie personen (Wet BRP). Uitgezonderd zijn:

- inwoners van Nederland die gebruik maken van uitzonderingsregels die gelden met betrekking tot opname in de bevolkingsregisters (niet-Nederlandse diplomaten en niet-Nederlandse NAVO-militairen). Zij mogen zelf bepalen of zij in de bevolkingsregisters ingeschreven worden of niet.
- asielzoekers die korter dan zes maanden in de centrale opvang verblijven en nog geen verblijfsvergunning hebben gekregen.

Basisvoorziening Handhaving (BVH) en Geïntegreerde Interactieve Databank voor Strategische bedrijfsinformatie (GIDS)

De gegevens over geregistreerde verdachten van misdrijven zijn afkomstig uit de registratiesystemen van de Nationale Politie. De politie registreert iemand als 'verdachte van een misdrijf' wanneer er een redelijk vermoeden van schuld bestaat.

Voor de jaren 2005 t/m 2009 is de data afkomstig uit het registratiesysteem 'Geïntegreerde Interactieve Databank voor Strategische bedrijfsinformatie' (GIDS). Voor de jaren 2010 tot en met 2023 uit de 'Basisvoorziening Handhaving' (BVH).

De BVH bevat informatie onder andere informatie over het type delict. Persoonsinformatie over bijvoorbeeld het geslacht, land van herkomst en leeftijd is afkomstig uit het stelsel van 'Sociaal Statistische Bestanden' (SSB). Het aantal verdachten wordt weergegeven als percentage van dezelfde groep in de bevolking. De cijfers hebben alleen betrekking op personen die op een adres bij een gemeente zijn ingeschreven in de BRP (Basisregistratie Personen). BVH en GIDS leveren geen compleet beeld van de geregistreerde criminaliteit in Nederland. De gegevens van de bijzondere opsporingsdiensten (FIOD-ECD, douane) zijn vaak niet opgenomen in BVH (en voorheen GIDS). Diverse typen misdrijf, zoals economische

delicten, milieudelicten of uitkeringsfraude, zijn hierdoor ondervetegenwoordigd in de cijfers. De gegevens zijn van verdachten, niet van veroordeelden. De nieuwe wijze van tellen (GIDS versus BVH) geeft een lichte trendbreuk van 2009 op 2010. GIDS telde alleen verdachten die aan het hoofdincident van een registratie gekoppeld waren. BVH telt alle verdachten.

Na drie jaar 'beviest' het CBS de data en worden verdachten die gevonden worden bij misdrijven die ouder zijn dan 3 jaar niet meer meegeteld in de verdachtencijfers. Cijfers over 2022 en 2023 zijn voorlopig omdat voor die jaren nog verdachten toegevoegd kunnen worden.

Bevolkingsstatistieken

De Bevolkingsstatistieken geven informatie over de omvang en samenstelling van de bevolking op 1 januari. Tevens geven de statistieken informatie over de veranderingen die van jaar op jaar optreden in de omvang en samenstelling van de bevolking door geboorte, sterfte en migratie. De waarnemingen zijn gebaseerd op informatie die het CBS ontvangt uit de bevolkingsregisters van gemeenten. Deze gegevens hebben betrekking op alle personen die in het bevolkingsregister zijn opgenomen (de 'de jure' bevolking). In principe wordt iedereen die voor onbepaalde tijd in Nederland woont, opgenomen in het bevolkingsregister van de woongemeente. Personen die 'de jure' tot de bevolking van Nederland behoren maar voor wie geen vaste woonplaats valt aan te wijzen, zijn opgenomen in het bevolkingsregister van de gemeente Den Haag. De Wet basisregistratie personen (Wet BRP) vormt de grondslag voor de gemeentelijke bevolkingsregisters. De Wet BRP is de opvolger van de Wet gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (GBA).

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Enquête beroepsbevolking (EBB)

De Enquête Beroepsbevolking (EBB) is een grootschalig steekproefonderzoek bij personen die in Nederland wonen. Personen die wonen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (de institutionele bevolking) worden buiten beschouwing gelaten. Het steekproefonderzoek wordt doorlopend uitgevoerd. Doel van het onderzoek is het verstrekken van informatie over de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. Hierbij worden kenmerken van personen in verband gebracht met hun positie op de arbeidsmarkt. De EBB bestaat sinds 1987. Sinds 2001 is de EBB een zogenaamd roterend panelonderzoek, waarbij de personen in de loop van een jaar vijfmaal geënquêteerd worden (om de drie maanden). Bij publicatie op basis van de EBB classificeert het CBS de bevolking van 15 tot 75 jaar in de werkzame beroepsbevolking, de werkloze beroepsbevolking en de niet-beroepsbevolking.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen (GGD-en, RIVM en CBS)

De Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen wordt eens in de vier jaar uitgevoerd door het CBS in samenwerking met de GGD-en en het RIVM en levert informatie over de gezondheid, het welzijn en de leefstijl van de Nederlandse bevolking van 18 jaar of ouder woonachtig in particuliere huishoudens. Het doel van dit steekproefonderzoek is het verkrijgen van regionale cijfers. De landelijke cijfers over ervaren gezondheid, roken en obesitas worden verkregen uit de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor van het CBS in samenwerking met het RIVM en het Trimbos-instituut. De uitkomsten op basis van de Gezondheidsmonitor wijken af van de cijfers uit de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor. In deze publicatie wordt de Gezondheidsmonitor gebruikt, omdat deze enquête veel meer deelnemers heeft en daarom meer mogelijkheden biedt voor de uitsplitsing van herkomstgroepen. In het najaar van 2022 is vanwege corona een extra meting uitgevoerd: de Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen. In deze publicatie zijn de metingen van 2012 en 2022 gebruikt. De meting van 2012 bevat geen gegevens over 18-jarigen.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Handelsregister (HR)

Het Handelsregister van de Kamer van Koophandel bevat een registratie van organisaties (ondernemingen, stichtingen, maatschappen, verenigingen, etc.) in Nederland. Deze gegevens worden onder meer gebruikt in combinatie met de Basisregistratie Kadaster om het type eigendom van woningen te bepalen.

Integraal inkomens- en vermogensonderzoek

Het Integraal inkomens- en vermogensonderzoek geeft een beeld van de samenstelling en verdeling van het inkomen en vermogen van personen en huishoudens in Nederland. De populatie bestaat uit de bevolking van Nederland in particuliere huishoudens op 1 januari. Het onderzoek is gebaseerd op integrale registraties van de Belastingdienst, Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen UWW) en de BRP.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Landelijke Voorziening WOZ (LV WOZ)

Het CBS heeft toegang tot de LV WOZ. Dit is de centrale voorziening waaruit de WOZ-gegevens uit alle gemeenten verkregen kunnen worden. Sinds 1 januari 2019 zijn daadwerkelijk alle gemeenten aangesloten op de LV WOZ. Hiermee werd de LV WOZ voor alle gebruikers en afnemers de basis. De basisregistratie bevat een 'Vastgestelde waarde' (WOZ-waarde) en de koppeling aan kadastrale percelen en/of adressen en aan de verblijfsobjecten, standplaatsen, ligplaatsen en/of panden in de BAG. De LV WOZ maakt (her)gebruik van de standaarden en voorzieningen die binnen het Stelsel van Basisregistraties ontwikkeld zijn. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van de vulling van de LV WOZ.

De Waarderingskamer is de toezichthouder. Het Kadaster beheert de LV WOZ. Het ministerie van Financiën is verantwoordelijk voor de basisregistratie LV WOZ.

Onderwijsstatistieken

De onderwijsstatistieken geven een breed overzicht van diverse aspecten van het onderwijs in Nederland. De meeste informatie heeft betrekking op de leerlingen/studenten en de geslaagden/afgestudeerden bij de verschillende onderwijssoorten. Daarnaast zijn er gegevens over onderwijsinstellingen, de overheidsuitgaven aan onderwijs, het opleidingsniveau van de bevolking, stromen in het onderwijs, studievoortgang van leerlingen/studenten en voortijdig schoolverlaten en de bestemming van geslaagden/afgestudeerden op de arbeidsmarkt. Van de meeste onderwijssoorten zijn ook regionale cijfers beschikbaar. Het grootste deel van de statistieken betreft het onderwijs dat wordt bekostigd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap of het ministerie van Economische Zaken. In het kader van leven lang leren is er ook informatie over de deelname aan bedrijfsopleidingen en het niet-bekostigd onderwijs.

Opleidingsniveaubestand

Het Opleidingsniveaubestand bevat data over het hoogst behaalde en hoogst gevolgde opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking op peildatum 1 oktober. Het bestand is gebaseerd op gegevens uit diverse registers (voor een belangrijk deel uit de Onderwijs-nummerbestanden van DUO) en de EBB. Door het gebruik van meerdere (jaargangen van) bronnen heeft het een zeer hoge dekkingsgraad (ruim 12 miljoen personen in 2020) die bovendien jaarlijks toeneemt. Hoewel de dekkingsgraad hoog is, vertegenwoordigt het bestand niet de gehele doelpopulatie. De informatie is voor een deel van de bevolking integraal en voor de overige personen op steekproefbasis. Het bestand bevat een ophooggewicht dat voor representatieve uitkomsten zorgt voor de bevolking in Nederland.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

RVE-geneesmiddelenverstrekkingen (Zorginstituut Nederland)

Ten bate van de risicoverevening (RVE) in het kader van de Zorgverzekeringswet leveren zorgverzekeraars het Zorginstituut Nederland gegevens over alle geneesmiddelenverstrekkingen per persoon die zijn vergoed uit de verplichte basisverzekering voor geneeskundige zorg. Het is een volledig dekkend bestand dat nagenoeg volledig koppelbaar is met de Basisregistratie Personen. De geneesmiddelen zijn op basis van artikelcodes ingedeeld naar ATC-klasse (anatomisch, therapeutisch, chemisch), een classificatiesysteem van de WHO (World Health Organization).

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Sociale samenhang en Welzijn (SSW)

In dit onderzoek, dat het CBS sinds 2012 uitvoert, worden onder andere vragen gesteld over subjectief welzijn, sociale, maatschappelijke en politieke participatie en vertrouwen. Het onderzoek is uitgevoerd met een sequentieel mixed-mode design. Aan respondenten is in eerste instantie gevraagd om via internet mee te doen aan het onderzoek. In geval van non-respons zijn mensen waarvan een goed telefoonnummer bekend was, telefonisch nogmaals benaderd om mee te doen. De mensen zonder (goed) bekend telefoonnummer zijn aan huis nogmaals benaderd om mee te doen.

Er is gebruik gemaakt van resultaten van het onderzoek Sociale samenhang en Welzijn 2012 tot en met 2023. Deze twaalf jaren zijn samengevoegd om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over in het buitenland geboren mensen en in Nederland geboren mensen met één of twee in het buitenland geboren ouders. Er is gebruik gemaakt van een indeling van 15 groepen, waarbij naast de Nederlandse herkomst, de groep in het buitenland geboren mensen en de groep in Nederland geboren mensen met één of twee in het buitenland geboren ouders verder opgesplitst worden naar de volgende herkomstlanden: Europa (exclusief Nederland), Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Cariben, Indonesië en overig Buiten-Europa. Er zijn veranderingen vastgesteld door de gemiddelden in de periode 2012 tot en met 2015, 2016 tot en met 2019 en 2020 tot en met 2023 met elkaar te vergelijken. De onderstaande tabel toont het aantal deelnemers aan het onderzoek, naar herkomst- en geboorteland.

Deelnemers onderzoek Sociale Samenhang en Welzijn, naar herkomst, 2012/2023

	Totaal	Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in Nederland	Geboren in Nederland, 1 of 2 ouders geboren in buitenland	Geboren in buitenland
Totaal	91 338	75 177	8 812	7 349
Nederland		75 177		
Europa (excl. NL)			2 855	2 872
Turkije			547	578
Marokko			488	470
Suriname			847	582
Nederlandse Cariben			408	217
Indonesië			751	1 665
Overig Buiten-Europa			2 916	965

De vergelijking tussen groepen gebeurt in stappen. Eerst worden mensen met een Nederlandse herkomst, migranten en de tweede generatie vergeleken. Hierbij wordt met bivariate analyses nagegaan of er verschillen zijn in de mate van sociale en maatschappelijke participatie. Vervolgens is gekeken of de verschillen (deels) verklaard kunnen worden doordat deze groepen zich onderscheiden in man/vrouw-verhouding, leeftijd, onderwijsniveau en besteedbaar huishoudinkomen. Leeftijd is onderverdeeld in zes groepen: 15 tot 25 jaar, 25 tot 35 jaar, 35 tot 45 jaar, 45 tot 55 jaar, 55 tot 65 jaar en 65 jaar of ouder. Bij onderwijsniveau is een vijfdeling gehanteerd: basisonderwijs, vmbo, mbo/havo/vwo, hbo, wo/doctor. Bij inkomen is een vierdeling gebruikt in kwartielgroepen. Voor elk van de zes participatievormen is een logistische regressieanalyse uitgevoerd, waarbij de Nederlandse groep fungeert als referentiegroep. Deze procedure is ook toegepast voor de andere groepen, in totaal 15, die met elkaar vergeleken worden. Dan blijkt dat, zowel voor als na de extra toevoeging van de vier achtergrondkenmerken, zowel de 3 als de 15 herkomstgroepen zich op alle participatieaspecten onderscheiden.

Daarnaast zijn er logistische regressieanalyses uitgevoerd om na te gaan in welke mate de participatie verandert tussen de drie perioden: 2012 tot en met 2015, 2016 tot en met 2019 en 2020 tot en met 2023. Daarbij is ook onderzocht in welke mate de trends verschillen bij de drie herkomstgroepen: Nederlandse herkomst, migranten en de tweede generatie. Naast de hoofdeffecten van periode en herkomst is een interactieterm (periode * herkomst) toegevoegd, waarbij als referentie de Nederlandse herkomstgroep en de periode 2012 tot en met 2015 is gebruikt. Dezelfde procedure is toegepast voor de 15 herkomstgroepen.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Statistiek Migratiemotieven

De Statistiek Migratiemotieven geeft informatie over de reden waarom personen met een niet-Nederlandse nationaliteit zich in Nederland vestigen. Voor immigranten met een nationaliteit van buiten de EU/EFTA baseert het CBS de migratiemotief op de verblijfsvergunning die de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) afgeeft. De IND behandelt alle aanvragen voor asiel, gezinshereniging, visa en andere verblijfsvergunningen. Daarbij toetst de IND of de aanvrager voldoet aan de voorwaarden om in Nederland te verblijven of Nederlander te worden.

Immigranten met een nationaliteit van een land binnen de EU/EFTA hebben geen verblijfsvergunning van de IND nodig. Het CBS bepaalt hun afgeleide migratiedoel aan de hand van wat zij in Nederland gaan doen: werken, studeren en/of wonen bij een partner of ouders.

Meer informatie over hoe de afgeleide migratiedoelen bepaald worden, is te vinden op de website van het [CBS](#).

Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB)

Het doel van het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB) is het verschaffen van microdata waarmee een samenhangende, consistente beschrijving kan worden gegeven van een aantal aspecten van de bevolking van Nederland. Het SSB is een stelsel van op individueel niveau koppelbare registers en enquêtes. Met gegevens uit het SSB worden voor verschillende onderwerpen statistieken gemaakt en wordt sociaalwetenschappelijk onderzoek uitgevoerd. De SSB-populatie betreft alle personen die in Nederland wonen en personen die niet in Nederland wonen maar wel in Nederland werken, een uitkering dan wel pensioen vanuit Nederland ontvangen of in Nederland onderwijs volgen. Er zijn onder meer gegevens beschikbaar over personen, uitkeringen, banen, inkomen, opleidingen, huishoudens, woningen en ruimtelijke indelingen. Door de opzet van het SSB is samenhangende informatie aanwezig voor kleine groepen in de samenleving, kan regionaal sterk gedetailleerde informatie gegeven worden en kunnen groepen personen door longitudinaal onderzoek gevolgd worden.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Survey Integratie Migranten (SIM)

De Survey Integratie Migranten (SIM) is door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), samen met het CBS en Labyrinth Onderzoek en Advies, uitgevoerd onder personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Poolse, Iraanse, Somalische, Nederlands-Caribische en Nederlandse herkomst. Het doel van de SIM is om de positie van deze groepen in Nederland in kaart te brengen. Aan deelnemers zijn vragen gesteld over onder meer onderwijs, arbeid, sociale contacten, culturele integratie, godsdienst, beeldvorming en gezondheid en sport.

Meer informatie over de SIM is te vinden op de website van het [SCP](#).

Uitkeringsstatistieken

De uitkeringsstatistieken geven een beeld van uitkeringen in het kader van werkloosheid, bijstand, arbeidsongeschiktheid en de Algemene Ouderdomswet (AOW). De meeste informatie heeft betrekking op het aantal uitkeringen en achtergrondkenmerken van personen met een uitkering. De statistieken zijn gebaseerd op registraties van gemeenten, UWV en SVB.

Veiligheidsmonitor

De Veiligheidsmonitor is een grootschalige enquête onder Nederlanders van 15 jaar of ouder. Het is een periodiek bevolkingsonderzoek naar leefbaarheid, veiligheid en slachtofferschap van criminaliteit, uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid en het CBS. Het onderzoek bevat trends en ontwikkelingen en uitsplitsingen naar politieregio's en (middel-)grote gemeenten en naar persoonskenmerken. In de Veiligheidsmonitor komen de thema's slachtofferschap en veiligheidsbeleving terug. Personen zijn slachtoffer als ze in de enquête aangeven in de twaalf maanden voorafgaande aan het onderzoek slachtoffer te zijn geweest van één of meerdere geweldsdelicten, vermogensdelicten of vernielingen. Online criminaliteit blijft buiten beschouwing. De algemene veiligheidsbeleving is vastgesteld met de vraag of mensen zich wel eens onveilig voelen. Om de onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt te bepalen is mensen gevraagd of zij zich wel eens onveilig voelen in de eigen buurt.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Vektis BASIC (zorgkosten)

Vektis BASIC bevat per verzekerde persoon de kosten die zorgverzekeraars en volmacht-houders hebben vergoed vanuit de basisverzekering, uitgesplitst naar de verschillende zorgvormen (bijvoorbeeld huisartsenzorg, ziekenhuiszorg, etc.). Vektis, het informatie-centrum voor de zorg van Zorgverzekeraars Nederland, maakt op basis van acht kwartalen (jaar t en t+1) een jaarbestand dat dient voor de risicoverevening (RVE) in het kader van de Zorgverzekeringswet. Verzekeraars schatten per type zorg de nog te verwachten kosten, deze worden verdeeld over de personen die voor die zorgvorm al kosten hadden gemaakt.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Woonbase

De Woonbase is een database waarin gegevens over personen, huishoudens en woonruimten uit verschillende registers en andere databronnen aan elkaar gekoppeld zijn. Er is gecorrigeerd voor miskoppeling tussen verschillende bronnen en ontbrekende gegevens zijn grotendeels geïmputeerd.

Meer informatie is te vinden op de website van het [CBS](#).

Bijlagen

B1. Bevolking

B1.1 Bevolking naar herkomst, aandeel in totale bevolking, 1 januari 2024

	x 1 000	Geboren in het buitenland	Geboren in Nederland	Totaal	Geboren in het buitenland	Geboren in Nederland
					%	
Totaal		2 914,9	15 028,0	17 942,9	16,2	83,8
Nederland			12 941,7	12 941,7		100,0
Europa (excl. NL)		1 068,7	608,4	1 677,1	63,7	36,3
waarvan						
nieuwe EU		369,8	98,1	467,8	79,0	21,0
waarvan						
Polen		189,4	52,0	241,4	78,5	21,5
Bulgarije		52,7	8,3	61,0	86,4	13,6
Roemenië		50,5	9,1	59,6	84,7	15,3
Oekraïne		114,7	7,1	121,8	94,1	5,9
Buiten-Europa		1 846,3	1 477,8	3 324,1	55,5	44,5
waarvan						
Turkije		225,5	231,6	457,1	49,3	50,7
Marokko		176,3	252,9	429,2	41,1	58,9
Suriname		178,7	186,6	365,4	48,9	51,1
Nederlandse Cariben		107,8	86,7	194,5	55,4	44,6
Indonesië		101,5	255,1	356,6	28,5	71,5
overig Buiten-Europa		1 056,5	465,0	1 521,5	69,4	30,6
waarvan						
Afghanistan		42,7	18,8	61,5	69,4	30,6
Irak		48,3	23,3	71,7	67,4	32,6
Iran		45,5	13,8	59,3	76,7	23,3
Somalië		26,6	17,5	44,0	60,4	39,6
Eritrea		23,4	5,4	28,8	81,3	18,7
Syrië		142,3	23,3	165,6	85,9	14,1
overige landen		727,7	362,8	1 090,5	66,7	33,3

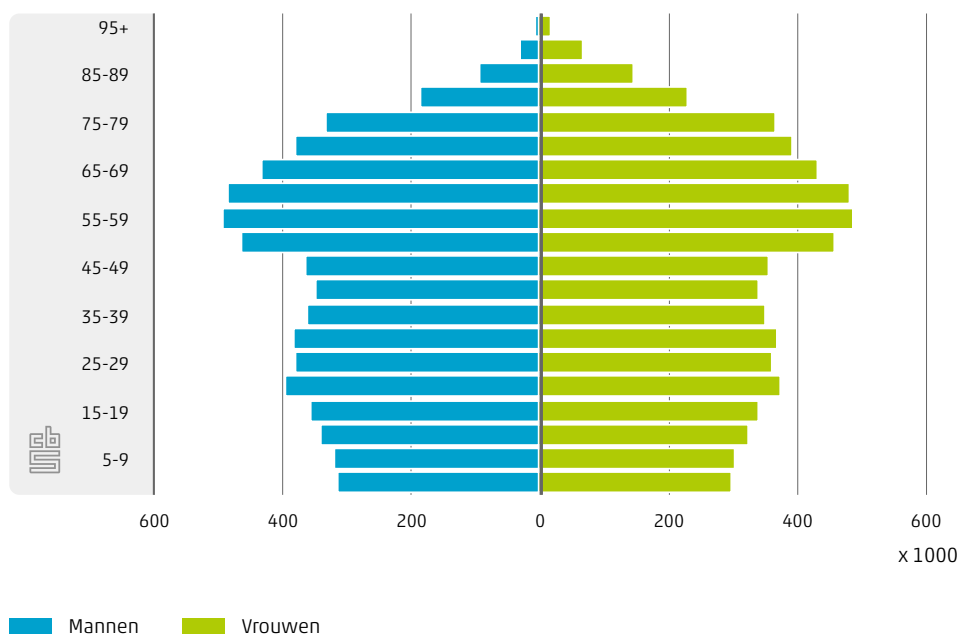
B1.2 Bevolking naar herkomst en aantal in het buitenland geboren ouders, 1 januari 2024 (x 1 000)

	Geboren in het buitenland	Geboren in Nederland	waarvan		
			2 ouders geboren in Nederland	1 ouder geboren in buitenland	2 ouders geboren in buitenland
Totaal	2 914,9	15 028,0	12 941,7	1 138,3	948,0
Nederland		12 941,7	12 941,7		
Europa (excl. NL)	1 068,7	608,4		479,6	128,8
waarvan					
nieuwe EU	369,8	98,1		49,6	48,5
waarvan					
Polen	189,4	52,0		23,1	28,9
Bulgarije	52,7	8,3		2,2	6,1
Roemenië	50,5	9,1		5,0	4,1
Oekraïne	114,7	7,1		3,8	3,3
Buiten-Europa	1 846,3	1 477,8		658,7	819,1
waarvan					
Turkije	225,5	231,6		64,0	167,6

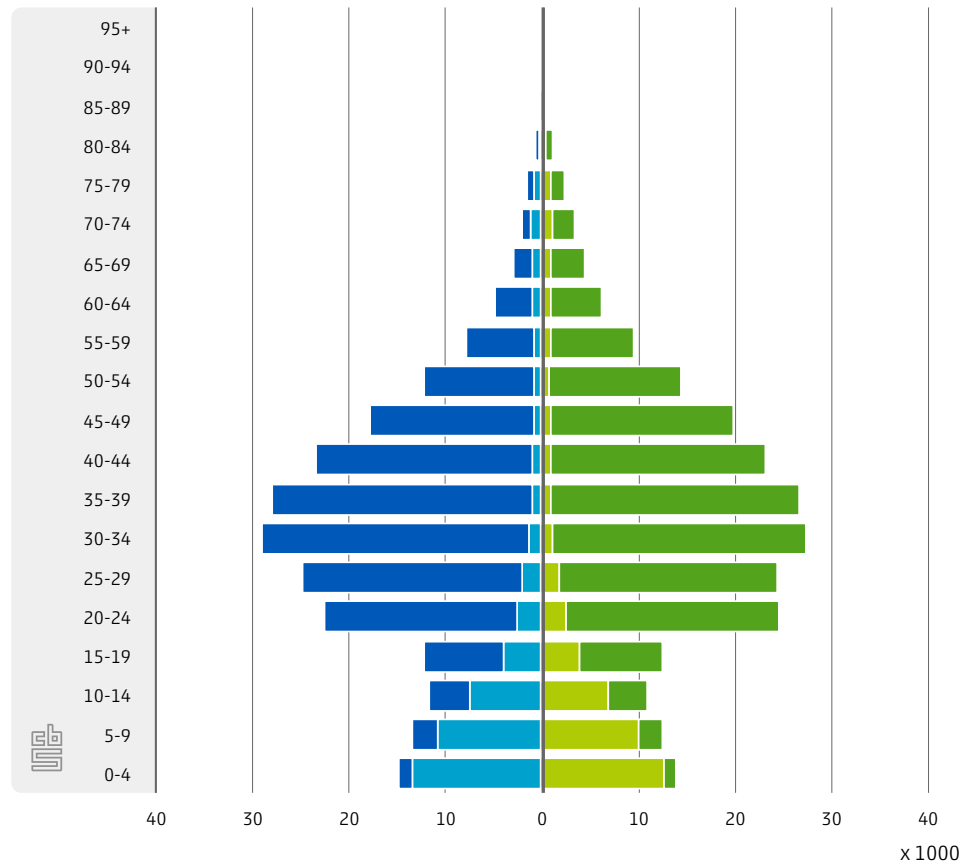
B1.2 Bevolking naar herkomst en aantal in het buitenland geboren ouders, 1 januari 2024 (x 1 000) (vervolg)

	Geboren in het buitenland	Geboren in Nederland	waarvan		
			2 ouders geboren in Nederland	1 ouder geboren in buitenland	2 ouders geboren in buitenland
Marokko	176,3	252,9		61,1	191,7
Suriname	178,7	186,6		76,2	110,4
Nederlandse Cariben	107,8	86,7		48,7	38,0
Indonesië	101,5	255,1		188,4	66,7
overig Buiten-Europa	1 056,5	465,0		220,3	244,6
waarvan					
Afghanistan	42,7	18,8		2,3	16,5
Irak	48,3	23,3		4,5	18,8
Iran	45,5	13,8		5,8	8,1
Somalië	26,6	17,5		1,5	15,9
Eritrea	23,4	5,4		0,1	5,3
Syrië	142,3	23,3		1,9	21,4
overige landen	727,7	362,8		204,2	158,6

B1.3a Leeftijdsopbouw Nederlandse herkomst, 1 januari 2024

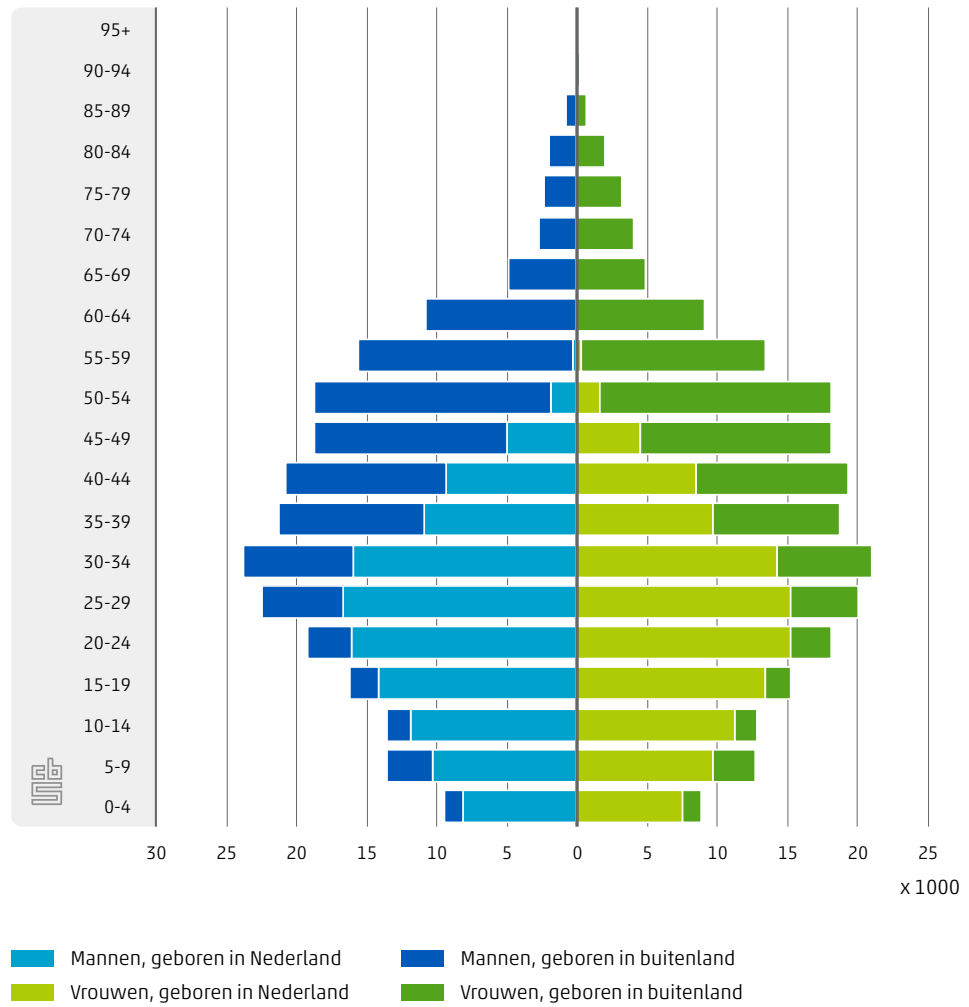

B1.3b Leeftijdsopbouw herkomst nieuwe EU-landen, 1 januari 2024

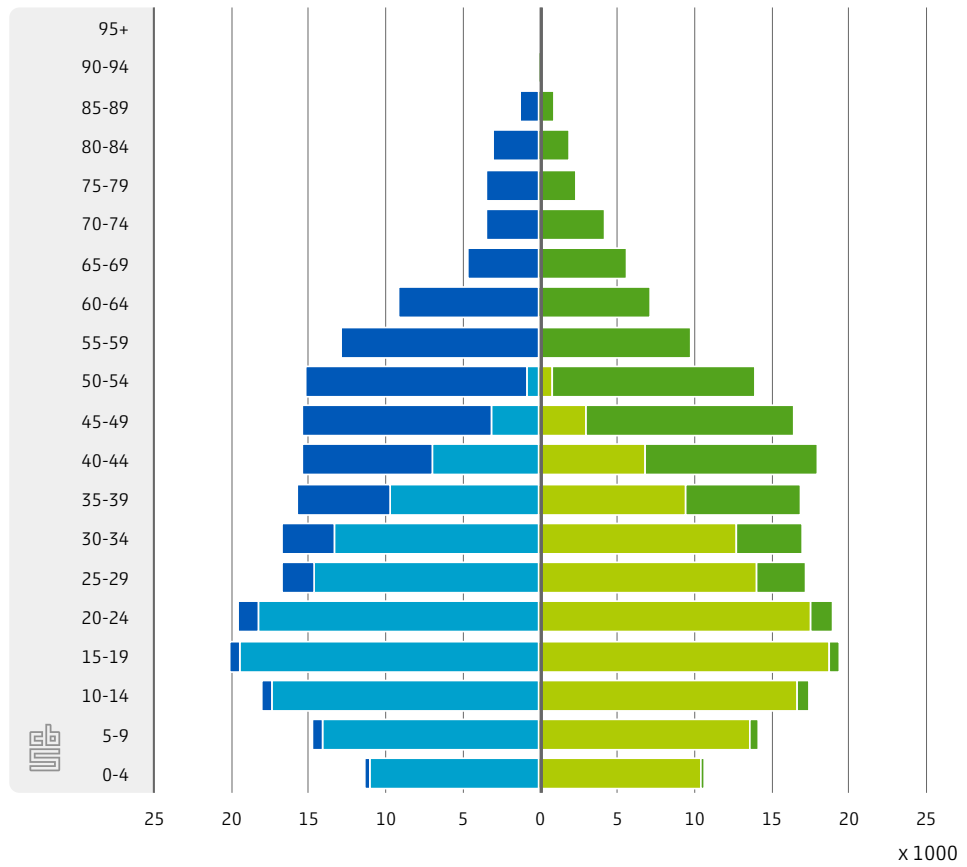

■ Mannen, geboren in Nederland ■ Mannen, geboren in buitenland
■ Vrouwen, geboren in Nederland ■ Vrouwen, geboren in buitenland

B1.3c Leeftijdsopbouw Turkse herkomst, 1 januari 2024

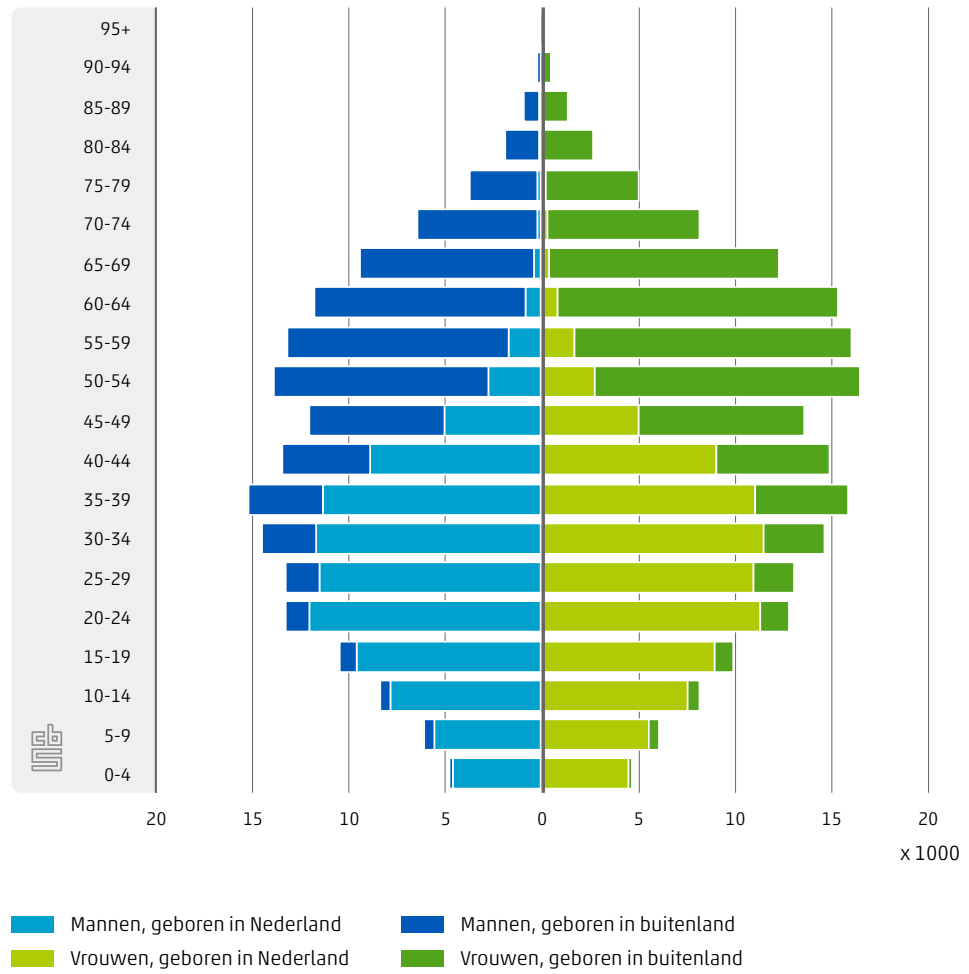

B1.3d Leeftijdsopbouw Marokkaanse herkomst, 1 januari 2024

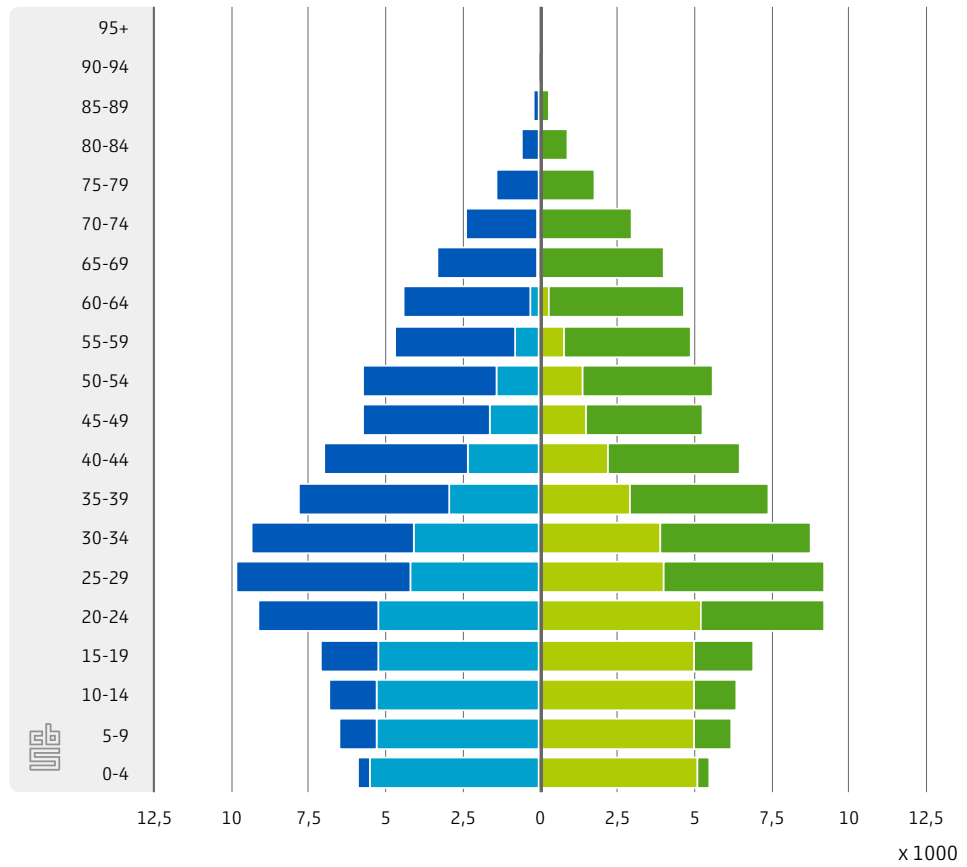

■ Mannen, geboren in Nederland ■ Mannen, geboren in buitenland
■ Vrouwen, geboren in Nederland ■ Vrouwen, geboren in buitenland

B1.3e Leeftijdsopbouw Surinaamse herkomst, 1 januari 2024

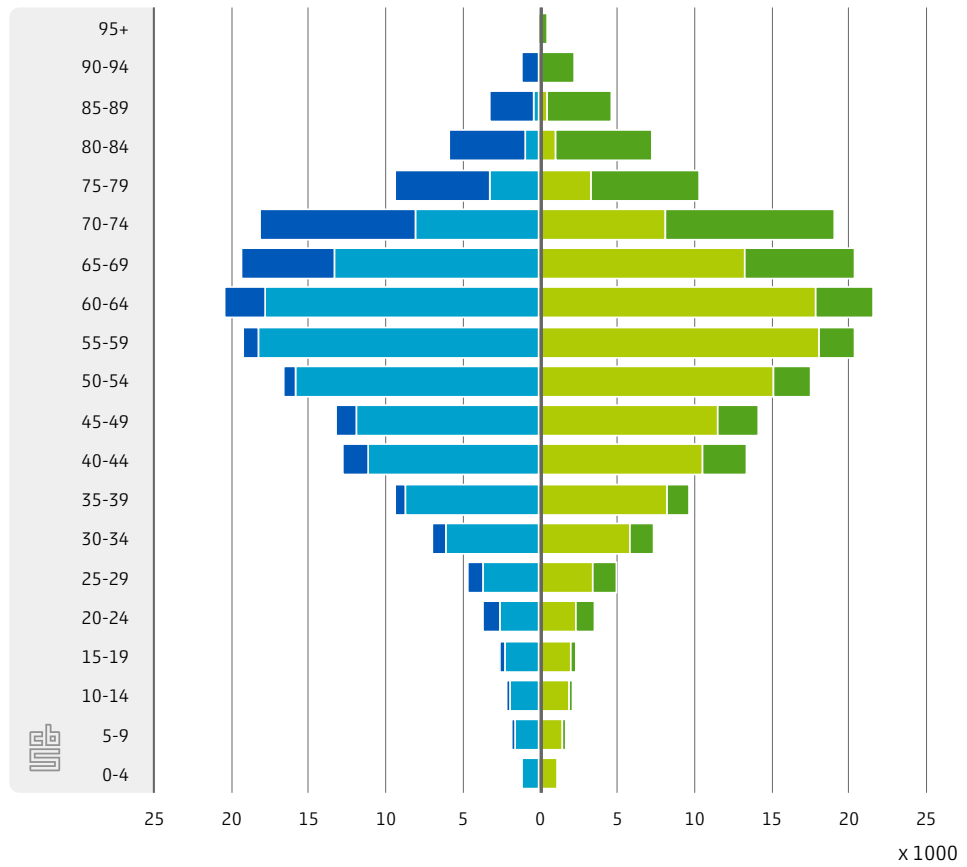

B1.3f Leeftijdsopbouw Nederlands-Caribische herkomst, 1 januari 2024

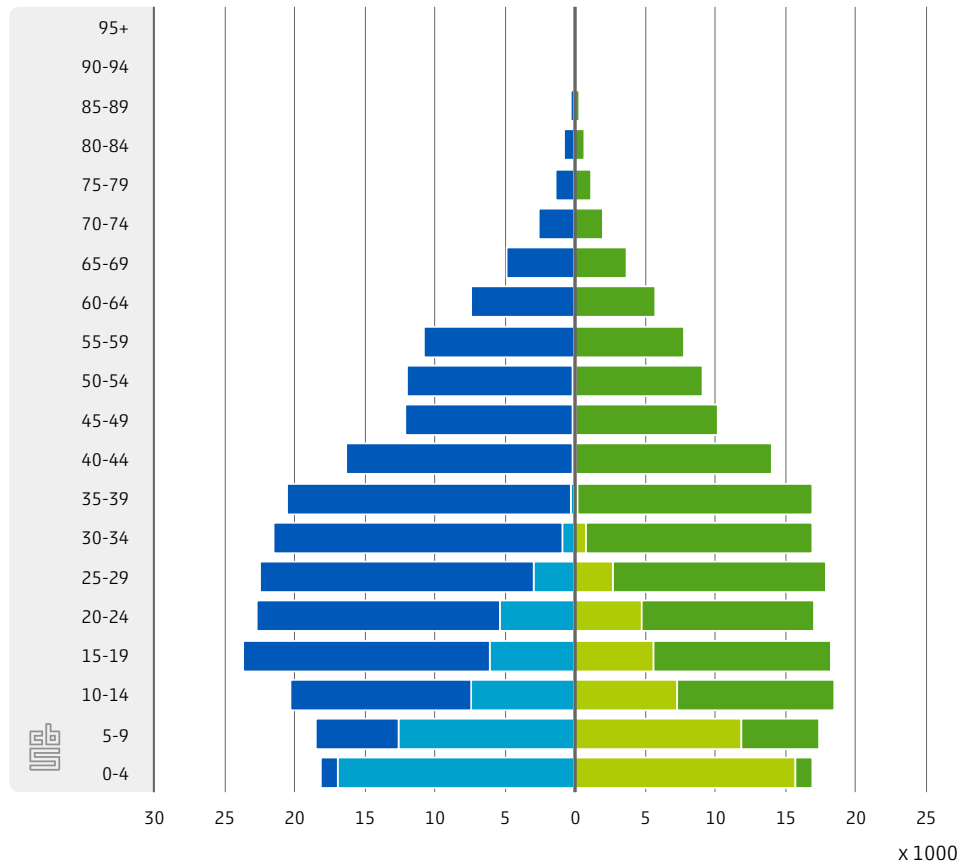
■ Mannen, geboren in Nederland ■ Mannen, geboren in buitenland
■ Vrouwen, geboren in Nederland ■ Vrouwen, geboren in buitenland

B1.3g Leeftijdsopbouw Indonesische herkomst, 1 januari 2024

■ Mannen, geboren in Nederland ■ Mannen, geboren in buitenland
■ Vrouwen, geboren in Nederland ■ Vrouwen, geboren in buitenland

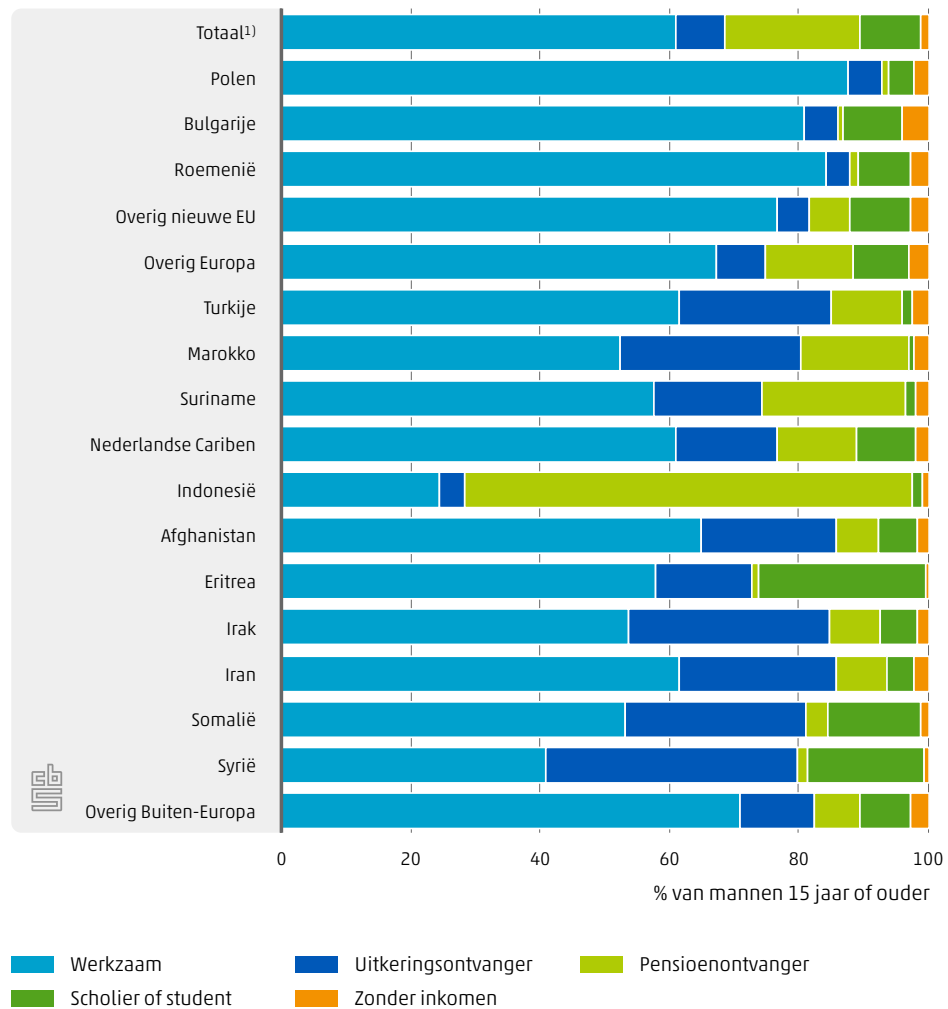
B1.3h Leeftijdsopbouw herkomst uit vluchtelingenlanden, 1 januari 2024

- Mannen, geboren in Nederland
- Mannen, geboren in buitenland
- Vrouwen, geboren in Nederland
- Vrouwen, geboren in buitenland

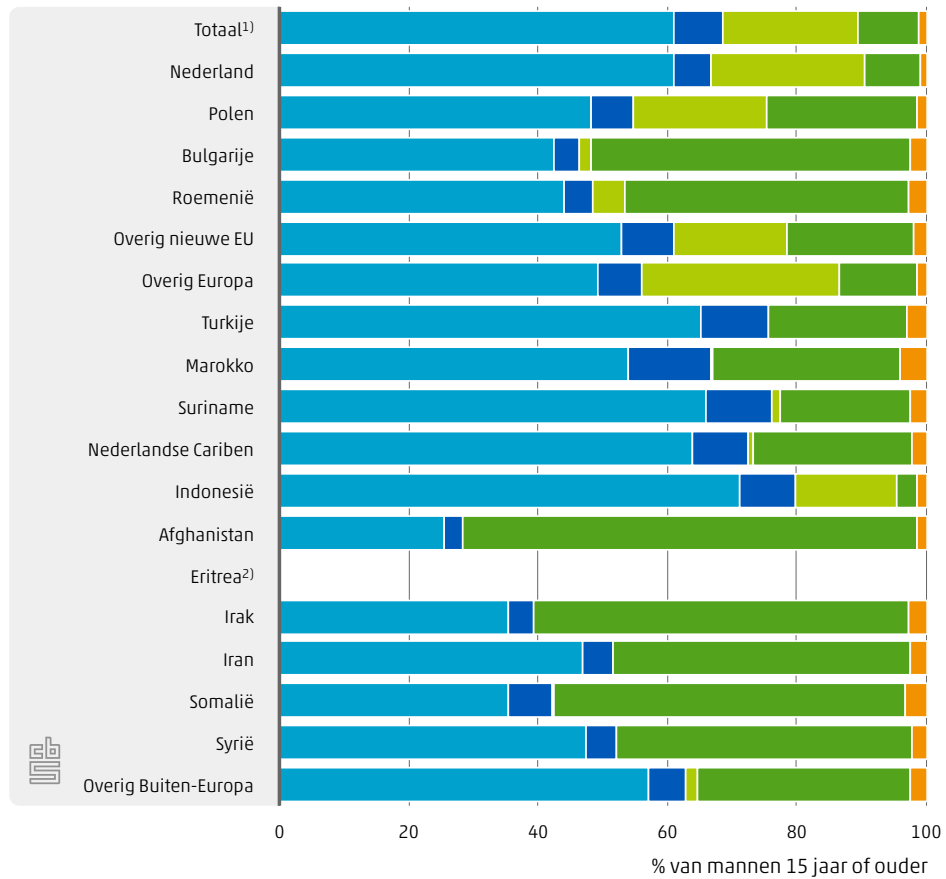
B4. Sociaaleconomische positie

B4.1a Sociaaleconomische positie, geboren in buitenland, mannen, naar herkomst, 2022*

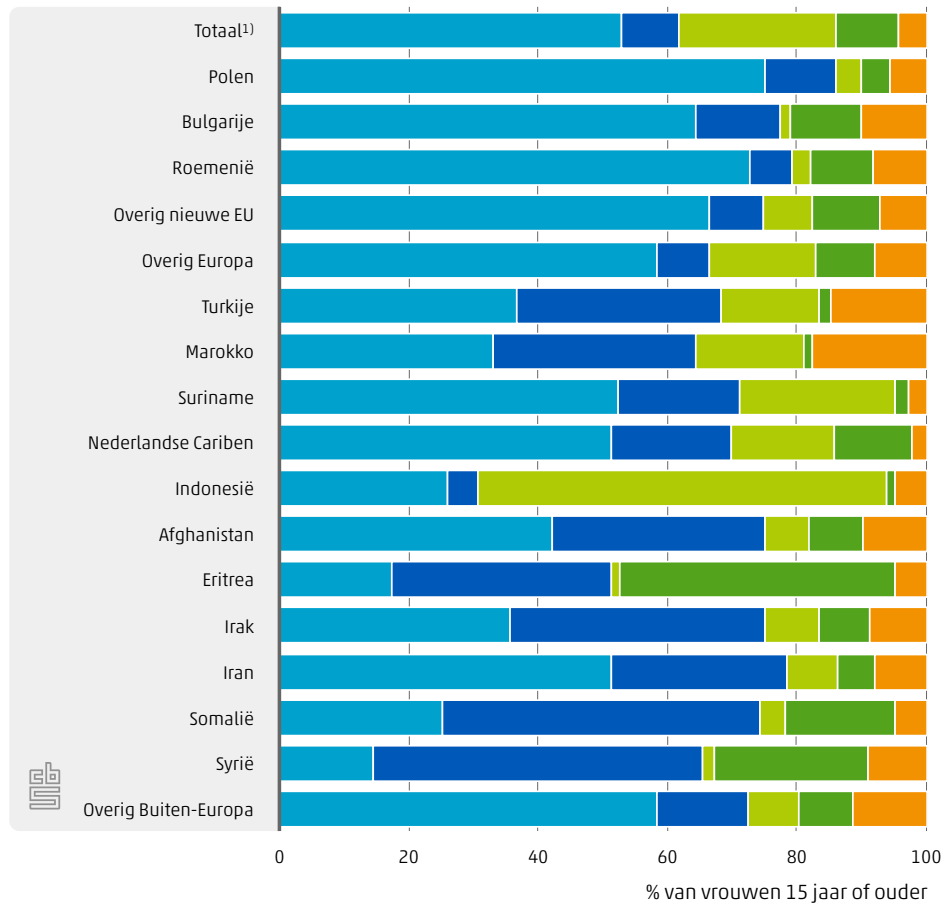
¹⁾ sociaaleconomische positie van alle mannen in Nederland van 15 jaar of ouder

B4.1b Sociaaleconomische positie, geboren in Nederland, mannen, naar herkomst, 2022*

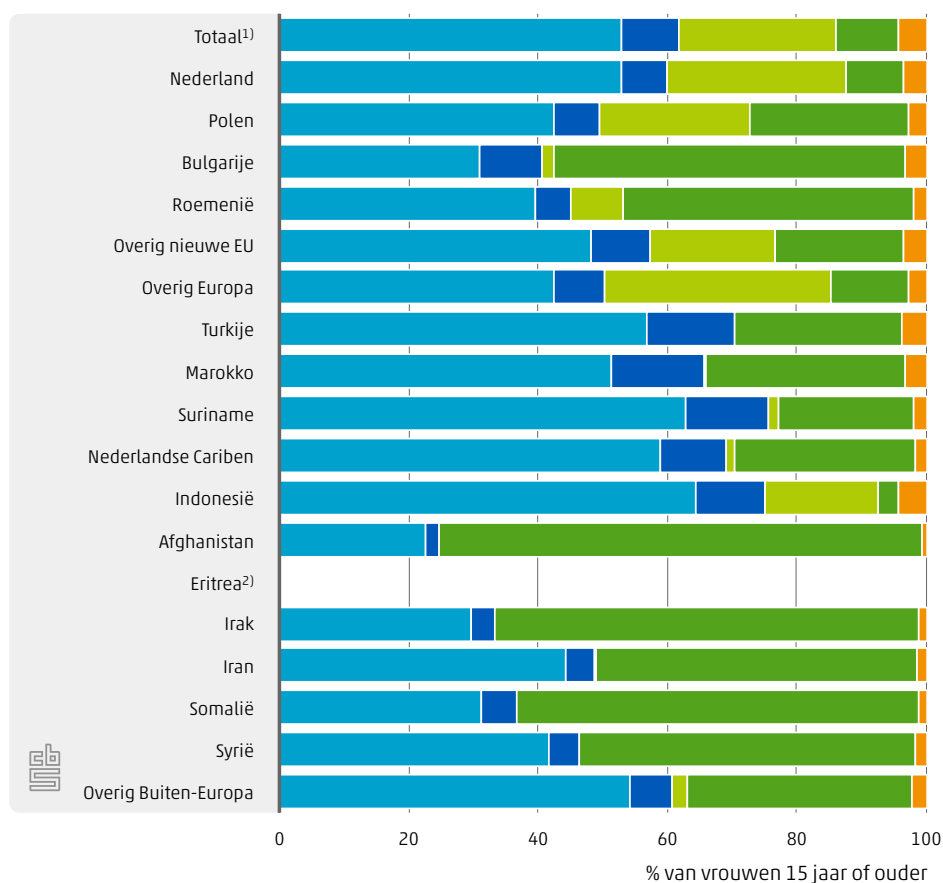
1) sociaaleconomische positie van alle mannen in Nederland van 15 jaar of ouder
 2) aantallen te klein voor publicatie

B4.1c Sociaaleconomische positie, geboren in buitenland, vrouwen, naar herkomst, 2022*

¹⁾ sociaaleconomische positie van alle vrouwen in Nederland van 15 jaar of ouder

B4.1d Sociaaleconomische positie, geboren in Nederland, vrouwen, naar herkomst, 2022*

■ Werkzaam ■ Uitkeringsontvanger ■ Pensioenontvanger
■ Scholier of student ■ Zonder inkomen

1) sociaaleconomische positie van alle vrouwen in Nederland van 15 jaar of ouder
 2) aantallen te klein voor publicatie

B4.2 Sociaaleconomische categorie naar leeftijd¹⁾ en herkomst, 2022*

	Totaal	Werkzaam	Uitkeringsontvanger	Pensioenontvanger	Scholier of student	Zonder inkomen
% van bevolking 15 jaar of ouder						
Totaal						
<i>Totale bevolking</i>						
Totaal	100	57,0	8,1	22,7	9,4	2,7
15 tot 25 jaar	100	34,8	2,2	0,1	61,9	1,1
25 tot 45 jaar	100	86,4	9,0	0,2	1,7	2,8
45 tot 65 jaar	100	77,1	14,6	3,3	0,1	5,0
65 jaar en ouder	100	5,5	1,8	92,3	0,0	0,4
<i>Nederlandse herkomst</i>						
Totaal	100	57,0	6,3	25,8	8,7	2,1
15 tot 25 jaar	100	36,1	1,8	0,1	61,4	0,7
25 tot 45 jaar	100	90,2	6,8	0,1	1,3	1,5
45 tot 65 jaar	100	80,2	11,7	3,5	0,0	4,5
65 jaar en ouder	100	5,4	1,4	92,8	0,0	0,3
<i>Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	54,0	7,7	20,3	15,9	2,1

B4.2 Socioeconomische categorie naar leeftijd¹⁾ en herkomst, 2022* (vervolg)

	Totaal	Werkzaam	Uitkeringsontvanger	Pensioenontvanger	Scholier of student	Zonder inkomen
% van bevolking 15 jaar of ouder						
15 tot 25 jaar	100	28,3	2,3	0,1	68,0	1,4
25 tot 45 jaar	100	85,5	9,8	0,2	2,4	2,1
45 tot 65 jaar	100	78,0	14,6	3,2	0,1	4,1
65 jaar en ouder	100	5,0	1,4	93,4	0,0	0,2
<i>Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	58,5	11,3	3,7	23,5	3,0
15 tot 25 jaar	100	31,8	3,1	0,1	63,1	1,9
25 tot 45 jaar	100	77,0	16,5	0,2	2,6	3,7
45 tot 65 jaar	100	76,5	17,1	2,5	0,1	3,8
65 jaar en ouder	100	9,1	3,0	87,6	0,0	0,4
<i>Geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	57,7	16,2	13,4	7,0	5,7
15 tot 25 jaar	100	33,6	4,3	0,0	59,1	3,0
25 tot 45 jaar	100	77,7	12,9	0,2	2,6	6,6
45 tot 65 jaar	100	62,2	28,0	2,2	0,1	7,5
65 jaar en ouder	100	6,2	4,9	88,0	0,0	0,9
Turkije						
<i>Totaal</i>						
Totaal	100	54,9	20,3	7,2	11,6	6,0
15 tot 25 jaar	100	36,8	3,2	0,0	57,6	2,4
25 tot 45 jaar	100	75,2	16,5	0,2	1,6	6,5
45 tot 65 jaar	100	49,9	39,2	1,9	0,0	8,9
65 jaar en ouder	100	2,9	6,4	90,3	0,0	0,4
<i>Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	44,5	7,0	0,3	46,2	2,1
15 tot 25 jaar	100	28,5	2,6	0,0	67,4	1,6
25 tot 45 jaar	100	77,7	15,5	0,1	3,5	3,2
45 tot 65 jaar	100	77,1	19,4	0,7	0,0	2,8
65 jaar en ouder ²⁾	100
<i>Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	64,5	12,6	0,2	19,2	3,5
15 tot 25 jaar	100	39,4	3,2	0,0	55,3	2,1
25 tot 45 jaar	100	77,3	16,4	0,2	1,9	4,2
45 tot 65 jaar	100	69,3	26,0	0,7	0,1	3,8
65 jaar en ouder ²⁾	100
<i>Geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	49,5	27,4	13,1	1,7	8,3
15 tot 25 jaar	100	41,5	5,3	0,0	46,3	6,8
25 tot 45 jaar	100	72,0	16,8	0,3	0,9	10,0
45 tot 65 jaar	100	48,2	40,4	2,0	0,0	9,4
65 jaar en ouder	100	2,9	6,4	90,2	0,0	0,4
Marokko						
<i>Totaal</i>						
Totaal	100	47,5	22,1	8,8	14,8	6,8
15 tot 25 jaar	100	32,4	3,8	0,0	61,2	2,5
25 tot 45 jaar	100	66,3	23,6	0,4	1,6	8,1
45 tot 65 jaar	100	47,0	40,4	2,4	0,1	10,1
65 jaar en ouder	100	3,1	4,6	91,3	0,0	1,0
<i>Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	44,9	8,9	0,1	44,0	2,1

B4.2 Socioeconomische categorie naar leeftijd¹⁾ en herkomst, 2022* (vervolg)

	Totaal	Werkzaam	Uitkeringsontvanger	Pensioenontvanger	Scholier of student	Zonder inkomen
% van bevolking 15 jaar of ouder						
15 tot 25 jaar	100	25,6	3,1	0,0	69,6	1,7
25 tot 45 jaar	100	77,0	17,6	0,1	2,6	2,7
45 tot 65 jaar	100	73,5	22,9	0,7	0,1	2,9
65 jaar en ouder ²⁾	100
<i>Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	53,8	14,4	0,2	27,9	3,7
15 tot 25 jaar	100	33,2	3,8	0,0	60,6	2,3
25 tot 45 jaar	100	70,3	22,6	0,2	2,0	4,9
45 tot 65 jaar	100	67,0	29,0	0,6	0,2	3,2
65 jaar en ouder ²⁾	100
<i>Geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	42,7	29,7	16,7	1,2	9,7
15 tot 25 jaar	100	40,9	6,8	0,0	43,6	8,7
25 tot 45 jaar	100	59,5	25,8	0,6	0,9	13,3
45 tot 65 jaar	100	45,9	41,1	2,5	0,1	10,5
65 jaar en ouder	100	3,1	4,6	91,3	0,0	1,0
Suriname						
<i>Totaal</i>						
Totaal	100	59,1	15,0	13,3	10,3	2,2
15 tot 25 jaar	100	33,4	2,9	0,1	62,1	1,5
25 tot 45 jaar	100	80,4	14,5	0,2	2,4	2,5
45 tot 65 jaar	100	69,8	25,0	2,2	0,1	3,0
65 jaar en ouder	100	7,4	4,8	87,5	0,0	0,3
<i>Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	59,1	9,3	3,1	26,6	1,9
15 tot 25 jaar	100	31,2	2,6	0,1	64,7	1,5
25 tot 45 jaar	100	82,0	13,0	0,2	2,7	2,1
45 tot 65 jaar	100	77,4	17,5	2,0	0,1	3,0
65 jaar en ouder	100	8,1	3,4	88,2	0,0	0,3
<i>Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	67,5	12,5	0,4	17,4	2,2
15 tot 25 jaar	100	34,6	3,1	0,1	60,7	1,5
25 tot 45 jaar	100	79,5	15,4	0,2	2,4	2,4
45 tot 65 jaar	100	77,7	18,7	0,9	0,1	2,5
65 jaar en ouder	100	9,5	3,6	86,9	0,0	0,0
<i>Geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	54,6	18,1	23,2	1,9	2,3
15 tot 25 jaar	100	36,4	3,4	0,0	58,4	1,7
25 tot 45 jaar	100	81,0	13,8	0,2	2,1	2,8
45 tot 65 jaar	100	68,4	26,2	2,3	0,1	3,0
65 jaar en ouder	100	7,4	4,8	87,5	0,0	0,3
Nederlandse Cariben						
<i>Totaal</i>						
Totaal	100	58,1	14,4	9,6	16,0	1,9
15 tot 25 jaar	100	29,9	3,4	0,1	65,4	1,2
25 tot 45 jaar	100	77,9	14,9	0,1	5,0	2,0
45 tot 65 jaar	100	69,3	26,0	1,7	0,1	2,9
65 jaar en ouder	100	7,9	5,3	86,2	0,0	0,6
<i>Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	65,8	8,2	1,4	22,8	1,8

B4.2 Socioeconomische categorie naar leeftijd¹⁾ en herkomst, 2022* (vervolg)

	Totaal	Werkzaam	Uitkeringsontvanger	Pensioenontvanger	Scholier of student	Zonder inkomen
% van bevolking 15 jaar of ouder						
15 tot 25 jaar	100	30,3	2,8	0,1	65,6	1,2
25 tot 45 jaar	100	85,5	9,9	0,2	2,6	1,8
45 tot 65 jaar	100	82,1	13,6	1,6	0,0	2,6
65 jaar en ouder	100	13,8	2,1	82,6	0,0	1,5
<i>Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	56,0	11,0	0,4	30,8	1,9
15 tot 25 jaar	100	28,7	4,2	0,2	65,5	1,4
25 tot 45 jaar	100	77,0	16,5	0,2	4,1	2,2
45 tot 65 jaar	100	81,5	15,3	0,8	0,3	2,1
65 jaar en ouder ²⁾	100
<i>Geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	56,2	17,0	14,2	10,6	1,9
15 tot 25 jaar	100	30,6	3,1	0,1	65,2	1,0
25 tot 45 jaar	100	75,4	16,3	0,1	6,2	1,9
45 tot 65 jaar	100	66,6	28,5	1,8	0,1	3,0
65 jaar en ouder	100	7,8	5,4	86,3	0,0	0,6
Indonesië						
<i>Totaal</i>						
Totaal	100	55,5	8,2	30,8	2,6	2,9
15 tot 25 jaar	100	31,0	1,9	0,2	65,5	1,5
25 tot 45 jaar	100	87,4	7,8	0,2	1,5	3,1
45 tot 65 jaar	100	77,9	13,5	3,8	0,1	4,7
65 jaar en ouder	100	6,6	2,2	90,9	0,0	0,3
<i>Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	69,0	9,2	15,6	3,5	2,7
15 tot 25 jaar	100	30,9	1,9	0,2	65,8	1,2
25 tot 45 jaar	100	88,6	7,9	0,2	1,3	2,0
45 tot 65 jaar	100	79,8	12,8	3,4	0,1	3,9
65 jaar en ouder	100	9,9	2,6	87,1	0,0	0,5
<i>Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	64,9	11,4	18,5	2,0	3,2
15 tot 25 jaar	100	29,5	1,6	0,2	67,2	1,4
25 tot 45 jaar	100	86,4	9,0	0,2	1,5	2,9
45 tot 65 jaar	100	77,5	14,7	3,5	0,1	4,3
65 jaar en ouder	100	12,8	4,3	82,4	0,0	0,5
<i>Geboren in buitenland</i>						
Totaal	100	25,4	4,5	65,7	1,5	3,0
15 tot 25 jaar	100	32,9	1,8	0,0	62,6	2,7
25 tot 45 jaar	100	82,3	5,7	0,5	2,7	8,9
45 tot 65 jaar	100	70,0	14,4	6,0	0,1	9,5
65 jaar en ouder	100	4,1	1,6	94,0	0,0	0,2

¹⁾ Deze cijfers zijn niet vergelijkbaar met tabel B4.1 uit de Rapportage Integratie en Samenleven 2022; in die rapportage heeft de leeftijd betrekking op de hoofdkostwinner in het huishouden, in de huidige tabel op de persoon zelf.

²⁾ Aantallen te klein voor publicatie.

B4.3 Gestandaardiseerd inkomen naar leeftijd¹⁾ en herkomst, 2022*

	Totaal	Turkije	Marokko	Suriname	Nederlandse Cariben	Indonesië	Nederland
	gemiddelde (x 1 000 euro)						
Totale bevolking							
Totaal	38,2	31,2	28,1	33,7	31,0	39,7	39,6
15 tot 25 jaar	37,5	30,9	28,4	32,7	26,2	31,6	40,6
25 tot 45 jaar	37,9	32,6	29,5	34,1	31,4	39,2	39,7
45 tot 65 jaar	42,7	31,4	27,5	35,7	35,0	43,6	44,3
65 jaar en ouder	32,7	22,9	22,1	28,5	29,0	35,7	33,0
Geboren in Nederland, 1 ouder geboren in buitenland							
Totaal	38,5	32,7	31,7	36,4	38,4	43,1	
15 tot 25 jaar	36,2	31,8	30,0	34,7	33,9	34,4	
25 tot 45 jaar	38,5	33,9	33,8	35,6	38,9	40,3	
45 tot 65 jaar	44,3	38,0	38,4	43,7	44,7	46,3	
65 jaar en ouder ²⁾	33,5	.	.	35,7	37,4	41,0	
Geboren in Nederland, 2 ouders geboren in buitenland							
Totaal	33,2	32,9	30,0	34,0	29,3	38,8	
15 tot 25 jaar	30,0	31,4	28,4	32,3	26,3	30,5	
25 tot 45 jaar	33,7	33,5	31,2	34,2	30,6	37,6	
45 tot 65 jaar	39,6	35,5	32,9	37,6	39,3	40,4	
65 jaar en ouder ²⁾	35,0	.	.	36,4	.	36,1	
Geboren in buitenland							
Totaal	32,6	29,8	26,1	32,7	29,2	34,1	
15 tot 25 jaar	24,9	24,4	23,7	25,8	20,0	20,2	
25 tot 45 jaar	33,8	31,2	26,6	32,9	28,9	35,3	
45 tot 65 jaar	35,0	31,0	27,2	35,0	33,1	37,4	
65 jaar en ouder	28,8	22,8	22,1	28,2	28,8	33,4	

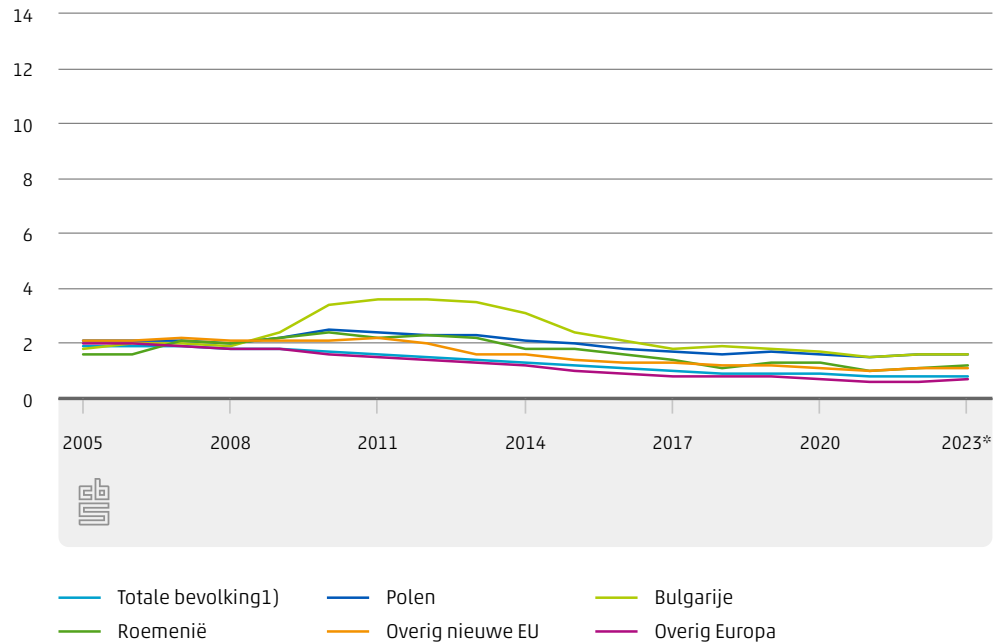
¹⁾ Deze cijfers zijn niet vergelijkbaar met tabel B4.10 uit de Rapportage Integratie en Samenleven 2022; in die rapportage heeft de leeftijd betrekking op de hoofdkostwinner in het huishouden, in de huidige tabel op de persoon zelf.

²⁾ Voor sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie.

B5. Criminaliteit

B5.1a Geregistreeerde verdachten van misdrijf, geboren in buitenland, naar herkomst Europa

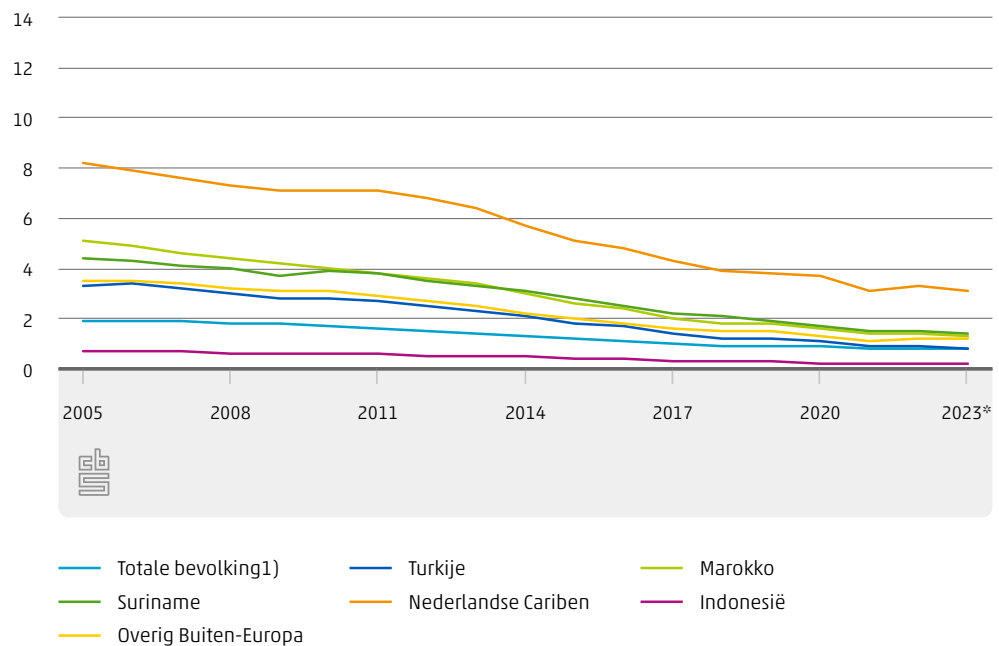
% van bevolking 12 jaar of ouder

¹⁾ aandeel geregistreeerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder

B5.1b Geregistreeerde verdachten van misdrijf, geboren in buitenland, naar herkomst Buiten-Europa

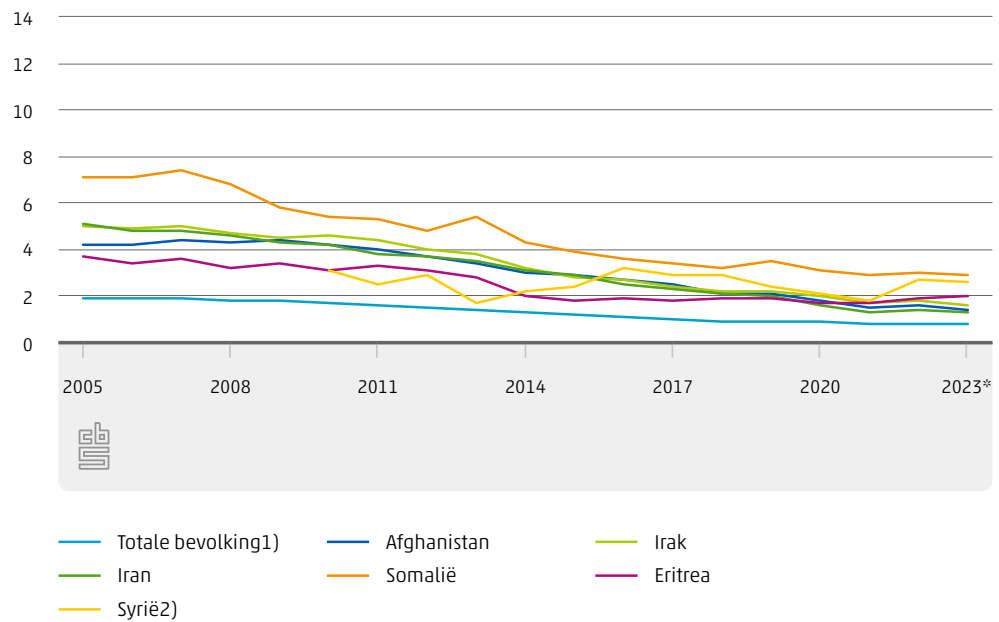
% van bevolking 12 jaar of ouder

¹⁾ aandeel geregistreeerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder

B5.1c Geregistreeerde verdachten van misdrijf, geboren in buitenland, naar herkomst vluchtelingenlanden

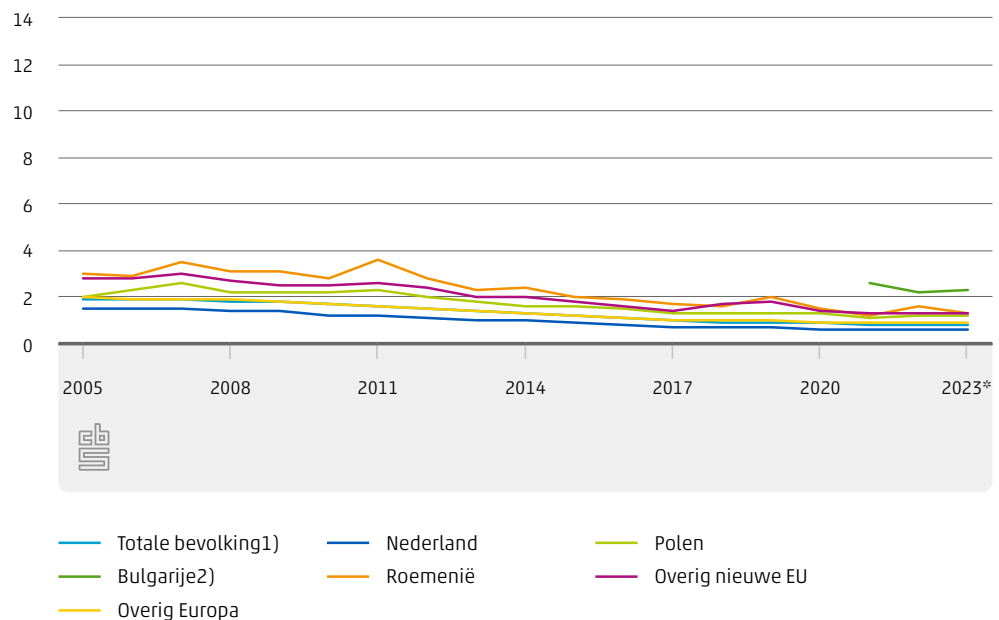
% van bevolking 12 jaar of ouder

1) aandeel geregistreeerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder
 2) in sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

B5.1d Geregistreeerde verdachten van misdrijf, geboren in Nederland, naar herkomst Europa

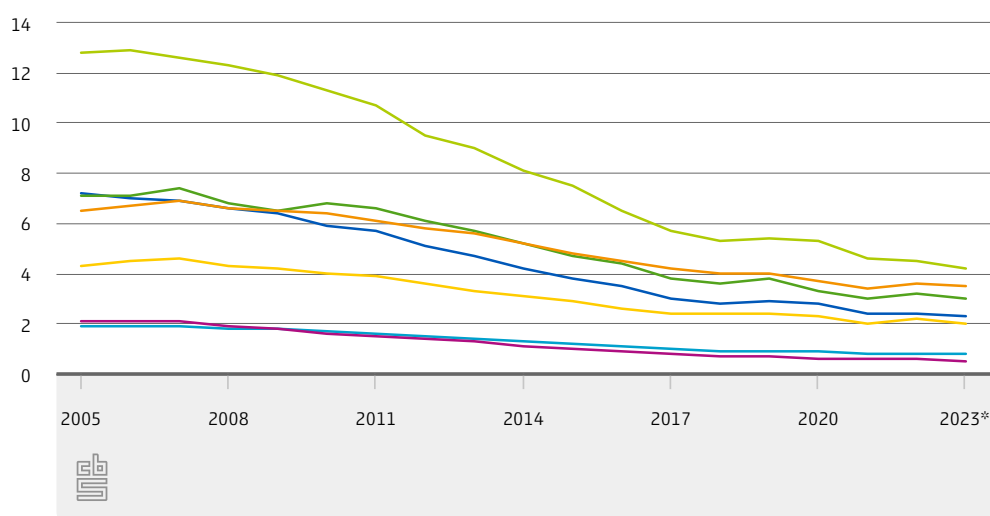
% van bevolking 12 jaar of ouder

1) aandeel geregistreeerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder
 2) in sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

B5.1e Geregistreeerde verdachten van misdrijf, geboren in Nederland, naar herkomst Buiten-Europa

% van bevolking 12 jaar of ouder

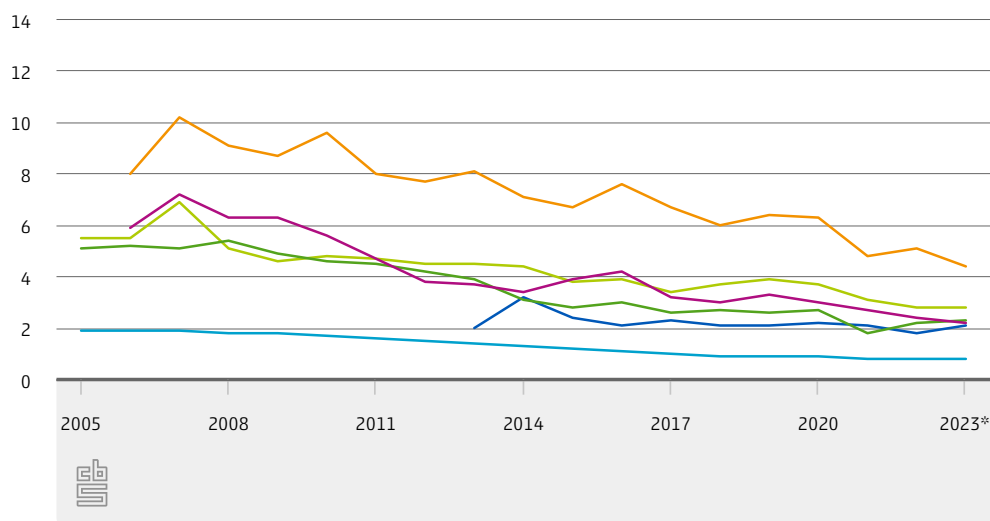

— Totale bevolking1) — Turkije — Marokko
 — Suriname — Nederlandse Cariben — Indonesië
 — Overig Buiten-Europa

1) aandeel geregistreeerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder

B5.1f Geregistreeerde verdachten van misdrijf, geboren in Nederland, naar herkomst vluchtelingenlanden

% van bevolking 12 jaar of ouder

— Totale bevolking1) — Afghanistan2) — Irak
 — Iran — Somalië2) — Eritrea2)

1) aandeel geregistreeerde verdachten in de totale bevolking van 12 jaar of ouder
 2) in sommige groepen is het aantal personen te klein voor publicatie

B8. De invloed van het netwerk op taalvaardigheid van kinderen

B8.1 Beschrijvende statistieken controlevariabelen

	Kinderen
Totaal	24 839
Jongen	12 511
Meisje	12 328
Eenouderhuishouden	6 201
Tweeouderhuishouden	18 638
Hoogst behaalde opleiding vader	
Hoogstens een vmbo-diploma	6 998
Mbo 2, 3, 4 of vergelijkbaar	4 256
Bacheloropleiding	1 464
Masteropleiding of hoger	1 086
Opleiding onbekend	11 035
Hoogst behaalde opleiding moeder	
Hoogstens een vmbo-diploma	8 619
Mbo 2, 3, 4 of vergelijkbaar	5 325
Bacheloropleiding	1 729
Masteropleiding of hoger	1 092
Opleiding onbekend	8 074
Gemiddelde inkomenspercentiel	33,7
Mediane inkomenspercentiel	26

B8.2 Ordinale regressie op leesvaardigheid [LV] (model 3a en 3b) en taalverzorging [TV] (model 4a en 4b), leerjaar 2018/19

	Model 3a: LV	Model 3b: LV + eindtoetscore	Model 4a: TV	Model 4b: TV + eindtoetscore
Isolatiescore 2018	-0,009***	-0,010***	-0,002	0,001
Gestandaardiseerde eindtoetscore		2,413***		2,174***
Jongens	-0,200***	-0,262***	-0,235***	-0,310***
Meisjes	0,198***	0,260***	0,232***	0,306***
Eenouderhuishouden	-0,058*	0,192***	-0,246***	-0,132***
Tweeouderhuishouden	0,020*	-0,066***	0,084***	0,045***
In Nederland geboren	0,073***	0,069***	0,063***	0,058***
In buitenland geboren, voor 5e levensjaar in NL	0,172***	0,186**	-0,384***	-0,276***
In buitenland geboren, 6e levensjaar of later in NL	-0,388***	-0,364***	-0,008	-0,079
Hoogst behaalde opleiding vader				
Hoogstens een vmbo-diploma	-0,153***	-0,007	-0,137***	0,008
Mbo 2, 3, 4 of vergelijkbaar	0,081*	-0,041	0,117***	0,057
Bacheloropleiding	0,533***	0,179*	0,397***	0,010
Masteropleiding of hoger	0,605***	0,099	0,455***	-0,136
Opleiding onbekend	-0,048**	-0,015	-0,039*	-0,017
Hoogst behaalde opleiding moeder				
Hoogstens een vmbo-diploma	-0,159***	-0,063**	-0,108***	0,008
Mbo 2, 3, 4 of vergelijkbaar	0,091**	0,116***	0,027	0,005
Bacheloropleiding	0,478***	0,157	0,313***	-0,048
Masteropleiding of hoger	0,684***	0,017	0,581***	-0,029

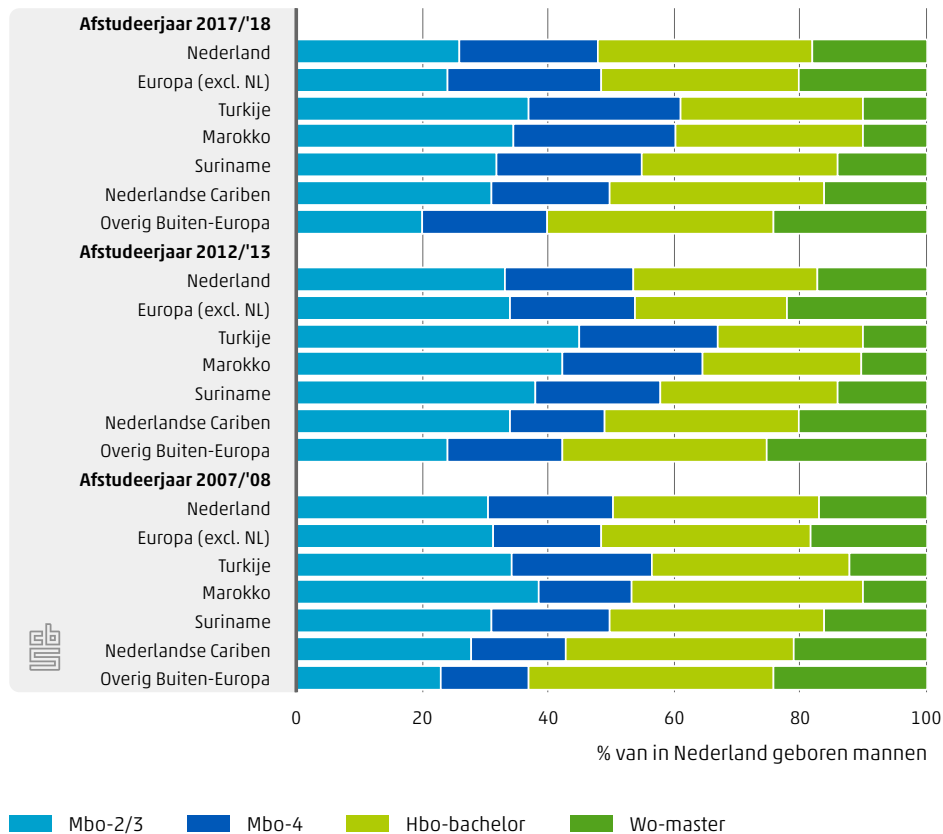
B8.2 Ordinale regressie op leesvaardigheid [LV] (model 3a en 3b) en taalverzorging [TV] (model 4a en 4b), leerjaar 2018/'19 (vervolg)

	Model 3a: LV	Model 3b: LV + eindtoetscore	Model 4a: TV	Model 4b: TV + eindtoetscore
Opleiding onbekend	-0,045	-0,045	-0,012	-0,001
Inkomenspercentiel (gecentreerd)	0,006***	0,004***	0,004***	-0,001
Herkomstland				
Afghanistan	0,490***	0,140	0,393***	-0,018
China	1,031***	-0,541***	1,203***	-0,098
Irak	0,174*	-0,075	0,213**	0,036
Marokko	0,093**	0,208***	-0,092**	-0,098*
Nederlandse Cariben	-0,454***	0,268**	-0,478***	0,189*
Polen	-0,028	-0,274**	-0,008	-0,172**
Somalië	0,102	0,330***	0,099	0,363***
Suriname	-0,264***	0,084	-0,225***	0,117
Syrië	-0,409***	-0,530***	-0,146*	-0,107
Turkije	-0,382***	-0,322***	-0,215***	-0,040
Overige landen	0,126***	0,062	0,132***	0,052
N	22 417	22 417	22 417	22 417

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

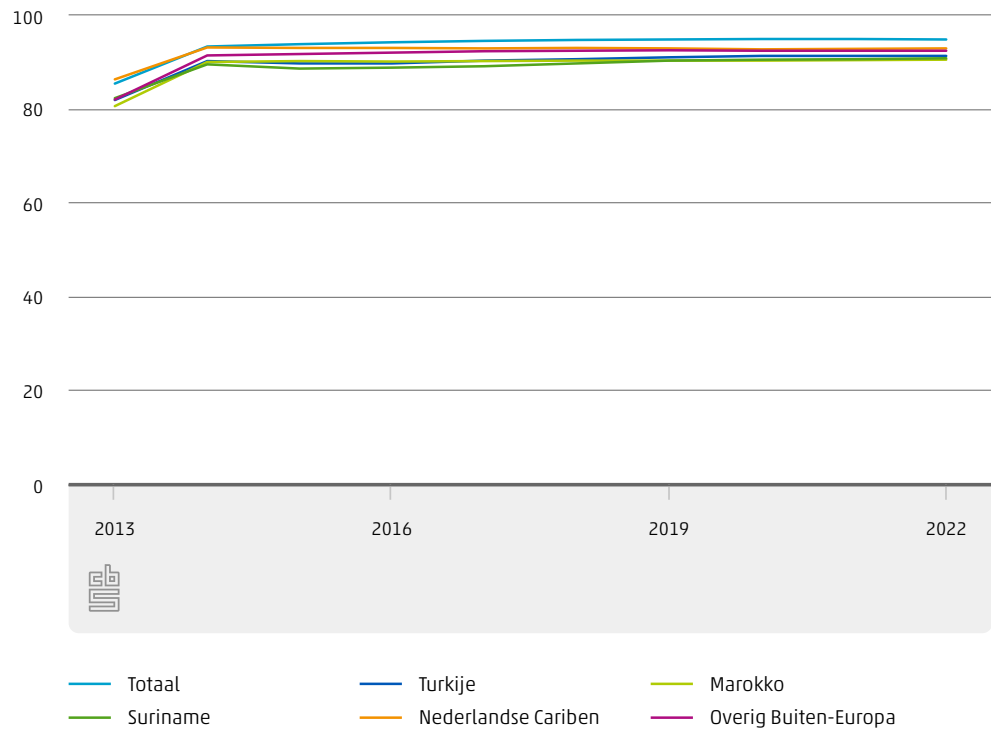
B9. Loopbanen van afgestudeerden in hoog- en laagconjunctuur

B9.1 Onderwijsniveau bij uitstroom

B9.2a Werkervaring¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

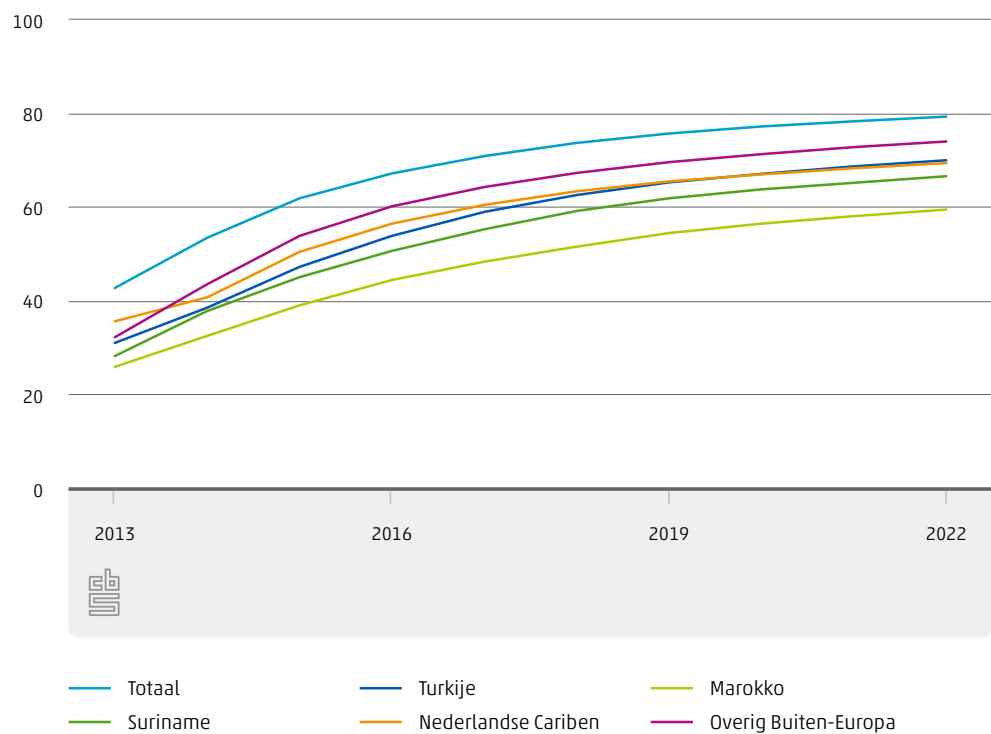
% cumulatief aantal vte's t.o.v. permanent voltijds

¹⁾ werkervaring van in Nederland geboren mannen die in 2012/'13 zijn afgestudeerd

B9.2b Werkervaring¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

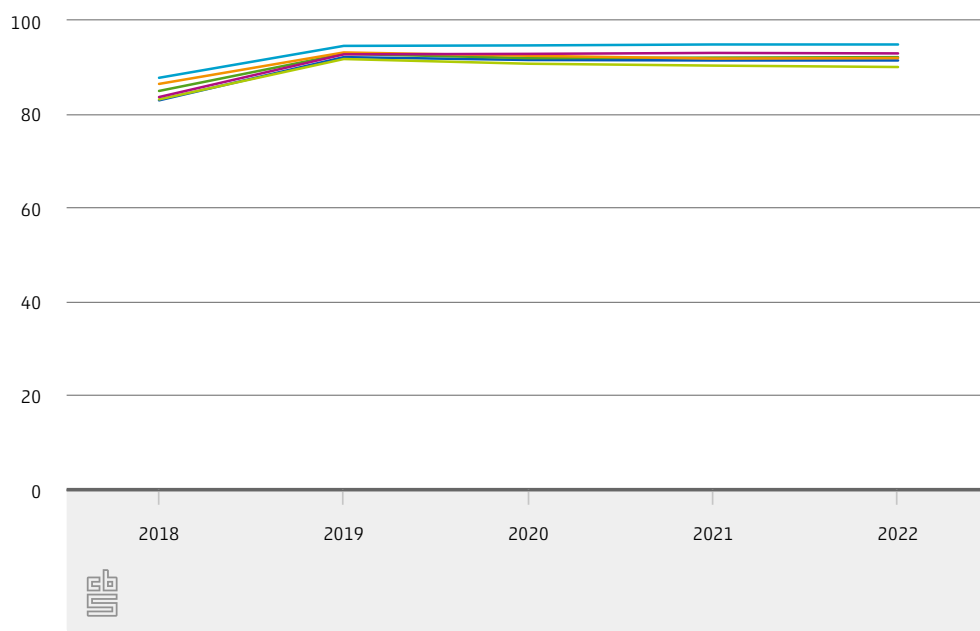
% cumulatief aantal vte's t.o.v. permanent voltijds

¹⁾ werkervaring van in Nederland geboren mannen die in 2012/'13 zijn afgestudeerd

B9.3a Werkervaring¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

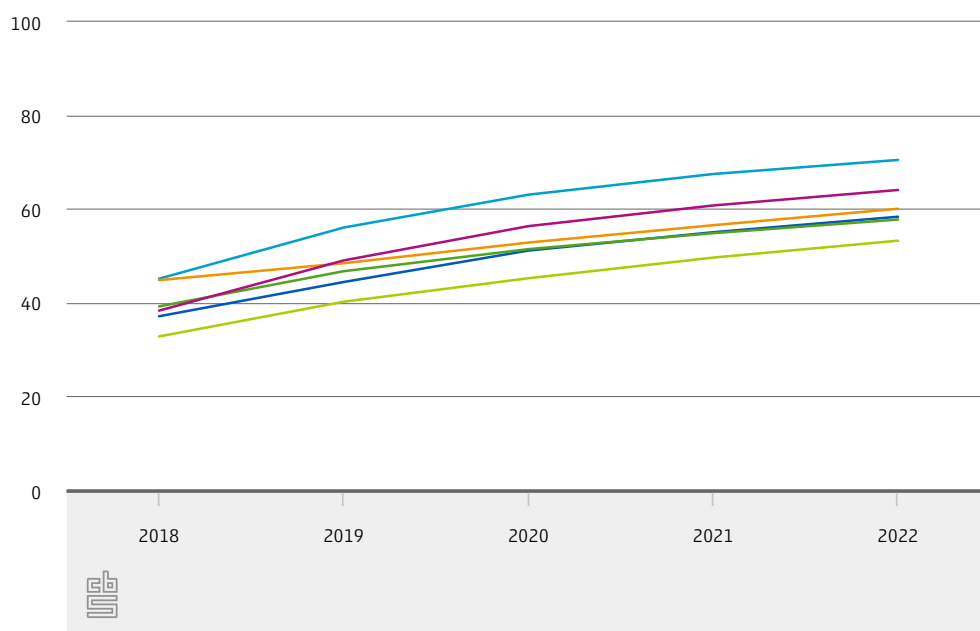
% cumulatief aantal vte's t.o.v. permanent voltijds

¹⁾ werkervaring van in Nederland geboren mannen die in 2017/'18 zijn afgestudeerd

B9.3b Werkervaring¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

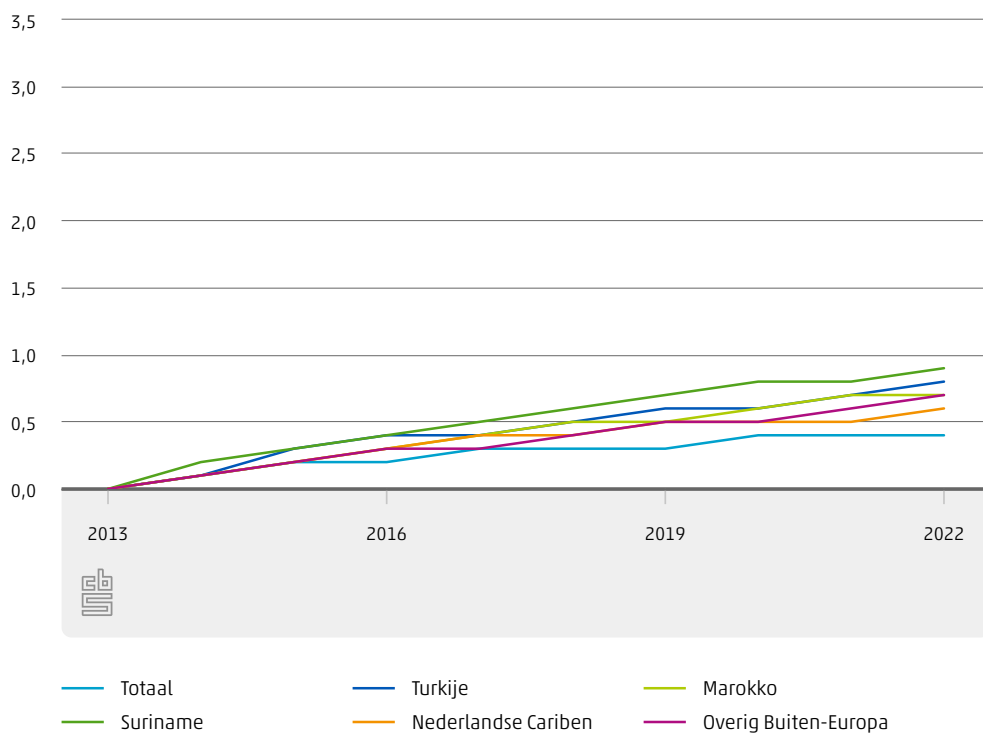
% cumulatief aantal vte's t.o.v. permanent voltijds

¹⁾ werkervaring van in Nederland geboren mannen die in 2017/'18 zijn afgestudeerd

B9.4a Loopbaanonderbrekingen¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

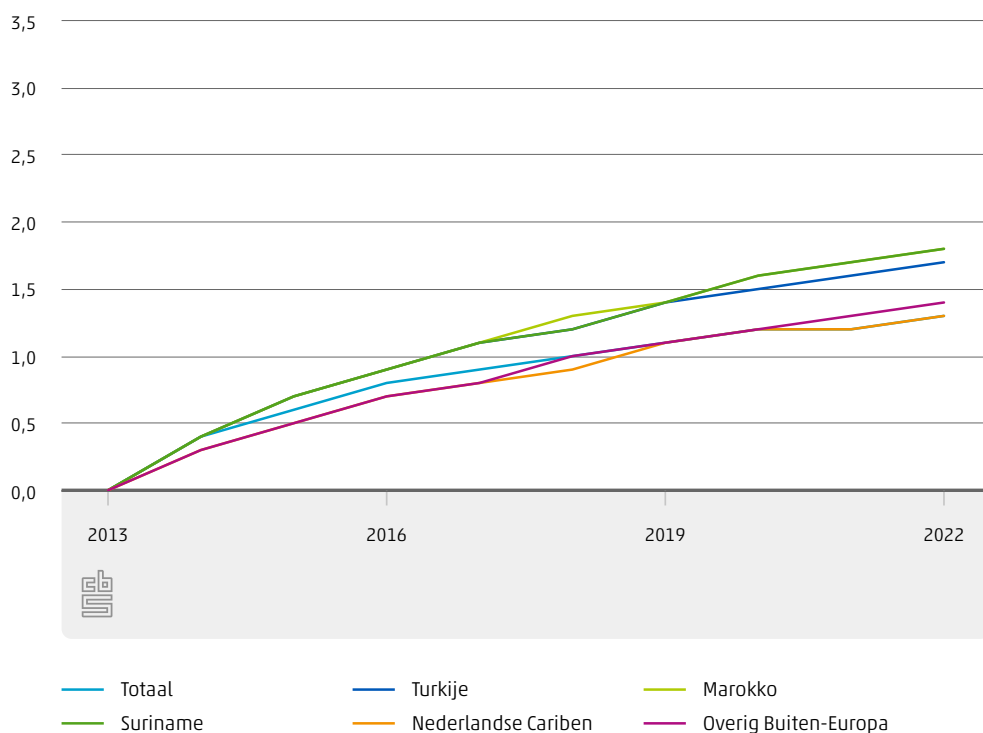
cumulatief aantal onderbrekingen

¹⁾ loopbaanonderbrekingen van in Nederland geboren mannen die in 2012/'13 zijn afgestudeerd

B9.4b Loopbaanonderbrekingen¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

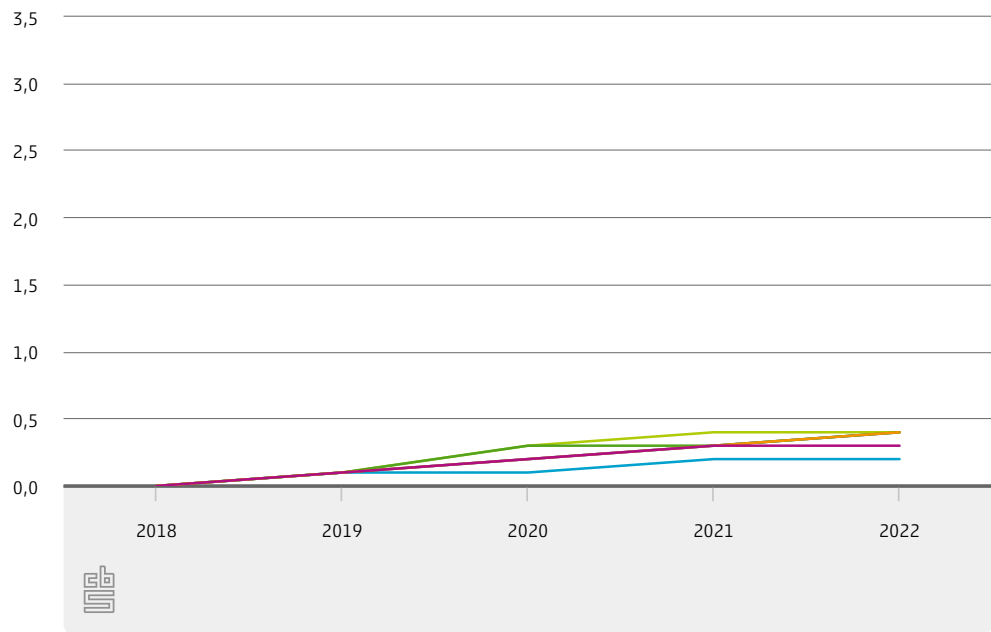
cumulatief aantal onderbrekingen

¹⁾ loopbaanonderbrekingen van in Nederland geboren mannen die in 2012/'13 zijn afgestudeerd

B9.5a Loopbaanonderbrekingen¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

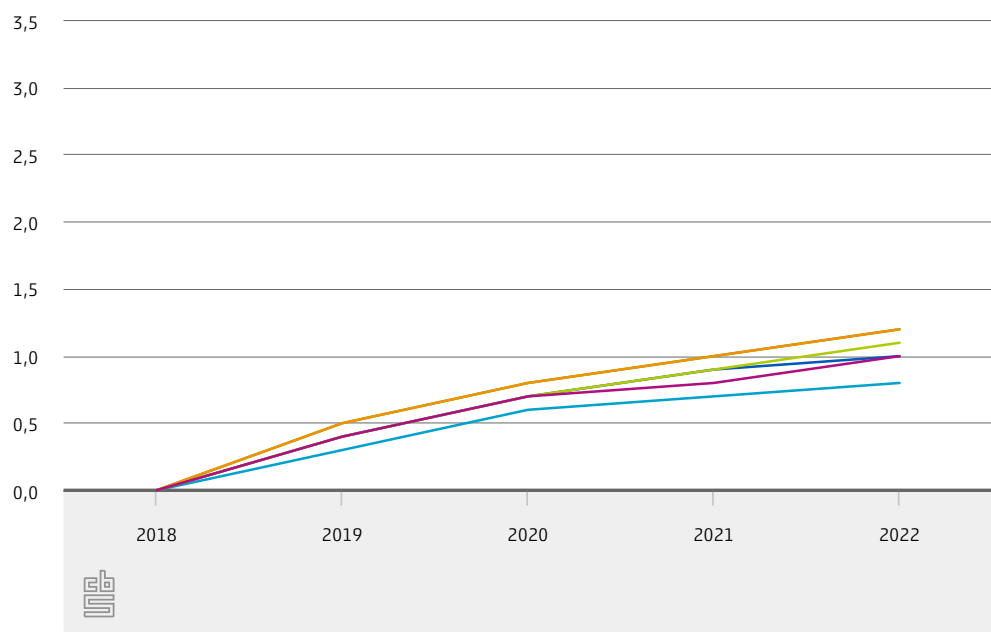
cumulatief aantal onderbrekingen

¹⁾ loopbaanonderbrekingen van in Nederland geboren mannen die in 2017/'18 zijn afgestudeerd

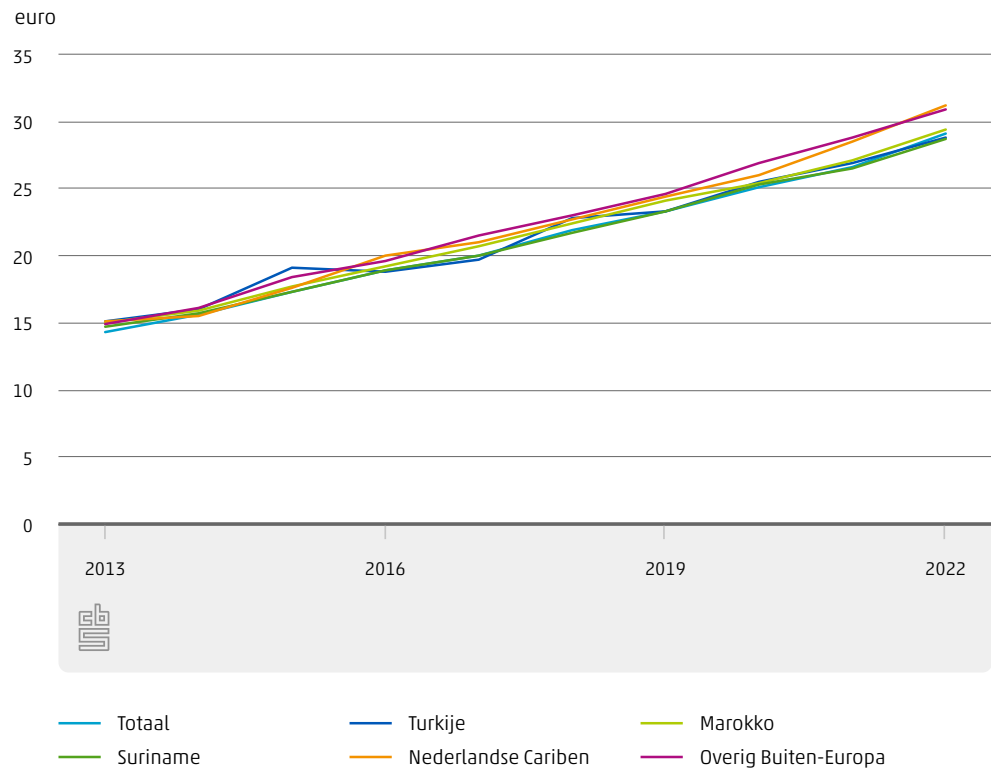
B9.5b Loopbaanonderbrekingen¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

cumulatief aantal onderbrekingen

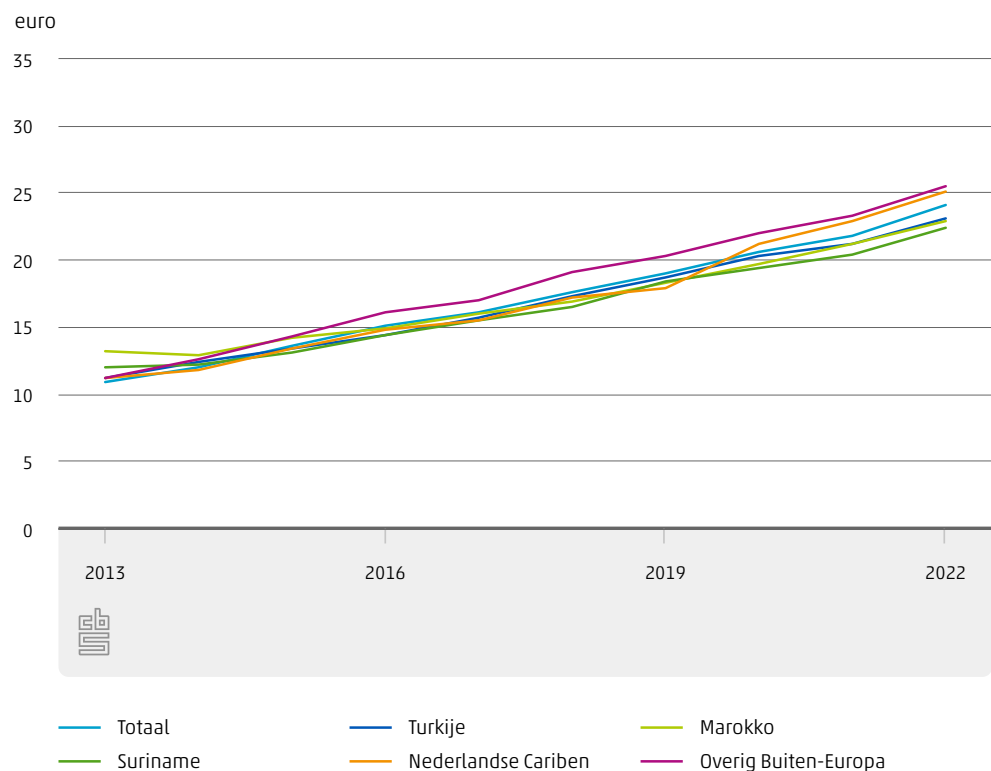
¹⁾ loopbaanonderbrekingen van in Nederland geboren mannen die in 2017/'18 zijn afgestudeerd

B9.6a Gemiddeld uurloon van werknemers¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

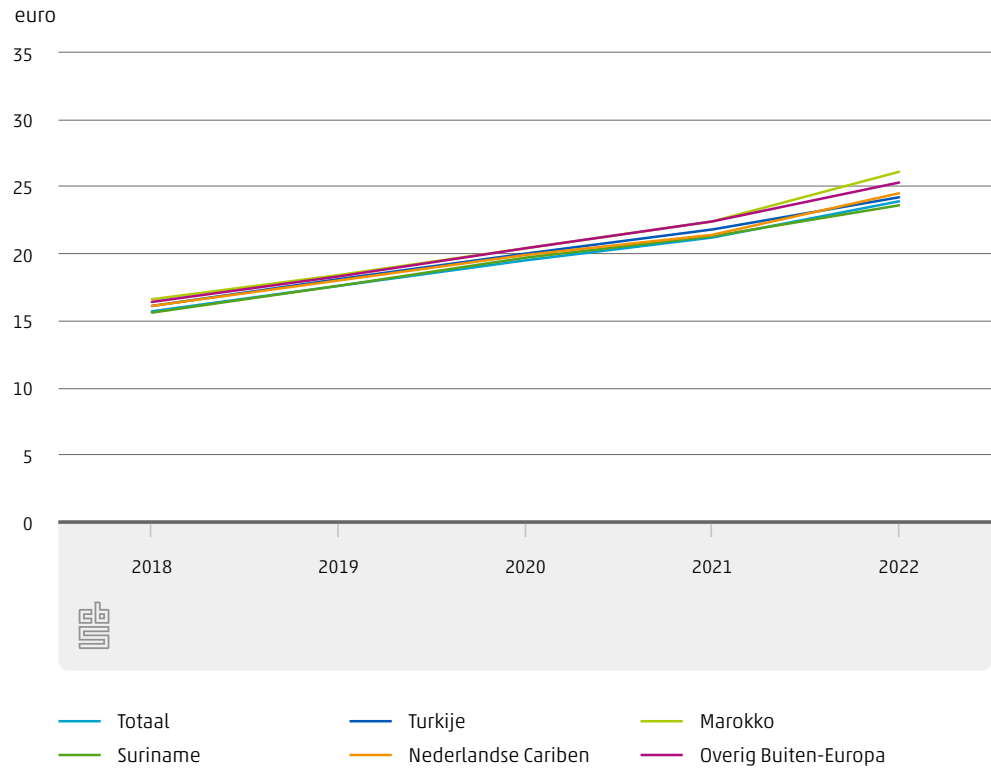
¹⁾ uurloon van in Nederland geboren mannen die in 2012/'13 zijn afgestudeerd en werknemer zijn

B9.6b Gemiddeld uurloon van werknemers¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

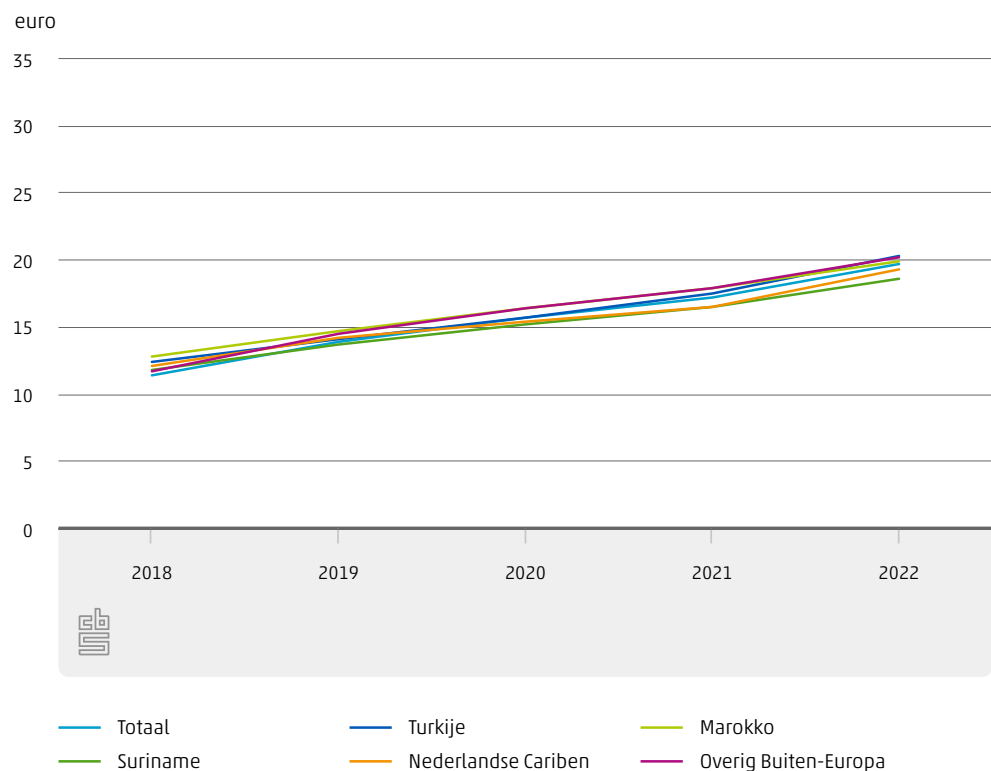
¹⁾ uurloon van in Nederland geboren mannen die in 2012/'13 zijn afgestudeerd en werknemer zijn

B9.7a Gemiddeld uurloon van werknemers¹⁾, wel binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

¹⁾ uurloon van in Nederland geboren mannen die in 2017/'18 zijn afgestudeerd en werknemer zijn

B9.7b Gemiddeld uurloon van werknemers¹⁾, niet binnen 3 maanden financieel onafhankelijk

¹⁾ uurloon van in Nederland geboren mannen die in 2017/'18 zijn afgestudeerd en werknemer zijn

B10. Contact tussen buurtbewoners en opvattingen over diversiteit

B10.1 Lineaire regressie van waardering van culturele diversiteit

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Contact binnen eigen groep				
Contactfrequentie x Nederlandse herkomst	-0,09 **		-0,03	-0,05 *
Contactfrequentie x niet-Nederlandse herkomst	-0,06 ***		0,03 *	0,05 **
Contact met andere groepen				
Contactfrequentie x Nederlandse herkomst		0,39 ***	0,38 ***	0,35 ***
Contactfrequentie x niet-Nederlandse herkomst		0,26 ***	0,27 ***	0,25 ***
Herkomstland				
Nederland	referentie	referentie	referentie	referentie
Turkije	0,15 ***	0,15 ***	0,15 ***	0,15 ***
Marokko	0,19 ***	0,18 ***	0,19 ***	0,20 ***
Suriname	0,21 ***	0,19 ***	0,20 ***	0,19 ***
Nederlandse Cariben	0,17 ***	0,15 ***	0,15 ***	0,15 ***
Polen	0,02 *	0,03 **	0,03 **	0,02
Iran	0,19 ***	0,18 ***	0,18 ***	0,14 ***
Geboorteland				
Nederland				referentie
Buitenland				-0,01
Aantal ouders geboren in buitenland				
Geen of één ouder				referentie
Beide ouders				0,04 **
Geslacht				
Man				referentie
Vrouw				0,05 ***
Leeftijd				
				0,00
Onderwijsniveau				
Basis, vmbo, mbo-1				referentie
Havo, vwo, mbo-2-4				0,04 *
Hbo, wo				0,10 ***
Religiositeit				
Gelooft niet				referentie
Gelooft, weinig belangrijk				-0,04 *
Gelooft, erg belangrijk				-0,04 **
Constante	0,50 ***	0,50 ***	0,50 ***	0,44 ***
N	4 777	4 777	4 777	4 777
R ²	0,080	0,234	0,235	0,294

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

B10.2a Lineaire regressie van contact binnen eigen herkomstgroep

	Model 1	Model 2	Model 3
Buurtdiversiteit			
Diversiteitsindex x Nederlandse herkomst	-0,03	-0,04	0,06
Diversiteitsindex x niet-Nederlandse herkomst	0,19***	0,16***	0,29***
Herkomstland			
Nederland	referentie	referentie	referentie
Turkije	-0,14***	-0,24***	-0,24***
Marokko	-0,21***	-0,32***	-0,31***
Suriname	-0,29***	-0,38***	-0,38***
Nederlandse Cariben	-0,30***	-0,39***	-0,39***
Polen	-0,11***	-0,22***	-0,22***

B10.2a Lineaire regressie van contact binnen eigen herkomstgroep (vervolg)

	Model 1	Model 2	Model 3
Iran	-0,30 ***	-0,43 ***	-0,43 ***
Geboorteland			
Nederland		referentie	referentie
Buitenland		0,02	0,02
Aantal ouders geboren in buitenland			
Geen of één ouder		referentie	referentie
Beide ouders		0,12 ***	0,12 ***
Geslacht			
Man		referentie	referentie
Vrouw		-0,02	-0,02
Leeftijd		0,00 *	0,00 *
Onderwijsniveau			
Basis, vmbo, mbo-1		referentie	referentie
Havo, vwo, mbo-2-4		0,03	0,03
Hbo, wo		0,11 ***	0,11 ***
Religiositeit			
Geloof niet		referentie	referentie
Geloof, weinig belangrijk		0,04	0,04
Geloof, erg belangrijk		-0,02	-0,02
Voorzieningenniveau			-0,07
Bijstandsgraad			-0,44
Bevolkingsdichtheid			0,00
Verhuisgraad			0,13
Constante	0,56 ***	0,52 ***	0,52 ***
N	4 777	4 777	4 777
R ²	0,038	0,072	0,075

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

B10.2b Lineaire regressie van contact met andere herkomstgroepen

	Model 1	Model 2	Model 3
Buurtdiversiteit			
Diversiteitsindex x Nederlandse herkomst	0,35***	0,32***	0,31***
Diversiteitsindex x niet-Nederlandse herkomst	-0,17***	-0,14***	-0,14*
Herkomstland			
Nederland	referentie	referentie	referentie
Turkije	0,07***	0,15***	0,15***
Marokko	0,11***	0,19***	0,19***
Suriname	0,17***	0,23***	0,23***
Nederlandse Cariben	0,16***	0,22***	0,22***
Polen	0,02	0,11***	0,11***
Iran	0,11***	0,18***	0,18***
Geboorteland			
Nederland		referentie	referentie
Buitenland		-0,02	-0,02
Aantal ouders geboren in buitenland			
Geen of één ouder		referentie	referentie
Beide ouders		-0,07***	-0,07***
Geslacht			
Man		referentie	referentie
Vrouw		-0,01	-0,01
Leeftijd		0,00**	0,00**
Onderwijsniveau			
Basis, vmbo, mbo-1		referentie	referentie
Havo, vwo, mbo-2-4		0,00	0,00

B10.2b Lineaire regressie van contact met andere herkomstgroepen (vervolg)

	Model 1	Model 2	Model 3
Hbo, wo		0,05 **	0,05 *
Religiositeit			
Gelooft niet		referentie	referentie
Gelooft, weinig belangrijk		-0,02	-0,03
Gelooft, erg belangrijk		-0,01	-0,01
Voorzieningenniveau			0,09
Bijstandsgraad			-0,07
Bevolkingsdichtheid			0,00
Verhuisgraad			-0,15
Constante	0,44 ***	0,43 ***	0,43 ***
N	4 777	4 777	4 777
R ²	0,082	0,111	0,112

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

B10.3 Lineaire regressie van waardering van culturele diversiteit

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Buurtdiversiteit				
Diversiteitsindex x Nederlandse herkomst	0,21***	0,16***	0,10	0,00
Diversiteitsindex x niet-Nederlandse herkomst	0,02	0,02	-0,01	0,02
Herkomstland				
Nederland	referentie	referentie	referentie	referentie
Turkije	0,15***	0,17***	0,17***	0,14***
Marokko	0,19***	0,22***	0,22***	0,19***
Suriname	0,22***	0,22***	0,22***	0,18***
Nederlandse Cariben	0,17***	0,18***	0,18***	0,15***
Polen	0,02*	0,03	0,03	0,02
Iran	0,19***	0,16***	0,16***	0,14***
Geboorteland				
Nederland		referentie	referentie	referentie
Buitenland		-0,01	-0,01	-0,01
Aantal ouders geboren in buitenland				
Geen of één ouder		referentie	referentie	referentie
Beide ouders		0,02	0,03	0,04**
Geslacht				
Man		referentie	referentie	referentie
Vrouw		0,05***	0,05***	0,05***
Leeftijd		0,00	0,00	0,00
Onderwijsniveau				
Basis, vmbo, mbo1		referentie	referentie	referentie
Havo, vwo, mbo2-4		0,04*	0,04*	0,04**
Hbo, vwo		0,11***	0,11***	0,09***
Religiositeit				
Gelooft niet		referentie	referentie	referentie
Gelooft, weinig belangrijk		-0,05*	-0,05*	-0,04*
Gelooft, erg belangrijk		-0,04*	-0,05*	-0,04**
Voorzieningenniveau			0,18	0,14
Bijstandsgraad			-0,33	-0,33
Bevolkingsdichtheid			0,00	0,00
Verhuisgraad			0,09	0,15
Contact binnen eigen groep				
Contactfrequentie x Nederlandse herkomst				-0,05*
Contactfrequentie x niet-Nederlandse herkomst				0,05**
Contact met andere groepen				
Contactfrequentie x Nederlandse herkomst				0,34***
Contactfrequentie x niet-Nederlandse herkomst				0,25***

B10.3 Lineaire regressie van waardering van culturele diversiteit (vervolg)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Constante	0,50 ***	0,44 ***	0,44 ***	0,44 ***
N	4 777	4 777	4 777	4 777
R ²	0,095	0,167	0,176	0,304

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

Medewerkers

Redactie

Martine de Mooij, Dion Dieleman, Bram Hogendoorn, Kirsten van Houdt en Fijnanda van Klingeren

Eindredactie

Elma Wobma

Opmaak figuren

Bram Hogendoorn en Fijnanda van Klingeren

Monitordeel

1. Bevolking
Yannick Geel, Han Nicolaas, Dominique van Roon
2. Wonen
Aafke Heringa, Fijnanda van Klingeren, Han Nicolaas en Hans Vreeken
3. Onderwijs
Bram Hogendoorn, Irene Kuin, Francis van der Mooren
4. Sociaaleconomische positie
Frank Hoekema, Bram Hogendoorn, Paul Horikx, Sander van Schie en Eveline Vandewal
5. Criminaliteit
Bram Hogendoorn, Mathilde Kennis, Carlijn Verkleij en Wim Vissers
6. Gezondheid
Myrthe Jansen, Fijnanda van Klingeren, Floor van Oers, Carin Reep en Laura Voorrips
7. Sociale samenhang en participatie
Hans Schmeets

Verdiepend deel

8. De invloed van het netwerk op taalvaardigheid van kinderen
Marjolijn Das, Fijnanda van Klingeren en Jan van der Laan
9. Loopbanen van afgestudeerden in hoog- en laagconjunctuur
Karen van Hedel en Bram Hogendoorn
10. Contact tussen buurtbewoners en opvattingen over diversiteit
Bram Hogendoorn